

nuvele rusești

977

logodnica nuvele rusești (antologie) ★

«În istoria literaturii ruse, epoca de la hotarul celor două veacuri constituie a etapă de strălucite succese, marcate prin opere cu adevărat originale, adesea chiar de excepție.

Poate că nicicând altădată poezia rusă nu a cunoscut atîția reprezentanți de mare prestanță artistică și temperament poetic atît de variat, de deosebit...

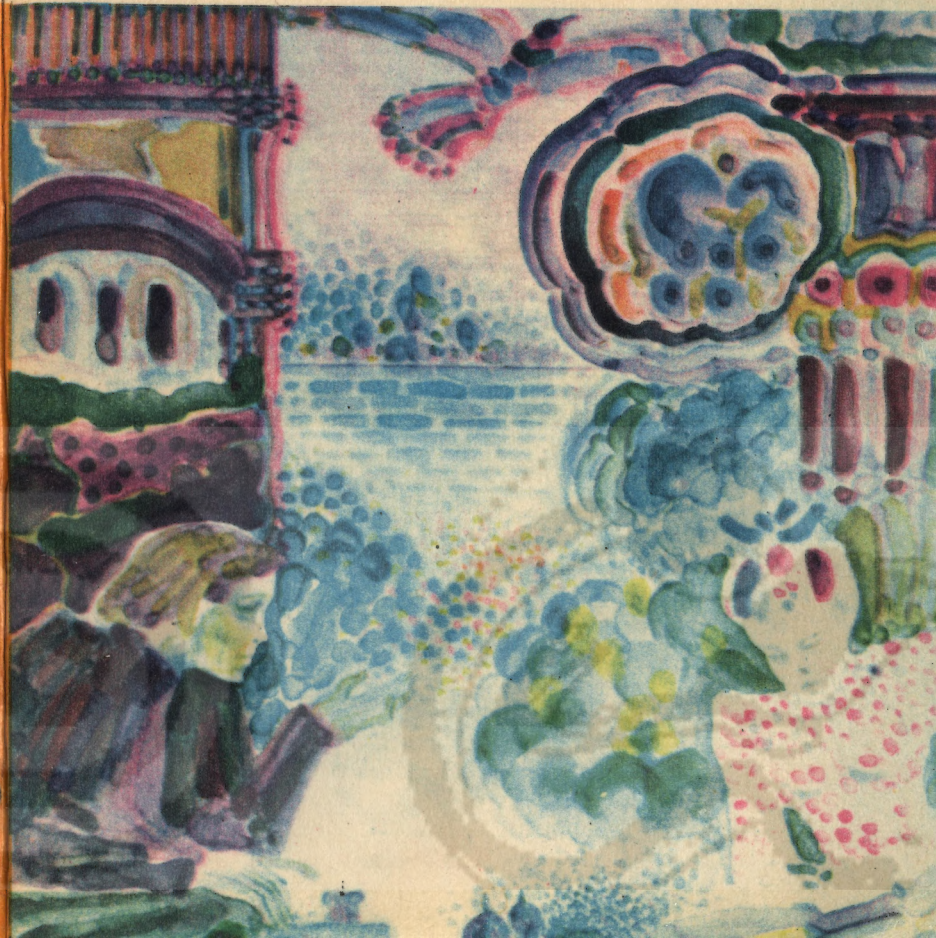
Cu nimic mai puțin strălucite sînt realizările prozei din această perioadă, și cu nimic mai puțin variate sau mai puțin bogate.

Prestanța lui Lev Tolstoi, care cunoaște în acei ani de încheiere a drumului său literar căutări interesante prin nuvele ca : *Moartea lui Ivan Ilici* sau *Hagi Murad*, nu umbrește afirmările prestigioase ale unei numeroase pleiade de tineri prozatori, profund deosebiți unul de altul.

În rîndul acestora se impun pe primul plan Cehov și Gorki. Talente vi-guroase, ei au exercitat atracție asupra multor contemporani care au gravitat în jurul lor.»

TATIANA NICOLESCU

nuvele rusești

Vol. I – II, lei 10

editura minerva

Ilustrația copertei : *Vasile Socoliuc*

logodnica

nuvele rusești
(antologie) ★

ANTOLOGIE, PREFAȚĂ ȘI NOTE DE
TATIANA NICOLESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1978

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

În românește de : Tudor Arghezi, Anda Boldur, Igor
Block, C. Clejan, R. Donici, A. Gabrielescu, Tatiana
Nicolescu, Alexandru Philippide

PREFAȚĂ

Evoluția literaturii ruse în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și în primii ani ai secolului al XX-lea, se caracterizează prin trăsături proprii, am putea spune chiar singulare, în anume măsură, dacă ar fi s-o confruntăm cu alte procese de același fel. Etapă încheind existența unui fenomen literar, ea nu poartă semnele declinului, ale plictisului, ale impasului, așa cum ne-am fi așteptat, judecând după cazuri similare, cum ar fi din istoria literaturii latine; dimpotrivă, atestă puternice elanuri și avânturi, înregistrează succese și afirmări prestigioase, se înscrie pe făgașul căutărilor înnoitoare, al soluțiilor ieșind de sub imperiul tradiției. În loc să fie o etapă a sfârșiturilor, ea se manifestă în multe privințe ca o etapă a începuturilor. Și observația este valabilă nu numai pentru dezvoltarea literaturii, dar pentru întreaga cultură rusă de la hotarul celor două veacuri. Generația tânără de pictori, un Kandinsky sau Vrubel, Larionov sau Gončearova, Dobujinski sau Petrov-Vodkin, dă un nou impuls dezvoltării artelor plastice din Rusia. Inițiativa inovatoare a lui Serghei Diaghilev impune baletul rus pe plan mondial. O nouă prestanță capătă muzica datorită lui Ceaikovski și Skriabin.

Așteptarea înnoirilor pe plan politic, social și cultural deopotrivă este o stare de spirit ce caracterizează conștiința multora dintre contemporanii acestui început de veac. Maxim Gorki scria în 1901: „...veacul cel nou va fi fără doar și poate veacul înnoirilor

spirituale... În cele din urmă, va veni biruința frumosului, a dreptății, vor triumfa cele mai bune năzuințe ale sufletului omenesc”.

În rîndul căutărilor pe care le înregistrează această epocă, se impun îndeosebi cele spirituale. Ca întotdeauna în istoria Rusiei, năzuințele de ordin spiritual nu trăiesc însă în sine, izolat, închise în propria lor sferă, ele se asociază idealurilor politice și sociale. Aspirațiile de împlinire a idealului etic, de afirmare deplină a personalității și demnității umane, se îmbină cu meditațiile asupra destinelor Rusiei, a perspectivelor ei de viitor. Atît în dezbaterile filozofice, cît și în operele literare, se pune cu acuitate problema Rusiei — fie că este vorba de poeziile lui Alexandr Blok, ciclul *Cîmpul de la Kulikovo*, sau Andrei Belii, volumele *Urna*, *Cenușa*, de schițele-reportaj ale lui Maxim Gorki, ca *Prin Rusia*, sau de nuvela lui Ivan Bunin, *Satul*.

Hotarul celor două veacuri se înscrie în istoria țării și a vieții ei spirituale, culturale, ca un moment de confruntări și înfruntări. Căutările noului, aspirațiile și năzuințele spirituale și culturale, sau politice și sociale, pornesc de la reconsiderarea critică a fundamentelor și izvoarelor, de la conștiința necesității de a lichida deficiențele și a încerca noi rezolvări. Nemulțumirea față de prezent, aprecierea lui lucidă și, mai ales, reconsiderarea tuturor valorilor, formulă folosită de unii istorici ai literaturii și culturii pentru a defini această perioadă¹, duce la schimbări, la mutații, și generează eforturi pozitive, îndreptate spre realizări de mai bine, spre aflarea unor soluții constructive. Negarea zilei de azi stimulează gînduri și căutări îndreptate spre ziua de mîine. *Incontro mergem*?² se cheamă o culegere publicată în 1910, reunind răspunsurile unor personalități marcante ale epocii la o anchetă întreprinsă pe tema consemnată în titlu.

¹ Între aceștia, Simion Vengherov și Ettore Lo Gatto.

² *Kuda mî idiom*? Moscova, 1910. Culegere de articole și răspunsuri, semnate de Belii, Vengherov, Makovski, Remizov, Kogan și alții.

Foarte variate, uneori diametral opuse, aceste răspunsuri atestă însă, toate, așteptarea unor schimbări și voința de a le realiza. Rusia trăiește cu conștiința înfrigurată a nevoii imperioase de primenire, de înnoire. „...s-a produs o ruptură, a avut loc o fisură, roțile au deraiat, oamenii nu știu ce va fi mâine, se așteaptă la orice și orice este posibil...“, scria, în 1902, Leonid Andreev lui Maxim Gorki. Iar Alexandr Blok caracteriza atmosfera acelor ani ca fiind „stăpînită de semne și presimțiri noi“.

Poate mai mult și mai intens ca altădată, oamenii se întreabă „Ce-i de făcut?“. Mințile cele mai luminate, energiile cele mai active se străduiesc să afle răspuns la această întrebare devenită aproape o obsesie. Și Lenin, și Tolstoi o folosesc drept titlu pentru lucrări care, fiecare în felul său — de pe poziții cu totul diferite —, încearcă o descifrare a situației prezente și a imperative-lor de viitor. Complex și contradictoriu, constituit mai curînd din elemente antagonice decît complementare, este tabloul de ansamblu al confruntărilor ideologice pe care le cunoaște viața Rusiei la începutul veacului nostru. Tonalitatea polemică este firească, de la sine înțeleasă, înscriindu-se ca un element constitutiv, organic. Teoriile și doctrinele care se înfruntă sînt numeroase, pozițiile adversarilor ireductibile și absolutizate de înșiși apărătorii lor. Există desigur bătălii majore și bătălii minore, manifestări esențiale, definind însăși atmosfera ideologică a vremii și, alături de ele, altele de importanță mai curînd secundară, adiacente. Individualitatea spirituală a acestui început de veac este condiționată în primul rînd de lupta desfășurată de reprezentanții filozofiei marxiste, în frunte cu V. I. Lenin, atît împotriva ideologilor liberalismului burghez, grupul *Vehi*¹, cît și împotriva narodnișmului tîrziu, ca și de delimitările marxismului față de manifestările filozofiei idealiste în variatele sale forme, mai ales față de filozofia religioasă. Este într-un fel o reluare, în alte condiții sociale și politice, de pe altă platformă filozofică și istorică, a vechii dispute

¹ Culegere de articole a Partidului Cadet, apărută la Moscova în 1909. Colaboratori N. Berdiaev, P. Struve, S. Bulgakov și alții.

din secolul al XIX-lea, între slavofili și occidentaliști. Desigur, comparația nu trebuie absolutizată. Ne tentează însă apropierea unor date esențiale. Întocmai ca și slavofili din generația Aksakovilor, a lui Homiakov, Samarin, Kireevski, adică din prima jumătate a secolului al XIX-lea, și teoreticienii renașterii religioase ignorau cu bună știință realitatea și logica procesului istoric, substituindu-le o viziune imuabilă, metafizică și conservatoare. Pledoaria mistică pentru o transformare religioasă a societății rusești, purificată pe calea credinței și revenită la temelii patriarhale, pe care au desfășurat-o în operele lor un Nikolai Berdiaev, un Konstantin Leontiev sau Vasili Rosanov se înscrie în mod organic în ansamblul acestei filozofii idealiste.

Dimpotrivă, viziunea deschisă asupra procesului istoric, înglobînd destinele Rusiei în evoluția socială și politică general europeană, respingînd ideea rolului ei aparte, mesianic, ca și suflul democratic și opoziționist specifice unui Herzen sau Belinski, ne îngăduie să vedem în doctrina occidentaliștilor momente paralele sau de prefigurare a spiritului lucid, realist, a ancorării profund istorice, specifice pentru teoria și practica marxistă.

O puternică atracție asupra spiritelor vremii — chiar dacă de scurtă durată — au exercitat doctrina tolstoistă și teoria faptelor mărunte. Predica desăvîrșirii morale și a neîmpotrivirii la rău prin violență, desfășurată cu pasiune și convingere apostolică de marele scriitor Lev Tolstoi, a captat, fie și vremelnice, multe conștiințe însetate de adevăr, de înnobilare spirituală, lăsînd urme și ecouri în literatura vremii, în opera lui Anton Cehov, a lui Ivan Bunin, Vichenti Veresaev, Alexandr Kuprin sau Boris Zaițev. În nebuloasele căutări și aspirații în care se zbăteau unii intelectuali ai vremii — dealtfel nu numai în Rusia, dar și în Apus, cazul lui Romain Rolland fiind un exemplu — puritatea și elevația morală a ideilor propovăduite de gînditorul și scriitorul de la Iasnaia Poliana exercitau o adevărată fascinație.

Destui partizani a avut la un moment dat și ideea perfecționării realității rusești, treptat, prin eforturi mărunte, dar insis-

tente, cotidiene, popularizată în paginile revistei lui Alexandr Gaideburov, *Săptămîna (Nedelia)*. Nici ea nu a rămas ignorată de presă sau literatură, dacă n-ar fi să ne amintim decît de nuvela lui Cehov, *Casa cu mezanin*.

Dar esența conservatoare a acestor două doctrine, refractare transformărilor revoluționare ale societății, a determinat acerbe critici și a stîrnit multe atitudini polemice în rîndul publiciștilor și gînditorilor progresiști, îndeosebi al celor ce se situau pe poziții marxiste. Binecunoscutele articole ale lui V. I. Lenin, consacrate lui Lev Tolstoi, oferă cel mai bun exemplu de analiză științifică, profundă, a stridentelor contradicții pe care le conține opera și doctrina scriitorului rus.

Dacă ar fi să nu uităm de existența unor manifestări de rezonanță minoră, circumscrise la anume medii de intelectuali, cum ar fi teoria făuririi lui Dumnezeu, a înfruntării lui Dumnezeu, a anarhismului mistic, am putea spune că niciodată istoria gîndirii din Rusia nu a oferit o imagine mai caleidoscopică. Romanul lui Gorki, *Viața lui Klim Samghin*, o atestă cu vigoare și neîndoielnică iscusință a caracterizărilor de sinteză, subliniind violența confruntărilor și caracterul profund antagonic al punctelor de vedere aduse în discuție. Epoca trăiește sub semnul antitezei. Amplitudinea oscilațiilor este cu adevărat uriașă. Conștiințele au de ales între absoluta negare pesimistă, la Leonid Andreev, și elanurile maxime, entuziasmul nestăvilit al tînărului Gorki, între optimismul, încrederea luminoasă, la Vladimir Korolenko, în destinul omului „făurit pentru fericire, ca pasărea pentru zbor“, și sarcasmul necruțător mergînd pînă la cinism al lui Fiodor Sologub. Și totuși mai presus de angoasele, de zbaterea în haos a eroilor lui Andrei Belii (*Petersburg, Adam*), de impasul total cu care vrea să-și înspăimînte cititorii Leonid Andreev (*Zidul, Bezna, În negură*), de triumful meschinăriei și al trivialității ce desființează fericirea în romanul lui Fiodor Sologub (*Demonul meschin*), de durerea cu care contemplă Alexei Remizov condiția omului contemporan lui, de meditația lucidă a minții pătrunzătoare a lui Ivan

Bunin, lipsită însă de fervoarea elanurilor, (*Satul, Domnul din San Francisco, Suhodol, Ograda veselă*), se înalță, avîntată și prevestitoare de biruinți și împliniri, chemarea lui Maxim Gorki : „Furtuna, să vină cît mai repede furtuna !”.

Indemnurile patetice, cuvintele înflăcărate și imperative totodată glorificînd „vitejia celor nebuni” sau apropiata izbucnire a furtunii salvatoare a revoluției, unele imagini alegorice la care recurg Korolenko, Kuprin (*Fericirea*), Skitaleț, Veresaev (*Steaua*) sau Cehov (*Stepa*) sînt expresii ale acelei stări de spirit pe care o trăia Rusia luptătoare pentru libertate, însuflețită de idealuri democratice și progresiste. Lenin, vorbind despre periodizarea istoriei revoluționare ruse, caracteriza perioada de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, ca fiind mișcarea maselor înseși, cînd „proletariatul, singura clasă pe deplin revoluționară s-a ridicat în fruntea lor și pentru înfrîngerea oară a ridicat milioane de țărani la luptă deschisă, revoluționară”. Și tot Lenin adaugă : „Prima năvală a furtunii a fost în anul 1905”. 1905 a fost într-adevăr un moment zguduitor, care a generat impetuoase elanuri, a mobilizat conștiințele, a catalizat energiile, a purificat atmosfera vieții obștești și culturale. Sub semnul revoluției din 1905, se accentuează și se adîncesc, căpătînd un colorit evident revoluționar, simpatiile progresiste, spiritul protestatar în opera unor scriitori apropiați de pozițiile proletariatului, cum ar fi Maxim Gorki sau Alexandr Serafimovici. Cresc și sporesc elementele de critică socială în opera lui Bunin, Kuprin, Veresaev. Întru apărarea dreptății și a libertății, se ridică minios glasul lui Tolstoi (articolele *Nu pot tăcea* și *Să nu ucizi*), renunțînd la pasivitatea programatic declarată ca fundament al concepției despre lume și viață. Și în creația celor ce profesau idealurile artei pentru artă, îndeosebi simboलिști — Alexandr Blok, Valeri Briusov, Andrei Belii, chiar Dmitri Merejkovski sau Zinaida Hippus —, revoluția din 1905 înscrie un moment de cotitură, de avînt. Să ne amintim de binecunoscutul îndemn al lui Konstantin Balmont : „Să fim asemenea soarelui”. Ecourile revoluționare vor înfrîuri,

pentru un timp mai lung sau mai scurt, dezvoltarea ulterioară a acestor personalități și a multor alora. Și chiar dacă eșecul revoluției va aduce decepții, chiar dacă va însemna o grea încercare pentru o serie de intelectuali, chiar dacă va fi urmat de acte de renegare dureros trăite de spiritele progresiste, experiența anului 1905 va constitui un act de semnificație majoră în istoria politică și spirituală a Rusiei la început de veac. Iar după repetiția generală, va urma Octombrie 1917, a cărui victorie a profitat neîndoiește de acumulările anului 1905.

★

În istoria literaturii ruse, epoca de la hotarul celor două veacuri constituie o etapă de strălucite succese, marcată prin opere de mare originalitate, adesea chiar de excepție.

Poate că nicicând altădată poezia rusă nu a cunoscut atîția reprezentanți de mare prestanță artistică și cu temperament poetic atît de variat, de deosebit. Profunzimea lirică și sugestivitatea versurilor lui Alexandr Blok închinată „Prea frumoasei doamne” se învecinează cu poezia de mare rafinament intelectual, deși rece și mai curînd livrescă, a lui Valeri Briusov. Perioada *Aurului în azur* în creația poetică a lui Andrei Belii, asemănătoare cu cea „solară” a lui Konstantin Balmont, nu exclude poezia angoaselor metafizice, a dorurilor ancestrale a lui Fiodor Sologub. La rîndul lui, fiecare din acești poeți este departe de a fi uniform și monocord, fiecare evoluează, își schimbă preocupările, caută noi soluții. După *Aurul în azur*, urmează pentru Belii etapa *Cenușei și a Urnei*. Briusov, cîntărețul orașului modern, se adresează istoriei, veacurilor, marilor personalități ale trecutului, sau ascultă glasul poporului și doleanțele sale. Realitatea cotidiană pătrunde, odată cu *Necunoscuta*, tot mai puternic în sfera liricii lui Alexandr Blok de după 1905. Dimpotrivă, în aceiași ani, muza lui Konstantin Balmont se retrage și se închide tot mai mult în sfera propriului său eu. Izvoare tradiționale ruse alimentează lirica lui Ivan Konevskoi și pe cea a lui Viaceslav Ivanov; dimpotrivă, o tentă de cosmopolitism poate fi surprinsă în poezia de mare distincție

și eleganță a formei a lui Nikolai Gumiliov. Armonia și echilibrul, sobrietatea clasică, pușkiniană, am putea spune, a Annei Ahmatova, subliniază prin contrast atitudinile stridente ale futuriștilor Maiakovski, Burliuk, Krucionih, ca și experiențele îndrăznețe, altminteri moderne, ale lui Velemir Hlebnikov, pornit să exploreze adâncurile cuvîntului și să-i folosească resursele și valențele cele mai intime. Noi resurse ale limbii ruse valorifică poezia pasională, înfrigurată a Marinei Țvetaeva. Efervescența parnasului rusesc este consemnată în caracterizarea curent folosită „epoca de argint” a poeziei ruse, prin raportare la epoca lui Pușkin, „epoca de aur”.

Cu nimic mai puțin strălucite sînt realizările prozei din această perioadă, și cu nimic mai puțin variate sau mai puțin bogate. Prestanța lui Lev Tolstoi, care cunoaște în acei ani de încheiere a drumului său literar căutări interesante, prin nuvele ca *Moartea lui Ivan Ilici* sau *Hagi Murad*, nu umbrește afirmările prestigioase ale unei numeroase pleiade de tineri prozatori, profund deosebiți unul de altul. În rîndul acestora se impun pe primul plan Cehov și Gorki. Talente viguroase, ei au exercitat atracție asupra multor contemporani care au gravitat în jurul lor. Poetica lui Cehov se distanțează însă profund de cea a lui Gorki, constituind o experiență în proză cu totul diferită. Sobrietatea, armonia, finețea și precizia ce caracterizează arta de prozator a lui Cehov, l-au făcut să nu accepte fățiș, cu toată simpatia ce i-o purta ca om, nestăpînirea, exagerările lui Gorki, violențele sale stilistice, furtunile și izbucnirile sale impetuoase.

A existat propriu-zis o școală a lui Cehov în anii de la începutul secolului al XX-lea? Greu de spus și mai ales greu de demonstrat fără o analiză amănunțită. Oricum însă, cehovieni prin unele sau altele din aspectele poetice lor au fost Bunin și Kuprin, Veresaev și, în unele momente și scrieri ale sale, Andreev. Pentru ca în altele, același Leonid Andreev. să se apropie de Maxim Gorki și mai ales să fie foarte personal în acele pagini de tragică dezbateră a condiției umane, în care-i simțim din plin talentul original (*Tăcere, Gîndul, Povestea lui Serghei Petrovici, Bezna, Viața*

lui Vasili Fiveiski, *A fost odată*). După cum sub semnul aceluiași Gorki, au evoluat o perioadă mai scurtă sau mai îndelungată Ski-taleț și Serafimovici.

O proză cu totul în afara acestor experiențe va scrie Belli, (romanele *Porumbelul argintiu* și mai ales *Petersburg* sau nuvela *Kotik Letaev*), preconizînd soluții expresioniste sau suprarealiste, onirice. Perspective noi în planul modalităților de expresie va deschide tinărul Boris Pasternak, încercînd o manieră ce prefigurează unele procedee de care va face uz noul val francez, precum notația, surprinderea amănuntului impresionist ș.a. (*Copilăria Jeniei Liuvers, Căile aerului*).

În unison se dezvoltă dramaturgia, recuperînd prin cîteva afirmări prestigioase acea stare de stagnare în care persistase decenii. Pieseile lui Cehov și Gorki, ale lui Tolstoi și Andreev, ale lui Dimov și Evreinov, Sologub și Ivanov — drame și comedii — alcătuiesc un repertoriu bogat și original. Fie că este vorba de opere cu o structură dramatică nouă, ca în cazul lui Anton Cehov și Leonid Andreev, fie că ne aflăm în fața unor scrieri mai curînd tradiționale, ca tehnică și procedee, cum se întîmplă cu Lev Tolstoi, oricum toate laolaltă ele înscriu o pagină strălucită în istoria teatrului modern.

Și pentru a completa această fugară cercetare a mișcării literare dintre 1880-1917, ar trebui să amintim de afirmarea bogată a publicisticii — mai ales prin contribuțiile lui Lev Tolstoi și Maxim Gorki —, de introducerea cu drepturi depline în cetatea literelor a reportajului (Veresaev, Korolenko), a speciilor memorialistice declarate sau mascate de alte formule literare (*Istoria contemporanului meu* de Korolenko).

Nu mai puțin interesantă, prin conținutul problemei și concluziile pe care le sugerează, este corelația dintre specii în interiorul fiecărui domeniu luat în parte — poezie, proză, dramaturgie. Dinamica acestora, fie că este vorba de poeme sau nuvele, de roman sau dramă, este condiționată de anume legi care nu sînt nici străine de procesul literar, nici nu rămîn fără urmări asupra

lui. Unii cercetători, dintre care Dmitri Blagoi, au observat că în planul evoluției speciilor, istoria literaturii ruse din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și din primii ani ai secolului al XX-lea urmează traiectoria unei spirale și că sfârșitul secolului reia, firește cu elemente de progres, drumul unei bucle anterioare, care ar fi cea a literaturii din anii 1830-1840. Remarca își are justificarea mai ales cu privire la domeniul prozei. Și într-un caz, și în celălalt, se observă o dezvoltare susținută a genului scurt, a nuvelei, a schiței (nu este oare numit Cehov „maestru al genului scurt?” Și Bunin nu a scris oare în această perioadă numai nuvele și schițe?). Ideea este confirmată de asemenea, într-o măsură, de evoluția poemului.

Dar elementele de deosebire dintre cele două epoci sînt mai pregnante decît cele de apropiere. Și unul care ar trebui invocat cu precădere este cel al manifestării plenare a speciilor în literatura din perioada de care ne ocupăm. În locul succesiunii poezie lirică-poem, nuvelă-roman, asistăm acum la afirmarea deplină a diferitelor varietăți de lirică (de dragoste, filozofică, poezia naturii) și la o adevărată renaștere a poemului (*Sciții*, *Cei 12* de Blok, *Hristos a înviat* de Belii, *Inonia* de Esenin), care altădată cultivat intens, pe vremea lui Pușkin și Lermontov, chiar a lui Nekrasov, părăsise să-și fi pierdut între timp prestanța în fața cititorului. Preferința arătată de o sumă de scriitori pentru genul scurt (pe lângă Cehov și Bunin am putea cita pe Tolstoi, Gorki, Kuprin, Veresaev, Zinaida Hippius) nu exclude cituși de puțin abordarea romanului (cazul lui Kuprin, al lui Veresaev, al lui Tolstoi). Alături de schițele foarte scurte, uneori adevărate miniat-uri, ale lui Cehov, ! întîlnim romane ample, precum *Invierea* de Tolstoi, *Mama* de Gorki, *Petersburg* de Belii, *Demonul meschin* de Sologub. Diversificarea artistică a acestora, varietatea structurală și de profil (romane filozofice și politice, cum este *Petersburgul*, sociale și politice, cum este *Mama*, sociale și psihologice, precum *Demonul meschin*, istorice, ca *Ingerul de foc*, al lui Briusov, sau ciclul *Hristos și antihrist*, al lui Merejkovski), constituie o dovadă

în plus în sprijinul desfășurării depline a prozei, cu toate forțele și resursele sale, inclusiv, cum am mai spus, a speciilor adiacente, reportajul, memorialistica.

Dar individualitatea aparține a unei epoci literare este determinată mai ales de curențele, orientările, școlile sau grupările literare ce se constituie și-și desfășoară programul estetic în cadrul ei. Anii '30-'40 ai secolului al XIX-lea nu s-ăr fi înscris ca o etapă remarcabilă de nu ar fi coincis cu perioada gogoliană din istoria literaturii ruse.

Pentru a defini specificul și personalitatea epocii de care ne ocupăm, cercetătorii au recurs la formule variate. Italianul Ettore Lo Gatto, în binecunoscuta sa *Istorie a literaturii ruse*, cuprinde această perioadă în două capitole, pe care le intitulează: *De la realism la neoromantism* și *De la neoromantism la neorealism*. Un cercetător rus mai vechi, Simion Vengherov¹, vorbea despre mișcarea neoromantică și despre perioada „reconsiderării tuturor valorilor”. Fiecare din aceste formule sesizează aspecte esențiale ale fenomenului, dar nu-l cuprinde în întregimea lui. Căci nu e ușor să-l cuprinzi în complexitatea lui. Până la această dată, literatura rusă cunoscuse preponderența unui curent, sau a unei școli literare în cadrul unei perioade constituite. Așa a fost romantismul pentru primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, după care a urmat realismul, succedându-i și afirmându-se pe ruinele lui. În perioada 1880-1917, nu se mai poate vorbi de dominația unui singur curent, a unei școli literare. Trebuie vorbit despre existența mai multor orientări și grupări literare, care se confruntă și se înfruntă reciproc, împrumutând din experiența și practica poetică, ceea ce duce la modificări în interiorul fiecărei orientări și mai ales a uneia tradiționale, cum este realismul. Organic legat, începând de prin 1830, de destinele literaturii ruse și mai ales de

¹ Simion Vengherov, *Istoria literaturii ruse a secolului al XX-lea (Istoria russkoi literaturî XX veka [1890-1910])*, Moscova, 1914.

numeroasele ei succese în domeniul prozei, al romanului cu deosebire, realismul cunoaște, la hotarul celor două veacuri, tentativa de a-și însuși procedee din practica simbolistă sau romantică, înnoindu-și prin împrumuturi arsenalul de mijloace artistice, modificându-și pe alocuri programul estetic, devenind neorealism.

Elanurile furtunoase, pateticele chemări la libertate și romanticele tipuri umane zugrăvite de tânărul Gorki îngăduie să se vorbească de un nou val de romantism, de apariția unui neoromantism, care include în parte și creația lui Korolenko, Garșin, Ertel și alții.

Unii istorici ai literaturii ruse folosesc termenul de neoromantism și pentru a defini un fenomen mai amplu, pentru a cuprinde creația unor poeți și prozatori, care se afirmă cu îndrăzneală și în ipostaze singulare, proclamându-se decadenți, simbolști. În 1892, Dmitri Merejkovski publica articolul *Despre cauzele decăderii și despre noile curente în literatura rusă contemporană*, care împreună cu unele luări de atitudine ale poetului Nikolai Minski, ale criticului Alexandr Volinski și mai ales cu volumele *Simbolistii ruși* (1894), apărute sub îngrijirea și cu colaborarea substanțială a lui Valeri Briusov, marca anul de naștere al unui curent literar ce-și clama în mod ostentativ noutatea. Platforma poetică estetizantă se reclama de la exemplul lui Tiutcev sau Fet, în poezia rusă, și mai ales de la cel al unor scriitori apuseni, precum Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Poe, Maeterlinck. În jurul unor reviste noi și de mare succes, precum *Balanța (Vesi)*, *Lina de aur (Zolotoe runo)*, *Apolon*, sau în cadrul unor edituri ca *Skorpion*, al unor cercuri și cenacluri ca *Argonauții*, s-a grupat un număr mare de scriitori — poeți, prozatori, dramaturgi, critici literari și de artă — reprezentând noua mișcare literară simbolistă. O bază teoretică unică — filozofică și estetică — contrapunând *realia* și *realiora* (ca să folosim terminologia lui Viaceslav Ivanov), adică realitatea empirică unei realități superioare care trebuie să formeze obiectul întrupării artistice cu ajutorul unui limbaj special al simbolurilor, a reunit sub același stin-

dard două generații de simbolişti ruși : cea veche, reprezentată prin Minski, Merejkovski, Hippius, Briusov, Balmont, și cea nouă sau tânără — Blok, Belfi, Ivanov ș.a. Atitudinea de frondă împotriva tradiției, comună ambelor generații, și căutarea unor forme și căi noi de expresie, stabilește punțile de legătură dintre simbolismul rus și mișcarea similară din Apus. Pe de altă parte, simbolişti ruși — cei din tânăra generație cu precădere — manifestă preocupări mai accentuate de ordin filozofic și un interes subliniat, sub înfrurirea evenimentelor vremii, pentru problematica socială și politică. E ceea ce conferă creației lor un colorit național, o tentă rusească nu străină de unele înclinări slavofile.

Mișcarea simbolistă s-a manifestat cu neîndoielnică impetuoșitate și a lăsat o amprentă puternică în viața literară și artistică din acele decenii, cu unele prelungiri și ecouri chiar după revoluția din Octombrie. Aceasta, incontestabil, datorită personalităților de excepție care au susținut-o. În același timp, ea s-a desfășurat într-un ritm rapid, foarte intens, am putea spune chiar consumându-și unele etape, ceea ce dealtfel constituie de asemenea o caracteristică a procesului literar rusec din acea epocă. Contestările și reacția antisimbolistă au apărut cînd acest curent era încă departe de a-și fi epuizat posibilitățile, de a fi îmbătrînit, și a venit, așa cum se întîmplă nu o dată, din partea unor prozești de ultimă oră ai mișcării. Grupul akmeist sau adamist, fondat în 1912 de foștii discipoli ai simbolismului, Kuzmin, Gorodețki, Gumiliov, cărora li s-au alăturat Anna Ahmatova, Osip Mandelstam, urmărirea revenirea la o artă a echilibrului de forme și a cunoașterii exacte a raporturilor dintre subiect și obiect, renunțînd la universul simbolurilor în favoarea unui univers al realităților percepibile și terestre.

Ritmul vieții literare din această perioadă, pe care am îndrăzni să-l caracterizăm trepidant, se împlinește cu intervenția tumultuoasă a futuriștilor ruși (Hlebnikov, Maiakovski, Burliuk, Krucionih, iar dintre cei mai tineri : Pasternak și Aseev), constituiți în grupare distinctă, cu platformă literară proprie, de prin 1913,

dată la care apare celebrul manifest *O palmă la adresa gustului public*.

★

Neîndoielnic complexă și complicată, variată și contradictorie în tendințele ei, realizînd un tablou de ansamblu caleidoscopic, epoca de la hotarul celor două veacuri nu este mai puțin supusă unei aspirații majore, tentată de o perspectivă principală. Am putea-o defini ca fiind cea a sintezei, a năzuinței, pe care o cunoscuse și antichitatea, de a realiza o formulă unică de artă, atotcuprinzătoare, generală. Aspirație ambițioasă și dintre cele greu de realizat, care și-a găsit nu numai teoreticieni (Andrei Belii, Viaceslav Ivanov), dar și entuziaști ai experimentării practice.

Simbolismul francez lansase dictonul „Muzica înainte de toate” stimulînd căutările în domeniul folosirii cît mai ample a resurselor și potențelor muzicii în scopuri literare. A fost una din ambițiile lui Belii de a realiza o performanță în acest sens, creînd o proză muzicală în cel mai profund și autentic înțeles al cuvîntului. Cele patru „Simfonii” pe care le-a dat subliniază nu numai în titlu transferul încercat de scriitor din domeniul muzicii în cel al prozei ; ele urmăresc și concretizarea lui literară prin folosirea unor variate și numeroase procedee, ce se situează la interferența dintre literatură și muzică (leitmotivul, contrapunctul, exploatarea multilaterală a valențelor sunetului, a resurselor melodice ale cuvîntului și frazei, ritmizarea subliniată a prozei). Și în alte scrieri ale sale, cum ar fi nuvela *Adam* sau romanul *Petersburg*, scriitorul apelează la procedee muzicale, îmbogățind prin aceasta diaazonul expresiv al prozei sale.

Căutări în același domeniu oferă și nuvelele și schițele lui Cehov, care recurge mai ales la melodicitatea interioară a cuvîntului și a frazei, urmărește realizarea unei profunde armonii de nivel muzical între componentele sau diferitele elemente structurale ale frazei. Este una din modalitățile de creare ale acelei orchestrații lirice cu elemente specifice (sugerarea, intonația, eflu-

viul liric) care se integrează în complexul subtextului cehovian, contribuind la realizarea unei maniere proprii, a unor forme noi de a scrie.

Disonanța, dizarmonia este dimpotrivă dominantă stilului lui Boris Pilniak, în unison cu unele tendințe ale artei muzicale a secolului al XX-lea, oricum însă și acestea demonstrează apropierea de sfera muzicii, încercarea de folosire a resurselor ei. Și ar trebui desigur să nu uităm rolul important pe care l-au jucat, în planuri și cu modalități diferite, muzica, efectul muzical, efectul sonor, în poetica Marinei Țvetaeva și în experiențele lui Velemir Hlebnikov cu al său limbaj *zaumi* (dincolo de rațiune) ca și ale tuturor futuriștilor dealtfel.

Interesante rezultate au dat încercările de osmază între arta culorii, a penelului și arta cuvîntului scris. Se poate vorbi despre o reciprocă influențare, rodnică mai ales pentru că și în domeniul literelor, și în cel al artelor plastice putem afla talente de mare valoare și pentru că acestora le era deopotrivă propriu spiritul de căutare, de inovare în artă. Infiltrațiile literare în pictură au dus la o anume livrizare conștient acceptată de grupul de la *Lumea Artelor (Mir Isskustva)*, care și-au avut importanța pentru creația unor pictori ca Borisov-Musatov, Somov, Golovin, Dobujinski ș.a.m.d. Mai pregnantă și mai fățișă a fost iradierea procedeelor picturii asupra artei literare. Colorismul original al lui Andrei Belii, jocul de culori rafinat al lui Leonid Andreev, violența coloristică prezentă în nuvele de tinerețe ale lui Maxim Gorki nu au constituit experiențe și încercări în sine, ci au slujit afirmării plenare a expresivității artistice, au îmbogățit posibilitățile de zugrăvire a tablourilor de viață sau a chipurilor umane. Nu întimplător, pentru unii scriitori putem chiar vorbi de o anume preferință coloristică, de o gamă sau de unele culori specifice. Viziunea sumbră, încremenită și dramatică a realității este susținută în nuvelele și dramele lui Leonid Andreev de culori precum negrul, cenușiul, albul. Roșul și galbenul, cu o mare varietate de nuanțe, adesea și negrul, slujesc lui Andrei Belii pentru

a sublinia caracterul haotic, demențial și sîngeros al vieții rusești de la începutul secolului nostru.

Cehov, care a fost mai puțin tentat de calitățile coloristice, a apelat în schimb la unele procedee tehnice din domeniul picturii. Acel impresionism, de care au vorbit criticii contemporani scriitorului pentru a caracteriza o trăsătură specifică a artei sale de prozator, relevă tocmai folosirea unor procedee prin care s-a făcut cunoscut respectivul curent francez, transpuse din pictură în literatură — tehnica amănuntului realizator de atmosferă, primatul impresiei, valoarea luminii, forma deschisă.

Ca un ecou al experiențelor întreprinse în pictura vremii, am putea socoti și atracția spre stilizare, manifestată de scriitori ca Remizov, în spiritul folclorului, sau ca Merejkovski, Kuzmin, Gorodețki, sub semnul evocărilor istorice, ale vechii istorii rusești sau chiar antice.

Aspirația spre sinteză a înglobat, într-o formă originală, și selectarea tradiției, folosirea acelor soluții și cuceriri ale înaintașilor, care se înscriau în aria preocupărilor moderne ale veacului al XX-lea, ba mai mult decît atît, puteau constitui un stimulent, pentru noi experiențe, pentru promovarea spiritului inovator. S-au dovedit a fi „tovarăși veșnici de drum” — ca să folosim titlul unui eseu al lui Merejkovski — Pușkin, Gogol, Dostoievski, a căror operă a fost cercetată cu multă atenție, relecturată de pe noi poziții, ajungîndu-se la relevarea unor aspecte neașteptate și cu rezonanță inedită. Într-o alianță surprinzătoare îi regăsim pe toți trei în romanul *Petersburg*, al lui Belii, operă de sinteză prin excelență și, prin aceasta, simptomatică pentru mișcarea literară a vremii.

Scoala lui Gogol, autorul romantic din *Serile în cătunul de la Dikanka*, dar și lucidul critic al societății rusești din *Suflete moarte*, se descifrează în țesătura artistică atît de complexă și de alambicată a romanului *Porumbelul argintiu*, de același Belii. Demascarea gogoliană înverșunată a trivialității, dar și sadismul dostoievskian, se regăsesc în *Demonul meschin* al lui Sologub. În nuvelele

acestuia (de pildă în *Pigmeul*) ca și în cele ale lui Alexei Tolstoi (*Pășaniile lui Rastioghin*), se folosește frecvent procedeul grotescului, care ne aduce aminte de maniera lui Gogol din *Nasul*.

Introspecția, specifică lui Dostoievski, analiza complexă a lumii interioare a personajelor au tentat, și nu o dată, pe Zinaida Hippus (*Pelerinul*), pe Balmont (*Țipăt în noapte*), pe Briusov, realizându-se la acesta cu oarecare nuanță freudistă (*Bustul de marmură, În oglindă*). Scriitori de factură dostoievskiană într-un înțeles mai amplu și multilateral (ca tematică, tipuri, problematică filozofică, procedee de analiză psihologică, de construire a personajelor) au fost Leonid Andreiev (*Gindul, Tăcerea, Sașa Jiguliov, Bezna*) și Alexei Remizov (îndeosebi romanul *Surorile întru Cristos*). Romanul ideologic și în genere literatura ideologică ce se revendică de la paternitatea lui Dostoievski și-a aflat o continuare strălucită în proza lui Andrei Belii (*Petersburg, Adam*). Înfrurirea lui Dostoievski în această epocă, resimțită în forme variate și de largă difuzare, a fost atît de puternică, încît i-au plătit tribut pînă și scriitori declarat antidostoievskieni, cum a fost Ivan Bunin (*Urechile în formă de laț*).

Problema căilor urmate pentru a atinge idealul artei sintetice, al sincretismului, văzut ca o etapă supremă a realizării artistice, este prea complexă și cere o dezbatere specială. Ne putem însă îngădui să schițăm, ca o concluzie de ordin general, ideea legăturii dintre această tendință și aspirația spre forme și soluții noi, proprie întregii mișcări literare de la hotarul secolelor XIX și XX. Osmoza artistică sau relația complementară, întrepătrunderea domeniilor de artă sau preluarea critică și prelucrarea unor elemente, toate aceste manifestări ca și altele asemănătoare au contribuit la înnoirea prozei rusești, la îmbogățirea ei, la realizarea unui stil nou, modern. Și iarăși se cuvine să subliniem variatele ipostaze și modalități.

Structura lirică a prozei lui Cehov, bazată pe aluzie și sugestie, pe subtext, se deosebește de tipul de narațiune parabolică, folosind alegoria, simbolul, de care se servește nu o dată Andreiev.

Și dacă Remizov îmbogățește această manieră printr-un joc subtil al stilizării, Bunin, aderînd în principiu la școala cehoviană, accentuează elementul notației exterioare, concrete, plastice, foarte complexă ca percepere senzorială a lumii (auditivă, vizuală, tactilă, olfactivă ș.a.m.d.).

Realismul clasic tradițional cultivat în secolul al XIX-lea a avut evident de cîștigat, ca instrumente de analiză, ca subtilitate și exactitate a observației și mai ales ca posibilitate de expresie — variată, pregnantă, profundă și sugestivă — de pe urma întîlnirii, uneori chiar a alianței, cu alte poetici. Integrarea unor procedee, precum simbolul, alegoria, a unor elemente romantice, se realizează nu o dată printr-o însușire intimă, creînd punți de comunicare între curențe. Maxim Gorki se afirmă la hotarul dintre veacuri ca romantic și realist în același timp, pentru ca ulterior romantismul să devină un subsidiar al analizei lucide, contribuind îndeosebi la zugrăvirea noii mentalități revoluționare și a tipurilor umane care o ilustrează. Simbolistul Alexei Remizov prezintă tangențe cu realismul; nuvelele și romanele sale constituie o ilustrare a termenului de realism simbolic, pe care-l folosesc unii cercetători. Oare nu oscilează Leonid Andreev între formula realistă tradițională și căutarea unor soluții de înnoire, pe linia simbolului, a parabolei, a metaforei generalizatoare? Și nu țin oare aceste încercări tot de domeniul unui realism simbolic? Pînă și maniera clasică a narațiunii, pe care o preferă Kuprin, nu ignoră cu totul unele mijloace simboliste (*Toast, Parcul regilor*). Nu mai puțin rodnică a fost, cum am văzut, preluarea unor procedee impresioniste. Și pentru a nu ne restrînge la exemplul lui Cehov, vom cita pe cel al lui Bunin, socotit adesea un tradiționalist prin excelență, dar care în nuvelele de început realizează interesante tablouri de natură, apelînd la tehnica impresionistă (*Vallea, Focul*).

Astfel în creația unora sau altora dintre prozatorii vremii, în unele sau altele din operele lor reprezentative, constatăm modificări ce justifică propuneri de nouă denumire a realismului (neo-

realism, realism simbolic), în concordanță cu mutațiile de structură, sau observăm prefigurarea unor orientări ce-și vor căpăta amploarea ceva mai târziu, depășind uneori chiar granițele fenomenului literar rusesc. Înclinarea spre stilizare, tentația soluțiilor baroce la Alexei Remizov, un anume schematism îmbinat cu deplasarea centrului de greutate în sfera ideii, cu mitologisme, cu mesianismul apocaliptic în romanul *Petersburg* de Andrei Belii, proiectarea în plan metafizic a tragicului cotidian, tipizarea abstractă, oarecum schematică, folosirea parabolei și înlocuirea concretului prin general, la Leonid Andreev, justifică aprecierea acestor scriitori ca vestitori ai expresionismului. După cum același Belii, prin nuvela *Kotik Letaev* cu desfășurarea ei onirică, vizînd confruntarea realitate-lume fantastică, aduce elemente ale esteticii suprarealismului.

*

În genere, literatura rusă de la hotarul celor două veacuri — proza cu precădere — s-a aplecat cu ardoare și profundă seriozitate asupra problemelor destinului uman și a menirii omului în viață și societate. Era, în fond, o discuție în continuarea celor debătute cu cîteva decenii în urmă de Fiodor Dostoievski, și mai apoi de Lev Tolstoi. O continuare care nu însemna repetare, ci presupunea reluarea din alte puncte de vedere și în alte sfere.

Viziunii tradiționale asupra raportului individ-societate, epoca însăși îi aduce corective, legate în primul rînd de apariția proletariatului pe arena istoriei. Literatura se grăbește să-și însușească aceste corective. Stau față în față, la doi poli opuși, două imagini antitetice: aceea a omului înrobît condițiilor sociale, jucărie supusă, la cheremul forțelor sociale, și omul ființă energetică creatoare, dornică să-și făurească un destin liber, în conformitate cu aspirațiile sale. Literatura realistă a vremii a analizat cu acuitate condiția socială a celui dintîi și a zugrăvit viguroase tablouri ale societății capitaliste ruse. Poate că unul din cele mai puternice este cel realizat în nuvela *Moloh* de Kuprin, cutremurătoare mărturie a jertfelor umane ce se aduc zeității capitalului, Molohului,

lumii banului și exploatării. *Moloh* este prin excelență un studiu social, de analiză și cercetare a relațiilor sociale, de zugrăvire a tipurilor umane ce acționează într-un anume cadru social, în virtutea unor anume condiții și a propriei lor destinații.

Nuvela *Domnul din San Francisco* de Bunin oferă dimpotrivă o sinteză, o imagine cuprinzătoare, generalizatoare a lumii capitaliste, văzută în sine, în coordonatele ei interioare, tot atât de antiumane ca și relațiile exterioare, impuse celor din jur. Domnul din San Francisco este un personaj generalizat, am putea spune cu funcție simbolică. Tot așa și *Satul*, este o noțiune simbolică și acoperă în bună parte pe cea de patrie, de Rusie, nuvela lui Bunin cu acest titlu constituindu-se într-un tablou cu puternică valoare tipică pentru viața Rusiei rurale și a țăranului la începutul secolului al XX-lea. S-a vorbit și altădată, și critica mai reia uneori ideea că Bunin ar fi aglomerat în această nuvelă prea multe amănunte negative și ar fi realizat fresca numai din culori sumbre. Scriitorul s-a vrut un cronicar obiectiv, absolut imparțial, și prin aceasta mărturiile invocate sînt cu atât mai prețioase și mai zguduitoare. Maniera impasibilă a consemnării faptelor, autorul abținându-se de la intervenții și comentarii, subliniază ideea impulsului total în care se zbate țăranimea în Rusia țaristă. Concluziile sînt ușor de tras și cu atât mai pesimiste, cu cît ne aflăm în fața aceluși univers care reprezintă fundamentul material și moral al țării. Completîndu-le cu imaginea dezolantă din nuvela *Suhodol*, care zugrăvește existența searbădă și parazitară a moșierimii, realizăm în toată dimensiunea ei tragedia socială a lumii rurale. Acuitatea observației și îndrăzneala concluziilor necruțătoare este dealtfel o trăsătură ce caracterizează și alte scrieri ale vremii consacrate vieții de la țară, cum ar fi nuvelele *Țăranii*, *În ripă*, de Cehov, sau drama *Puterea întunericului* de Lev Tolstoi.

În aceeași viziune dramatică apare și condiția omului mic, temă tradițională pentru literatura rusă, de la Pușkin și Gogol pornind. Personajele din această categorie tipologică, zugrăvite de Cehov sau Bunin, de Kuprin sau Veresaev, nu cunosc un nou

statut social în comparație cu cel al lui Virin (*Căpitanul de poștă* de Pușkin) sau Bașmacikin (*Mantaua* de Gogol). Aceeași desconsiderare a demnității umane definește existența eroului din nuvela *Gambrinus*, de Kuprin, sau a funcționarului Cerviakov (*Moartea funcționarului*, de Cehov) și aceeași spaimă trezește în sufletul lor contactul cu cei puternici sau, în cazul lui Belikov, chiar cu societatea în genere, care poate fi oricând izvor de surprinzătoare și supărătoare întâmplări, lucru de care „omul din găoace” cehovian se teme cel mai mult.

Alături de dezbaterea lucidă a condiției sociale a omului, implicațiile existențiale ale destinului uman capătă o deosebită importanță pentru mulți scriitori ai vremii. Omul față în față cu moartea, iată încercarea cea mai de seamă și mai tragică pe care nimeni nu o poate evita. Și totodată hotarul care face pe mulți să încerce bilanțuri și retrospective, să se întrebe asupra sensului și a scopului existenței. Traectoria existențială îi apare lui Leonid Andreev ca o zbatere absurdă și inutilă între viață și moarte (*Povestea lui Serghei Petrovici*, *Gîndul*, drama *Viața omului*) cu un eșec final dinainte hotărît și de neînlăturat. De aici viziunea pesimistă asupra lumii în genere și a existenței care se confundă cu ideea de impas, de totală încătușare a libertății și personalității umane (*Zidul*). Haos, absurd, lipsă de libertate văd în existența umană și Belii, Zinaida Hippus, Remizov, Sologub, acest punct de vedere fiind împărtășit de mulți reprezentanți ai curentului simbolist. Fără a nega că fatalitatea morții este o dureroasă componentă a existenței, Lev Tolstoi arată rolul și importanța factorului moral, a conștiinței unei vieți împlinite, după criterii și legi etice, în dramatica trecere a omului în lumea neființei. Și dacă nuvela *Moartea lui Ivan Ilici* este pe de o parte una dintre primele scrieri care abordează problema astăzi atît de dezbătută a înstrăinării omului, a imposibilității de comunicare chiar cu ființe apropiate, pe de altă parte ea oferă soluția exercițiului moral, a îndemnului de a afla reazim și mîngiere în cultivarea binelui și a adevărului.

Pesimismului existențial și social al lui Andreev, angoaselor lui Belfi și Remizov i se opun militantismul și optimismul profund al lui Gorki, îmbrățișînd deopotrivă și individul, și societatea în ansamblul ei. O înflăcărată cîntare a vieții și glorificare a misiunii ființei umane pe pămînt aflăm în nuvela *Nașterea omului*, adevărat poem în proză. Acest suflu de încredere în viață, de proslăvire a omului, „cuvînt care sună mîndru“, a muncii sale creatoare, reprezintă o constantă a creației gorkiene și a viziunii sale despre lume. Scriitorul care împărtășea filozofia proletariatului și se simțea legat de aspirațiile și lupta acestuia, a înfățișat în opera sa, în figura lui Pavel Vlasov, un erou înzestrat cu calități noi, de luptător însetat de libertate. Un erou a cărui existență socială și individuală implică un raport nou, raportul cu masa, cu colectivitatea din care face parte.

Relația individ-masă și, decurgînd în mod firesc din aceasta relația individ-istorie se află explicit și implicit în centrul atenției mai tuturor scriitorilor vremii. Evident, experiența lui Gorki, concretizată strălucit în romanul *Mama*, și-a spus cuvîntul. Soluția propusă de Gorki, preluată de Serafimovici, mai tîrziu de Veresaev, Alexei Tolstoi, este cea a rezolvării armonioase a relației individ-masă, prin includerea destinului individual în destinul colectiv. Aceasta îngăduie punerea într-un plan nou și a relației individ-istorie. Evenimentele, frămîntările de la începutul secolului al XX-lea în Rusia, au făcut să sporească interesul față de istorie, de procesul istoric, de timpul istoric. Relația individ-istorie presupune atît soluționarea problemei atitudinii omului față de imperativele istoriei, a participării sau neparticipării sale la munca de făurire a istoriei, cît și rezolvarea ecuației timp individual-timp istoric. Timpul individual, văzut ca timp existențial, intră într-o relație nouă cu timpul istoric, timp colectiv. Acest timp stagnează, se transformă în inerție, încremenește, atunci cînd refuză să accepte legile timpului istoric, condiționate de mersul înainte al societății, de transformările ei revoluționare. Imaginea unui univers imobil, kafkian *avant la lettre*, ne oferă Leonid

Andreev (*A fost odată, Guvernatorul*). La Andrei Belii s-ar părea că dimpotrivă, timpul gonește, aleargă, zboară. Dar mișcarea este lipsită de scop, haotică, absurdă, de aceea este numai o aparență, conținutul rămânând imuabil, străin de idealurile transformării revoluționare.

Meditația asupra timpului aduce astfel în mod obiectiv pe scriitorii însuflețiți de idealuri înaintate la recunoașterea necesității de a acționa, de a lupta pentru prefacerile sociale, pentru înnoirea vieții sub semnul imperativelor revoluției. Mai repede sau mai încet, dar inevitabil, se apropie de această concluzie toți scriitorii, observatori atenți ai vieții, minți îndreptate spre cercetarea realității, spirite dornice de a vedea realizându-se dreptatea socială și instaurându-se libertatea. Impulsionată de lupta proletariatului rus, această stare de spirit crește în ajunul izbucnirii triumfătoare a revoluției din Octombrie. Idealurile ei devin și idealurile celor mai buni scriitori ai vremii — Gorki și Maiakovski, Blok și Belii, Veresaev și Serafimovici — care, încheind istoria literaturii ruse clasice, deschid făgașuri pentru dezvoltarea unui nou fenomen literar, cel sovietic.

TATIANA NICOLESCU

CUVÎNT AȘUPRA EDIȚIEI

Bucurându-se de o largă și generoasă răspîndire, literatura rusă cunoaște în decursul vremii numeroase volume în versiune românească datorate unor condeie de prestigiu. Acestea au familiarizat pe cititor cu operele marilor scriitori ruși, cu selecții din opera unuia sau a mai multor creatori.

Culegerea de față își propune să deschidă un unghi de vedere inedit pentru dezvoltarea prozei ruse, a literaturii ruse în genere, în perioada de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Am ales pentru aceasta, ca sferă de referință și ilustrare, genul scurt, opțiune determinată de importanța incontestabilă ce-i revine în raport cu alte genuri sau domenii ale artei. Atît cît cadrul ediției o îngăduie, am încercat să evidențiem principalele aspecte ce caracterizează dezvoltarea genului scurt în contextul social, politic și cultural al perioadei menționate. Ne-am îndreptat atenția spre această perioadă, dat fiind caracterul ei deosebit de interesant și, în anume privințe, mai puțin cunoscut, capabil de noi relevări.

Înglobînd în cuprinsul antologiei, alături de marii maeștri ai genului scurt (L. Tolstoi, A. P. Cehov, V. Korolenko, M. Gorki), o serie de scriitori pînă de curînd de mai restrînsă circulație, dar cu pondere în cadrul procesului literar al vremii, intenția noastră a fost de a lărgi perspectiva asupra literaturii ruse din perioada amintită. Nume ca Bunin, Andreev, Kuprin, Merejkovski, Bal-mont și altele, alături de nume de scriitori demult consacrați, ca

și de altele mai puțin cunoscute, ilustrează variatele și îndrăznețele căutări literare din epocă.

Am îmbrățișat cu interes ideea alcătuirii prezentei antologii, încercînd să o facem pe cît posibil mai cuprinzătoare, mai expresivă. Cu tot spațiul acordat generos de „Biblioteca pentru toți”, a trebuit, cu regret, să omitem o serie de nume (Boris Zaițev, Garin Mihailovski, Veresaev), iar din opera scriitorilor prezenți în antologie să ne limităm la o singură lucrare, cînd toți oferă numeroase ilustrări elocvente.

Drept criteriu de organizare a materialului am folosit ordinea cronologică, luînd ca punct de reper anul nașterii scriitorilor.

La alcătuirea antologiei și-au adus contribuția traducători ale căror texte revăzute și îmbunătățite le reluăm, și traducători care au elaborat noi tălmăciri, pentru ediția de față. Un aport prețios la definitivarea ediției a adus **Alexandra Nicolescu**.

T. N.

LEV TOLSTOI

(1828-1910)

Îndelungata creație artistică a lui Lev Tolstoi poate fi împărțită în două mari etape, prin hotarul pe care-l reprezintă anii 1880-1881, marcați de criza spirituală prin care trece scriitorul și în urma căreia vederile sale filozofice și morale se cristalizează în binecunoscuta doctrină a nonviolentei și a autoperfecționării morale.

Tolstoi începe ca autor de nuvele, schițe și povestiri, precum trilogia autobiografică *Copilărie* (1852), *Adolescență* (1854) și *Tine-rețe* (1857), *Tăierea pădurii* (1855), *Cazacii* (1863), *Polikușka* (1863), apoi *Povestiri din Sevastopol* (1855-1856), *Trei morți* (1859), *Istoria unui cal* (1862), care pregătesc elaborarea marelui roman *Război și pace* (1865-1869). Tematica acestor scrieri de început este variată, inspirată din evenimentele contemporane scriitorului (luptele din Caucaz, războiul din Crimeea, viața țăranilor, relațiile dintre boieri și țărani), accentul punându-se pe înfățișarea vieții sufletești a personajelor și pe problematica morală. Autenticitatea și veridicitatea tablourilor sociale constituie o trăsătură caracteristică pentru prozator, care declară că „eroul său este adevărul”.

Romanul *Război și pace*, multiplan și stufos, roman social, psihologic, dar mai ales istoric și filozofic, inspirat din evenimentele războiului din 1812 și, mai larg, din campaniile napoleoniene, reprezintă o formulă nouă, de roman-epopee. Procesul istoric este prezentat de Tolstoi prin prisma concepției sale filozofice fataliste, dar în același timp profund democratice, acordând poporului rolul de forță motrice în istorie. În consecință, scriitorul va aduce o

viziune inovatoare în zugrăvirea războiului, a scenelor de luptă, a participării maselor, pe linia realistă a zugrăvirii vieții în dinamica și dialectica ei. În schimb, susceptibilă de critică este teoria sa despre rolul personalității în istorie, redusă la o simplă prezență pasivă. Romanul *Anna Karenina* (1877-1879), de o construcție complexă și el, vădește interesul scriitorului pentru problemele Rusiei contemporane în plină frământare socială, economică, politică, după reforma din 1861, care a dus la abolirea iobăgiei. Drama nefericitei eroine se înscrie într-un ansamblu de dezbateri privind familia, rolul și locul femeii în societate și mai ales perspectivele de viitoare dezvoltare a Rusiei, pornite pe drumul capitalismului. Pledoaria lui Levin încearcă o soluție utopică, a armoniei între clase, pentru a eșua apoi în predica smereniei religioase.

Perioada de după criza spirituală este marcată prin abordarea variată de specii literare: romanul (*Învieirea*, 1899), nuvela (*Sonata Kreutzer*, 1885; *Moartea lui Ivan Ilici*, 1886; *Stăpîn și slugă*, *Dumnezeiesc și pămîntesc*, 1906), piesa de teatru (*Roadele învățăturii*, *Puterea întinericului*, *Cadavrul viu*), așa-numitele povestiri pentru popor (*Aurul*, *Doi frați*, *Cît pămînt îi trebuie unui om* ș.a.), articolul, eseul filozofic, moral, politic, estetic (*Religia mea*, *Să nu ucizi*, *Nu pot tăcea*, *Ce-i de făcut?* *Despre artă*). În toate aceste scrieri se simt, într-o măsură mai mare sau mai mică, infiltrații ale doctrinei tolstoiste, care vin în contradicție stridentă, dat fiind caracterul lor religios și de predică a pasivității, cu tablourile viguroase, de critică socială, realizate de autor. Dar tocmai această necruțătoare „smulgere a tuturor măștilor” (Lenin) și nu predica smereniei și a pasivității asigură operei tolstoiene trăinicia de-a lungul anilor.

MOARTEA LUI IVAN ILICI

I

În spațioasa clădire a Palatului Justiției, consilierii și procurorul, profitînd de suspendarea unei ședințe în procesul Melvin, se adunară în cabinetul lui Ivan Egoro-

vici Șebek și porniră o discuție în jurul faimoasei afaceri Krasovski. Fiodor Vasilievici demonstra cu înflăcărare că afacerea nu e de competența justiției, Ivan Egorovici susținea cu încăpăținare punctul său de vedere, iar Piotr Ivanovici, care din capul locului nu participase la discuție, stătea deoparte și răsfoia Buletinul Oficial, care tocmai sosise.

— Domnilor, exclamă el, a murit Ivan Ilici.

— Ce spui!

— Poftim, citește, zise el, întorcându-se spre Fiodor Vasilievici și întinzându-i Buletinul proaspăt apărut, care mai păstra încă mirosul tiparului.

În chenar negru, era scris: „Praskovia Fiodorovna Golovina are nemărginita durere să anunțe rudelor și prietenilor, încetarea din viață, în ziua de 4 februarie 1882, a iubitului ei soț, Ivan Ilici Golovin, consilier la Curtea de Apel. Serviciul funebru va avea loc vineri, la ora unu după-amiază“.

Ivan Ilici fusese coleg cu cei de față și toți îl iubiseră mult. În ultimele săptămîni zăcuse la pat și se spunea că ar fi o boală incurabilă. Cu toate acestea, n-a fost dat afară din slujbă, dar anumite motive îndreptăteau lumea să creadă că, după moartea lui Ivan Ilici, în locul său va fi numit Alexeev, iar în locul lui Alexeev, Vinnikov sau Ștabel. De aceea, la vestea morții lui Ivan Ilici, chiar din prima clipă, fiecare dintre cei adunați în cabinet se gîndea la urmările pe care moartea lui le-ar putea avea în legătură cu mutarea sau cu avansarea personală, sau a vreunor cunoștințe de-ale sale.

„De bună seamă, au să mă numească în locul lui Ștabel sau al lui Vinnikov, își spunea Fiodor Vasilievici. Demult mi s-a făgăduit. Asta ar face vreo opt sute de ruble în plus la salariu, în afară de alocația de cancelarie“.

„Acum trebuie negreșit să oer transferul cumnatului meu din Kaluga aici, gîndea Piotr Ivanovici. Nevastă-mea are să fie în sfîrșit mulțumită. N-are să mai poată spună că n-am făcut nimic pentru familia ei“.

— Eram sigur că nu se mai face bine, spuse cu glas tare Piotr Ivanovici. Păcat de el !

— Dar de fapt ce-a avut ?

— Doctorii n-au putut să stabilească diagnosticul. Mai bine zis, fiecare a pus alt diagnostic. Când l-am văzut ultima oară, am avut totuși impresia că se va face bine.

— N-am mai fost pe acolo de la sărbători.

— Spune-mi avea ceva avere ?

— Mi se pare că nevastă-sa are ceva avere. Nu cine știe ce însă.

— Da, trebuie să mă duc pe acolo. Dar grozav de departe mai locuiesc.

— Vrei să spui, departe de dumneata. Păi de dumneata cine nu stă departe ?

— Ia uite, nu poate să-mi ierte că stau dincolo de râu, spuse Piotr Ivanovici, zîmbind la replica lui Șebek.

Și după ce mai discutară despre distanțele mari din oraș, intrară din nou în ședință.

În afară de reflecțiile pe care această moarte le stîrnea în mintea fiecăruia și de probabilele transferări și mișcări în magistratură, pe care avea să le atragă, dispariția cunoștinței lor apropiate trezi, ca de obicei, în sufletul tuturor celor de față un sentiment de satisfacție la gîndul că a murit el, și nu eu. „Da, a murit, dar eu, slavă Domnului..“ își spunea sau simțea fiecare dintre cunoștințele lui apropiate, dar așa-ziii prieteni ai lui Ivan Ilici se mai gîndeau în afară de asta, fără să vrea, că vor trebui să-și îndeplinească plicticoasa obligație cerută de etichetă : să se ducă la înmormîntare și să-i facă văduvei o vizită de condoleanțe.

Cei mai apropiați erau Fiodor Vasilievici și Piotr Ivanovici.

Piotr Ivanovici fusese coleg cu Ivan Ilici la Școala de drept și se simțea dator.

La masă, el îi aduse la cunoștință soției moartea lui Ivan și-i vorbi de perspectiva care se ivea acum de a-i

transfera fratele în circumscripția lor, apoi, fără să se mai odihnească, își puse fracul și se duse la Ivan Ilici.

În fața casei lui Ivan Ilici, staționa un cupeu și două birje. Jos, în vestibul, lângă cuier, sta rezemat un capac de sicriu îmbrăcat în brocart, cu ciucuri și fireturi strălucitoare. Două doamne în negru își scoteau blănurile. Una — sora lui Ivan Ilici — îi era cunoscută; cealaltă era o figură străină. Schwarz, un coleg de-al lui Piotr Ivanovici, cobora tocmai scara și, văzându-l, se opri pe treptele de sus și-i făcu cu ochiul, avînd aerul să spună : „Urît a mai brodit-o Ivan Ilici ! Nu ca noi !“

Chipul lui Schiwarz, cu favoriții englezești, și toată silueta lui zveltă, în frac, degaja, ca totdeauna, o eleganță solemnă; dar aici, acest aer solemn care contrasta cu firea veselă a lui Schwarz avea o deosebită savoare. Așa gîndi Piotr Ivanovici.

Piotr Ivanovici lăsă doamnele să treacă înainte și urcă încet scările în urma lor. Schwarz nu mai coborî; el rămase sus. Piotr Ivanovici înțelese pentru ce : voia pesemne să hotărască unde avea să joace în seara aceea vînt. Doamnele urcară scara spre camera văduvei, iar Schwarz — cu buzele strînse, serios, dar cu privirea jucăușă — îi făcu din sprîncene semn lui Piotr Ivanovici că odaia mortuară e la dreapta.

Piotr Ivanovici intră, fără să știe bine cum se petrec de obicei lucrurile în asemenea cazuri și ce anume are de făcut. Știa un singur lucru : că a-ți face cruce în astfel de împrejurări nu strică niciodată. Dar nu prea știa dacă trebuie sau nu să se plece, și de aceea alese calea de mijloc : cînd intră, începu să-și facă cruce și totodată să se și plece ușor. Atît cît îi îngăduiau mișcările capului și ale mîinilor, arunca și priviri furișe în jurul lui prin cameră. Doi tineri, dintre care unul elev — pare-se un nepot — ieșiră din odaie, făcîndu-și semnul crucii. O bătrînică stătea nemișcată. O doamnă cu sprîncenele arcuite în sus în mod ciudat îi spunea ceva cu glas tare, cu o expresie de hotărîre care nu admîtea replică; țăranul Gherasim,

rîndaşul, trecînd cu paşi uşori prin faţa lui Piotr Ivanovici, presără ceva pe jos. Piotr Ivanovici simţi pe dată un miros slab de cadavru în putrefacţie. Ultima dată, cînd Piotr Ivanovici fusese în vizită la Ivan Ilici, îl văzuse în birou pe acest ţăran ; pe atunci avea funcţia de infirmier, şi Ivan Ilici ţinea mult la el. Piotr Ivanovici stătea drept la mijloc, între sicriu, dascăl şi icoanele de pe masa din colţ. Îşi făcea mereu cruce şi se pleca mereu. Cînd i se păru, în sfîrşit, că mişcarea mîinii cu care-şi făcea cruce durase deajuns, încetă şi începu să examineze mortul.

Mortul zăcea culcat cum zac morţii — împietrit —, cu membrele întepenite, cufundat în căptuşeala sicriului, cu capul lăsat pe pernă şi, ca la toţi morţii, îi ieşea în relief fruntea galbenă ca de ceară, cu chelia, care se-ntindea de la tîmplele adîncite, şi nasul care părea că-i apasă buza de sus. Se schimbase mult şi slăbise de cînd nu-l mai văzuse Piotr Ivanovici, dar, ca la toţi morţii, chipul îi era mai frumos şi — mai cu seamă — mai impunător decît pe vremea cînd trăia. Faţa lui părea a spune că tot ce avusese de făcut făcuse ; şi încă aşa cum trebuie. În afară de aceasta, în expresia lui se mai citea o mustrare sau un avertisment către cei rămaşi în viaţă. Avertismentul i se păru lui Piotr Ivanovici ceva fără rost sau care, în orice caz, nu i se adresa lui. Se simţea stingherit şi-şi mai făcu o dată cruce ; apoi — cam în grabă, după părerea lui, şi nepotrivit cu regulile bunei cuviinţe — se întoarse şi se îndreptă spre uşă. Schwarz îl aştepta în sală, stînd cu picioarele larg depărtate şi, cu amîndouă mîinile la spate, se juca cu jobenul. O singură privire aruncată asupra figurii voioase a lui Schwarz — sclivisit şi pus la punct — îi fu deajuns lui Piotr Ivanovici ca să se învioreze. Înţelese că el, Schwarz, e mai presus de lucrurile astea şi că nu-i el omul să se lasé copleşit de impresii apăsătoare. Avea aerul să spună : incidentul cu înmormîntarea lui Ivan Ilici nu poate constitui un motiv destul de puternic pentru a-şi schimba programul ; cu alte cuvinte, nimic nu va putea să-l împiedice ca diseară,

cînd va desface perechea nouă de cărți, să le plesnească de masă, în timp ce lacheul va așeza cele patru lumînări neîncepute ; dealtfel, nu exista nici un motiv să presupunem că acest incident îl va putea împiedica să petreacă și astăzi o seară tot atît de plăcută ca de obicei. I-a și spus-o, în șoaptă, lui Piotr Ivanovici, cînd acesta a trecut pe lîngă el, și i-a propus să se întrunească pentru partidă la Fiodor Vasilievici. Dar se vede că lui Piotr Ivanovici nu-i era scris să facă o partidă de vînt în seara aceea. Praskovia Fiodorovna, o femeie scundă și grasă, care, cu toate străduințele ei de a părea altfel, era totuși, de la umeri în jos, din ce în ce mai lată — toată în negru, cu o năframă de dantelă pe cap și cu sprîncenele tot atît de ciudat îndreptate în sus ca ale doamnei care stătea în fața sicriului — ieși din apartamentele ei cu alte doamne și, conducîndu-le spre ușa camerei mortuare, spuse :

— Acuși o să înceapă slujba. Pofțiți, vă rog.

Înclinîndu-se vag, Schwarz se opri, nevrînd pesemne nici să primească, nici să refuze această invitație. Recunoscîndu-l pe Piotr Ivanovici, Praskovia Fiodorovna oftă, se apropie de el, îl luă de braț și-i spuse :

— Știu că ai fost un adevărat prieten al lui Ivan Ilici, și se uită la el, așteptînd din partea lui gestul corespunzător.

Piotr Ivanovici știa că, după cum adineaori trebuia să-și facă cruce, acum trebuie să-i strîngă mîna, să ofteze și să spună : „Vă asigur !“ Chiar așa și făcu. Și procedînd astfel, simți că rezultatul e cel dorit : fu înduioșat și el, fu înduioșată și ea.

— Să mergem pînă nu începe ; am să-ți vorbesc, îi spuse văduva. Dă-mi brațul.

Piotr Ivanovici îi oferi brațul și se îndreptară spre camerele din fund, trecînd prin fața lui Schwarz, care îi făcu trist cu ochiu lui Piotr Ivanovici. „S-a dus vîntul ! Să nu te superi, dar îmi caut alt partener. Sau jucăm în cinci, cînd scapi“, părea că spune privirea lui jucăușă.

Piotr Ivanovici oftă și mai adînc, și mai trist, în timp

ce Praskovia Fiodorovna îi strînse cu recunoștință mina. Intrară în salonul ei tapetat cu creton roz, slab luminat de o lampă, și se așezară lângă masă; ea pe canapea, iar Piotr Ivanovici pe un taburet cu arcurile stricate, care se strîmbă sub greutatea lui. Praskovia Fiodorovna vru să-l prevină să se așeze pe un alt scaun, dar găsind asemenea prevenire nepotrivită cu situația, se răzgîndi. Cînd se așază pe taburet, Piotr Ivanovici își aminti cum își aranjase Ivan Ilici salonul și cum se sfătuisese cu el la alegerea cretonului roz cu frunze verzi. Trecînd pe dinaintea mesei, spre a se așeza pe canapea (salonul era tot ticsit cu mobilă și diverse obiecte) văduva își agăță dantela năframei sale negre de incrustațiile mesei. Piotr Ivanovici se ridică puțin ca să i-o desprindă, și atunci taburetul eliberat de greutatea lui începu să joace și să-l împingă. Văduva căută să-și desprindă ea însăși dantela, și Piotr Ivanovici se așază din nou, strivind sub el taburetul răzvrătit. Dar văduva nu izbutea, așa că Piotr Ivanovici se ridică iarăși, și taburetul prinse iarăși să se răzvrătească, ba chiar trosni. După ce această scenă luă sfîrșit, ea își scoase o batistă curată de linon și începu să plîngă. Dar episodul cu dantela și lupta cu taburetul îl răciseră pe Piotr Ivanovici, și acum stătea posac. Această situație neplăcută fu întreruptă de Sokolov, chelarul lui Ivan Ilici, care venise să aducă la cunoștință că locul ales la cimitir de Praskovia Fiodorovna costa două sute de ruble. Ea se opri din plîns și, cu un aer de victimă, îi aruncă o privire lui Piotr Ivanovici, spunîndu-i în franțuzește că îi vine tare greu. Piotr Ivanovici făcu tăcut un gest care exprima ferma lui convingere că nici nu se poate să fie altfel.

— Poți fuma dacă vrei, îi spuse ea cu generozitate și totodată cu tristețe în glas și începu să discute cu Sokolov despre prețul locului.

Piotr Ivanovici își aprinse țigara și auzi cum ea îl întreba cu de-amănuntul pe Sokolov despre diferitele prețuri ale locurilor, hotărînd care din ele trebuie cum-

părat. După ce sfârși cu locul, îi dădu dispoziții și cu privire la cîntăreți. Apoi Sokolov plecă.

— Trebuie să le fac singură pe toate, spuse ea lui Piotr Ivanovici, dînd la o parte albumele de pe masă. Observînd că scrumul e gata să cadă pe masă, apropie de Piotr Ivanovici scrumiera și urmă : Găsesc că e o prefăcătorie să spui că din cauza durerii nu te poți ocupa de lucrurile practice. Pe mine, dimpotrivă, faptul că-i port lui de grijă mă sustrage de la durerea mea, chiar dacă nu-mi aduce mîngîiere. Și din nou își scoase batista, pregătindu-se din nou să plîngă, dar deodată, făcînd o sforțare, își reveni și, liniștită, începu să vorbească. Am ceva de discutat cu dumneata.

Piotr Ivanovici se înclină, însă fără a lăsa să se des-tindă arcurile taburetului, care începuseră îndată să se miște sub el.

— A suferit îngrozitor în ultimele zile.

— A suferit ? întrebă Piotr Ivanovici.

— Ah, îngrozitor. Nu numai în ultimele minute, în ultimele ceasuri a țipat tot timpul, trei zile și trei nopți a țipat fără încetare. Era ceva insuportabil. E de neînchipuit cum am putut rezista. Se auzea prin trei rînduri de uși ! Ah, Doamne, ce-am mai pătimit !

— Și nu și-a pierdut cunoștința ? întrebă Piotr Ivanovici.

— Nu, șopti ea, nici în ultima clipă. Cu un sfert de ceas înainte de a muri, și-a luat rămas bun de la noi și a cerut să-l scoatem pe Volodia din cameră.

Cu toată senzația neplăcută ce i-o dădea conștiința prefăcătoriei lui și a acestei femei, gîndul la suferințele omului pe care îl cunoscuse atît de aproape — mai întii ca băiețaș vioi, ca elev, apoi om matur, cînd i-a fost coleg — îl îngrozi deodată pe Piotr Ivanovici. Înaintea ochilor îi apăru fruntea și nasul care apăsa buza de sus — și i se făcu frică pentru propria lui persoană.

„Trei zile și trei nopți de îngrozitoare suferințe, și apoi moartea. Dar asta poate să mi se întîmple în orice

moment. și mie“, gînd el și pentru o clipă îl cuprinse spaima. Dar deodată, fără să știe nici el cum, îi veni în ajutor gîndul ce-ți răsare de obicei în minte, în asemenea ocazii, că lucrul acela se întîmplase cu Ivan Ilici și nu cu el, că lui nu trebuie și nu poate să i se întîmple așa ceva, și că, făcînd reflecțiile pe care le făcuse, el se lăsase pradă gîndurilor negre, ceea ce nu era bine, după cum o dovedea cu prisosință atitudinea lui Schwarz. În urma acestui raționament, Piotr Ivanovici se liniști și, interesat, începu să ceară amănunte despre moartea lui Ivan Ilici, ca și cum moartea care l-a lovit pe Ivan Ilici ar fi fost ceva care l-ar fi putut lovi numai pe Ivan Ilici, nicidecum și pe el.

După discuția privind amănuntele în legătură cu suferințele fizice, cu adevărat îngrozitoare, îndurate de Ivan Ilici (Piotr Ivanovici luă cunoștință de aceste amănunte numai după felul cum reacționau nervii lui Praskovia Fiodorova, cînd vorbea despre ele), văduva socoti nimerit să treacă la subiect.

— Ah, Piotr Ivanovici, ce greu îmi este, grozav de greu, și se porni iarăși pe plîns.

Piotr Ivanovici oftă și așteptă pînă ce ea își suflă nasul. După ce și-l suflă, Piotr Ivanovici îi spuse :

— Vă asigur de...

Și ea începu din nou să vorbească și îi expuse ceea ce constituia pare-se chestiunea importantă despre care voia să discute cu el ; chestiunea consta în a-l întreba cum ar putea, în urma morții soțului ei, să obțină cît mai mulți bani de la stat. Se prefăcea că-i cere lui Piotr Ivanovici sfaturi în legătură cu pensia, dar el își dădu îndată seama că ea cunoștea pînă în cele mai mici amănunte chiar și ceea ce nici el nu știa : tot ce se poate obține de la stat în urma acestei morți ; voia doar să afle dacă nu cumva s-ar putea stoarce și mai mult. Piotr Ivanovici încercă să găsească o modalitate ; dar, după ce medită puțin, condamnă chipurile guvernul pentru zgîrcenia lui și spuse că, după cît se pare, mai mult nu se poate obține. Atunci ea oftă și era vădit că se străduiește să găsească un mij-

loc să se descotorosească de musafir. El înțelese, își stinse tigara, se sculă, îi strînse mîna și ieși în vestibul.

În sufragerie, unde se afla pendula de care Ivan Ilici se bucurase atîta cînd o cumpărase de la un magazin cu obiecte de ocazie, Piotr Ivanovici se întîlni cu preotul și cu alte cîteva cunoștințe, venite pentru serviciul funebru, și zări o domnișoară tinărară și frumoasă pe care o cunoștea : fiica lui Ivan Ilici. Era toată în negru. Talia ei subțire părea acum și mai subțire. Avea un aer trist, grav, și parcă era mînioasă. Îl salută pe Piotr Ivanovici, ca și cum el ar fi fost vinovat de ceva. În spatele ei, stătea, la fel de supărat, un tinăr bogat, judecător de instrucție, pe care Piotr Ivanovici îl cunoștea și despre care se spunea că ar fi logodnicul fetei. Piotr Ivanovici îl salută cu un aer mîhnit și vru să treacă în camera mortuară, cînd, de după scară, apăru un licean, fiul lui Ivan Ilici, care era leit taică-său. Ivan Ilici copil, așa cum și-l amintea Piotr Ivanovici de la Școala de drept. Avea ochii plînși și acea expresie pe care o au băieții la vîrsta de treisprezece-paisprezece ani. Zărindu-l pe Piotr Ivanovici, băiatul se încruntă, cu un aer rușinat și grav totodată. Piotr Ivanovici îl salută din cap și trecu în camera mortuară. Începuse slujba — lumînări, gemete, tămîie, lacrimi, sughițuri. Piotr Ivanovici stătea încruntat, uitîndu-se în jos, la picioarele sale. Nu mai aruncă nici o privire spre mort, izbuti să se sustragă pînă la sfîrșit influenței deprimante din jurul său și plecă printre cei dinții. În vestibul nu era nimeni. Țăranul Gherasim, rîndașul, ieși din camera mortuară, răscoli cu mîinile lui vînjoase toate șubele, ca s-o găsească pe a lui Piotr Ivanovici, și i-o ținu ca s-o îmbrace.

— Ei, frate Gherasime ? spuse Piotr Ivanovici, ca să spună ceva. Păcat, așa-i ?

— Așa a vrut Domnul. Toți o să ajungem acolo, răs-punse Gherasim, lăsînd să i se vadă dinții albi, reguțați, cum îi au țăranii și, ca omul care n-are multe treburi, deschise repede ușa, îl strigă pe vizitiu, îl ajută pe Piotr

Ivanovici să se urce în trăsură și alergă înapoi în casă, întrebându-se parcă ce-ar mai fi de făcut.

Piotr Ivanovici respiră cu deosebită plăcere aerul curat, după atîta miros de tămîie, de cadavru și de acid fenic.

— Unde mergem ? întrebă vizitiul.

— E încă devreme. Mai trec pe la Fiodor Vasilievici.

Piotr Ivanovici o porni. Și într-adevăr, îl găsi abia la sfîrșitul primului rober, așa că se nimeri tocmai bine ca să poată intra al cincilea în joc.

II

Povestea vieții lui Ivan Ilici era dintre cele mai simple, mai obișnuite și mai zguduitoare.

Ivan Ilici a murit în vîrstă de patruzeci și cinci de ani, consilier la Curtea de Apel. Era fiul unui funcționar, care făcuse carieră, trecînd, la Petersburg, prin diferite ministere și instituții și ajungînd la situația în care oamenii, deși se vede limpede că nu sînt apti pentru o funcție importantă, nu pot fi dați afară din slujbă, din pricină că au în urma lor ani îndelungați de serviciu și diverse titluri, așa încît li se dau posturi fictive și cîteva mii de rublișoare nefictive — cam între șase și zece mii — cu care o duc pînă la adînci bătrînețe.

Acesta era și cazul consilierului intim Ilia Efimovici Golovin, membru inutil al mai multor instituții inutile.

Avea trei fii, Ivan Ilici era al doilea. Cel mare urmașe același drum ca tatăl său, numai că avea un post la alt minister și se apropia tocmai de stagiul de serviciu în care salariul începe să-ți meargă în virtutea inerției. Al treilea fiu era ghinionistul familiei. Prin diferitele slujbe pe unde se perindase, își făcuse el însuși rău, și acum lucra undeva la căile ferate ; nici tatălui său, nici fraților, și mai cu seamă nici nevestelor acestora nu numai că nu le făcea nici cea mai mică plăcere să-l întîlnească,

dar nici nu voiau să știe de el, decît atunci cînd erau siliți de împrejurări. Singura lor soră era măritată cu baronul Gref, funcționar petersburghez, ca și socrul său. Ivan Ilici era, după cum se spunea, *le phénix de la famille*. Nu era nici rece, nici pedant ca cel mare, dar nici focos ca cel mic. Firea lui înfățișa calea de mijloc : un bărbat ager la minte, vioi, plăcut și bine crescut. Urmase împreună cu mezinul la Școala de drept. Cel mic nu apucase să termine școala, fiind eliminat în clasa a cincea. Ivan Ilici însă a absolvit-o cu bine. Încă din Școala de drept se arăta așa cum avea să fie toată viața mai târziu : un om destoinic, blajin, prietenos și vesel, care îndeplinea cu strictețe ceea ce socotea că este de datoria lui ; și socotea că este de datoria lui să facă tot ceea ce era considerat ca atare de persoanele cu poziție, ierarhic, superioară. Nu căutase să cîștige favorurile nimănui, nici în copilărie și nici mai târziu, ca om matur, dar de mic copil se simțea atras, ca musca de lumină, de oamenii cu o poziție socială mai înaltă și își însușea manierele lor, concepțiile lor despre viață și lega cu ei prietenie. Toate pasiunile copilăriei și ale tinereții trecuseră fără a lăsa urme prea adinci în viața lui ; se lăsase stăpînit și de senzualitate, și de vanitate, iar mai târziu, în clasele superioare, și de liberalism, dar toate astea în anumite limite, pe care i le impunea într-o justă măsură bunul lui simț.

La Școala de drept săvîrșise fapte care înainte îi păruseră mari ticăloșii și care-i inspirau, atunci cînd le săvîrșea, dezgust pentru propria lui persoană ; dar mai târziu, văzînd că asemenea fapte erau săvîrșite și de alți oameni sus-puși, care nu le considerau fapte rele, le socoti și el fapte bune și, mai mult decît atîta, le dădu cu desăvîrșire uitării și nu se amări deloc la gîndul lor.

După ce absolvî Școala de drept și fu numit funcționar de categoria a zecea, și după ce primi de la tatăl său bani pentru uniformă, Ivan Ilici își comandă haine la Scharmer, își atîrnă de breloc o medalie mică cu inscrip-

ția *respice finem*¹, își luă rămas bun de la prinț și de la preceptorul său, luă masa cu colegii la Donon și, echipat cu un geamantan nou și modern, plin cu rufe, haine, obiecte de toaletă și cele necesare pentru bărbierit, și pe deasupra un pled, toate comandate și cumpărate în cele mai bune magazine, plecă în provincie să ocupe un post de funcționar însărcinat cu misiuni speciale pe lângă guvernator, post în care reușise să fie numit datorită intervenției tatălui său.

În provincie, Ivan Ilici își creă o situație la fel de ușoară și de plăcută ca aceea pe care o avusese la Școala de drept. Lucra, făcea carieră și totodată se distra în chip agreabil și în limitele bunei cuviințe; când pleca prin județ, trimis de superiorii săi, știa să-și păstreze demnitatea, atît față de superiori cît și față de inferiori, și își îndeplinea, cu o exactitate și o cinste incoruptibilă, de care nu putea să nu fie mîndru, sarcinile care îi erau încredințate, îndeosebi în chestiunea raskolnicilor².

În chestiunile de serviciu era extrem de distant, oficial și chiar sever, în ciuda tinereții lui și a firii sale vesele; dar în societate era deseori exuberant și spiritual și totdeauna blajin, corect și *bon enfant*, cum spunea despre el șeful său și soția acestuia, pentru care el devenise unul de-ai casei.

În provincie avu o legătură cu o doamnă, care se ținu-se după elegantul jurist; se încurcase cu o croitoreasă; făcuse și chefuri cu adjutanții în trecere, și escapade după cină într-o anumită uliță lăturalnică; arătase și dorința de a intra în grațiile superiorului și chiar într-ale soției acestuia, dar toate astea purtau pecetea unei corectitudini atît de înalte, încît nu le puteai califica cu vorbe urite; toate intrau în cadrul maximei franceze: *il faut que jeunesse*

¹ Prevezi sfîrșitul (lat.).

² Membrii uneia dintre sectele religioase ce au luat ființă în urma schizmei, care s-a produs în biserica ortodoxă din Rusia la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

se passe¹. Toate erau făcute cu miini curate, în cămăși curate, cu cuvinte franțuzești pe buze și, mai cu seamă, în societatea cea mai înaltă ; prin urmare, cu aprobarea oamenilor sus-puși.

Astfel își făcu serviciul Ivan Ilici vreme de cinci ani, pînă cînd, într-o zi, se iviră schimbări în instituție. -Se creară noi instanțe judiciare și se cereau oameni noi.

Ivan Ilici ajunse și el unul dintre acești oameni noi.

I se oferi un post de judecător de instrucție, și Ivan Ilici primi, cu toate că noul post era într-o altă gubernie și aceasta însemna să curme relațiile vechi și să-și facă altele noi. La plecare, prietenii îl petrecură, se fotografiară cu toții în grup, îi dăruiră un port-țigaret de argint, și el plecă la noul său post.

Ca judecător de instrucție, Ivan Ilici se dovedi la fel de *comme il faut*² și de corect, știind să separe îndatoririle de serviciu de viața personală, și să inspire tuturor respect, întocmai ca atunci cînd fusese funcționar însărcinat cu misiuni speciale. Slujba de judecător de instrucție prezenta pentru Ivan Ilici mai mult interes și atracție decît cea dinainte. În slujba lui dinainte, avusese plăcerea să păsească sigur de el, în uniforma de la Scharmer, prin fața solicitanților și a funcționarilor care tremurau și așteptau să fie primiți și — trecînd prin fața privirilor lor invidioase — să intre de-a dreptul în cabinetul șefului și să se așeze, cu țigara în gură, cu el, la un ceai ; dar oameni care să depindă cu totul de bunul lui plac erau puțini : doar ispravnicii și raskolnicii, atunci cînd era trimis într-o misiune. Îi plăcea să se poarte politicos, aproape colegial cu oamenii care depindeau de el, îi plăcea să-i facă să simtă că el, care ar putea să-i strivească, se poartă cu ei simplu, prietenește. Asemenea oameni erau puțini la număr pe atunci. Acum, ca judecător de instrucție, Ivan Ilici își dădea seama că toți, toți, oamenii cei mai impor-

¹ Tinerețea trebuie petrecută (fr.).

² Cumsecade (fr.).

tanți și plini de ei, fără nici o excepție, toți sînt în mîinile lui ; că ar fi deajuns să scrie pe o hîrtie cu *en-tête* anumite cuvinte, pentru ca oricare din acești oameni, importanți și plini de ei, să fie adus îndată în fața lui ca inculpat sau ca martor, să stea tot timpul în picioare, dacă el nu va binevoi să-i spună să ia loc, și să fie silit să-i răspundă la întrebările pe care i le va pune. Ivan Ilici nu abuza niciodată de această putere a lui ; dimpotrivă, se străduia să și-o manifeste cît mai blînd cu putință : dar conștiința că el dispune de o asemenea putere și că se poartă totuși cu blîndețe constituia pentru el atracția și principalul interes pentru noul său post. Tocmai în exercitarea funcțiunii, și anume în instruirea afacerilor, Ivan Ilici se deprinse repede să nu țină seama de nici un fel de obligație care nu privea serviciul și să îmbrace cea mai complicată afacere penală într-o asemenea formă, încît totul să reiasă numai prin acte, fără a se putea măcar întrezări părerea lui personală ; și mai ales, prezenta chestiunea în așa fel, ca toate formele de rigoare să fie îndeplinite. Acesta era un lucru nou. El a fost unul dintre primii care au aplicat legea judiciară din 1864.

Mutat în acest oraș, străin pentru el, în postul de judecător de instrucție, Ivan Ilici începu să facă cunoștințe noi, să stabilească legături noi, să se impună în alt fel decît pînă atunci și să aibă o purtare întrucîtva diferită. Luă o atitudine demnă, oarecum distantă, față de autoritățile guberniale, își alese cercul cel mai bine văzut, alcătuit din nobilimea bogată și magistratura stabilită în oraș, și începu să afișeze o ușoară nemulțumire față de guvern, un liberalism moderat și un civism sobru. În afară de aceasta, fără a renunța deloc la eleganță în felul de a se îmbrăca, de cum intră în noua lui funcție, Ivan Ilici nu-și mai rase barba, lăsînd-o să crească în voie.

Ivan Ilici își rîndui foarte plăcut viața și în noul oraș ; cercul lui, cu atitudine de frondă față de guvernator, era format din oameni de lume, care trăiau în bună înțele-

gere ; leafa era mare, și nu mică era plăcerea ce i-o aducea în viață și whistul ; Ivan Ilici începu să-l joace, într-un fel degajat, procedînd cu promptitudine și cu multă finețe, ceea ce făcea ca mai totdeauna să fie în cîștig.

După doi ani de serviciu în oraș, Ivan Ilici o întîlni pe viitoarea lui soție. Praskovia Fiodorovna Mihel era cea mai atrăgătoare, cea mai deșteaptă și cea mai sclipitoare fată din cercul în care se învîrtea Ivan Ilici. Printre alte distracții și diferite feluri de a se recrea după munca sa de judecător, Ivan Ilici avu și întîlniri galante cu Praskovia Fiodorovna.

Pe vremea cînd fusese funcționar însărcinat cu misiuni speciale, Ivan Ilici dansa adesea ; ca judecător de instrucție, el nu mai dansa decît în mod cu totul excepțional. Și cînd dansa, avea aerul că spune : „Deși după noua lege de organizare judecătorească sînt magistrat de clasa a cincea, cînd e vorba de dans, pot arăta că știu să dansez mai bine decît alții“. Așa bunăoară, de vreo cîteva ori, către sfîrșitul serii, dansă cu Praskovia Fiodorovna, pe care o cuceri și mai mult cu acest prilej. Ea se îndrăgosti de dînsul. Ivan Ilici nu avusese intenția serioasă de a se însura, dar cînd fata se îndrăgosti de el, își puse întrebarea : „Și adică, de ce nu m-aș însura ?“

Praskovia Fiodorova era de neam nobil, nu era urîtă și avea și ceva avere. Ivan Ilici ar fi putut face o partidă și mai strălucită, dar era și aceasta o partidă destul de reușită. Ivan Ilici avea leafa lui și nădăjduia ca și ea să aibă tot atîta venit. Fata era de familie bună și era o persoană simpatică, drăguță și cu adevărat serioasă. A spune că Ivan Ilici s-a însurat pentru că s-a îndrăgostit de logodnica lui și a găsit la ea înțelegere pentru concepția lui de viață ar fi tot atît de neadevărat ca a spune că s-a căsătorit pentru că oamenii din societatea lui aprobau alegerea pe care o făcuse. Ivan Ilici s-a căsătorit din ambele considerațiuni : luînd asemenea soție își făcuse o plăcere și făcuse totodată și un lucru practic, după părerea oamenilor sus-puși.

Așadar, Ivan Ilici se însură.

Căsătoria ca atare și prima perioadă a vieții conjugale — cu dezmierdări, cu mobilă nouă, veselă nouă, rufărie nouă — pînă în ziua cînd soția rămase însărcinată, au trecut cu bine, așa încît Ivan Ilici începuse chiar să creadă că înșurătoarea nu numai că nu-l va stînji, dar că va consolida și mai mult viața pe care o ducea — viață veselă, ușoară, plăcută, totdeauna decentă și aprobată de societate, însușiri pe care Ivan Ilici le socotea proprii vieții în general. Însă, din primele luni de sarcină a soției sale, se ivi ceva nou, neprevăzut, dezagreabil, apăsător și lipsit de bună-cuviință, ceva la care nu se așteptase și de care nu se putea feri.

Soția sa începu — după părerea lui Ivan Ilici fără nici un motiv, așa, de *gaité de coeur*¹, cum își spunea el — să turbure ceea ce constituia partea frumoasă și decentă a vieții; deveni geloasă fără nici un temei, cerîndu-i să fie mai atent cu ea, cicălindu-l pentru orice fleac și făcîndu-i mereu scene penibile și violente.

Ivan Ilici sperase la început că va putea evita această situație neplăcută, luînd viața ușor și comportîndu-se în cadrul bunei cuviințe, atitudine care îl salvase și în alte împrejurări, și încercă să nu mai ia în seamă proasta dispoziție a soției sale, continuînd să-și ducă mai departe traiul lui lipsit de griji; invita la el prieteni, făcea cîte o partidă de cărți sau căuta să se ducă el la club și pe la prieteni. Dar de la o vreme, soția lui se certa cu el cu atîta furie, spunîndu-i cuvinte atît de urite, iar cînd el nu-i făcea pe plac îl ocăra cu atîta îndîrjire, hotărîtă pesemne că nu se lase pînă cînd el nu va ceda — adică să stea acasă și să se plictisească și el —, încît Ivan Ilici se înspăimîntă. Își dădu seama că viața conjugală, sau cel puțin viața alături de o soție ca a lui, nu contribuie totdeauna să-ți facă traiul mai bun, mai plăcut, ci dimpotrivă, adeseori ți-l amărăște, și de aceea trebuie să iei

¹ Din capriciu (fr.).

măsuri ca să nu ți-l amărase. Și Ivan Ilici începu să ia măsuri. Slujba lui era unul din lucrurile care insuflau respect Praskoviei Fiodorovna, și Ivan Ilici, profitînd de serviciu și de obligațiile care decurgeau din serviciu, începu să lupte împotriva soției sale, apărîndu-și libertatea.

Odată cu nașterea copilului, cu încercările de a-l alăpta și cu diversele necazuri în legătură cu alăptatul, odată cu bolile, adevărate și imaginare ale copilului și ale mamei — împrejurări în care lui Ivan Ilici i se cerea să ia parte la toate, dar în care el nu prea știa ce are de făcut — nevoia de a-și crea o lume în afara familiei deveni pentru Ivan Ilici și mai imperioasă.

Pe măsură ce soția sa devenea mai irascibilă și mai pretențioasă, centrul de greutate al vieții lui Ivan Ilici se muta tot mai mult în sfera intereselor de serviciu. El începu să-ndrăgească tot mai mult slujba și deveni mai ambițios ca înainte.

Foarte curînd, după numai trei ani de căsătorie, Ivan Ilici începu să-și dea seama că viața conjugală, deși mai comodă în unele privințe, e de fapt un lucru foarte complicat și dificil care, întocmai ca și slujba, îți impune să-ți stabilești o comportare bine definită, pentru a putea duce o viață după toate regulile bunei cuviințe, după cerințele societății.

Și Ivan Ilici își stabili comportarea față de viața conjugală. El nu ceru de la viața de familie decît comoditățile pe care ea i le putea oferi : masa, gospodina, un pat bun și, mai cu seamă, acea aparență de decență, cerută de societate, pe care în relațiile cu lumea dinafară i-o dădea viața conjugală. În rest, el căuta numai latura veselă și plăcută, pe care, dacă o găsea, era foarte recunoscător, iar dacă întîmpina rezistență ori bombăneală, se retrăgea îndată în lumea izolată pe care și-o crease — în lumea slujbei, în care găsea satisfacție.

Ivan Ilici trecea drept un slujbaș destoinic, muncitor și, după trei ani, fu numit substitut. Noile sale obligații, importanța lor, puțința pe care o avea de a trimite în

judecată și de a băga în închisoare pe oricine, succesul de care se bucura cînd își rostea rechizitoriile în public — toate făcură ca slujba să-l atragă și mai mult.

Începură să vină pe lume copiii. Soția era din ce în ce mai cicălitoare și mai arțăgoasă, dar atitudinea pe care și-o impusese Ivan Ilici în viața de familie îl făcea aproape nesimțitor la bombănelile ei.

După șapte ani de slujbă în același oraș, Ivan Ilici fu înaintat procuror și numit în altă gubernie. Se mutară ; o duceau cam greu, și soției nu-i prea plăcea localitatea unde fusese transferat. Avea leafa mai mare decît cea dinainte, dar viața era mai scumpă ; pe lingă toate acestea au mai pierdut și doi copii, viața de familie devenind astfel și mai nesuferită pentru Ivan Ilici.

Praskovia Fiodorovna arunca în spinarea soțului ei vina tuturor nenorocirilor care se abătuseră asupra lor în noua localitate. Cele mai multe dintre discuțiile între soți, și mai cu seamă cele privitoare la educația copiilor, răscoleau probleme care aminteau de certurile lor dinainte, și astfel certurile erau gata să izbucnească în fiecare clipă. Rămîneau doar rarele perioade de dragoste între soți, dar care nu durau mult. Ele erau pentru ei mici insulițe unde ancorau pentru o vreme, spre a porni apoi din nou în larg, mînați de valurile vrajbei ascunse, care adîncea, tot mai mult înstrăinarea între ei. Această înstrăinare ar fi trebuit să-l întristeze pe Ivan Ilici, dacă ar fi socotit-o nefirească, dar el nu numai că accepta acum situația ca firească, însă, prin felul cum se purta în familie, tindea chiar la perpetuarea ei. Scopul său era să devină din ce în ce mai nesimțitor la toate aceste neplăceri, să le dea un caracter inofensiv și decent ; și izbutea s-o facă, petrecîndu-și timpul din ce în ce mai puțin în mijlocul familiei, iar atunci cînd era silit de împrejurări, căuta să se pună la adăpost avînd întotdeauna grijă să fie și persoane străine de față. Dar principalul era că Ivan Ilici își avea slujba. Interesul lui pentru viață se concentra în lumea slujbei. Și interesul acesta îl absorbea cu totul. Conștiin-

ta puterii de care dispunea, faptul că-și dădea seama că are puțința să nenorocească pe orice om pe care vrea să-l nenorocească, apoi importanța, chiar numai pur formală, care se acorda persoanei lui cînd intra în tribunal sau lua contact cu inferiorii, succesele sale în fața superiorilor și a inferiorilor, și mai cu seamă măiestria cu care știa să conducă procesele și de care era foarte conștient — toate acestea îl bucurau și, împreună cu discuțiile pe care le avea cu colegii, împreună cu mesele, cu whistul, îl făceau să se simtă mulțumit de viață. Și astfel, viața lui Ivan Ilici se scurgea așa cum socotea el că trebuie să se scurgă : plăcut și decent.

O duse astfel încă șapte ani. Fata cea mare avea șaisprezece ani, între timp îi mai murise un copil și în afară de fată rămăsese numai cu băiatul de liceu, veșnic prilej de neînțelegeri. Ivan Ilici ar fi vrut să-l dea la Școala de drept, dar Praskovia Fiodorovna, ca să-i facă în necaz, îl dăduse la liceu. Fata învăța acasă și se dezvoltă frumos, băiatul învăța și el destul de bine.

III

Așa s-a scurs în căsnicie viața lui Ivan Ilici timp de șaptesprezece ani. Acum era vechi procuror și refuzase cîteva transferări, în așteptarea unui loc mai bun, cînd, pe neașteptate, i se întîmplă un lucru neplăcut, care era cît pe-acî să turbure liniștea vieții lui. Ivan Ilici avusese în vedere locul de președinte de tribunal într-un oraș universitar, dar nu se știe cum, Goppe i-o luase înainte și fusese numit în acest post. Ivan Ilici se supăraseră, protestase și se certase și cu Goppe, și cu superiorii săi apropiați ; de atunci încolo, toți au început să se poarte mai rece cu el și, la următoarele avansări, a fost din nou lăsat deoparte.

Era în anul 1880. A fost cel mai greu an din viața lui Ivan Ilici. Atunci a constatat pe de o parte că leafa nu-i

mai ajunge pentru trai, iar pe de altă parte că toți l-au uitat și că ceea ce îi părea lui o cumplită nedreptate față de el, celorlalți li se părea cu totul firesc. Nici măcar tatăl său nu mai socotea de datoria lui să-l ajute. Simțea că toți îl părăsiseră, privind situația lui, cu un salariu de trei mii cinci sute de ruble, ca foarte normală, ba chiar fericită. Numai el știa cât îl rodea gândul la nedreptățile ce i se făcuseră, cum îl cicălea mereu nevasta, cât se îndatorase din pricină că cheltuia mai mult decît îl ținea buzunarul — numai el știa că în asemenea condiții situația lui era departe de a fi normală.

În vara aceluiași an, pentru a-și mai restrînge cheltuielile, își luă concediu și plecă la țară cu soția, la frațele ei.

La țară, fără preocupările slujbei, Ivan Ilici simți pentru întâia dată nu numai plăciseală, dar și o tristețe apăsătoare și hotări că nu-și mai poate duce viața în felul acesta și că trebuie să ia măsuri decisive.

După o noapte de nesomn, pe care o petrecu plimbîndu-se pe terasă, hotări să plece la Petersburg, pentru a face intervenții ca să-i pedepsească pe aceia care n-au știut să-l prețuiască și ca să-și ceară transferarea la un alt minister.

A doua zi, cu toată împotrivirea nevestei și a cumnatului, plecă la Petersburg.

Îl mîna un singur scop : să obțină un post de cinci mii de ruble. Nu mai avea nici o preferință pentru vreun anumit minister, un anumit sector sau un anumit gen de activitate. Îl interesa numai postul, un post de cinci mii de ruble, fie în administrație, fie la o bancă, fie la căile ferate sau la așezămintele împărătesei Maria, fie chiar și la vamă, dar neapărat de cinci mii de ruble și neapărat în altă parte decît la acel minister care nu știa să-l prețuiască.

Și iată că această călătorie a lui Ivan Ilici fu încununată de un uimitor și neașteptat succes. La Kursk se urcă

în clasa întâi F. S. Ilin, o cunoștință de-a lui, de la care află că guvernatorul din Kursk primise tocmai o telegramă că la minister se vor produce mari schimbări : în locul lui Piotr Ivanovici urma să fie numit Ivan Semionovici.

Presupusa schimbare, în afară de însemnătatea ei pentru Rusia, avea și o deosebită însemnătate pentru Ivan Ilici, și anume, prin aceea că, aducînd la putere un om nou, pe Piotr Petrovici, și odată cu el, de bună seamă, și pe prietenul său, Zahar Ivanovici — avea să fie deosebit de prielnică pentru Ivan Ilici, deoarece Zahar Ivanovici era coleg și prieten cu Ivan Ilici.

La Moscova știrea fu confirmată. Și, sosind la Petersburg, Ivan Ilici îl găsi pe Zahar Ivanovici, care-l asigură că i se va da o slujbă bună tot în cadrul Ministerului Justiției, unde lucra el.

Abia trecuse o săptămînă, și Ivan Ilici trimise o telegramă soției : „Zahar în locul lui Miller, la primul raport primesc numirea“.

Datorită neașteptatei schimbări de persoane, Ivan Ilici fu numit în vechiul minister într-o slujbă cu două categorii mai sus decît colegii lui, cu un salariu de cinci mii de ruble, în afară de trei mii cinci sute pentru deplasări. Ivan Ilici uită de toată supărarea pricinuită de foștii săi dușmani și de întregul minister și se simți cel mai fericit om.

Ivan Ilici se înapoie la țară vesel și mulțumit, cum nu mai fusese de mult. Praskovia Fiodorovna se înveseli și ea, și între ei se încheie un armistițiu. Ivan Ilici povesti cum fusese sărbătorit la Petersburg, cum au fost făcuți de rușine toți dușmanii săi și cum se ploconeau acum în fața lui, cum îl invidia toată lumea pentru noua lui situație și, mai cu seamă, cum îl iubeau cu toții la Petersburg.

Praskovia Fiodorovna le asculta pe toate, prefăcîndu-se că le crede, nu-l contrazicea cu nimic și făcea doar planuri cum își vor rîndui viața în orașul în care aveau să se mute. Ivan Ilici vedea cu bucurie că aceste planuri erau și planurile lui, că erau amîndoi de aceeași părere

și că viața lui, care fusese gata să se împotmolească, dobîndea un caracter de plăcută veselie și decență.

Ivan Ilici veni la țară pentru timp scurt. La 10 septembrie urma să-și ia postul în primire și, în afară de aceasta, îi trebuia timp să se instaleze în noua localitate, să-și transporte toate lucrurile din provincie, să mai cumpere cîte ceva, să comande multe, într-un cuvînt să se instaleze, așa cum își făcuse el planul și cam tot așa cum hotărîse în sinea ei Praskovia Fiodorovna.

Acum, cînd totul mergea atît de bine, cînd avea aceleași preocupări ca și soția sa și, în afară de asta, cînd erau atît de rar împreună singuri, ei se înțelegeau cum nu se înțeleseră nici în primii ani de căsnicie. La început, Ivan Ilici vru să ia familia cu el, dar stăruințele surorii și ale cumnatului, care se arătaseră deosebit de binevoitori și de prietenoși față de Ivan Ilici și familia lui, îl hotărîră pe Ivan Ilici să plece singur.

Ivan Ilici plecă, și veselia lui pricinuită de reușită și de buna înțelegere cu soția, una întărită de cealaltă, nu-l mai părăsi nici o clipă. Găsi un apartament minunat, tocmai cum visaseră amîndoi soții. Camere de primire spațioase, înalte, în stil vechi, biroul mare și comod, camera soției, camera fetei, odaia de studii pentru băiat — totul făcut parcă anume pentru el. Ivan Ilici se apucă el însuși să-și aranjeze casa, alege tapetele, cumpără mobila de care mai aveau nevoie, mai ales mobilă antică de un stil deosebit de *comme il faut*, se îngriji de tapițerie, și totul creștea, creștea și se apropia de ceea ce visase. După ce se instală pe jumătate, își dădu seama că aranjamentul întrecea toate așteptările lui. Acum putea să-și dea bine seama de caracterul *comme il faut*, elegant și original, pe care aveau să-l aibă toate la sfîrșit. Seara, înainte să adoarmă, vedea în închipuirea lui sala de recepție așa cum avea să fie. De cîte ori sta și se uita la salonul încă nemobilat, îi și răsăreau în fața ochilor paravanul, etajera și scăunașele împrăștiate peste tot. Tăvile, farfuriile de pe pereți și bronzurile — toate la locurile

lor. Se bucura gîndindu-se ce uimite vor fi Lizenka și Pașa, care aveau și ele gust în aranjarea unui interior. Desigur că nici nu se așteptau la așa ceva. Reușise mai cu seamă să găsească și să cumpere ieftin o serie de mobile vechi, care dădeau un aer deosebit de distins interiorului. El descria dinadins în scrisori totul în culori mai palide, pentru ca uimirea să le fie cu atît mai mare. Toate acestea îl absorbeau pînă într-atîta, încît slujba începu să-l preocupe — pe el, care își iubea atîta meseria — mult mai puțin decît ar fi crezut vreodată. Avea momente cînd era distrat în ședințe, cu gîndul la perdelele lui, întrebîndu-se dacă să facă galeriile drepte sau curbate. Era atît de prins de problemele acestea, încît adeseori își făcea singur de lucru, mutînd mobila și schimbînd perdelele. Odată, urcîndu-se pe scară ca să arate tapițerului cum să le drapeze, călcă greșit și căzu; dar, voinic și sprinten, cum era, se feri, lovindu-se numai într-o parte de cremonul ferestrei. L-a durut, dar i-a trecut repede. Ivan Ilici era pe atunci mai voios și mai sănătos ca oricînd. Scria : simt că am întinerit cu cincisprezece ani. Nădăjduia să isprăvească în septembrie, dar abia la jumătatea lui octombrie a fost totul gata. În schimb, era minunat, și asta o spunea nu numai el, ci toți care veneau să vadă casa.

De fapt, vedeai acolo ce vezi în toate casele oamenilor nu prea bogați, dar care vor să pară bogați și de aceea nu izbutesc decît să se asemene între ei : lemn negru, tapiserie, covoare, flori, bronzuri — obiecte sobre alături de altele lucitoare — în sfîrșit ceea ce fac anumiți oameni pentru a semăna cu alți anumiți oameni. Și interiorul lui semăna pînă într-atît cu alte interioare, încît nu-ți atrăgea cu nimic luarea aminte; dar lui toate îi păreau a fi ceva deosebit. Cînd se duse să-i întîmpine pe-ai săi la gară, cînd intră cu ei în locuința gata aranjată și frumos luminată, cînd feciorul cu cravată albă le deschise ușa vestibulului, plin cu flori, iar apoi trecură în salon și în birou, scoțînd exclamații de admirație — Ivan Ilici, radios

de atîta mulțumire, plimbîndu-se prin toate părțile și sorbindu-le de pe buze cuvintele de laudă, era în culmea fericirii. În aceeași seară, la ceai, cînd Praskovia Fiodorovna îl întreabă printre altele cum căzuse de pe scară, el începu să rîdă și arată cu gesturi cum a sărit de sus și cum l-a speriat pe tapițer.

— Nu degeaba sînt gimnast. Altul în locul meu ar fi murit pe loc; eu m-am lovit doar puțin, uite aici; cînd pun mîna mă doare, dar o să treacă; nu-i decît o vînație.

Începură să-și ducă viața în casa nouă și, ca de obicei după ce te instalezi, își dădură seama că le-ar mai fi trebuit încă o cameră — numai una singură — și, ca întotdeauna, la noile venituri le mai lipsea o nimica toată, vreo cinci sute de ruble, ca să o ducă bine, și încă foarte bine. Și au dus-o bine mai cu seamă la început, cînd nu erau încă toate în ordine și mai aveau cîte ceva de făcut: de cumpărat, de comandat, de mutat sau de pus la punct unele lucruri. Amîndoi soții erau atît de mulțumiți și aveau atît de multă treabă, încît, deși se mai iveau uneori neînțelegeri între ei, ele nu se sfîrșeau cu certuri mari. După ce isprăviră cu aranjatul, începură să se cam plictisească și parcă le lipsea ceva; dar cu timpul făcură cunoștințe, își creară diferite obiceiuri și astfel își umplură viața.

Ivan Ilici, după ce își petrecea dimineața la tribunal, venea acasă la masă și, o bucată de vreme, era foarte bine dispus, deși tocmai viața în casă îi pricinuia supărări. (Cea mai mică pată pe fața de masă, pe tapiserie, un șnur de la perdea — toate îl amărau; se muncise atîta cu mobilatul casei, încît orice stricăciune îl făcea să sufere.) Dar în totul viața lui Ivan Ilici se scurgea așa cum socotea el că se cuvine: ușor, plăcut și conform conveniențelor. Se scula la nouă, își bea cafeaua, citea ziarul, apoi își punea uniforma și pleca la Curte. Acolo îl așteptau solicitanții, consultațiile în cancelarie, lucrările de cancelarie propriu-zise, ședințele publice și administrative —

în sfârșit, jugul pe care se obișnuise să-l poarte, fără să-l mai simtă. Și în toate acestea trebuia să știi să eviți acel suflu viu și spontan care nu face decît să împiedice pentru totdeauna mersul obișnuit al treburilor în cadrul serviciului. În afara raporturilor de serviciu nu trebuiau acceptate nici un fel de alte raporturi cu oamenii, obiectul relațiilor trebuind să fie numai chestiunile de serviciu, iar relațiile înseși să fie strict birocratice. Bunăoară, vine un oarecare și vrea să ia niște informații. Ivan Ilici, ca persoană neoficială, nu poate avea nici un fel de relații cu acest om ; dar dacă relațiile între acest om și consilierul de Curte pot fi prezentate pe o coală de hîrtie oficială, atunci, în cadrul acestor relații, Ivan Ilici va face tot, absolut tot ce-i va sta în putință, păstrînd în același timp formele unor relații cordiale, adică politețea. De îndată ce nu se mai discută chestiuni de serviciu, nu mai există nici un fel de relații între ei. Această artă de a despărți, de a nu amesteca chestiunile de serviciu cu viața lui intimă, Ivan Ilici o poseda în cel mai înalt grad, iar printr-o practică îndelungată și un talent deosebit o perfecționase în așa măsură, încît, ca un virtuoz, își permitea uneori în glumă să amestece relațiile de serviciu cu cele din viața lui intimă. Își îngăduia, pentru că simțea în el putința de a despărți oricînd din nou relațiile de serviciu de cele din viața lui intimă. Și Ivan Ilici o făcea nu numai cu ușurință, cu plăcere și respectînd conveniențele, dar chiar cu virtuozitate. În pauze fuma, bea ceai, discuta în treacăt politică, în treacăt despre chestiuni de ordin general, în treacăt despre cărți și mai cu seamă despre noile numiri. Iar la urmă, obosit, dar cu sentimentul virtuozului care a executat cu claritate partitura lui de prim-viorist în orchestră, se întorcea acasă. Soția cu fiica lui erau plecate undeva sau aveau pe cîte cineva în vizită ; băiatul era la liceu ori își făcea lecțiile cu preparatorii, învățînd conștiincios ceea ce se învață la liceu. Toate mergeau bine. După masă, uneori, cînd nu aveau musafiri, Ivan Ilici citea cîte o carte despre care se vor-

bea mult, iar seara se așeza la lucru, citea dosare, consulta legile, confrunta declarațiile și încadra faptele în articole de legi. Asta nu-l plictisea, nici nu-l distra. Îl cam plictisea numai atunci când ar fi avut puțința să joace vint; când n-avea vîntul, prefera totuși să lucreze, decît să-și petreacă vremea în singurătate sau cu soția. O deosebită plăcere îi făceau lui Ivan Ilici mesele intime la care poftea doamne și domni cu o înaltă poziție socială, dar, după cum salonul lui semăna cu toate celelalte saloane, tot așa și acest fel de a-și petrece timpul semăna cu felul obișnuit în care-și petrecea timpul lumea din care făceau parte acești oameni.

Odată a dat chiar o serată, la care s-a dansat : Ivan Ilici era vesel, și toate au mers de minune, numai că s-a certat rău de tot cu soția din pricina tortelor și a bomboanelor ; Praskovia Fiodorovna avusese planul ei, dar Ivan Ilici stăruise să se ia totul de la un cofetar scump și cum-părase prea multe torte ; cearta se iscă pentru că a rămas din torte, iar socoteala la cofetărie s-a urcat la patruzeci și cinci de ruble. S-au certat rău, urît de tot și au ajuns pînă acolo încît Praskovia Fiodorovna i-a spus : „Tontule, moliule !“ Iar el se apucă cu mîinile de cap și, în furia lui, pomeni ceva de divorț. Cu toate acestea, la serată s-a petrecut bine. Societatea fusese dintre cele distinse, și Ivan Ilici dansase cu prințesa Trufonova, sora cunoscutei fondatoare a Societății alină-mi durerea. Plăcerile pe care i le oferea slujba erau satisfacții de amor propriu, plăcerile mondene îi satisfăceau vanitatea, însă adevăratele plăceri ale lui Ivan Ilici erau cele pe care i le dădea vîntul. El mărturisea că, după toate întîmplările lipsite de bucurie din viața lui, bucuria care, ca o candelă, le lăsa pe celelalte în umbră, era să se așeze la un vînt, cu jucători și cu parteneri calmi, și neapărat în patru (pentru că în cinci trebuie să ieși din joc și nu-ți place deloc, deși te prefaci că nu te supără) și să faci o partidă serioasă, interesantă (bineînțeles dacă îți vine cartea), apoi, seara, să ia masa și să bea un pahar de vin. Iar

după vint, mai ales cînd se alegea și cu un mic cîștig (nu-i prea plăcea cînd cîștiga mult), Ivan Ilici se ducea întotdeauna la culcare într-o excelentă dispoziție sufletească.

Așa își petreceau ei viața. Cercul lui era alcătuit din lumea cea mai bună, și la el în casă veneau atît oameni de vază, cît și mult tineret.

În ce privește alegerea cercului lor de cunoștințe, soțul, soția și fiica aveau întocmai același punct de vedere și, fără să se înțeleagă dinainte între ei, procedau la fel, îndepărtînd din preajma lor și descotorosindu-se de tot soiul de rubedenii sărace și prieteni nespălați care, gudurîndu-se pe lîngă ei, veneau pe capul lor în salonul cu farfurii japoneze pe pereți. Nu trecu mult și acești prieteni nespălați încetară de a mai veni pe capul lor, și golovinii rămaseră cu societatea cea mai aleasă. Tinerii îi făceau curte Lizankăi, iar unul dintre ei, Petrișcev, judecător de instrucție, fiul lui Dmitri Ivanovici Petrișcev, unicul moștenitor al întregii lui averi, începu să-i facă Lizankăi curte cu atîta stăruință, încît Ivan Ilici, într-o convorbire cu Praskovia Fiodorovna, deschise chiar vorba despre asta, întrebîndu-se dacă n-ar fi poate nimerit să-i ducă cu troica la plimbare sau să organizeze o serbare. Așa își petreceau ei viața. Așa se scurgea viața fără nici o schimbare, și toate mergeau strună.

IV

Erau sănătoși cu toții. Nu putea fi socotit drept boală gustul ciudat pe care Ivan Ilici spunea uneori că-l are în gură, nici jena din partea stîngă a stomacului, de care se plîngea cîteodată.

Dar această jenă începu să crească, dîndu-i dacă nu chiar dureri, în orice caz senzația unei neconținute greutate, într-o parte și, în afară de asta, o proastă dispoziție. Indispoziția începu să fie tot mai pronunțată, turburînd

viața plăcută, ușoară, pe care familia Golovin o ducea, după toate conveniențele sociale. Din ce în ce mai des se iscau certuri între soț și soție, curînd dispărură ușorul și plăcutul, și cu greu izbuteau să mai păstreze conveniențele. Scenele deveniră din ce în ce mai dese. Și iar nu le mai rămăseseră decît acele mici insule de refugiu, destul de puține și ele, în care soțul și soția se puteau întîlni fără ceartă.

Praskovia Fiodorovna se plîngea, pe bună dreptate acum, că soțul ei are un caracter nesuferit și, cu obiceiul ei de a exagera, spunea că el a avut dintotdeauna acest caracter îngrozitor și că numai ea, cu bunătatea ei, a fost în stare să îndure cîte a îndurat vreme de douăzeci de ani. E adevărat că certurile erau iscate acum de el. Cicălelile lui se porneau înainte de masă, și de multe ori tocmai cînd începeau să mînce, la supă. Ba că s-a spart ceva din veselă, ba că mîncarea nu-i cum trebuie, ba că fiu-său a pus cotul pe masă, ba că pieptănătura fetei e nepotrivită. Și pentru toate era de vină Praskovia Fiodorovna. La început, Praskovia Fiodorovna îi răspundea și ea la fel, dar de vreo două ori s-a întîmplat ca, în timpul mesei, el să se înfurie atît de grozav, încît își dădu seama că trebuie să fie o stare bolnăvicioasă, pe care i-o pricinuia mîncarea, și se stăpîni; nu-i mai răspundea și își dădea numai silința să sfîrșească masa cît mai repede. Praskovia Fiodorovna își făcea un mare merit din această docilitate. Începînd să fie pătrunsă de gîndul că soțul ei are un caracter îngrozitor și că el e nenorocirea vieții ei, își plîngea soarta. Și cu cît îi era mai milă de ea, cu atît își ura mai mult soțul. Începu să-i dorească moartea, dar se gîndi că nu se poate, pentru că ar fi trebuit să se lipsească de leafa lui. Și asta o făcea să fie și mai pornită împotriva lui. Se socotea nespus de nenorocită, tocmai pentru că nici moartea lui nu putea s-o salveze, și asta o mînia și mai mult; căuta să-și ascundă pornirea împotriva lui, și faptul că se străduia s-o ascundă o înfuria și mai mult pe el.

După una din scene, în care Ivan Ilici se arată deosebit de nedrept, și după ce, în timpul explicațiilor care urma, el însuși recunoscuse că e într-adevăr foarte nervos, dar că această nervozitate se datora bolii, ea îi spusese că, dacă e vorba de boală, atunci trebuie să se caute și stăruie să se ducă la un medic cu renume.

El se duse. Totul se petrecu așa cum era de așteptat. Și așteptarea, și aerele de importanță pe care și le dădea medicul — și pe care el le cunoștea, căci erau întocmai ca acelea pe care și le dădea și el la Curte — și ciocănelile, și ascultările, și întrebările care cereau răspunsuri clasice și vădit inutile, și acea înfățișare impunătoare care spunea că e „deajuns să te lași pe mîna noastră, că avem noi grijă de tot, fiindcă, indiscutabil, noi știm ce să facem — toate după același calapod, pentru orice om“. Era la fel ca la Curte. Cum își lua el aere la Curte față de împricinați, așa făcea și medicul cu renume față de el.

Medicul îi spusese: asta și asta arată că ai cutare și cutare; dar dacă nu se confirmă prin analiza cutare și cutare, atunci trebuie să presupunem cutare și cutare. Dacă însă presupunem cutare și cutare... și așa mai departe. Pentru Ivan Ilici era importantă doar o singură întrebare: starea lui era sau nu gravă? Dar doctorul nici nu se sinchisea de asemenea întrebare fără noimă. Din punctul său de vedere, doctorul socotea înțrebarea inutilă și nici nu intra în discuție; pentru el nu exista decît cumpanirea posibilităților — era vorba de un rinichi deplasat, un catar cronic sau o boală a intestinului gros. Nu se punea problema existenței lui Ivan Ilici, ci de a decide între rinichiul deplasat și intestinul gros. Și această dilemă fu rezolvată de medic sub ochii lui Ivan Ilici, în favoarea intestinului gros, cu rezerva că analiza urinei ar putea da noi indicii, și atunci problema va trebui revizuită. Totul era aidoma cu ceea ce, în chip tot atît de strălucit, făcuse Ivan Ilici, el însuși, de o mie de ori pînă atunci, cu împricinații lui. În chip tot atît de strălucit își făcu doctorul expunerea și-l privi pe împricinat triumfător,

aproape vesel, peste ochelari. Din expunerea medicului, Ivan Ilici trase concluzia că lucrurile stau prost și că lui, adică doctorului, și tuturor celorlalți le este cu totul indiferent, dar că pentru el e foarte prost. Și această concluzie fu o surpriză dureroasă pentru Ivan Ilici, ea îi stârni un sentiment de nespusă compătimire față de el însuși și de ură înverșunată față de acest medic atît de nepăsător cînd e vorba de o chestiune atît de importantă.

Nu replică nimic, puse onorariul pe masă și oftă :

— De bună seamă că noi, bolnavii, punem de multe ori întrebări fără rost, spuse. E vorba de o boală primejdioasă sau nu ?...

Doctorul îl privi sever, cu un singur ochi, peste ochelari, spunîndu-i parcă : acuzat, dacă nu rămîi în cadrul întrebărilor care ți se pun, mă voi vedea silit să dau dispoziție să fii evacuat din sala de ședințe.

— V-am spus ceea ce am socotit că este necesar și oportun, îi răspunse doctorul. Celelalte le va arăta analiza. Și se înclină.

Ivan Ilici ieși încet, se așeză mîhnit în sanie și plecă spre casă. Pe drum se gîndi mereu la ce-i spusese doctorul, încercînd să tălmăcească toate cuvintele lui încîlcite, nedeslușite, savante, într-un grai simplu, și să găsească în ele răspuns la întrebarea : o fi gravă boala mea, foarte gravă, sau încă nu e nimic ? Și i se părea că tălmăcirea celor spuse de doctor arată că e foarte grav. Pe stradă, totul i se păru trist lui Ivan Ilici : birjarii triști, casele triste, trecătorii, prăvăliile triste. Iar durerea surdă, sîcîitoare, care nu-l slăbea nici o clipă, căpătă parcă, în urma vorbelor nedeslușite ale doctorului, o altă însemnătate, mai mare. Ivan Ilici era cu atenția încordată asupra ei, copleșit de un simțămînt nou, apăsător.

Veni acasă și prinse a-i povesti soției sale. Soția îl ascultă, dar pe la jumătatea povestirii intră fiica lor, cu pălăria pe cap ; se pregătea să plece cu mamă-sa undeva. Se așeză în silă să asculte această plictisitoare povestire,

dar n-avu răbdare multă vreme, așa că nici mama nu putu să-l asculte pînă la capăt.

— Îmi pare bine, îi spuse soția, acum vezi de ia regulat doctoriile. Dă-mi rețeta să-l trimit pe Gherasim la farmacie.

Și se duse să se îmbrace.

Cît timp stătuse ea în cameră, el nu-și venise în fire ; dar după ce ieși, Ivan Ilici oftă din greu. „Mai știi, își zise el, te pomenești că nu-i nimic...”

Începu să ia doctoriile și să îndeplinească prescripțiile medicului, în care interveni o schimbare după analiza de urină. Dar tocmai cu prilejul acestei analize și a celor care urmau, se produse o încurcătură. La doctor, personal, nu putea ajunge și vedea că acum i se prescriesese altceva decît îi spusese doctorul. Sau că el uitase despre ce era vorba, sau greșise, sau îi ascundea ceva.

Totuși, Ivan Ilici executa întocmai prescripțiile lui, și un timp găsi mîngîiere în asta.

Începînd din ziua vizitei la medic, principala îndeletnicire a lui Ivan Ilici era îndeplinirea cu strictețe a prescripțiilor în ceea ce privește igiena și luarea medicamentelor, precum și observarea îndeaproape a durerii și a tuturor funcțiunilor organismului său. Bolile și sănătaea oamenilor deveniră obiectul principal al preocupărilor lui Ivan Ilici. Cînd se vorbea față de el despre bolnavi, despre morți, despre însănătoșiți și mai cu seamă despre o boală care semăna cu a lui, trăgea cu urechea, încercînd să-și ascundă emoția, punea întrebări și căuta să găsească asemănare cu boala lui.

Durerea nu scădea ; dar Ivan Ilici se silea să se încredințeze că se simte mai bine. Și izbutea să se amăgească, atîta timp cît nu-l supăra ceva. Dar de îndată ce i se întimpla să-l supere soția, sau să aibă vreo neplăcere la serviciu, sau avea cărți proaste la vînt, simțea boala din plin. Înainte, izbutea să nu-și facă singe rău din pricina acestor neplăceri, socotind că în curînd răul se va îndrepta, că va avea succese, că va face un mare șlem. Acum

însă, orice nereușită îl doboră și îl cufunda într-o dez-nădejde cumplită. Își spunea : „Tocmai acum, cînd începusem să mă simt bine și medicamentul începuse să-și facă efect, a dat peste mine această blestemată neplăcere, această nenorocire...” Și era mînios pe nenorocul lui și pe oamenii care îl supărau și-l dădeau gata, și simțea cum îl omoară supărarea ; dar nu se putea stăpîni. Ar fi fost firesc să-și dea seama că revolta împotriva împrejurărilor și a oamenilor îi înrăutățește boala și că, prin urmare, ar trebui să nu dea importanță tuturor acestor neplăceri ; dar raționamentul lui era cu totul contrariu ; își spunea că are nevoie de liniște, era cu atenția încordată la tot ce-i turbura liniștea și, la cea mai mică turburare de asemenea natură, se irita din nou. Ceea ce contribuia încă și mai mult să-i înrăutățească starea era faptul că citea cărți medicale și consulta mereu medicii. Înrăutățirea evoluă într-un ritm atît de lent, încît făcînd comparație între o zi și alta, se putea amăgi, căci deosebirea era prea mică. Dar cînd consulta vreun medic, atunci i se părea că merge din rău în mai rău și chiar foarte repede. Și cu toate acestea, tot mai consulta medicii.

În cursul aceleiași luni se mai duse și la o altă somitate medicală ; somitatea îi spuse ceea ce îi spusese și prima, numai că îi puse altfel întrebările. Consultarea noii somități nu făcu decît să-i sporească lui Ivan Ilici îndoielile și teama. Un prieten al unui prieten de-al său — un medic foarte bun — îi puse cu totul alt diagnostic și, deși îi făgădui că se va face sănătos, îl incurcă și mai rău cu întrebările și presupunerile lui, făcînd să-i crească și mai mult îndoielile. Un homeopat îi diagnostică la rîndul lui boala altfel decît ceilalți și-i dădu un medicament pe care Ilici îl luă, în taină, timp de o săptămînă. Dar după o săptămînă, nesimțînd vreo ușurare și pierzînd încrederea atît în tratamentele dinainte, cît și în acesta din urmă, se cufundă într-o tristețe și mai mare. Într-una din zile, o doamnă din cercul cunoștințelor sale povesti despre o vindecare datorită icoanelor. Ivan Ilici se sur-

prinse ascultînd-o cu luare amînte și întrebîndu-se cît adevăr poate cuprinde faptul. Însăpămîntat de această întîmplare, el se întrebă : „Oare m-am prostit pînă într-aita ? Fleacuri ! Toate sînt aiureli, nu trebuie să mă las stăpînit de ipohondrie, ci să mă opresc asupra unui singur doctor și să urmez tratamentul lui. Așa am să și fac. Acum s-a isprăvit. N-am să mă gîndesc la boală și pînă la vară am să urmez cu strictețe tratamentul. După aceea, o să vedem. S-a sfîrșit cu șovăielile !...” Era ușor de spus, dar cu neputință de înfăptuit. Durerea îl chinuia mereu și parcă creștea și nu-i mai dădea răgaz, gustul din gură era din ce în ce mai ciudat, i se părea că începe să-i miroasă urît din gură, iar pofta de mîncare și puterile îi slăbeau. Nu se mai putea amăgi : ceva însăpămîntător, nou și de mare însemnătate, mai însemnat decît tot ce i se întîmplase vreodată în viață, se petrecea acum cu el. Și asta o știa numai el, toți cei din jurul lui nu-și dădeau seama sau nu voiau să-și dea seama și credeau că toate merg pe lume ca înainte. Acest lucru îl chinuia pe Ivan Ilici mai mult decît toate. El vedea că ai casei — îndeosebi soția și fata, care erau în plin sezon monden — nu înțelegeau nimic și se supărau că-i atît de abătut și de năzuos, ca și cum el ar fi avut vreo vină. Deși se străduiau să-i ascundă, Ivan Ilici simțea că ajunsese o piedică pentru ele, dar că soția lui adoptase o anumită comportare față de boala lui și și-o menținea, indiferent de cele ce spunea sau făcea el. Comportarea aceasta era exprimată în felul următor :

— Trebuie să știți, spunea ea cunoștințelor, că Ivan Ilici nu poate, ca toți oamenii normali, să urmeze și el cu strictețe prescripțiile medicului. Astăzi ia picăturile, mănîncă ce-i este îngăduit și se culcă la timp, iar mîine, deodată, dacă nu-l supraveghez, uită să mai ia, mănîncă nisetru (și n-are voie) și e în stare să stea la vînt pînă la unu noaptea.

— Ei, cînd a fost asta ? ! exclamă cu ciudă Ivan Ilici. O singură dată, la Piotr Ivanovici.

- Dar ieri la Șebek ?
- Tot nu puteam să dorm de durere...
- Dar așa n-ai să te faci niciodată bine și ne chinuiești și pe noi.

Din atitudinea Praskoviei Fiodorovna față de boala soțului ei se desprindea gândul că vinovat de boală este numai Ivan Ilici și că toată boala lui este încă o neplăcere pe care i-o pricinuieste soției. Ivan Ilici își dădea seama că atitudinea ei nu era voită, dar asta nu-i ușura cu nimic suferința.

La tribunal, Ivan Ilici observa sau i se părea că observă aceeași atitudine ciudată față de el ; ba i se părea că oamenii se uită mai cu luare aminte la el, ca la unul care va lăsa în curînd locul liber ; ba se pomenea că prietenii încep să facă haz de ipohondria lui, ca și cînd acel ceva atît de groaznic și înspăimîntător care se cuibărise în el și îl vlăguia fără încetare, tîrîndu-l undeva — nici el nu știa unde — ar fi fost cel mai plăcut subiect de glumă. Mai cu seamă Schwarz, cu dispoziția lui glumeață, cu voiciunea și aerul lui *comme il faut*, care îi aminteau lui Ivan Ilici pe cel care fusese el însuși în urmă cu zece ani, îl irita grozav.

Sau îi vin bunăoară prietenii să facă o partidă, și se așează la joc. Se desfac două pachete noi, se dau cărțile, el și le potrivește, caro cu caro ; are șapte. Partenerul lui îl anunță : Fără atu, și el susține două de caro. Ce mai încoace-ncolo ? Ar trebui să fie vesel, plin de energie — are șlem. Dar deodată Ivan Ilici simte durerea lui surdă, gustul ciudat în gură și i se pare absurd că se poate bucura de un șlem.

Se uită la Mihail Mihailovici, partenerul său, cum lovește în masă cu mîna lui roșie și, politicoș și indulgent, renunță să ia levatele, împingîndu-le spre Ivan Ilici, pentru a-i face plăcerea de a le putea strînge, fără să se obosească și fără să întindă mîna prea departe. „Ce crede el că sînt atît de slab, încît nu pot să întind mîna așa

departe“, gîndește Ivan Ilici și, uitînd cîte atu-uri ieșiseră, mai trage o dată dintr-ale lui și pierde șlemul cu trei intrări și, ceea ce-i mai îngrozitor, vede cum Mihail Mihailovici se necăjește, dar lui îi este totuna. Și îi este groază să se gîndească la ceea ce îl face atît de nepăsător.

Toți își dau seama că nu se simte bine, îi spun : „Putem înceta, dacă ești obosit. Odihnește-te!“ Să se odihnească ? Nu, nu e deloc obosit, și termină rober-ul. Ceilalți stau tăcuți, posomorîți. Ivan Ilici simte că el a pricinuit această apăsare și că nu o putea risipi. Ei cinea-ză și pleacă, iar Ivan Ilici rămîne singur, cu conștiința că viața lui este otrăvită, că o otrăvește și pe a altora și că otrava nu-și pierde din tărie, dimpotrivă, îi pătrunde din ce în ce mai mult ființa.

Și trebuia să se culce cu această conștiință, cu durerea sa fizică, îngrozit la gîndul că, de bună seamă, aproape toată noaptea avea să se zvîrcolească de durere, cum se mai zvîrcolise și altădată. Iar dimineața va trebui să se scoale, să se îmbrace, să plece la Curte, să vorbească, să scrie, iar dacă nu pleacă, să-și petreacă acasă toate cele douăzeci și patru de ore, și fiecare dintre ele avea să fie un chin pentru el. Și trebuia să trăiască astfel în pragul sfîrșitului, singur, fără nici un om care să-l înțeleagă, căruia să-i fie milă de el.

V

Așa trecu o lună, și încă o lună. Într-o zi, înainte de Anul Nou, îi sosi cumnatul și trase la el. Ivan Ilici era la Curte. Praskovia Fiodorovna plecase după cumpărături. Cînd intră în birou, dădu peste cumnatu-său, un tip sangvin, viguros, care își desfăcea el însuși geamantanul. La auzul pașilor lui Ivan Ilici, el înălță capul și, o clipă, îl privi tăcut. Privirea lui îi dezvălui totul lui Ivan Ilici. Cumnatul deschise gura gata să scoată un „vai !“, dar se stăpîni. Mișcarea lui îi confirmă însă totul.

— M-am schimbat, nu-i așa ?

— Da... e o schimbare.

Și ori de câte ori încerca Ivan Ilici să mai aducă vorba despre felul cum arată, cumnatul său tăcea. Praskovia Fiodorovna se întoarse, și cumnatul trecu la ea în odaie. Ivan Ilici închise ușa cu cheia și începu să se privească în oglindă, mai întâi din față, apoi din profil. Luă fotografia care-l înfățișa pe el cu soția și o compară cu chipul din oglindă. Era o schimbare uimitoare. Apoi își suflecă mânecile pînă la coate, își cercetă brațele, lăsă mânecile în jos, se așează pe canapea și se întunecă la față. „Nu trebuie să mă las, nu trebuie să mă las“, își spuse el. Se ridică, se apropie de masă, deschise un dosar și începu să citească, dar nu izbuti. Descuie ușa și trecu în sala de recepție. Ușa de la salon era închisă. Se apropie de ea în vîrfurile picioarelor și începu să tragă cu urechea.

— Nu, exagerezi, spunea Praskovia Fiodorovna.

— Cum exagerez ? Tu nu vezi, e un om mort, uită-te la ochii lui. Sînt stinși. Dar ce are ?

— Nu știe nimeni. Nikolaev (era un medic) a spus ceva, dar n-am înțeles. Leșcetițki (era medicul celebru) a spus dimpotrivă că...

Ivan Ilici se îndepărtă de ușă, trecu în odaie la el, se întinse pe pat și începu să se gîndească : „Rinichiul, rinichiul deplasat“. Iar își aminti tot ce-i spusese medicii, cum s-a desprins rinichiul și cum, deplasat, se plimbă acum de colo pînă colo. Și încercă, printr-un efort de imaginație, să prindă acest rinichi și să-l oprească, să-l fixeze ; se părea că trebuia așa de puțin pentru asta. „Nu, să mă duc și la Piotr Ivanovici“ (era prietenul care avea un prieten medic). Sună, porunci să se înhame caii și se pregăti să plece.

— Unde te duci, Jean ? îl întrebă soția, cu o expresie deosebit de tristă și neobișnuit de blîndă.

Această blîndețe neobișnuită îl irită. O privi încruntat.

— Am treabă cu Piotr Ivanovici.

Și se duse la prietenul lui, care avea un prieten medic. Și de acolo, cu el la medic. Îl găsi și stătu mult de vorbă cu el.

Analizînd cu de-amănuntul din punct de vedere anatomic și fiziologic fenomenele care, după părerea doctorului, se petreceau în organismul lui, Ivan Ilici înțelese totul.

Există un corp mic, foarte mic, în intestinul gros. Asta se putea îndrepta. Intensificînd energia unui organ, slăbind activitatea celui alt, se va produce o absorbție, și lucrurile se vor îndrepta. Veni ceva mai tîrziu la masă. Mîncă, stătu de vorbă, vesel, dar mult timp nu putu să se ducă la el să lucreze. În sfîrșit, trecu în birou și se puse de îndată pe treabă. Citea dosarele, lucră, dar tot timpul era cu conștiința că aminase rezolvarea unei chestiuni importante, de care urma să se ocupe după ce va termina. După ce sfîrși cu cititul dosarelor, își aminti că acea chestiune tainică era gîndul la intestinul gros. Dar nu se lăsă pradă gîndului și trecu în salon la ceai. Aveau musafiri ; s-a stat de vorbă, s-a cîntat la pian, s-a cîntat din gură ; era acolo și judecătorul de instrucție pe care îl aveau în vedere ca logodnic pentru fată. Ivan Ilici își petrecu seara mai vesel ca altădată, după cum spunea Praskovia Fiodorovna, dar el nu uită nici o clipă că mai tîrziu avea să se gîndească iar la intestinul gros. La ora unsprezece, spuse bună seara și se retrase în camera lui. De cînd era bolnav, dormea singur într-o odăită de lîngă birou. Trecu la el, se dezbracă și își luă un roman de Zola, dar nu se apucă de citit, ci căzu pe gînduri. Și în închipuirea lui văzu cum se produce însănătoșirea mult-dorită a intestinului gros. Avea loc absorbția, eliminarea, și intestinul începea să funcționeze iarăși normal. „Da, așa e, își spuse el, numai că natura trebuie ajutată“. Își aminti de doctorie, se ridică, își luă doctoria, se culcă pe spate, urmărind cum medicamentul își face efectul și cum îi alină durerea. „Numai să-l iau regulat și să evit ceea ce-mi face rău ; mă și simt de pe acum ceva mai

bine, mult mai bine“. Începu să se pipăie într-o parte, nu-l durea la pipăit. „Da, nu mă doare ; mi-e într-adevăr mult mai bine“. Stinse lumina și se culcă pe o parte... Intestinul gros se îndreaptă, are loc absorbția. Deodată, simți iar vechea durere cunoscută, sîcîitoare, îndărătnică, surdă, nimicitoare. În gură, același gust scîrbos, cunoscut. Inima începu să i se strîngă, capul să i se învîrtă de amețeală. „Doamne, Dumnezeu! exclamă el. Iar, iar, și n-o să se mai isprăvească niciodată“. Și deodată văzu lucrurile sub cu totul alt aspect. „Intestinul gros ! Rinichiul ! își spuse el. Nu-i vorba nici de intestinul gros, nici de rinichi ; e vorba de viață și... de moarte. Da, am avut viață în mine, și acum se duce, pleacă, și n-o pot reține în loc. Da. De ce să mă amăgesc ? Parcă nu e limpede, pentru toți, în afară de mine, că mă sfîrșesc, și nu e vorba decît de săptămîni, de zile — poate chiar acum mor. A fost lumină, și acum e întuneric. Am fost aici, și acum plec acolo ! Unde ?“ Îl trecură fiori, și respirația i se opri. Nu auzea decît bătăile inimii. „N-am să mai exist și atunci ce-o să fie ? N-o să fie nimic. Dar unde am să fiu cînd n-am să mai exist ? Cum ? Chiar moartea ? Nu, nu vreau !“ Se ridică din pat, vru să aprindă lumînarea, bîjbii cu mîinile tremurătoare, scăpă lumînarea și sfeșnicul pe jos și căzu din nou în pat, pe pernă. „De ce ? Totuna e, își spuse el, privind cu ochii deschiși în întuneric. Moartea. Da, moartea. Și nimeni din ei nu știe, și nici nu vrea să știe, și nu le e milă. Ei cîntă ! (Auzea, ca din depărtare, de după ușa, zvon de glasuri și refrene.) Lor li-e totuna, dar și ei au să moară. Nătingii ! Eu mai devreme, ei mai tîrziu ; dar și ei au să pătească la fel. Acum se veselesc. Dobitoacele !“ Furia îl înăbușea. Și o greutate chinuitoare, de neîndurat, îl apăsă pe suflet. Nu se poate ca toți să fie veșnic sortiți să treacă prin această spaimă îngrozitoare. Se sculă. „Nu e chiar așa ; trebuie să mă liniștesc, să mă gîndesc bine la toate, s-o iau de la început“. Și prinse să se gîndească. Da, începutul bolii. M-am lovit într-o parte, dar am fost același și în ziua. aceea, și a doua zi ;

la început m-a durut puțin, apoi mai mult, pe urmă medicii, după aceea acreala, tristețea, iar medicii ; și așa m-am apropiat tot mai mult și mai mult de prăpastie. Și tot mai puține puteri. Mai aproape, tot mai aproape. Și iată-mă acum sfârșit, lumina în ochi mi s-a stins, și a venit moartea, iar eu mă gîndesc la intestinul gros. Mă gîndesc la însănătoșirea intestinului, cînd de fapt e vorba de moarte. Oare, într-adevăr, moartea ?” Și iar îl cuprinsese spaima, simțea că se înăbușă, se aplecă, începu să caute chibriturile, se rezemă în cot de un taburet. Taburetul îl jenă și îi stîrni durerea, se mînie pe taburet, apăsă cu ciudă mai tare și-l răstornă. Și în disperare, sufocîndu-se, căzu pe spate, așteptînd moartea chiar atunci.

În clipa aceea, musafirii plecau. Praskovia Fiodorovna îi petrecea. Auzi cum cade ceva și dădu buzna înăuntru.

— Ce ai ?

— Nimic. L-am răsturnat din greșeală.

Ea ieși și aduse o lumîinare. El stătea culcat, răsuflînd repede și greu, de parcă ar fi alergat o verstă și o privea cu ochi fișii.

— Ce ai, Jean ?

— Ni-mic... Am răs... tur... nat... „Ce să-i mai spun ? Tot n-o să priceapă”, se gîndi el.

Și într-adevăr ea nu pricepu. Ridică lumîinarea, i-o aprinse și ieși în grabă ; trebuia să petreacă musafirii. Cînd se întoarse, îl găsi stînd tot așa, pe spate și cu privirea în tavan.

— Ce ai ? Ți-e rău ?

— Da.

Ea clătină din cap și se așeză puțin.

— Știi ce, Jean, mă gîndesc să-l chemăm pe Leșce-tiŭki acasă.

Asta însemna să-l cheme pe celebrul doctor, fără să se mai uite la bani. El zîmbi amar și răspunse : „Nu”. Ea mai stătu puțin, apoi se apropie și îl sărută pe frunte.

În clipa aceea o ura din adîncul sufletului și făcu o sfortăre ca să n-o respingă.

- Noapte bună. Poate că dă Dumnezeu și ai să adormi.
— Da.

VI

Ivan Ilici vedea că moare și-l stăpînea o necurmată deznădejde.

În adîncul sufletului, el simțea că moare, și nu numai că nu se putea obișnui cu acest gînd, dar nici nu-l înțelegea, și nici nu era în stare să-l înțeleagă.

Examețul de silogism, pe care îl învățase din cartea de logică a lui Kisewetter — Caius este om, oamenii sînt muritori, deci Caius este muritor — i se păruse toată viața valabil numai în ceea ce-l privea pe Caius, dar nu și în ceea ce-l privea pe el. Acela era Caius, un om în general, și raționamentul era cu totul just; dar el nu era nici Caius, nici un om în general; el a fost totdeauna o ființă deosebită, cu totul deosebită de alții; el a fost Vania, cu mamă, cu papă, cu Mitia și cu Volodia, cu jucăriile, cu vizitiul, cu doica; apoi cu Katenka, cu tot entuziasmul, toate bucuriile și tristețile copilăriei, adolescenței și tinereței. A simțit oare Caius acel miros al minții vîrgate de piele, care i-a plăcut atît de mult lui Vania? Oare Caius a sărutat el mîna mamei și a auzit oare foșnind rochia ei de mătase în falduri? Oare Caius făcea gălăgie pentru piroști la Școala de drept? A iubit oare Caius așa cum a iubit el? Era în stare să conducă o sedință ca el?

Într-adevăr, Caius e muritor și se cuvine să moară, dar eu, Vania, Ivan Ilici, eu, cu sentimentele, cu gîndurile mele — eu sînt cu totul altceva. Și e cu neputință să trebuiască și eu să mor. Ar fi prea groaznic.

Așa simțea el.

Dacă ar trebui să mor și eu, ca și Caius, atunci aș fi simțit asta, mi-ar fi spus-o vocea mea lăuntrică; dar n-am simțit nimic în mine; atît eu, cît și toți prietenii

mei ne-am dat seama că nu se poate întâmpla cu noi ceea ce se întâmplă cu Caius. Și acum, iată ! își spunea el. Nu se poate. Nu se poate, și totuși așa e. Cum ? De ce oare ?

Nu putea să înțeleagă și căuta să alunge gândul, ca pe un gând nelogic, nevalabil, bolnăvicios, să-l alunge cu ajutorul unor gânduri întemeiate, sănătoase. Dar gândul, și nu numai gândul, realitatea însăși i se așeza din nou în față.

Chema pe rînd alte gânduri în locul acestui gând, nădăduind să găsească în ele un sprijin. Căuta să se întoarcă la șirul gândurilor, care odinioară lăsau în umbră, gândul morții. Dar, ciudat lucru !, tot ceea ce înainte ascundea pentru el, acoperea, nimicea ideea morții, acum nu mai avea aceeași putere. De la o vreme, Ivan Ilici își petrecea mai tot timpul încercînd să retrăiască clipele de odinioară, cînd vechile sentimente îl ținuseră departe de ideea morții. Bunăoară își spunea : „Am să mă ocup de slujbă, doar în ea am văzut eu rostul vieții mele“. Și se ducea la Curte, îndepărtînd de el toate îndoielile ; intra în vorbă cu colegii, se așeza, așa cum îi era altădată obiceiul, îmbrățișînd gînditor publicul cu o privire distrată, și se rezema cu amîndouă mîinile slăbite de brațele fotoliului de stejar, se apleca, cum făcea și înainte, spre colegul său, își lua dosarul mai aproape, schimba cîteva cuvinte în șoaptă și apoi deodată, ridicînd ochii și îndreptîndu-se în jîlt, rostea formula de rigoare și începea procesul. Dar brusc, în toiul ședinței, fără a se sinchisi de desfășurarea procesului, durerea dintr-o parte își începea acțiunea ei distrugătoare. Ivan Ilici își pleca mai întîi urechile la *ea*, apoi alunga gândul de la *ea*, dar *ea* își continua acțiunea, și venea să se așeze în fața ochilor lui, și se uita la el, iar el sta ca împietrit, cu ochii stinși și începea din nou să se întrebe : „Oare numai *ea* să fie realitatea ?“ Uimiți, colegii și subalternii săi vedeau cu întristare cum el, judecătorul strălucit și subtil, se încurca, făcea greșeli. Apoi se dezamorta, se străduia să-și vină în fire și, de bine de rău, ducea ședința pînă la capăt, iar în cele din urmă

se întorcea acasă trist, cu conștiința că activitatea lui de magistrat nu-l mai ajută să-și ascundă ca înainte ceea ce el voia să ascundă; că nici slujba nu-l mai poate scăpa de ea. Și — ceea ce era mai rău — ea i se impunea nu pentru ca el să facă ceva, ci numai pentru ca el s-o ia în seamă, să se uite la ea și, fără să facă nimic altceva, să se chinuiască îngrozitor.

Iar ca să scape de această stare, Ivan Ilici era mereu în căutarea altor paravane, pe care să și le pună în față, și paravanele îi răsăreau în cale și, pentru scurtă vreme, păreau a-i fi adus scăparea; dar îndată, fără a se nărui cu totul, îl lăsau s-o întrezărească iarăși, de parcă ea izbutise să străbată prin toate și nimic n-ar mai fi putut-o face nevăzută.

I se întâmpla în ultima vreme să intre în salonul pe care singur îl aranjase, în salonul unde căzuse și pentru aranjamentul căruia — cum își spunea el cu o ironie amară — își jertfise viața, căci știa că boala lui se trăgea de la acea lovitură; intra și vedea pe masa lăcuită o zgîrțitură. Căuta proveniența ei și o descoperea în ornamentul de bronz de pe album, îndoit la un colț. Lua albumul scump, alcătuit de el cu atîta dragoste și, supărat de neglijența fetei și a prietenilor ei — într-un loc era rupt, fotografiile întoarse — punea totul cu grijă în bună rînduială, și dezdoia ornamentul.

Pe urmă, îi venea ideea să mute tot acest *établissement* cu albume în alt colț, aproape de flori. Chema lacheul să-l ajute, sau îl ajutau fata și soția; ele obiectau, îl contraziceau; el se certa, se supăra; dar asta era bine, pentru că uita de ea, și n-o mai vedea.

Dar în clipa în care se apuca să mute el singur ceva din loc, soția îi spunea: „Lasă oamenii să mute, iarăși ai să-ți faci rău!” Și deodată, ea i se arăta din nou prin paravan, și el o zărea. Se ivise, și totuși el mai nădăjduia că ea se va face nevăzută; fără să vrea, își pleca urechea la durerea pe care o simțea într-o parte — acolo nu se schimbaseră nimic, tot așa îl durea, și el nu putea să uite

— iar ea, o vedea, era acolo și-l privea țintă de după flori. La ce bun toată strădania? „Să fie adevărat că aici, în fața acestui paravan, mi-am pierdut viața, ca la un asalt? E oare cu puțință? Ce groaznic și ce stupid! Nu se poate! Nu se poate. Și totuși așa este!”

Se ducea în birou, se culca și iarăși rămânea singur, cu ea. Rămânea între patru ochi cu ea, dar nu era nimic de făcut. Doar să se uite la ea și să înghețe de spaimă.

VII

Cum de s-a ajuns pînă aici, în a treia lună a bolii lui Ivan Ilici, e greu de spus, deoarece totul a mers încet, treptat, pe nesimțite, dar lucrurile ajunseseră pînă acolo încît soția, și fiica, și fiul, și servitorii, și cunoștințele, și medicii, și mai cu seamă el — toată lumea își dădea seama că singurul interes pe care Ivan Ilici îl mai prezenta pentru alții era să se știe cînd va lăsa în sfîrșit locul vacant, cînd îi va scăpa pe cei din jur de povara prezenței lui și cînd va scăpa el însuși de suferințe.

Dormea din ce în ce mai puțin; i se dădea opiu și i se făceau injecții cu morfină. Dar nici asta nu-l ușura. Tristetea înăbușită, pe care o simțea chiar și în stare de somnolență, îl ușurase oarecum la început, ca ceva nou, dar apoi ea deveni tot atît de chinuitoare sau poate chiar și mai chinuitoare decît adevărata durere.

I se găteau anumite mîncăruri, potrivit prescripțiilor medicului; dar toate aceste bucate i se păreau din ce în ce mai searbede, din ce în ce mai grețose.

Pentru nevoile lui intime, i se amenajaseră special anumite obiecte și de fiecare dată era un chin pentru el. Îl chinuia murdăria, indecența, mirosul și conștiința că trebuie să fie de față și o altă persoană.

Dar tocmai în acest lucru neplăcut își găsisese Ivan Ilici mîngîiere. Totdeauna venea să scoată după el rîndașul Gherasim.

Gherasim era un țăran tânăr, curat, proaspăt, totdeauna vesel și senin, care se cam împlinise cu hrana de la oraș. La început, prezența acestui om îmbrăcat în straie rusești, curate și care făcea treaba aceasta dezgustătoare, îl stingherise pe Ivan Ilici.

Odată, ridicându-se de pe oală și nefiind în stare să-și tragă pantalonii, căzu pe fotoliul moale și se uită cu groază la neputincioasele lui pulpe dezgolite, cu linia vizibilă a mușchilor.

Pășind ușor cu cizmele sale groase și răspîndind un miros plăcut de catran, cu care erau unse, și un aer proaspăt de iarnă, Gherasim intră în odaie, într-un șorț curat din pînză groasă de casă și o cămașă curată de stambă, cu mînele suflecate pe brațele lui tinere și vînjoase și, fără să-l privească pe Ivan Ilici, stăpînindu-și bucuria de a trăi care îi strălucea pe față — de bună seamă pentru a nu-l supăra pe bolnav — se apropie de oală.

— Gherasime, exclamă cu o voce stinsă Ivan Ilici.

Gherasim tresări, speriat să nu fi greșit cu ceva, și repede întoarse spre bolnav fața lui proaspătă, bună, simplă, tină, pe care de abia începuse să mijească barba.

— Da!

— Îți vine greu să faci treaba asta, așa-i? Iartă-mă. Ce să fac?

— Da' se poate, boierule? Și lui Gherasim îi luciră ochii și i se văzură dinții albi, tineri. De ce să n-o fac? Doar sînteți bolnav? Și cu mîinile lui îndemînatice, vînjoase, își făcu treaba ca de obicei și ieși călcînd ușor. Peste cinci minute, pășind tot atît de ușor, se întoarse.

Ivan Ilici ședea tot în fotoliu, cum îl lăsase.

— Gherasime, îi spuse el, după ce omul puse la loc oala curată, vino încoace, ajută-mă te rog. Gherasim se apropie. Ridică-mă. Mi-e greu singur, și pe Dmitri l-am trimis undeva.

Gherasim se apropie; tot atît de ușor cum călca, îl cuprinse pe Ivan Ilici cu brațele lui puternice și-l ridică,

susținându-l cu o mână ; cu cealaltă îi trase pantalonii și vru să-l așeze. Dar Ivan Ilici îl rugă să-l ducă pînă la sofa. Gherasim, fără nici o sforțare și parcă fără să-l atingă, îl ajută să meargă, îl duse pînă la sofa și îl așează.

— Mulțumesc. Ce ușor, ce bine... le faci pe toate.

Gherasim zîmbi iarăși și dădu să plece. Dar Ivan Ilici se simțea atît de bine cu el, încît nu vru să-l lase.

— Uite ce te rog : apropie-mi scaunul acela, nu ăsta ; pune-mi picioarele pe el. Mă simt mai bine cînd stau cu ele sus.

Gherasim aduse scaunul, îl puse ușor, fără să-l trîntească, lăsîndu-l lin pe podea, și-i așează lui Ivan Ilici picioarele pe scaun. Lui Ivan Ilici i se părea că se simte mai bine cînd Gherasim îi ținea picioarele în sus.

— Mi-e mai bine cînd mi-s picioarele mai sus, îi spuse Ivan Ilici. Pune-mi perna aceea.

Gherasim făcu și asta. Și-i ridică iarăși picioarele și-i puse perna dedesubt. Ivan Ilici se simți mai bine atîta vreme cît Gherasim îi ținea picioarele în sus. Cînd i le lăsă jos, se simți mai prost.

— Gherasime, îl întrebă el, ai vreo treabă acum ?

— Nu, să trăiți, îi răspunse Gherasim, pe care oamenii de la oraș îl învățaseră cum se vorbește cu boierii.

— Ce mai ai de făcut ?

— Am făcut tot ; mai am doar să sparg lemne pentru miine.

— Atunci ține-mi picioarele așa, mai sus ; poți ?

— Cum să nu ! Se poate, boierule ? Gherasim ridică picioarele, și lui Ivan Ilici i se păru că în această poziție nu simte deloc durerea.

— Dar cu lemnele ce faci ?

— N-aveți grijă... Mai am timp.

Ivan Ilici îi porunci lui Gherasim să se așeze și să-i țină picioarele, și în timpul ăsta stătu de vorbă cu el. Și, lucru curios, i se părea că se simte mai bine ; atîta timp cît Gherasim îi ridica picioarele.

De atunci, Ivan Ilici începu să-l cheme din cînd în cînd pe Gherasim și-l punea să-i țină picioarele pe umerii lui, și-i plăcea să stea de vorbă cu el. Gherasim le făcea pe toate în chip firesc, cu bunăvoință, cu simplitate și cu o bunătate care îl înduioșa pe Ivan Ilici. Sănătatea, forța și vitalitatea celorlalți oameni îl supărau pe Ivan Ilici ; numai forța și vitalitatea lui Gherasim nu-l amărau, dimpotrivă, îl linișteau.

Cel mai mult îl chinuia pe Ivan Ilici minciuna — acea minciună socotită de toți necesară și care susținea că e numai bolnav, dar că nu moare, și că tot ce trebuie să facă este să fie calm și să se îngrijească, și atunci totul are să fie bine. El însă știa că orice s-ar face, n-o să ajute la nimic și o să-i pricinuiască doar suferințe și mai chinuitoare — și apoi moartea. Iar această minciună îl chinuia ; îl chinuia, fiindcă nu vroiau să recunoască ceea ce știau cu toții și ceea ce știa și el, și fiindcă nu numai că-l mințeau în privința gravității stării lui, dar vroiau să-l facă și pe el complice la minciuna lor. Minciuna, minciuna asta, al cărei obiect era el, în ajunul morții sale, minciuna asta menită să coboare actul cumplit și solemn al morții sale la nivelul vizitelor lor, al draperiilor, al nisetruului care se servește la masă... era înfiorător de chinuitor pentru Ivan Ilici. Și, ciudat, adesea, cînd umblau cu marafeturile lor, era gata să le strige : „Încețați cu minciunile. Știți și voi, știu și eu că trebuie să mor, așa că lăsați cel puțin minciuna deoparte“. Dar nu se încumetă niciodată să le vorbească astfel. Vedea actul cumplit, înspăimîntător, al morții lui coborît de cei din jurul său la nivelul unei neplăceri înspăimîntătoare și, într-o oarecare măsură, chiar la nivelul unei abateri (cam ca aceea a cuiva care, intrînd într-un salon, ar răspîndi un miros urît) — o abatere de la acea „conveniență socială“, căreia el își închinase toată viața ; el vedea că nimeni n-o să-l compătimească, fiindcă nimeni nu-și dădea silința cel puțin să-l înțeleagă. Numai Gherasim îl înțelegea

și numai lui îi era milă de el. Și de aceea Ivan Ilici se simțea bine numai cu Gherasim. Se simțea bine când Gherasim îi ținea câteodată nopți întregi picioarele pe umerii lui și nu voia să plece, spunând : „Nu vă îngrijiți de mine, Ivan Ilici, mai am timp să dorm“, sau când, uneori, tutuindu-l adăuga : „Ei, dacă n-ai fi bolnav... dar, așa... de ce să nu te slujesc ?“ Numai Gherasim nu mințea ; din toate se vedea că numai el înțelegea despre ce era vorba și nu socotea că trebuie să-i ascundă, dar că totodată îi era milă de boierul neputincios, sfârșit. Odată, când Ivan Ilici îl trimise să se culce, îi și spuse de-a dreptul :

— Toți o să murim ! De ce să nu-mi dau osteneala ? vrînd să spună cu aceste cuvinte că truda lui nu-i părea apăsătoare, tocmai pentru că și-o cheltuia pentru un om care moare și pentru că nădăjduia că se va găsi la timpul său cineva care tot așa să se ostenească și pentru el.

În afară de această minciună, sau ca o urmare a ei, nespus de chinuitor pentru Ivan Ilici era că nimănui nu-i era milă de el, așa cum ar fi vrut el să le fie : Ivan Ilici vroia uneori, în clipele de după o îndelungată suferință, și oricît de rușine i-ar fi fost s-o recunoască, vroia ca cineva să-l compătimească la fel ca pe un copil bolnav, să plîngă la căpățiul lui, vroia să fie dezmierdat, sărutat, așa cum sînt dezmierdați și liniștiți copiii. Știa că e mare consilier, că în barbă i s-au ivit și fire albe și că de aceea așa ceva nu era cu putință ; și totuși o dorea. În raporturile lui cu Gherasim, părea că se împlinește ceva din dorința lui ; și de aceea raporturile cu Gherasim îi aduceau alinare. Ivan Ilici ar fi vrut să plîngă, să se alinte, dar iată că sosea un coleg, consilierul Șebek, și Ivan Ilici, în loc să plîngă și să se alinte, lua din obișnuință un aer serios, grav, și, în virtutea inerției, își spunea părerea cu privire la importanța unei decizii a casației și stăruia cu încăpăținare în opinia lui. Această minciună din jurul lui și dinăuntrul lui îi otrăvea cel mai mult lui Ivan Ilici ultimele zile din viață.

Era dimineată. Era dimineată, numai pentru că Ghe-rasim plecă, și pentru că veni Piotr, valetul, care stinse lumînările, trase la o parte perdeaua și începu încet să facă curat. Că era dimineată ori seară, vineri ori duminică — îi era totuna; era la fel, aceeași durere surdă, chinuitoare, care nu-l lăsa o clipă; mereu conștiința vieții care se stinge fără putință de împotrivire, dar care mai dăinuie încă; moartea care se apropia, cumplită și hîdă, și care numai ea singură era realitatea, iar celelalte toate — minciună. La ce bun să mai ții socoteala zilelor, săp-tămînilor, ceasurilor?

— Doriți un ceai?

„Respectă rinduiala; dimineata boierii beau ceai“, se gîndi el și nu răspunse decît:

— Nu.

— Nu doriți să treceți pe sofa?

„Vrea să deretice în cameră și eu îl încurc, eu — mur-dăria, dezordinea“, se gîndi el și-i zise doar:

— Nu, lasă-mă.

Valetul se mai învîrți ce se mai învîrți prin cameră. Ivan Ilici întinse mîna. Valetul se apropie, slugarnic:

— Ce doriți?

— Ceasul.

Piotr luă ceasul, care-i era la îndemînă, și i-l întinse.

— Opt și jumătate. Ceilalți s-au sculat?

— Nu. Vasili Ivanovici (vorbea de fiul lui) a plecat la liceu, iar Praskovia Fiodorovna mi-a poruncit s-o trezesc dacă întrebați de dîmneaei. Porunciți s-o trezesc?

— Nu, nu e nevoie. „Să încerc poate totuși să beau un ceai“, își spuse el. Da... dă-mi un ceai.

Piotr se îndreptă spre ușă. Lui Ivan Ilici i se făcu frică să stea singur. Cum să facă să rămînă valetul aici? Da, medicamentul.

— Piotr, dă-mi doctoria. „De ce nu? Poate că tot îmi mai ajută doctoria“. Luă lingura și înghiți lichidul. „Nu,

nu-mi mai ajută. Toate astea sînt nerozii, minciuni, hotări el, de cum simți gustul dulceag, cunoscut și cu neputință de înlăturat. Nu, nu mai cred. Dar durerea, durerea, dacă m-ar lăsa măcar o clipă“. Și începu să geamă. Piotr se întoarse. Nu, du-te. Adu-mi ceaiul.

Piotr ieși. Rămas singur, Ivan Ilici gemu nu atît de durere, cît de spaima ei, de tristețe. „Mereu același și același lucru, aceleași nesfîrșite zile și nopți. Dacă ar veni mai repede ! Ce să vină ? Moartea, bezna. Nu, nu. Orice e mai bine decît moartea !“

Cînd Piotr se întoarse cu ceaiul pe tavă, Ivan Ilici îl privi mult timp buimac, neînțelegînd cine e și ce vrea. Privirea lui îl zăpăci pe Piotr. Și cînd Piotr se zăpăci, Ivan Ilici își veni în fire.

— Da, zise el, ceaiul... bine, pune-l aici. Dar mai întii ajută-mă să mă spăl și să-mi pun o cămașă curată.

Și Ivan Ilici începu să se spele. Își spălă mîinile, fața, dinții, oprindu-se mereu cîte un timp din spălat ; apoi se pieptănă, privindu-se în oglindă. Se îngrozi ; era înfiorător mai cu seamă cum i se lipea părul de fruntea palidă.

Cînd Piotr îi schimbă cămașa, Ivan Ilici, dîndu-și seama că îl va cuprinde groaza și mai mult cînd își va privi trupul, nu se uită cîtuși de puțin la el ; și acum era gata. Își puse halatul, se înveli cu pătura și se așeză în fotoliu la ceai. Un moment, se simți împrăpătat, dar de cum începu să-și bea ceaiul, iar același gust, iar aceeași durere. Se căzni să-l bea pînă la sfîrșit și se culcă, întinzîndu-și picioarele. După ce se culcă, îi dădu drumul lui Piotr.

Totul era la fel. Ba întrezărea o licărire de speranță, ba îl îneca un val de deznădejde, mereu însă aceeași durere, mereu aceeași tristețe, mereu același lucru. Cînd era singur, se simțea groaznic de trist ; ar fi vrut să cheme pe cineva, dar știa dinainte că e și mai rău cu alții lîngă el. „Măcar de mi-ar face iar morfină, să nu fiu conștient. Am să-i spun doctorului să-mi dea ceva. Așa e cu neputință, cu neputință.“

Și astfel trecu un ceas, două. Dar iată că se aude sone-
ria în vestibul. Poate că-i doctorul. Chiar doctorul e —
proaspăt, voinic, gras, vesel, avînd aerul să spună : „Văd
că sînteți alarmat ; un moment, și le aranjăm noi pe toa-
te“. Doctorul știe că acest aer nu-și are rostul aici, dar și
l-a luat odată pentru totdeauna și nu-l mai poate lepăda,
ca un om care și-a pus de dimineață fracul și a plecat la
vizite.

Doctorul își frecă mîinile încurajător, consolator.

— Am mîinile reci. E un ger strașnic. O clipă numai,
să mă încălzesc, spune el cu un aer care dă a înțelege
că nu trebuie decît să ai răbdare pînă se încălzește, iar
după ce se încălzește, face el ca toate să meargă cum
trebuie.

— Ei, cum o mai...

Ivan Ilici simte că doctorul ar vrea să spună : „Ei,
cum o mai duci ?“, dar, ca și el, își dă seama că nu poate
întreba în felul ăsta, și atunci întreabă :

— Ei, cum ți-a fost astă-noapte ?

Ivan Ilici se uită la doctor, ca și cum l-ar întreba :
„Nu ți-e rușine în obraz să minți în așa hal ?“ Dar doc-
torul nu vrea să priceapă.

Și Ivan Ilici îi răspunde :

— Tot așa ; groaznic. Durerea mă ține întruna, nu slă-
bește deloc. Cel puțin dați-mi ceva !

— Așa sînteți voi, bolnavii. Și acum, cred că m-am
încălzit ; nici meticuloasa Praskovia Fiodorovna n-ar avea
nimic de zis împotriva temperaturii mele. Pot să-ți dau
bună ziua ! Și doctorul îi strînse mîna.

Lăsînd la o parte tonul glumeț de pînă acum, doctorul,
cu un aer serios, începe să examineze bolnavul, îi ia
pulsul, temperatura, îl ascultă, îl ciocănește.

Cu toate că Ivan Ilici știe foarte bine și nu se îndo-
iește nici o clipă că toate astea nu-s decît prostii și min-
ciună goală, totuși, cînd doctorul se așeză în genunchi,
aplecîndu-se deasupra lui, și își lipește urechea cînd mai

sus, cînd mai jos, făcînd cu un aer important felurite figuri de gimnastică, el se lasă dus de jocul doctorului, cum se lăsa înainte furat uneori de pledoariile avocaților, deși știa foarte bine că mint, și pentru ce mint.

Doctorul îl mai ciocănea încă, stînd în genunchi pe sofa, cînd se auzi foșnind la ușă rochia de mătase a Praskoviei Fiodorovna, care-l mustra pe Piotr că nu-i anunțase vizita doctorului.

Intră, își sărută soțul și începu îndată să explice că era sculată de mult și că numai din pricina unei neînțelegeri nu fusese acolo cînd a venit medicul.

Ivan Ilici se uita la ea, măsurînd-o din ochi, și o înviniu atît pentru albeața, cît și pentru grăsimea ei, pentru curățenia mîinilor și a gîtului, pentru luciul părului și scînteierea ochilor ei plini de viață. O ura din toată puterea sufletului său. Chiar și atunci cînd Praskovia Fiodorovna îl atîngea, se simțea răscolit de un val de ură împotriva ei.

Atitudinea ei față de el și de boala lui rămăsese aceeași. După cum doctorul adoptase o atitudine față de bolnavi, pe care n-o mai putea schimba, tot așa și ea adoptase una și aceeași atitudine față de el (susținea că el nu face ce trebuie, că numai el e vinovat, și-l mustra dragăstos pentru asta), atitudine pe care nici ea nu și-o mai putea schimba.

— Nu vrea deloc să asculte ! Nu ia la vreme doctoria. Și, mai ales, se culcă într-o poziție care se vede că-i face rău ; cu picioarele în sus. Și povesti cum îl pune pe Gherasim să-i țină picioarele sus.

Doctorul zîmbi blînd și cam disprețuitor : „Ce să-i faci, așa-s bolnavii ; născocesc uneori prostii dintr-astea ; dar trebuie să-i iertăm“.

După ce sfîrși cu examinarea, doctorul se uită la ceas, și atunci Praskovia Fiodorovna îl înștiință pe Ivan Ilici că, fără a ține seama de ce-ar spune el, ea l-a chemat pe doctorul cel vestit, pentru ca, împreună cu Mihai Dani-

lovici (așa îl chema pe medicul casei), să-l examineze și să-și dea părerea.

— Te rog să nu te împotrivești. O fac pentru mine, spuse ea ironic, lăsînd să se înțeleagă că de fapt face totul pentru el și că tocmai de aceea n-are dreptul s-o refuze.

El tăcu și făcu o strîmbătură. Simțea că minciuna care îl înconjura se încîlcea în așa fel, încît era greu să mai pricepi ceva. Tot ce făcea în legătură cu el era numai în interesul ei, dar socotea că face un gest extraordinar spunîndu-i că face totul pentru ea (cînd de fapt chiar pentru ea îl făcea), pentru ca din asta el să deducă contrariul.

Într-adevăr, la unsprezece și jumătate sosi celebrul medic. Și iarăși începură ascultările și discuțiile importante — atît de față cu el, cît și în cealaltă cameră — despre rinichi, despre intestinul gros, apoi întrebări și răspunsuri, cu un aer important, încît iarăși, în locul adevăratei probleme a vieții și a morții, care singură stătea acum în fața lui, apăru problema rinichiului și a intestinului gros care nu funcționau cum trebuie și pe care acuși-acuși vor tăbări Mihai Danilovici și cu somitatea medicală, silindu-le să funcționeze cum trebuie.

Medicul celebru își luă ziua bună cu un aer grav, dar nu disperat. Iar cînd Ivan Ilici, cu ochii sclipitori de teamă și nădejde ridicăți spre el, îl întrebă sfios dacă mai poate spera într-o însănătoșire, doctorul răspunse că nu poate garanta, dar că această posibilitate nu e deloc exclusă. Privirea plină de speranță cu care Ivan Ilici îl petrecu era atît de jalnică, încît, văzînd-o, pînă și Praskovia Fiodorovna începu să plîngă, cînd ieși pe ușa biroului ca să achite onorarul celebrului medic.

Înviorarea provocată de speranțele trezite de doctor în sufletul lui Ivan Ilici nu ținu mult. Din nou aceeași cameră, aceleași tablouri, draperii, tapete, sticlute și același trup, zbătîndu-se în suferință. Începu să geamă ; i se făcu o injecție și își pierdu cunoștința.

Cînd își reveni, era pe înserate ; i se aduse masa. Cu mare greutate, mîncă puțină supă ; și din nou, la fel ca înainte, din nou îl aștepta noaptea.

După cină, pe la șapte, intră în cameră Praskovia Fiodorovna, îmbrăcată într-o rochie de seară, cu pieptul ei mare, strîns mai tare ca de obicei și ușor pudrată. Încă de dimineață îi spusese că aveau în seara aceea bilete la teatru. Venise Sarah Bernhardt în turneu și, în urma insistențelor lui, luaseră o lojă. Acum el uitase, și gâteala ei îl jigni. Dar își ascunse supărarea, cînd își aminti că el însuși stăruise să cumpere loja și să meargă cu toții la teatru, fiind o plăcere care cultivă și dezvoltă simțul estetic al copiilor.

Praskovia Fiodorovna intră, mulțumită de sine, dar parcă vinovată de ceva. Se așeză, îl întrebă de sănătate, dar, după cum își dădu el seama, numai pentru ca să întrebe, și nu pentru ca să afle ceva, fiindcă știa bine că nu are ce afla, și apoi începu să-i spună ceea ce trebuia să-i spună : că nu s-ar fi dus pentru nimic în lume, dar că loja era cumpărată și că merge și fata, Hélène, și Petrișcev (judecătorul de instrucție, logodnicul fetei) și că nu-i poate lăsa singuri. Că ei i-ar fi făcut plăcere să stea cu el. Dar, să-i promită că și în absența ei va face tot ce-i prescrisese doctorul.

— A, da, ar vrea să intre și Fiodor Petrovici (logodnicul). Se poate ? Și Liza.

— Să intre !

Intră fata, gătită, cu trupul tînăr prea dezgolit, trup care pe el îl făcea să sufere atît și pe care ea îl expunea, sănătoasă, plină de vigoare, de bună seamă îndrăgostită și revoltată împotriva bolii, suferințelor și morții care stăteau, piedică, în calea fericirii ei.

Intră și Fiodor Petrovici, în frac, coafat *à la* Capoul, cu gîtul lung și slab, strîns într-un guler alb, cu un uriaș plastron alb, cu pantaloni negri înguști lipiți de pupele-i puternice, cu o mînușă albă pe mîna în care ținea clacul.

În urma lui se furișa neobservat și liceanul, sărăcuțul de el, într-o uniformă nouă, înmănușat, cu cearcăne adânci pe sub ochi, cearcăne al căror tîlc Ivan Ilici îl cunoștea.

Îi fusese totdeauna milă de băiat. Iar privirea speriată și compătimitoare a acestuia era înspăimîntătoare. Lui Ivan Ilici i se părea că, în afară de Gherasim, numai Vasia îl înțelegea și suferea odată cu el.

Toți se așezară și îl întrebărilor iarăși de sănătate. Urmă o clipă de tăcere. Liza o întrebă pe mama de binoclu. Se iscă o discuție între mamă și fată, care din ele l-o fi pus pe undeva. Era foarte penibil.

Fiodor Petrovici îl întrebă pe Ivan Ilici dacă o văzuse vreodată pe Sarah Bernhardt. Ivan Ilici nu înțelese la început ce îl întreabă, apoi zise :

— Nu, dar dumneata ai văzut-o ?

— Da, în *Adrienne Lecouvreur*.

Praskovia Fiodorovna spuse că e extraordinar de bine într-un anumit rol. Fata o contrazise. Se porni o discuție despre eleganța și realismul jocului ei — discuție veșnic aceeași.

În mijlocul discuției, Fiodor Petrovici se uită la Ivan Ilici și tăcu. Ceilalți se uitară de asemenea și tăcură și ei. Ivan Ilici privea înaintea lui, cu ochi scînteietori, parcă furios pe ei. Trebuiau să iasă din această situație, dar nimic nu-i putea scăpa. Trebuia pus capăt într-un fel tăcerii. Dar nimeni nu îndrăznea; toți erau înspăimîntați la gîndul că s-ar putea să iasă din minciuna aceea convențională, și atunci vor vedea lucrurile limpede, așa cum sînt. Liza fu prima care avu curajul. Ea rupse tăcerea. Vrînd să ascundă ceea ce simțeau cu toții, se dădu de gol.

— Dacă vrem să mergem, atunci e timpul să plecăm, spuse ea, uitîndu-se la ceasul pe care i-l dăruise taică-său, apoi îi zîmbi cu tîlc tînrului, făcînd aluzie la un lucru pe care numai ei doi îl știau și se sculă, foșnind din rochie.

Toți se ridicară, își luară rămas bun și plecară.

După ieșirea lor, Ivan Ilici răsufală parcă ușurat ; minciuna nu era în preajma lui — plecase odată cu ei, dar durerea rămăsese. Aceeași durere, aceeași spaimă îl apă-sau, fără scăpare, din ce în ce mai greu, îl aruncau din ce în ce mai adânc în bezna deznădejdiei.

Și din nou începu să se scurgă minut după minut, ceas după ceas, mereu la fel, fără sfârșit — și totuși, se apropia, cumplit, sfârșitul de neînălțurat.

— Da, trimite-mi-l pe Gherasim, fu răspunsul lui la întrebarea lui Piotr.

IX

Soția se întoarse noaptea târziu. Intră în vârful picioarelor, și totuși el o auzi : deschise ochii, dar îi închise repede la loc. Ea vru să-l trimită pe Gherasim și să rămână cu dînsul. El deschise ochii și-i spuse :

- Nu. Du-te.
- Suferi mult.
- Tot aia e.
- Ia opiu.

El nu se împotrivi și bău. Ea plecă.

Pînă la ceasurile trei rămase într-o chinuitoare inconștiență. Părea că-l chinuie cineva îndesîndu-l cu greu într-un sac strîmt, negru și adînc, că se luptă să-l înfun-de din ce în ce mai adînc, dar nu izbutește. Și e îngrozitor, și suferă cumplit, se teme să nu cadă înăuntru și totodată parcă vrea să cadă — se zbate și, în același timp, parcă se străduiește să se-ndese înăuntru. Și deodată, scapă și cade... Se trezi. Același Gherasim ședea la picioarele patului, moțăind calm și răbdător. Iar el era tot culcat și-și ținea picioarele slăbite, în ciorapi, pe umerii lui Gherasim ; și aceeași luminare cu abajur, și aceeași neîn-cetată durere.

- Du-te, Gherasime, șopti el.
- Lăsați, mai stau.

— Nu, du-te.

Își coborî picioarele, se întoarse pe o parte, culcat pe mină, și un simțămînt de milă față de el însuși îl cuprinsese. Așteptă numai ca Gherasim să iasă din odaie și, nemaiputîndu-se stăpîni, începu să plîngă ca un copil. Nepuțința, singurătatea înspăimîntătoare, cruzimea oamenilor, cruzimea lui Dumnezeu, inexistența lui Dumnezeu — îl făceau toate să plîngă. „De ce ai făcut asta ? De ce m-ai adus în halul ăsta ? De ce mă chinuiești așa ?...”

Nu aștepta răspuns, plîngea, pentru că nu exista și nu putea să existe răspuns. Durerea începu din nou, dar el nu se mai clinti, nu mai chemă pe nimeni. Își spunea : „Hai, dă, lovește ! Dar pentru ce ? Ce ți-am făcut ? Pentru ce ?”

Apoi se liniști, conținu din plîns, își ținu răsuflarea ; tot numai urechi, de parcă n-ar fi ascultat un glas care rostește sunete, ci glasul sufletului său, șirul gîndurilor care îl năpădeau.

„Ce vrei ? fu cel dintîi lucru pe care-l desluși limpede rostit în cuvinte. Ce vrei, ce vrei, ce ? repetă el. Să nu sufăr, să trăiesc”, răspunse tot el.

Și din nou își încordă într-atît auzul, încît nici durerile nu-l mai putură smulge din această concentrare.

„Să trăiești ? Cum ?” întreba glasul sufletului.

„Da, să trăiesc, cum am trăit înainte, să trăiesc cum se cuvine, să duc o viață corectă, plăcută...”

„Să duci o viață corectă, plăcută, cum se cuvine ?”, întrebă glasul. Ivan Ilici începu să-și depene firul amintirilor ; i se înfiripară în minte cele mai frumoase clipe din viața lui plăcută. Dar, ciudățenie, toate aceste clipe frumoase ale vieții sale plăcute îi apăreau acum altfel decît îi apăruseră atunci. Toate, afară de primele amintiri din copilărie. Atunci, în copilărie, trăise clipe cu adevărat frumoase, pentru care făcea să trăiești, dacă ele s-ar fi putut întoarce iarăși. Omul care trăise însă acele clipe frumoase nu mai exista, era doar o amintire.

Dar îndată ce începeau să-i răsară în minte momentele care l-au făurit pe Ivan Ilici cel de astăzi, toate cîte fuseseră atunci pentru el bucurii se mistuiau acum sub ochii lui şi-i păreau ceva mărunţ şi adeseori dezgustător.

Şi cu cît clipele de bucurie se depărtau de vremea copilăriei şi se apropiau de prezent, cu atît i se păreau mai puţin vrednice de luat în seamă şi cu atît mai mult se îndoia de ele ; şi asta încă din Şcoala de drept. La început, şi acolo era ceva cu adevărat frumos : era voia bună, era prietenia, erau nădejdi. Dar în clasele superioare aceste clipe frumoase începură să fie mai rare. Apoi îi răsăriră alte clipe frumoase : amintirile de dragoste din perioada primului serviciu pe lângă guvernator. După aceea toate se învălmăşeau şi clipele frumoase se împuţinau. Cu cît trecea timpul, erau mai puţine, cu cît înainta în viaţă erau tot mai puţine.

Căsătoria... o întâmplare, şi dezamăgirea, şi mirosul gurii soţiei, viaţa simţurilor, prefăcătorii ! Şi slujba asta searbădă, şi grijile băneşti — aşa... un an, doi, zece, douăzeci, mereu la fel. Şi cu cît trecea vremea, cu atît mai mort cu totul. „Mergeam la vale şi-mi închipuiam că urc un munte. Şi chiar aşa a fost. Faţă de lume părea că urc muntele, dar cu cît înaintam, cu atît mai mult se stingeau viaţa în mine. Şi iată că acum s-a sfîrşit ! Trebuie să mor !“

Dar cum asta ? Pentru ce ? Nu se poate. Nu se poate ca viaţa să fie atît de lipsită de înţeles, atît de dezgustătoare. Dar dacă a fost atît de dezgustătoare şi de lipsită de înţeles, atunci de ce să mori, şi încă să mori aşa, în chinuri ? Este cum n-ar trebui să fie.

„Poate că n-am trăit cum se cuvine, îi veni deodată în gînd. Dar cum asta, cînd totdeauna le-am făcut pe toate cum trebuie ?“ îşi spuse el şi alungă din minte, ca imposibil, gîndul acesta — singurul care putea să dezlege taina vieţii şi a morţii.

„Ce vrei acum ?“ Să trăieşti ? Cum să trăieşti ? Să trăieşti ca la Curte, cînd aprodul anunţă : «Intră judecata !»

Judecata, judecata, își repetă el. Iată judecata ! Dar nu sînt vinovat ! strigă el cu revoltă în glas. Pentru ce atunci ? " Și stătu din plîns, se întoarse cu fața la perete și iarăși începu să se gîndească la același lucru : pentru ce, de ce tot acest chin ?

Zadarnic se gîndi ; nu găsi nici un răspuns. Și atunci îi veni gîndul, cum îi venise adeseori, că asta se întîmplă pentru că n-a trăit cum se cuvine, dar îndată își aminti de toată atitudinea lui corectă în viață și alungă acest gînd ciudat.

X

Mai trecură două săptămîni. Ivan Ilici nu se mai scula de pe sofa. Nu voia să zacă culcat în pat și stătea pe sofa. Și, culcat aproape tot timpul cu fața la perete, el îndura în singurătate aceleași suferințe nesfîrșite, fără putință de dezlegare, și în singurătate îl frămînta același gînd fără putință de dezlegare. Ce să fie ? Să fie într-adevăr moartea ? Și glasul lăuntric îi răspundea : „Da, ea e !“ Pentru ce atunci chinurile astea ? Și glasul răspundea : „Așa, pentru nimic“. În afară și dincolo de asta, pentru el nu mai exista nimic.

De la începutul bolii, din momentul în care Ivan Ilici fusese pentru prima dată la doctor, viața lui se împărțise în două stări sufletești contradictorii, care alternau : cînd disperarea și așteptarea morții — cumplită și neînțeleasă —, cînd nădejdea și observarea cu interes a funcționării organismului său. Ba îi stătea înaintea ochilor rinichiul sau intestinul gros, care se abătuseră, pentru un timp, de la îndeplinirea îndatoririlor lor, ba numai moartea cumplită și neînțeleasă, de care nu-i cu putință să scapi, oricît ai vrea.

Aceste două stări alternau de la începutul bolii ; dar cu cît boala înainta, cu atît gîndurile privind rinichiul

deveneau mai încetoșate, mai fantastice, și cu atât mai limpede îi apărea în minte gândul că i se apropie moartea.

Era destul să-și aducă aminte cum se simțise în urmă cu trei luni, față de cum se simte astăzi ; să-și amintească în ce ritm cobora la vale, pentru ca să-și piardă orice nădejde.

În ultimul timp, cufundat în singurătate, culcat cu fața la speteaza sofalei, în această singurătate în mijlocul unui oraș mare, plin de oameni, în mijlocul nenumăraților săi prieteni, în mijlocul familiei — această singurătate cum nu mai putea fi pe lume nicăieri alta mai adâncă ; nici în fundul mării, nici în pământ — în ultima vreme, cufundat în cumplita lui singurătate, Ivan Ilici trăia numai în amintirile sale. Una după alta, i se perindau în minte clipe din trecut. Începea întotdeauna cu trecutul cel mai apropiat și ajungea la amintirile cele mai îndepărtate, la copilărie, și la ea se oprea. Când își amintea de prunele uscate pe care acum i le dădeau să le mănânce fierte, Ivan Ilici își aducea aminte de prunele franțuzești uscate, crude, zbîrcite, din copilărie, de gustul lor deosebit și de cum îi lăsa gura apă când ajungea la sîmbure ; și odată cu amintirea gustului, îl năpădea un șir întreg de alte amintiri din vremea aceea : doica, frațele, jucăriile. „Nu trebuie să mă gîndesc la asta... e prea dureros“, își spunea Ivan Ilici și iar se întorcea la clipa de față. Nasturele de pe speteaza sofalei și crețurile marochinului. „Marochinul e scump și nu e trainic ; ne-am certat din pricina lui. Dar a mai fost un alt marochin și o altă ceartă atunci când am rupt geanta tatei și ne-a pedepsit ; dar mama ne-a adus piroști“. Și iarăși se oprea la copilărie, și iarăși începea să sufere și încerca să alunge gândurile, să se gîndească la altceva.

Dar în vreme ce aceste aduceri aminte se depănau, îi trecea prin cap și un alt șirag de amintiri — despre felul cum s-a dezvoltat și i s-a înrăutățit boala. Mereu același lucru : cu cît mergea mai mult înapoi, cu gîndul, cu atât găsea viață mai multă. Si nu numai viață mai

multă, dar și mai mult bine în viață. Mergeau mînă în mînă. „Așa cum chinurile mele au crescut din ce în ce mai tare, tot astfel și în viață mi-a mers din ce în ce mai rău“, se gîdea el. Un singur punct luminos, acolo, departe, la începutul vieții, iar apoi, tot mai întunecat, și tot mai repede, mereu mai repede. „Invers proporțional cu pătratul distanței pînă la moarte“, își spuse Ivan Ilici. Și această imagine a pietrii care cade cu o iuțeală din ce în ce mai mare, îi revenea mereu în minte. Viața — un șir de suferințe tot mai cumplite — se prăvălește din ce în ce mai repede, trăgîndu-l spre sfîrșit, spre cea mai crîncenă suferință. „Mă prăvălesc...“ Tresărea, se zvîrcolea, vroia să se împotrivească; dar știa că zadarnic se împotrivește și se uita cu ochii osteniți, fără a putea să-și abată privirile de la ceea ce sta în fața lui — spe-teaza sofalei — și aștepta, aștepta, această crîncenă pră-vălire, apoi izbitura, și pieirea. „Nu te poți împotrivi, își spunea el. Dar cel puțin să știu și eu pentru ce! Și nici asta nu se poate. Aș înțelege, dacă s-ar putea spune că n-am trăit cum se cuvine. Dar e inadmisibil“, își zicea el, gîndindu-se cît de corectă, decentă și conformă cu regulile societății a fost viața sa. „E inadmisibil, își spunea el mereu, zîmbind numai cu buzele, ca și cum cineva i-ar fi putut vedea zîmbetul și s-ar fi putut lăsa înșelat de el. Nu există explicație. Chinuri, moarte... De ce?“

XI

Trecură astfel două săptămîni. Cele două săptămîni aduseseră cu ele evenimentul multdorit de Ivan Ilici și soția lui: Petrișcev făcu oficial cererea în căsătorie. Se întîmplă seara. A doua zi, Praskovia Fiodorovna intră la soțul ei, întrebîndu-se în ce fel să-i aducă la cunoș-tință cererea în căsătorie făcută de Fiodor Petrovici, dar tocmai în noaptea aceea starea lui Ivan Ilici se înrăută-țise. Praskovia Fiodorovna îl găsi pe aceeași sofa, dar

într-o altă poziție. Zăcea pe spate și gema, cu privirea fixă ațintită înainte.

Ea începu să-i vorbească de medicamente. El își duse privirea asupra ei. Ea nu sfârși fraza începută; atîta ură împotriva ei era în privirea lui.

— Pentru Dumnezeu, lasă-mă să mor liniștit, îi spuse el.

Ea vru să plece, dar în aceeași clipă intră fata și se apropie să-i spună bună dimineța. El își privi fata cu aceeași căutătură cu care-și privise soția, și cînd îl întrebă cum se simte, îi răspunse cu răceală că nu va mai trece mult și vor scăpa de el. Tăcură amîndouă, mai stătură puțin, apoi ieșiră.

— Cu ce sîntem noi vinovate? îi spuse Liza mamei. Parcă noi i-am făcut tot răul! Mi-e milă de papa, dar de ce să ne chinuiască?

La ora obișnuită, veni și doctorul. Ivan Ilici îi răspunse doar da, nu, fără să-l slăbească din ochi, cu privirea sa plină de ură, iar la urmă îi spuse:

— Știi foarte bine că nu-mi mai ajută la nimic; lasă-mă în pace!

— Îți putem ușura durerile, îi spuse doctorul.

— Nici asta nu puteți; lăsați-mă.

Doctorul trecu în salon și îi comunică Praskoviei Fiodorovna că starea lui e foarte gravă, și că nu există decît un singur mijloc, opiul, pentru a-i ușura chinurile care trebuie să fie groaznice.

Doctorul spunea că suferințele lui fizice sînt groaznice, și aceasta era adevărat, dar mai groaznice decît suferințele fizice erau cele morale, și asta era esențial.

Suferința lui morală consta în faptul că în noaptea aceea, în timp ce privea la Gherasim, la fața lui somnoroasă, blîndă, cu pomeții ieșiți în afară, îi veni deodată în minte gîndul: „Dar dacă într-adevăr toată viața mea n-a fost ceea ce ar fi trebuie să fie?”

Îi veni în minte gîndul că ceea ce înainte i se păruse a fi cu neputință — anume că nu și-ar fi trăit viața așa

cum se cuvine — ar putea să fie adevărat. Îi veni în minte gândul că acele slabe încercări ale lui de a lupta împotriva a tot ce era socotit bun de către oameni suspuși — încercări abia întrezărite, pe care el și le alunga îndată din minte — tocmai ele ar fi putut să fie adevărate, iar celelalte să nu fie ceea ce trebuie. Și slujba lui, și felul în care își rînduise viața, și familia lui, și interesele societății și ale slujbei — toate se poate să nu fi fost ceea ce trebuie. Încercă să apere toate acestea față de el însuși. Dar simți deodată toată șubrezenia lor. Și nu mai avu ce apăra. „Dacă e așa, își spuse el, dacă plec din viață cu conștiința că am nimicit tot ce mi s-a dat, fără să mai pot acum îndrepta nimic, atunci... cum rămîne?” Se culcă pe spate și începu să-și cerceteze din nou viața, sub un nou unghi de vedere. Când veni dimineața valetul, apoi soția și fata, apoi doctorul, fiecare gest al lor, fiecare cuvînt al lor îi confirmară înspăimîntătorul adevăr pe care îl întrezărise în acea noapte. În acel adevăr se vedea pe sine, tot ce însemnase pentru el viața, și vedea limpede că nu era ceea ce trebuie, că nu era decît o minciună uriașă, groaznică, care nu-ți îngăduia să vezi nici viața, nici moartea. Și gândul îi mări, îi înzeci suferințele fizice. Gemea și se zvîrcolea și își rupea veșmintele de pe el. I se părea că suferința îl apăsă și îl înăbușă. Și de aceea îi ura pe ei.

I se dădu o doză mai mare de opiu și își pierdu cunoștința; dar la amiază începu din nou. Îi alungă pe toți și începu să se zvîrcolească din nou.

Soția veni la el și îi spuse :

— Jean, dragul meu, fă-o pentru mine (pentru mine?). Asta nu-ți poate dăuna, și de multe ori ajută. Nu înseamnă nimic. Sînt și oameni sănătoși, adesea...

El deschise larg ochii.

— Ce ? Să mă împărtășesc ? N-am nevoie ! Dar la urma urmei...

Ea începu să plîngă.

— Ce zici, dragul meu ? Am să-l chem pe-al nostru, e atât de blînd !

— Bine, foarte bine ! spuse el.

Veni preotul, și după spovedanie se calmă și parcă simți că îndoielile îi dau un timp de răgaz și de aceea îi mai slăbiră și durerile, și o clipă i se strecură în suflet nădejdea. Și iarăși prinse a se gîndi la intestinul gros și la puțința de vindecare. Se împărtăși cu lacrimi în ochi.

Cînd îl culcară după împărtășanie, se simți o clipă mai bine, și iarăși îi încolți în suflet speranța că va trăi. Se gîndi la operația care i se propunea. „Să trăiesc, vreau să trăiesc“, își spuse el. Soția veni să-l felicite ; rosti cuvintele de circumstanță și adăugă :

— Așa-i că te simți mai bine ?

Fără s-o privească, spuse da.

Felul ei de a se îmbrăca, toată înfățișarea ei, expresia chipului ei, glasul ei — toate îi spuneau un singur lucru : „Tot ce a constituit și mai constituie încă viața ta nu e decît minciună, înșelătorie, care nu-ți îngăduie să vezi nici viața, nici moartea“. Și din clipa în care gîndul acesta puse stăpînire pe el, i se stîrni iarăși ura, și odată cu ura, iarăși îngrozitoarele suferințe fizice, și în același timp conștiința morții apropiate și de neînlăturat. Și simți ceva cum nu mai simțise niciodată pînă atunci : simți cum îl sfredelește, îl înjunghie și i se taie respirația.

Cînd rosti acel da, era cumplit la înfățișare. Rosti acel da, ațintindu-și privirea în ochii ei, apoi, deodată, în ciuda slăbiciunii sale, se întoarse repede cu fața în jos și strigă :

— Plecați, plecați de-aici, lăsați-mă !

XII

Și atunci se porni acel strigăt care nu mai conținea vreme de trei zile, atât de înspăimîntător, încît nu puteai să-l asculți nici chiar de după două rînduri de uși, fără

a te îngrozi. În clipa în care îi răspunse soției sale, el simți că e pierdut, că nu mai există putință de întoarcere, că i-a venit sfârșitul de neînlăturat, că îndoielile lui au rămas fără dezlegare, și vor rămîne pe veci nedezlegate.

— Au! Au-u! U-u! striga el pe diferite tonuri. Mai întîi strigase: „Nu vreau“, și acum se auzea mereu doar sunetul u.

În cele trei zile, cînd timpul n-a mai existat pentru el, se zbătu în sacul acela negru în care îl îndesa acea putere nevăzută, de neînfînt. Se zbătea cum se zbate în mîinile călăului un condamnat la moarte, deși știe că nu va putea scăpa; cu fiecare clipă simțea tot mai mult că, în ciuda tuturor străduințelor sale de a se împotrivi, el se apropie tot mai mult de ceea ce îl îngrozește. Simțea că suferă din pricină că vor să-l bage în gaura aceea neagră și în același timp simțea că suferințele sale sînt și mai cumpbite, pentru că nu poate intra în ea. Ceea ce-l împiedica să intre era conștiința că trăise cum se cuvine. Această justificare a vieții lui îl ținea pe loc și nu-l lăsa să intre, chinuindu-l mai mult ca orice.

Deodată simți că-l izbește ceva cu putere în piept, într-o parte, că se-năbușă, și căzu înăuntru, iar acolo, în fund, zări ceva licărind. Simți ceea ce simți uneori într-un vagon de tren cînd ți se pare că mergi înainte, și de fapt mergi înapoi, iar pe urmă îți dai seama deodată de adevărata direcție.

„Da, nu s-a făcut ce trebuie, își spuse el, dar asta nu-i nimic. Se poate, se poate face «ce trebuie». Dar ce este acest «ce trebuie?»“ se întrebă el și deodată se liniști.

Era la sfîrșitul celei de a treia zile, cu un ceas înainte să moară. În clipa aceea, liceanul se furișă încet la tatăl lui și se apropie de pat. Strigătele înfiorătoare ale muribundului, care dădea din mîni, tot mai răsunau. O mîna nimeri capul liceanului. Liceanul o luă, își lipi buzele de ea și începu să plîngă.

Era tocmai clipa cînd Ivan Ilici se prăbușise, văzuse lumina și înțelesese că viața lui nu fusese ceea ce trebuia să fie, dar că lucrurile se mai puteau îndrepta. Se întreba tocmai : ce este acel „ce trebuie“ și se potolea, ascultîndu-se. Atunci, deodată, simți că cineva îi săruta mîna. Deschise ochii și îl văzu pe fiul său. I se făcu milă de el. Soția sa se apropie și ea. El o privi. Ea, cu gura deschisă și cu fața scaldată în lacrimi, se uita la el cu o privire deznădăjduită. I se făcu milă și de ea.

„Da, îi chinuiesc, își zise el în gînd, le e milă, dar le va fi mai bine după moartea mea“. Vru să spună asta, dar nu avu puterea să vorbească. „Dar de fapt de ce să le spun, trebuie s-o fac“, gîndi el. Arătă soției cu o privire spre fiul său și îi spuse :

— Ia-l de aici... mi-e milă... și de tine. Vru să mai spună „iartă-mă“, dar spuse „lasă-mă“ și nemaiavînd putere să se corecteze, făcu un gest cu mîna, știind că cine trebuie să înțeleagă va înțelege.

Apoi simți că ceea ce îl chinuise și nu putuse vedea limpede, răsare acum dintr-o dată, în toată plinătatea, din două părți, din zece părți, din toate părțile. Îi este milă de ei, trebuie deci să facă așa ca ei să nu mai sufere. Să-i scape și pe ei, și pe el însuși de suferințe. „Ce bine și simplu ! gîndi el, dar durerea ? se întrebă el. Ce fac cu ea ? Hai, durere, unde ești ?

A, iat-o ! Las-o, nu-i nimic !

Dar moartea ? Unde e ?“

Căută obișnuita lui teamă de moarte pe care o simțise înainte și n-o mai găsi. Unde e ? Care moarte ? Nu mai exista nici o teamă, pentru că nu mai exista moartea.

În locul morții era lumină.

— Va să zică asta e ! exclamă el deodată cu glas tare. Ce bucurie !

Toate acestea se petrecură pentru el într-o clipă, și înțelesul clipei rămase același pînă la sfîrșit. Pentru cei

din jurul lui însă, agonia mai dură încă două ore. În pieptul lui clocotea ceva ; trupul lui slăbit tresărea. Pe urmă, clocotul și horcăitul se făcură tot mai rare.

— S-a sfârșit, spuse cineva la căpățiul lui.

Auzi aceste cuvinte și le spuse și el, în gînd. „S-a sfârșit cu moartea, își spuse el. Nu mai există“.

Trase aer în piept, se opri la jumătatea unui suspin, trupul i se destinse, muri.

(C. CLEJAN)

VLADIMIR KOROLENKO

(1853-1921)

Reprezentant al intelectualității ruse cu vederi progresiste, legat de mișcarea narodnică țirzie, personalitate generoasă, însușită de idealuri democratice și umaniste, Korolenko este autorul unei bogate opere în proză, formată din nuvele, schițe, romane. Scrierile sale sînt în bună parte inspirate din impresii autobiografice, dintre care nu lipsite de importanță sînt cele datînd din anii surghiunului în Siberia, unde scriitorul a fost deportat pentru ideile sale înaintate. O temă majoră în nuvelistica lui Korolenko este tema poporului și a destinului său, zugrăvirea vieții de la țară și a figurilor de oameni din popor (*Visul lui Makar*, 1886, *Vuietul pădurii*, 1885). Ea este adesea legată de înfățișarea romantică a naturii, văzută ca o proiecție a eului lăuntric al omului sau prezentată ca izvor de alinare, de îmbărbătare, ideile panteiste fiindu-i apropiate scriitorului.

Mesajul umanist este o constantă a creației lui Korolenko, făcîndu-se simțit îndeosebi în scrieri precum, *În societatea proastă*, 1885, *Muzicantul orb*, 1886, *O ființă ciudată*, 1893, prozatorul exprimîndu-și cu înflăcărare încrederea în biruința apropiată a dreptății și adevărului (poemul în proză *Focuri*, 1900). Opera capitală a lui Korolenko, *Istoria contemporanului meu*, 1905-1921, de sorginte autobiografică, dă un tablou de sinteză a societății rusești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Activitatea literară a lui Korolenko a fost indisolubil legată de cea obștească și publicistică, scriitorul luînd în cîteva rînduri

atitudine activă, de pe poziții democratice, întru apărarea celor asupriți de politica țaristă șovină și reacționară.

În biografia și creația scriitorului există și un capitol de relații cu literatura și istoria țării noastre. Korolenko a întreprins câteva călătorii în România; a avut legături de prietenie cu C. Dobrogeanu-Gherea (cei doi au întreținut o intensă corespondență), cu M. Sadoveanu, N. Dunăreanu ș.a. Peisajul românesc și oamenii de pe meleagurile noastre au format subiectul unui ciclu de schițe și reportaje.

O FIINȚĂ CIUDATA

Povestire din deceniul al nouălea

I

— Surugiu, e aproape stația ?

— Mai este, nu ajungem înainte de a se stîrni viscolul, nu vezi cum s-au îmbrăcat toate-n promoroacă ? Vine crivățul.

Da, se vedea bine că nu vom reuși să ajungem la adăpost înainte de a se porni viscolul. Cu cît se însera, cu atît gerul se făcea mai aprig. Zăpada scîrțîia sub tălpile saniei, vîntul de iarnă, crivățul, urla prin pădurea neagră de brazi; crengile se întindeau peste drumul îngust și se legănau triste în umbra înserării timpurii, care se lăsa pe pămînt.

Era frig și ședeam prost. Sania cu coviltir era strîmtă, ceva îmi intra în coaste și, afară de asta, cu totul nela-locul lor, se legănau săbiile și revolverele însoțitorilor mei. Clopoțelul cînta o melodie tinguitoare, monotonă, în unison cu viforîța care începea.

Spre norocul nostru, la marginea pădurii, cuprinsă de vîiet, se ivi luminița singuratică a stației.

Însoțitorii mei, doi jandarmi, zăngănind dintr-un întreg arsenal de arme, se scutură de zăpadă în izba bine încălzită, întunecoasă și afumată. Odaia era sărăcăcioasă și neprietenoasă. Gazda îndreptă feștila fumegîndă a opaițului.

— N-ai ceva de mîncare, mătușico ?

— N-avem nimic...

— Nici pește ? Riul e aproape...

— Am avut, dar ni l-au înghițit vidrele...

— Atunci niște cartofi...

— Of ! Doamne ! Iarna asta ne-au înghețat cartofii.

Au înghețat toți.

Nu era nimic de făcut ; spre marea noastră mirare, s-a găsit în sfîrșit un samovar. Ne-am încălzit cu ceai ; gazda ne-a adus piine și ceapă într-un paneraș. Afară se dezlănțuise viforul ; vîntul izbea în fereastră zăpada măruntă, făcînd să pîlpiiie și să joace lumina opaițului.

— N-o să puteți pleca, trebuie să rămîneți aici peste noapte ! zise bătrîna.

— Să rămînem. Dumneavoastră, domnule, tot nu aveți de ce să vă grăbiți. Vedeți ce meleaguri sînt pe aici... Și cu cît om merge mai departe, cu atît îi mai rău, credeți-mă pe cuvînt, zise unul dintre însoțitorii mei.

În izbă se lăsă tăcerea. Pînă și gazda își strînse fuiorul și se culcă, după ce stinse opaițul. Beznă și tăcere, întrerupte doar de asalturile năprasnice ale vîntului.

Nu dormeam. În vuietul vijeliei de afară, îmi zburau prin minte tot felul de gînduri, unul mai apăsător decît altul.

— Văd că nu puteți dormi, zise același însoțitor, șeful, un om destul de simpatic, cu o figură plăcută și care avea un aer intelectual.

Era îndemînat, își cunoștea meseria și tocmai de aceea nu era pedant. Pe drum nu făcea șicane și nu recurgea la formalități inutile.

— Nu, nu pot.

Cîteva clipe se scurseră în tăcere, dar auzeam că nici vecinul meu nu doarme, simţeam că nu-i arde de somn, că cine ştie ce gînduri i se perindă prin minte. Celălalt însoţitor, „ajutorul“ cel tînăr, dormea dus ca orice om sănătos şi foarte obosit. Din cînd în cînd, mormăia prin somn.

— Mă mir de voi, se auzi din nou glasul egal, adînc, al subofiţerului, oameni tineri, nobili, cu carte, cum s-ar zice, şi cum vă petreceţi viaţa...

— Adică ?

— Ehe ! Atîta lucru pricep şi eu ! Înţeleg bine că n-aţi dus-o totdeauna ca acum, că din copilărie poate aţi fost învăţat cu altfel de viaţă...

— Fleacuri... Am avut timp să mă dezvăţ...

— Şi vreţi să ziceţi că vă place ? rosti el cu îndoială.

— Dar dumitale îţi place ?

Tăcere. Gavrilov (să-l numim aşa pe interlocutorul meu) se gîndeşte la ceva.

— Nu, nu-mi place. Credeţi-mă : uneori nici lumina zilei nu-mi face plăcere... De ce, nu ştiu, dar cîteodată mă apucă un dor, de parcă mi s-ar înfige un cuţit în inimă, nu alta !

— Poate e greu serviciul ?

— Serviciul ca serviciul... Fireşte, nu-i o plimbărică, apoi şefii, ca să zicem drept, sînt cam aspri, dar nu din asta mi se trage urîtul...

— Atunci ce este ?

— Cine ştie !...

Iarăşi tăcere.

— Serviciul e serviciu. Trebuie să-ţi faci datoria cu sîrguinţă şi atîta tot. Mai ales că eu trebuie să mă întorc curînd acasă. Sînt recrut şi mi se împlineşte termenul. Şi aşa îmi zice şeful : „Rămii în armată, Gavrilov. Ce să faci în sat ? Eşti bine văzut...“

— Şi ai de gînd să rămii ?

— Nu. Ce-i drept, că și acasă... M-am dezvățat de munca cîmpului... Apoi mîncarea, purtarea, se înțelege... Mojicia...

— Atunci de ce nu rămii ?

Gavrilov căzu pe gînduri și apoi îmi spuse :

— Dacă nu vi-i urît să mă ascultați, am să vă povestesc un caz... Mi s-a întîmplat chiar mie...

— Spune...

II

Mi-am început serviciul militar în 1874, într-un escadron de jandarmi. Serviciul mi-l făceam bine, se poate spune chiar cu tragere de inimă, și eram trimis mereu : ba la paradă, ba de gardă la teatru, știți și dumneavoastră cum e. Știu ceva carte, și șefii nu mă uitau. Maiorul era de prin părțile noastre și dacă a văzut că-mi fac datoria cu tragere de inimă, m-a chemat într-o zi la el și mi-a spus : „Am să te înaintez subofițer, Gavrilov... Ai fost vreodată în delegație ?“ „N-am fost, să trăiți, înălțimea voastră.“ „Bine, zice, atunci, data viitoare te trimit ca ajutor, să vezi cum și ce este, nu-i cine știe ce treabă grea“. „Să trăiți, zic, înălțimea voastră, o să-mi dau toată silința.“

Într-adevăr, pînă atunci nu fusesem niciodată în delegație, adică cu de-alde dumneavoastră. Și cu toate că nu e cine știe ce treabă grea, totuși trebuie să cunoști bine regulamentul și să fii om îndemînat. Bun...

Peste o săptămînă, sergentul de zi mă cheamă la șef și mai cheamă și un subofițer. Ne-am dus. „Plecați în delegație, băieți, ne zice șeful ; pe el, îi zice subofițerului, ți-l dau ca ajutor. N-a mai fost în delegație. Vedeți să deschideți bine ochii și să vă faceți demn datoria, băieți, aveți să escortați o domnișoară, o politică, una Morozova, de la fort. Poftim foaia de drum, mîine o să primiți bani. Mergeți cu Dumnezeu... !“

Ivanov, subofițerul, mergea cu mine ca șef, iar eu ca ajutor, cum îi celălalt jandarm pe lângă mine. Șefului i se dă o geantă oficială, el primește banii, actele ; semnează, ține socotelile, iar jandarmul îi e dat ca ajutor ; să-l trimită unde e nevoie, să păzească lucrurile și așa mai departe.

Bine. A doua zi dimineata, abia se făcuse lumină, am ieșit de la șef, și ce să vezi : Ivanov al meu avusese timp să dea pe gît cîteva păhărele. Să vă spun drept, era un om de nimic — l-au și destituit... Cît se aflau șefii de față, era așa cum trebuie să fie un subofițer, ba îi mai vorbea de rău și pe ceilalți — de, să se facă el bine-văzut — dar de cum nu-l mai vedeau cei mari, începea să-și facă de cap, și mai ales îi plăcea să tragă la măsă !

Venim la fort, dăm hîrțiile, așa cum se cuvine, și așteptăm. Tare eram curios ce fel de domnișoară aveam să escortăm, că trebuia s-o ducem departe. Tot pe drumul acesta, numai că pe ea trebuia s-o ducem la oraș și nu într-un sat. Și cum mergeam întîia oară în delegație, eram curios : „Ce fel de «politică» o fi ?“

Am așteptat cam vreun ceas pînă i-au strîns lucrurile, și nu avea decît o legăturică mititică : o fustiță și cîteva lucrușoare, știți și dumneavoastră cum este. Avea și cărți, dar altceva nimic. Se vede, m-am gîndit eu, că nu-i din părinți bogați. În sfîrșit, au adus-o ; m-am uitat la ea : o fată tînără, o copilă, așa mi s-a părut. Avea păr bălai, strîns într-o coadă, obraji rumeni. Mai încolo, pe drum, ajunsese însă palidă-palidă, albă ca varul... Tare mi s-a mai făcut milă de ea... Firește... mă gîndeam... șefii, să-mi fie cu iertăciune... nu pedepsesc de pomană... O fi făcut ea ceva în politica aceea, cum s-ar zice... Și totuși, îmi părea rău, îmi părea așa de rău, că nici nu știu cum să vă spun !

S-a îmbrăcat, și-a pus haina, galoșii... Ne-a arătat lucrurile ei ; după regulament eram datori să-i vedem lucrurile. „Bani aveți ?“ am întrebat-o. Avea o rublă și douăzeci

de copeici ; șeful i-a luat să-i păstreze. „Acum, zice, domnișoară, trebuie să te percheziționez“.

Dar cînd i-a spus asta, ea deodată s-a aprins, ochii au început să-i strălucească, și s-a îmbujorat și mai mult. Avea niște buze subțiri, îmbufnate de minie... S-a uitat la noi, și să mă credeți : m-am zăpăcit și nici n-am mai îndrăznit să mă apropii de ea ! Dar șeful, știți cum e omul cu chef, îi tot da înainte : „Sînt dator, zice, așa spune regulamentul !...“

Domnișoara a țipat o dată așa de tare, că pînă și Ivanov al meu a dat îndărăt. Fața i s-a făcut albă, ochii i s-au întunecat și-i scăpărau de minie... Bătea din picior și vorbea iute-iute, dar eu, drept să vă spun, n-am prea stat să ascult ce zicea... Pînă și gardianul șef s-a speriat, i-a adus apă într-un pahar. „Liniștește-te, te rog, zicea, fie-ți milă de dumneata !“ Dar nici pe el nu vroia să-l asculte. „Sînteți niște barbari, striga, niște slugoi !“ Și alte vorbe, la fel de îndrăznețe. Orice ați zice, dar față de șefi nu-i frumos să te porți așa. „Ian uite, mă gîndeam eu, ce pui de viperă !...“

N-am mai percheziționat-o. Gardianul șef a dus-o în odaia de alături, apoi numaidecît a ieșit însoțit de o gardiancă și a spus : „N-are nimic la dumneaei“. Fata l-a măsurat din ochi, parcă și-ar fi bătut joc de el și avea niște ochi plini de ură. Ivanov, bineînțeles, lui ce-i păsa, se tot uita la ea și bodogănea : „Nu-i după lege, am instrucțiuni !“ Gardianul șef însă nu i-a dat atenție. Firește, dacă l-a văzut beat. Cine să dea ascultare unui bețiv !

Apoi am plecat. Cît am mers prin oraș, fata se tot uita pe geamul trăsorii, de parcă și-ar fi luat rămas bun de la case sau ar fi vrut să vadă vreun cunoscut. Ivanov, dacă a văzut așa, a dat perdeluțele jos și a acoperit fereastra. Ea s-a ghemuit într-un colț, s-a strîns și nici nu se uita la noi. Pe mine, drept să vă spun, nu m-a răbdat inima : am apucat perdeluța de un capăt și am ridicat-o, chipurile să mă uit eu pe geam, dar anu ridicat-o

așa ca să vadă și ea... N-a vrut să se uite, ședea într-un colț furioasă, și își tot mușca buzele... Credeam că are să și le muște pînă la sînge.

Apoi ne-am suit în tren. Era o zi senină de toamnă, prin septembrie. Soarele lumina, vîntul adia răcoros, toamnă, iar fata noastră deschidea mereu fereastra, se apleca afară și rămînea așa în bătaia vîntului. După regulament, știți și dumneavoastră, arestatul nu are voie să deschidă geamurile, dar Ivanov al meu, cum a intrat în vagon, cum s-a pus pe sforăit, iară eu nu îndrăzneam să-i zic ceva fetei. Pe urmă mi-am luat inima în dinți, m-am apropiat de ea și i-am spus : „Închide geamul, domnișoară“. Dar ea tăcea, ca și cum nu cu dînsa aș fi vorbit. Am stat cît am stat și iar i-am spus :

„Ai să răcești, e frig...“

S-a întors și s-a uitat la mine cu niște ochi mari cît cepele, parcă s-ar fi mirat... S-a uitat, s-a uitat și mi-a spus : „Lasă-mă în pace !“ Apoi s-a aplecat din nou pe fereastră. Ce puteam să mai fac, m-am dat la o parte.

Pe urmă s-a mai liniștit. A închis fereastra, și-a strîns mai bine pe trup paltonașul ca să se încălzească. Cum să nu i se facă frig, dacă sufla un vînt rece ! Apoi s-a așezat iar la geam, în bătaia vîntului. Se vede că, după închisoare, nu se mai putea sătura privind cîmpiile. S-a învelit chiar, zîmbea. Ce bine mă simțeam, uitîndu-mă la ea ! Pe sufletul meu !

Povestitorul tăcu și rămase pe gînduri. Apoi urmă, ca și cum s-ar fi simțit puțin rușinat :

— Firește, nu eram învățat... Mai pe urmă m-am obișnuit, pe mulți am escortat de atunci încoace. Dar atunci tare mi se părea ciudat ; mă gîndeam : „e o copilă și noi o ducem cine știe unde...“ Apoi... să vă spun drept, domnule, să nu mi-o luați în nume de rău, dar mă tot gîndeam ; ce ar fi dacă m-aș ruga de cei mari să mi-o dea de nevastă... I-aș fi scos eu din cap gărgăunii. Cu atît mai mult că eram militar... Firește, minte necoaptă, tînără... Acuma înțeleg... M-am spovedit și popa mi-a spus că de

aici mi se trage dorul. Că ea, desigur, nu credea nici în Dumnezeu.

De la Kostroma trebuia să mergem mai departe cu troica ; Ivanov era beat turtă : dormea ce dormea, apoi iar îi trăgea câte-o dușcă. S-a scoborît din vagon, clătî-nîndu-se. „Nu-i bine, m-am gîndit eu, să nu care cumva să prăpădească banii statului“. În poștalion s-a întins cît era de lung și a început să sforăie. Ea s-a așezat alături, dar s-a așezat prost. S-a uitat la Ivanov ca la o spurcă-ciune și s-a ghemuit într-un colț, s-a pitulat să nu se atingă cumva de el. Eu m-am urcat pe capră. Cum am pornit, a început crivățul, chiar și pe mine m-a răzbit pînă la os. Iar fata a început să tușească, și cînd și-a luat batis-ta de la gură, am văzut sînge pe batistă. Am simțit o împunsătură, parcă mi-ar fi înfipt cineva un ac în inimă.

— Vai, zic, domnișoară, se poate una ca asta ! Să pleci la drum așa de lung bolnavă cum ești, e toamnă, e frig !... Se poate să faci una ca asta !

Fata și-a ridicat ochii, s-a uitat la mine, parcă iar ar fi început să-i clocotească mînia în piept, și a spus :

— Ce, ești prost ? Ori te faci ? Nu înțelegi că nu plec de bunăvoie ? Om bun — ce să mai vorbim — el mă duce și tot el mi se vîră în suflet cu mila lui.

— Ar fi trebuit să le spui șefilor, să te fi dus la spi-tal mai bine decît să călătorești pe un frig ca ăsta. Că drumul e lung !

— Unde mă duceți ?

Dumneavoastră știți că noi nu avem voie să le spunem deținuților unde avem ordinul să-i transportăm. Văzînd că mă codesc cu răspunsul, ea și-a întors capul în altă parte și a spus :

— Nu-i nevoie, am întrebat și eu așa, într-o doară... Nu-mi spune unde mă duci, dar nici nu intra în vorbă cu mine.

Nu m-a răbdât inima și i-am spus locul unde trebuia s-o ducem și că e departe.

A strîns din buze, s-a încruntat, dar nu mi-a răspuns. Eu am dat din cap.

— Aşa-i, domnişoară, eşti tînărară, nu ştii încă ce-i asta !

Mi-era necaz pe ea... Mă infuriasem... Dar dînsa m-a măsurat cu privirea.

— Degeaba crezi aşa. Ştiu bine ce înseamnă, dar n-am vrut să mă duc la spital. Mulţumesc ! Dac-o fi să mor, mai bine să mor liberă, la ai mei. Dar poate că mă fac bine, şi atunci am să mă fac bine tot în libertate şi nu la afurisitul vostru de spital de la temniţă. Crezi poate că m-am îmbolnăvit din pricina vîntului şi a frigului ? Să nu crezi una ca asta.

— Ai neamuri pe acolo ? am întărebat-o eu, crezînd că asta înţelegea ea cînd spunea că vrea să se facă bine la ai ei.

— Nu, zice, n-am nici neamuri, nici prieteni. Oraşul mi-e străin, dar trebuie să fie şi alţii ca mine, deportaţi, tovarăşi de-ai mei.

M-am mirat cum de le spune „de-ai mei“ unor străini. Mă gîndeam : „O să-ţi dea ţie cineva de mîncare cum eşti tu singură, fără un ban şi nu te cunoaşte nimeni ?...“ Dar n-am mai întărebat-o, fiindcă văzusem că se încruntă şi se supără că o tot descos.

Bun. O las să creadă ! m-am gîndit eu... Nu ştii ce-i nevoia. O să dai de necaz şi o să ştii ce înseamnă viaţa pe meleaguri străine...

Către seară s-a înnoorat şi mai tare şi s-a stîrnit un vînt rece ; apoi a început ploaia. Pînă atunci drumul fuse-se noroios, dar acuma se făcuse numai băltoace, mocirlă, nu drum ! Tot spatele mi se umpluse de noroi, şi ei la fel. Într-un cuvînt, trebuie să vă spun că, spre nenorocirea ei, vremea se înrăutăţea mereu ; ploaia îţi biciuia obrazul, şi cu toate că poştalionul avea coviltir şi că l-am acoperit cu o rogojină, apa pătrundea peste tot. A răzbit-o frigul. Tremura şi îşi ţinea ochii închişi. Picături de ploaie i se prelingeau pe obraji şi era galbenă la faţă.

Stătea așa, fără să se clintească, parcă ar fi căzut în nesimțire.

M-am speriat. Vedeam că lucrurile nu merg bine : Ivanov însă sforăia, nici nu-i păsa de ce se-ntîmplă... Ce puteam să fac, mai ales că eram întia oară în delegație.

La Iaroslavl am ajuns seara târziu. L-am scuturat zdravăn pe Ivanov, am coborît în stație și am spus să ni se aducă un samovar. Din port plecau vapoare, dar regulamentul interzicea cu desăvîrșire să transporti deținuții cu vaporul. Așa încît, cu toate că pentru noi era mai avantajos — poți să pui un ban la o parte — nouă ne era frică. Pe chei erau totdeauna polițiști, ba uneori chiar și vreun jandarm de-ai noștri, din localitate, care putea să te pîrască. Domnișoara însă ne-a spus : „Mai departe nu merg cu căruța, faceți ce vreți, dar să mă duceți cu vaporul“. Ivanov abia deschisese ochii, era mahmur, furios. „Asta, zice, nu te privește. Unde o să te ducem, acolo o să mergi !“ Ea nu i-a răspuns, dar s-a întors spre mine și mi-a spus :

— Ai auzit ? Nu merg !

L-am luat deoparte pe Ivanov : „Trebuie s-o ducem cu vaporul, e și în interesul dumatile : rămînem cu ceva parale !“ Asta i-a plăcut, dar se temea. „Aici e un colonel al dracului, zice, să nu dăm de bucluc. Du-te de-l întrea-bă, eu nu prea mă simt în apele mele.“ Colonelul ședea prin apropiere. „Să mergem împreună, zic, și s-o luăm și pe domnișoara cu noi“. Mi-era frică să nu adoarmă Ivanov din pricina mahmurelii și să iasă vreo dandana. Ori să ne fugă fata, ori să-și facă seama — să ne tragă la răspundere după aceea. Și așa ne-am dus toți trei la colonel. A ieșit și ne-a întrebat : „Ce vreți ?“ Fata noastră a început să-i spuie pentru ce am venit, dar nici cu el n-a vorbit cumsecade. Ar fi trebuit să-l roage smerită ; așa și așa, faceți-vă milă și pomană ! Dar ea nu, îi dă înainte, tot în felul ei : „Cu ce drept ?“ și așa mai departe. Numai cuvinte de astea îndrăznețe, care vă plac vouă politicilor. Înțelegeți și dumneavoastră : asemenea vorbe nu-s pe gus-

tul celor mari. Șefilor le place să te arăți supus. Totuși, colonelul a ascultat-o și i-a răspuns politicos : „Nu, nu pot să fac nimic. Așa e legea... nu se poate !“ Văd că duduia mea iar se înfierbîntă, se înroșește, și ochii încep a-i luci ca doi tăciuni aprinși. „Lege !“ a strigat ea, și a început să rîdă cum rîdea ea : tare și supărată. „Exact, zice colonelul, după lege !“

Atunci, vă spun drept am uitat cine sînt și am îndrăznit să mă amestec în vorbă :

— Să trăiți ! am zis, legea-i lege, dar dumneaei e bolnavă, să trăiți !

Să fi văzut ce crunt s-a uitat la mine colonelul.

— Cum te cheamă ? a zăbierat. Dumneata, domnișoară, dacă ești bolnavă, poftește la spitalul închisorii.

Fata s-a răsucit pe călcîie și a ieșit afară, fără să mai sufle o vorbă. Noi după ea. N-a vrut să se ducă la spital ; dealtfel, avea și dreptate, dacă n-a rămas la spital, din capul locului, apoi atunci aici, printre străini, fără bani, chiar că n-avea rost să rămînă.

Ce era să facem ? Ivanov s-a oțărît la mine : „Acu ce o să mai fie ? Din pricina ta, cap sec, o să dăm amîndoi de dracu“. A dat poruncă să pună caii la trăsură, nici n-a mai vrut să aștepte pînă a doua zi, așa că a trebuit să plecăm pe-nnoptate. M-am apropiat de fată și i-am spus : „Poftim, domnișoară, caii-s gata“. Ea, săraca, abia se culcase pe canapea și începuse să se mai încălzească oleacă. A sărit în picioare, s-a oprit în fața noastră și ne-a privit țintă ; să vă spun drept, ți-era și frică să te uiți la ea. A strigat la noi : „Blestemaților !“ și iar a început să îndruge în felul ei de neînțeles. Vorbea rusește și totuși nu se înțelegea nimic. Atîta doar că ți se făcea frică și te apuca mila : „Acum, zicea, puterea e a voastră, puteți să mă băgați și în mormînt, faceți ce vreți. Merg !“ Samovarul mai era pe masă ; nu băuse nimic. Eu și Ivanov aveam ceai de casă ; l-am opărit și i-am turnat și ei. Aveam pîine albă — am tăiat și pentru ea o felie. I-am spus : „Mănîncă înainte de a porni la drum, barem să te mai

încălzești puțin“. Tocmai își punea galoșii, i-a lăsat din mână, s-a întors spre mine, s-a uitat, s-a uitat, apoi a dat din umeri :

— Ce soi de om ești și dumneata ! Parcă n-ai fi în toate mințile. Auzi colo, să beau ceaiul lui !

Așa de tare m-a jignit atunci, încît și azi, cînd îmi aduc aminte. mi se urcă tot sîngele în cap. Uite, dumneavoastră, de pildă, nu vă e silă să mîncăți cu noi. L-am escortat pe domnul Rubanov, băiatul unui ofițer de la statul major și nu i-a fost silă. Dar ei i-a fost. A spus să-i pună samovarul pe altă masă și, bineînțeles, a plătit de două ori mai scump și pentru ceai, și pentru zahăr. Și toți banii pe care-i avea erau o rublă și douăzeci de copeici !

III

Povestitorul tăcu, și cîtăva vreme în izbă domni liniștea, întreruptă numai de respirația uniformă a jandarmului celui mai tînăr și de șuieratul viforului de afară.

— Dormiți ? mă întrebă Gavrilov.

— Nu, spune mai departe, te ascult.

— ...Mult am mai pătimit atunci din pricina ei, urmă el după o scurtă pauză. Pe drum, știți și dumneavoastră cum e : călătoream noaptea, ploua mereu, vremea era haină... Cînd treceam prin pădure, pădurea vuia și gemea. N-o puteam vedea, pentru că nopțile erau întunecoase, urite, parcă-mi stătea mereu în fața ochilor, stătea, ca și cum ar fi fost lumină și aș fi putut s-o văd : îi vedeam ochii și fața, furiosă, și vedeam ce frig îi este și cum privește totuși drept înainte, parcă ar fi frămîntat-o gîndurile. Cînd am ieșit din stație, am vrut să-i dau cojocul meu. „Pune-ți cojocul, că o să-ți fie mai cald“. L-a aruncat jos. „Cojocul dumatăle, zice, n-ai decît să-l pui dumneata“. Într-adevăr, cojocul era al meu, dar mie, ce mi-a venit deodată să-i spun : „Nu-i al meu, cojocul e al statului, după lege li se cuvine celor arestați !“ Atunci l-a pus...

Dar nici jocul nu i-a fost de prea mare ajutor : cînd s-a luminat de ziuă și m-am uitat la ea, era albă ca varul. La plecare îi spusese lui Ivașov să se urce pe capră. A cam bodogănit el, dar n-a îndrăznit să i se împotrivească, mai ales că-i mai trecuse beția. Eu m-am așezat lîngă dînsa.

Trei zile și trei nopți, am călătorit fără să poposim nicăieri. În primul rînd, regulamentul interzice să ne oprim noaptea, iar „în cazuri de prea mare oboseală” numai în orașe unde se găsește pază. Și orașe, știți și dumneavoastră ce orașe sînt pe aici ! Totuși, am ajuns la destinație. Mi s-a luat o piatră de pe inimă cînd am zărit orașul. Și trebuie să vă spun că spre sfîrșitul drumului mi-a stat aproape în brațe. Vedeam că e în nesimțire, la fiecare hop capul i se hurduca și se izbea de marginea trăsuri. Atunci i-am pus mîna mea dreaptă sub cap și am mers așa, tot era mai bine. La început m-a respins : „La o parte, zicea, nu te atinge de mine !” Apoi s-a potolit. Poate unde își pierduse cunoștința. Ținea ochii închiși, pleoapele i se înnegriseră, și fața părea și mai frumoasă, îi trecuse furia. Uneori începea chiar să rîdă prin somn și chipul i se lumina, se alipea de mine, că eram cald. Se vede că visa frumos, sărăcuța ! Cînd să ne apropiem de oraș, s-a trezit și s-a ridicat în capul oaselor... Vremea se potolise și ieșise soarele, și atunci s-a înveselit și ea... Numai că din capitala guberniei au trimis-o mai departe, n-au lăsat-o pe loc, și tot noi a trebuit s-o ducem mai departe : jandarmii din orașul acela erau toți plecați în delegație. Cînd a trebuit să plecăm, la poliție s-a adunat lume multă : domnișoare, domni tineri, studenți, din cei deportați, se vede... Vorbeau cu ea, parcă ar fi cunoscut-o de cînd lumea, îi strîngeau mîinile, o întrebau fel de fel de lucruri. Ba i-au mai adus și ceva bani, ca să aibă pe drum, și un șal gros... Pe urmă și-au luat rămas bun...

Era mai bine dispusă, dar tușea mereu. La noi nu se uita deloc.

În sfârșit, am ajuns în capitala de județ, unde trebuia să rămână ; am predat-o contra semnătură. Ea a întrebat : „Aici locuiește Cutare ?“ „Aici“, a răspuns cineva. Atunci a venit și ispravnicul și a întrebat-o : „Unde veți locui ?“ Ea a răspuns : „Nu știu, deocamdată mă duc la Riazanțev“.

Ispravnicul a dat din cap, ea și-a strâns lucrurile și a plecat. Nici măcar rămas bun nu și-a luat de la noi...

IV

Povestitorul tăcu și trase cu urechea, ca să-și dea seama dacă nu cumva am adormit.

— Și de atunci n-ai mai văzut-o ?

— Ba da, dar mai bine n-o mai vedeam... Am văzut-o chiar foarte curînd după aceea. Cînd ne-am întors din delegație, am fost trimiși din nou și tot în același loc. Am escortat un student, pe unul Zagreajski. Era vesel băiatul, cînta frumos din gură și nici de la băuturică nu se dădea în lături. El trebuia să meargă și mai departe. Cînd am ajuns în orașul unde rămăsese fata, am fost curios să aflu cum o duce și am întrebat : „Aici e domnișoara noastră ?“ „De aici, e aici, mi s-a răspuns, dar e cam ciudată : cum a venit, s-a dus acasă la un deportat, și de atunci n-a mai văzut-o nimeni. Locuiește la el. Unii zic că e bolnavă, alții că e un fel de ibovnică a deținutului ăla. Lumea trîncănește vrute și nevrute...“ Atunci mi-am adus aminte cum îmi spunea ea : „Vreau să mor la ai mei...“ Și am fost tare curios... sau, mai bine zis, n-am fost curios, dar parcă îmi da brînci cineva să mă duc, s-o văd. Mă gîndeam : „Am să mă duc să văd ce mai face. Eu nu i-am făcut nici un rău, iar ea, dacă mi-a făcut vreunul, l-am uitat. Am să mă duc...“

Și m-am dus. Niște oameni mi-au arătat drumul. Locuia la marginea orașului. Era o căsuță mică, cu o ușiță scundă. Am intrat la deportatul acela ; înlăuntru era

curat, o odăiță luminoasă, cu un pat într-un colț, despărțit de odaie printr-o perdea. Pe masă, pe policioare, peste tot, cărți multe... Alături se afla un atelier micuț, acolo — pe o laviță — era așternut alt pat.

Cînd am intrat, ședea pe pat învelită cu un șal, cu picioarele strînse sub ea, și cosea. Pe deportat îl chema Riazanțev... Ședea alături și îi citea dintr-o carte. Purta ochelari și vedeai imediat că e un om serios. Ea cosea și-l asculta. Dar cînd ușa s-a închis cu zgomot în urma mea, și ea m-a zărit, s-a ridicat în capul oaselor, l-a apucat de mîină pe domnul Riazanțev și a rămas încremenită. Avea niște ochi mari, negri, înspăimîntători... Era tot ca și înainte, dar se făcuse și mai palidă, cel puțin așa mi s-a părut. L-a strîns tare de mîină, el s-a speriat, s-a repezit la dînsa și i-a spus : „Ce ai ? Liniștește-te“. El nu mă zărise. Dar ea și-a tras mîina și a dat să se scoale. „Rămîi cu bine, i-a zis, se vede că nu se îndură să mă lase să mor de moarte bună“. Atunci s-a întors și el, m-a zărit și odată a sărit în picioare : credeam că are să se repeadă la mine... să mă omoare. Mai ales că era un om voinic și înalt...

Credeau că venisem s-o iau... dar cînd domnul Riazanțev și-a dat seama că stam în prag mai mult mort decît viu și că sînt singur, s-a întors către ea, a luat-o de mîină și i-a spus : „Hai, liniștește-te“. Și pe urmă s-a întors către mine și a zis : „Ce poțtești, cavalerule ?... Pentru ce-ai venit ?“

I-am explicat atunci că nu vreau nimic, că venisem așa, de capul meu. „Am escortat-o pe domnișoara și cum dumneaei era bolnavă, am venit s-o întreb de sănătate...“ El s-a mai muiat. Ea însă era tot furioasă, clocotea de minie. De ce oare ? Ivanov, firește, o supăraseră — dar eu am apărât-o...

Înțelegînd cum stau lucrurile, domnul Riazanțev a izbucnit în ris și a spus : „Ei vezi ? Ți-am spus eu ?“ Am

înțeles atunci că mai vorbise și înainte despre mine... Se vede că-i povestise ce se întâmplase pe drum.

— Să mă iertați, am spus eu, dacă v-am speriat... dacă am venit la vreme nepotrivită sau dacă oi fi făcut vreo altă neghiobie... Mă duc. Rămâneți cu bine și nu mă vorbiți de rău, că de bine văd eu că n-o să mă vorbiți.

El s-a sculat, mi s-a uitat drept în ochi, mi-a întins mâna și mi-a spus :

— Uite ce, la întoarcere, dacă ai timp liber, mai vino, te rog, pe la noi.

Și fata se uita la noi și suridea în felul ei răutăcios :

— Nu înțeleg ce rost ar avea să mai vină pe aici. Pentru ce-l chemi ?

— Nu-i nimic, nu-i nimic. Lasă-l să vină dacă vrea..., i-a răspuns domnul Riazanțev. Vino pe la noi, nu-i nimic !

Ca să spun drept, nu prea am înțeles ce au mai vorbit între ei. Voi, boierii, vorbiți uneori tare încurcat... Eram grozav de curios. Aș fi stat și eu să mai ascult, dar nu mă prea simțeam în apele mele, să nu fi crezut cine știe ce. Și am plecat.

L-am escortat pe domnul Zagrejański la locul de destinație și ne-am întors în oraș. Ispravnicul l-a chemat pe șef și i-a spus : „Voi rămâneți aici până la noi dispoziții ; am primit o telegramă, și trebuie să așteptați aici, până or să sosească actele cu poșta.“ Bun, am rămas să așteptăm.

M-am dus din nou la cei doi : hai, mi-am spus eu, să trec barem să întreb pe gazdă cum o duce domnișoara. M-am dus. Proprietarul casei mi-a povestit : „O duce prost, cred că are să se prăpădească în curînd. Și mi-i frică să nu mă tragă la răspundere, fiindcă, de, firește, ei n-au să cheme preotul“. În vreme ce stam de vorbă cu el, iată-l și pe domnul Riazanțev, ieșind din casă. M-a văzut, mi-a dat bună ziua și m-a întrebat : „Iar ai venit ? Hai, intră în casă !“ Am intrat încetișor și a intrat și el după mine. Domnișoara, cînd m-a văzut, s-a uitat lung la mine și a spus : „Iar a venit omul ăsta ciudat !... Dumneata

l-ai adus ?“ „Nu, i-a răspuns Riazanțev, nu l-am adus eu, a venit singur“. Atunci, nu m-a mai răbdat inima :

— De ce sînteți așa pornită împotriva mea, domnișoară ? Ce, vă sînt dușman ?

— Firește că-mi ești dușman, n-ai știut ? Îmi ești dușman ! mi-a răspuns.

Vorbea încet, cu glasul stins, obrații îi erau îmbujorați și era tare frumoasă... nu mă mai săturam privind-o. Mă gîndeam că n-are s-o mai ducă mult, și am vrut să-i cer iertare, să nu moară fără să mă ierte.

— Iartă-mă, i-am spus, dacă ți-am făcut vreun rău.

Am vorbit și eu așa cum se cuvine după datina noastră creștinească... Și cînd colo, ea iar s-a aprins, clocotea, nu altceva....

— Să te iert ! Ai vrea să te iert ! Nu, niciodată n-am să te iert, nici să nu te gîndești la iertarea mea ! Am să mor în curînd... și să știi că nu te-am iertat !

Povestitorul tăcu și rămase mult timp pe gînduri. Apoi urmă încet și parcă mai concentrat :

— Și pe urmă iar au început să vorbească între ei. Dumneavoastră sînteți om cu carte, trebuie să înțelegeți felul lor de a vorbi, am să vă spun ce mai țin minte. Vorbele mi-au rămas întipărite în minte, dar de înțeles nu le-am înțeles.

El zicea :

— Vezi, acum n-a venit jandarmul... Jandarmul te-a escortat pe dumneata, o să escorteze și pe alții, asta o face după regulament. Dar acum tot regulamentul l-a adus ? Dumneata, domnule, nu știu cum îți zice...

— Stepan, am răspuns eu.

— Dar după tată ?

— Petrovici.

— Stepan Petrovici, spune, de ce ai venit aici ? Din omenie, nu-i așa ?

— Firește că din omenie. Asta ați spus-o foarte bine. Dacă ar fi după regulament, apoi nu ne este îngăduit să

venim pe la dumneavoastră fără treabă. Dacă află șefii, n-o să-mi meargă bine.

— Ei vezi ! a zis el, luînd-o de mînă.

Dar ea și-a smuls mîna și a spus :

— Nu văd nimic. Numai dumneata vezi ce nu este. Eu și cu el (cu mine adică) sîntem oameni simpli. Dacă sîntem dușmani, apoi sîntem dușmani, și n-are nici un rost să mai lungim povestea. Treaba lor e să ne păzească, treaba noastră, să nu căscăm gura. El, vezi : stă și ascultă. Păcat că nu pricepe, altfel ar scrie tot în raport.

Domnul Riazanțev s-a întors spre mine și m-a privit prin ochelari drept în față. Avea niște ochi pătrunzători, dar buni. „Ai auzit, m-a întreat el. Ce poți să spui ? De altfel, nici să nu spui nimic, eu socot că ce s-a spus aici e jignitor pentru dumneata.“

Ca să zic drept, firește... regulamentul spune că dacă e ceva împotriva intereselor statului, apoi după jurămint sînt dator să-l denunț și pe tata... Dar cum eu venisem pentru altceva, adevărat că mă jignise, mă lovise în inimă. M-am întors spre ușă și am vrut să plec, dar Riazanțev m-a oprit :

— Stai, Stepan Petrovici, nu pleca...

Apoi către ea :

— Nu faci bine ce faci... Nu-l ierta și nu te împăca cu el. Să nu mai vorbim despre asta. Poate că nici el nu te-ar fi iertat, dacă ar fi fost în stare să înțeleagă totul bine... Dar și dușmanul poate fi om... Dumneata nu vrei să recunoști asta. Ești o fa-na-ti-că ! Asta e !

— Fie ! Dar dumneata ești un nepăsător. N-ai vrea decît să stai și să tot citești cărți...

Cînd a auzit vorba asta — ciudat lucru —, Riazanțev a sărit în sus ca fript. Parcă l-ar fi lovit cineva. Am văzut că și ea s-a speriat.

— Nepăsător ? a întreat el. Îți dai singură seama că ai spus un neadevăr.

— Poate, dar dumneata îmi spui tot adevărul ?

— Da ! Ești o adevărată boiarînea Morozova...

Ea a rămas pe gânduri, apoi i-a întins mîna ; el i-a luat-o, și ea s-a uitat la el, l-a privit drept în față, și apoi a zis :

— Poate că ai dreptate !

Stam ca un prost, mă uitam la ei și simțeam cum mi se strînge inima, parcă mă înăbușeam. Apoi fata s-a întors spre mine, m-a privit fără supărare, mi-a întins mîna și mi-a spus :

— Noi doi sîntem dușmani de moarte... Cu toate acestea, uite, îți dau mîna și-ți doresc să ajungi și dumneata odată și-odată om adevărat, nu după regulament... Apoi s-a întors către Riazanțev și i-a spus : Am obosit.

Am plecat. Riazanțev a ieși după mine. Ne-am oprit în mijlocul curții și am văzut că o lacrimă îi lucea în ochi.

— Uite ce e, Stepan Petrovici, dumneata mai rămîi multă vreme în oraș ?

— Nu știu, poate vreo trei zile, pînă vine poșta.

— Dacă vrei să mai vii, vino, nu-i nimic. Mi se pare că în felul dumitale ești un om de treabă...

— Să mă iertați dacă v-am speriat.

— Vezi, asta e, dacă mai vii, anunță mai întîi gazda.

— Aș vrea să vă întreb ceva, i-am spus eu : dumneavoastră ați pomenit de boiarînea Morozova. Care va să zică e os domnesc ?

— Sămîntă de nobil sau nu, îmi răspunse el, așa e firea ei : poți s-o bagi în mormînt... Și așa se poate spune că ați băgat-o în groapă, dar s-o frîngi — ai văzut și dumneata — oameni de ăștia nu se frîng !

Apoi ne-am luat rămas bun.

V

...N-a trecut mult și a murit. N-am fost la înmormîntare, că ne-a chemat ispravnicul la el. Abia a doua zi m-am întîlnit cu deportatul acela ; m-am apropiat de el ; era alb ca varul...

Era voinic și avea o față serioasă, înainte se uita prietenos la mine, acum însă mă privea ca o fiară. Mi-a întins mîna, apoi deodată și-a smuls-o dintr-a mea și s-a întors : „Nu pot să te văd acum. Pleacă, te rog, pentru numele lui Dumnezeu !“ Și-a lăsat capul în piept și a plecat, iar eu m-am dus la locuința noastră, și m-a apucat o jale așa de mare, că vreo două zile n-am putut pune nimic în gură. De atunci m-a cuprins uritul. Parcă m-ar fi deocheat cineva.

A doua zi ispravnicul ne-a chemat la el și ne-a spus : „Acum puteți pleca, au sosit actele“. Sosiseră prea tîrziu. Trebuia s-o ducem iar, dar s-a milostivit Dumnezeu și a luat-o la el.

...Să vezi ce am mai pățit după aia, că nu s-a sfîrșit aici ! La înapoiere, ajungem noi într-o stație... Intrăm în odaie și vedem pe masă un samovar și fel de fel de mîncăruri, iar la masă ședea o bătrînică și o tot îndemna pe gazdă să bea ceai. O bătrînică, mititică, curățică, veselă și guralivă. Vorbea cu gazda. „Și iac-așa, zicea ea, mi-am strîns lucrurile, am vîndut casa care mi-a rămas moștenire și am plecat după porumbița mea ! Mă gîndesc ce o să se mai bucure ! O să mă certe, o să se supere, știu eu că o să se supere, dar o să se și bucure. Mi-a scris, și mi-a spus să nu viu, să nu care cumva să viu. Dar nu-i nimic !“

Am simțit deodată o împunsătură în partea stîngă a pieptului. M-am dus în bucătărie. „Cine e bătrînica ?“ am întrebat-o eu pe slujnica gazdei. „Mama domnișoarei pe care ați adus-o voi data trecută“. Am simțit că mă clatin. Pînă și fata a observat că mă schimbasem la față, că m-a întrebat : „Ce-i cu tine, măi băiete ?“

— Mai încet, i-am spus, ce țiți ? Domnișoara a murit.

Atunci fata — și trebuie să vă spun că nu era decît o pațachină, una din alea care petrece cu călătorii — a dat din mîini, a izbucnit în plîns și a ieșit repede din odaie. Eu mi-am luat căciula și am ieșit după ea ; am mai auzit numai cum bătrîna și cu gazda vorbeau în sală

și mi s-a făcut frică, dar frică, nu glumă ! Am plecat înainte, pe drum, drept înainte ; abia mai târziu Ivanov m-a ajuns din urmă și m-am urcat și eu în căruță.

VI

...Așa a fost ! Ispravnicul se vede că a raportat superiorilor că mă duceam pe la deportați pe acasă, apoi colonelul de la Kostroma a raportat și el că luasem apărarea fetei, în sfârșit, toate s-au potrivit. Șeful n-a mai vrut să mă mai înainteze. „Ce fel de subofițer ești tu ? Ești o babă ! mi-a spus el. Ar fi trebuit să te bag la carceră, ton-tule !“ Eu însă eram așa de amărît, încît nici nu mi-a părut rău.

De atunci n-am mai putut s-o uit pe domnișoara aceea furioasă și ea îmi stă și acum în fața ochilor, o văd mereu.

Ce o fi însemnînd asta ? Cine ar putea să-mi spună ! Dormi ?

Nu dormeam... Întunericul adînc al izbei pierdute în mijlocul pădurii îmi apăsa sufletul, și chipul trist al fetei moarte se înălța în fața ochilor mei prin bezna și vaietele adînci ale vijeliei.

(ALEXANDRU PHILIPPIDE)

ANTON CEHOV

(1860-1904)

Cel mai ilustru reprezentant al genului scurt în literatura rusă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Cehov a fost totodată și dramaturg. Începuturile literare (publică din 1884) se situează în domeniul prozei, al schiței, cu caracter și valoare de anecdotă adesea, urmărind un efect comic. Este perioada în care autorul semnează cu pseudonimul Antoșa Cehonte și colaborează de preferință la reviste umoristice. O serie din schițele acestei perioade denotă însă profunzimea meditației, acuitatea observației și un ascuțit spirit critic în înfățișarea vieții sociale, a tipurilor umane (*Grasul și slabul*, *Majurul Prișibeev*, *Durere*, *Vreau să dorm*, *Cameleonul*).

Premiul Pușkin, decernat în 1888, întărește încrederea tânărului scriitor în propriile sale forțe. Evoluția matură a lui Cehov, marcată de nuvele precum *O poveste plicticoasă* (1889), *Stepa*, *Salonul nr. 6* (1892), *Ionici*, *Omul din găoace*, *Țăranii* (1897), *În ripă*, până la ultima dintre ele, *Logodnica* (1903), publicată cu puțin înaintea morții, se desfășoară sub semnul lărgirii tematicii și adâncirii analizei în plan social. Preocuparea principală a scriitorului a fost totdeauna destinul omului mic, al omului neînsemnat, văzut în dimensiunile sale tragice, de despersonalizare (*Omul din găoace*), de pierdere a demnității (*Moartea funcționarului*), de abrutizare și decădere spirituală (*Ionici*, *Profesorul de literatură*, *Salonul nr. 6*), fără a se exclude o notă de comic sau un comentariu ironic. Patosul profund umanist a definit totdeauna poziția lui Cehov față de semenii săi.

Arta de prozator a lui Cehov se caracterizează prin sobrietate și finețe, laconism și precizie, exactitate a expresiei artistice.

Autorul pieselor *Ivanov* (1887), *Pescărușul*, *Unchiul Vania*, *Trei surori* (1900) și *Livada cu vișini* (1903), a creat un teatru cu caracter inovator, înfrîurind în multe privințe dramaturgia secolului nostru, un teatru liric și de atmosferă, un teatru de sugestie, bazat în egală măsură pe text ca și pe subtext, un teatru psihologic, de o mare forță poetică, de inegalabil rafinament și puritate a expresiei artistice.

LOGODNICA

I

Se făcuse ceasul zece seara și deasupra copacilor strălucea luna plină. În casa Șuminilor tocmai se isprăvisese slujba de priveghi, orînduită de bunica Marfa Mihailovna și din grădină, unde coborîse pentru cîteva clipe, Nadia vedea cum în salonul cel mare se puneau gustările pe masă și cum bunica, în rochia ei bogată, de mătase, umbla fără astîmpăr de colo pînă colo; părintele Andrei, protoiereul catedralei, discuta cu Nina Ivanova, mama Nadiei care, la lumina lămpilor și văzută prin geam, arăta foarte tînără, iar Andrei Andreici, fiul părintelui Andrei, stătea lîngă ei și-i asculta cu luare-aminte.

În grădină era liniște, răcoare, și umbre întunecate se întindeau tihnite pe iarbă. Undeva, departe, foarte departe, de bună seamă la marginea orașului, se auzeau orăcîind broaștele. Se simțea că era luna mai, luna mai cea atît de dragă! Respirai adînc și-ți trecea prin gînd că nu numai acolo unde te aflai, ci pretutindeni, dincolo de oraș, sub cer, pe cîmp și în păduri, se desfășura în clipa aceea o viață primăvărată de sine stătătoare, o viață tainică, minunată, bogată și sfîntă, pe care mintea omului

slab și păcătos nu o putea cuprinde. Și fără să știi singur de ce, îți venea să plîngi.

Nadia împlinise douăzeci și trei de ani ; de la vîrsta de șaisprezece ani, nu avusese decît un vis : să se mărite ; și iată că era în sfîrșit logodită cu acest Andrei Andreici, pe care-l vedea acum prin fereastră. Logodnicul ei îi plăcea, nunta se hotărîse pentru ziua de șapte iulie, și totuși nu simțea nici o bucurie deosebită ; noaptea dormea prost, și veselia parcă i se stinsese... Din subsol, unde era bucătăria, se auzea prin fereastra deschisă un neîncetat du-te-vino, țacănitul cuțitelor și ușa cu resort trîntindu-se întruna ; mirosea a curcan fript și a vișine murate. Nadia își spuse că și de acum înainte viața ei avea să fie tot la fel, mereu aceeași, fără nici o schimbare.

Cineva ieși din casă și se opri pe scară ; era Alexandr Timofeici sau, mai simplu, Sașa, un musafir sosit de la Moscova cu vreo zece zile în urmă. Cîndva, demult, o rudă îndepărtată a bunicii, o oarecare Maria Petrovna, văduvă, nobilă, scăpătată, mărunțică, slabă și bolnavă venea adesea s-o vadă și să-i mai ceară cîte un ajutor. Văduva avea un fiu, Sașa, despre care lumea spunea că va fi un pictor de mare viitor. După moartea mamei lui, bunica se milostivise să-l trimită pe socoteala ei la Moscova, la Școala tehnică ; doi ani mai tîrziu, băiatul se mutase la Școala de Arte Frumoase, unde rămăsese aproape cinci ani, absolvind în cele din urmă, cu chiu cu vai, secția de arhitectură. Totuși nu practica arhitectura, ci intrase să lucreze la un atelier de litografie din Moscova. Fiind foarte bolnav, venea aproape în fiecare vară la bunica la țară, pentru a se odihni și a se mai întrema nițel.

Acum purta un surtuc încheiat pînă sub bărbie și niște pantaloni de dril, ponosiți, cu manșetele roase. Hainele îi erau necălcate, și în toată înfățișarea lui avea ceva ofilit. Deși era numai pielea și osul, bărbos, negricios, cu degete lungi și slabe, ochii lui mari îl făceau să pară frumos. Se obișnuise cu Șuminii, de parcă i-ar fi fost

neamuri apropiate, și se simțea la ei ca acasă. Odăii în care stătea i se spunea de mult „odaia lui Sașa“.

Zărind-o pe Nadia, coborî spre ea.

— E bine aici la voi, spuse el.

— Sigur că e bine. Ar trebui să stai pînă la toamnă.

— Cred că așa o să și fac. Am de gînd să rămîn aici pînă în septembrie.

Începu să ridă fără rost și se așeză lîngă ea.

— Mă uitam la mama, spuse Nadia. Văzută de aici, pare atît de tinărară ! Firește, își are și ea cusururile ei, adăugă ea după o scurtă tăcere, dar e totuși femeie extraordinară...

— Da, e o femeie de treabă... se învoi Sașa. În felul ei, mama dumitale este, desigur, și foarte bună la suflet, și foarte drăguță, dar... cum să-ți spun ? Astăzi, dis-de-dimineață am trecut pe la bucătărie și am văzut că patru dintre servitorii voștri dorm acolo pe jos, fără paturi, fără așternut, pe zdrențe. Îți dai seama : ploșnițe, libărci, miros urît... Întocmai ca acum douăzeci de ani. Nimic nu s-a schimbat. Bunica... n-ai ce-i face, e bunică ; dar mama — vorbește franțuzește, ia parte la spectacole de amatori. Ar trebui să vadă toate astea...

Cînd Sașa vorbea, întindea în fața celui ce-l asculta două degete lungi, uscățive.

— Poate pentru că m-am dezobișnuit de felul acesta de viață, totul la voi mi se pare ciudat, continuă el. Dracu știe cum vine asta, dar aici nimeni nu face nimic. Nina Ivanova se plimbă de dimineața pînă seara, ca o ducesă, bunica nu face nici ea nimic, dumneata la fel. Chiar și logodnicul dumitale, Andrei Andreici, și el tot degeaba stă.

Nadia îi mai ascultase dojenile și anul trecut — ba chiar și cu doi în urmă — și știa că acesta este felul lui de a vedea lucrurile. Altădată făcea haz de el, dar acum îi fu deodată ciudă.

— Toate acestea-s răsuflate și m-am plictisit să le tot aud, spuse ea, ridicîndu-se. Ar trebui să găsești ceva nou.

Saşa ricană scurt, se ridică şi el şi se îndreptară amîndoi spre casă. Aşa cum era, frumoasă, zveltă, bine făcută, Nadia părea alături de el elegantă şi plină de sănătate şi, fiindcă îşi dădea seama de asta, îi era milă de el şi se simţea de fiecare dată stingherită.

— De multe ori faci afirmaţii neîntemeiate, zise ea. Vorbeai adineauri de Andrei al meu; dar nici nu-l cunoşti.

— „Andrei al meu“... Lasă-l în plata Domnului pe Andrei! Mie îmi pare rău de tinereţea dumatilă.

Cînd intrară în salonul cel mare, ceilalţi tocmai se așezau la cină. Bunica, sau buna, cum i se spunea, grasă, urîtă, sprîncenată şi mustăcioasă, vorbea tare, şi atît după glas, cît şi după felul ei de a vorbi, se cunoştea că în casă ea este stăpîna. Era proprietara unui şir de dughe-ne în piaţă şi a unei case străvechi, cu coloane şi grădină, dar în fiecare dimineată se ruga lui Dumnezeu s-o ferească de sărăcie şi, în timp ce îşi rostea rugăciunea, lăcrima. Nora ei, mama Nadiei, blondă şi strînsă tare în corset, cu *pince-nez* şi cu diamante pe fiecare deget, părintele Andrei, un bătrîn uscăţiv şi ştirb, părăind mereu că se pregăteşte să istorisească ceva foarte hazliu, şi fiul său, Andrei Andreici, logodnicul Nadiei, un tînăr frumos şi rumen, cu păr cîrlionţat şi înfăţişare de artist sau de pictor, discutau cu toţii despre hipnotism.

— Într-o săptămînă ai să te îndrepti, îi spuse buna lui Saşa, numai caută şi tu să mîninci mai mult. Uită-te la tine cum arăţi! oftă ea. Se sperie omul cînd te vede. Parcă eşti fiul risipitor.

— Care a irosit averea lui taică-său şi a păscut la un loc cu dobitoacele, păcătosul de el, spuse tărăgănat părintele Andrei, cu o privire plină de zîmbet.

— Tare mi-e drag tata! exclamă Andrei Andreici, punînd mîna pe umărul părintelui său. E un om atît de cumsecade... atît de plin de suflet!

Toţi tăcură. Saşa începu tam-nesam să rîdă şi îşi duse şervetul la gură.

— Care va să zică dumneata crezi în hipnotism ? se întoarse părintele Andrei către Nina Ivanovna.

— Nu pot să afirm că cred, răspunse Nina Ivanovna cu un aer grav, aproape sever, dar găsesc că în natură există multe lucruri misterioase și de neînțeles.

— Sînt cu totul de acord cu dumneata, însă credința reduce considerabil domeniul misterului.

Se aduse la masă un curcan mare și gras. Părintele Andrei și Nina Ivanovna își continuară discuția. Pe degetele Ninei Ivanovna luceau diamante, iar în ochi începură să-i lucească lacrimi ; se înfierbîntase.

— Cu toate că nu îndrăznesc să te contrazic, spuse ea, trebuie să recunoști că în viață sînt unele enigme ce nu pot fi dezlegate !

— Eu te asigur că nu există nici una.

După cină, Andrei Andreici cîntă la vioară, și Nina Ivanovna îl acompanie la pian. Andrei Andreici absolvise cu zece ani în urmă Facultatea de Filologie, dar nu-și luase nici o slujbă și n-avea nici o ocupație bine definită. Din cînd în cînd, cînta la cîte un concert de binefacere, și în oraș se spunea că-i artist.

Toți îl ascultară în tăcere. Samovarul fierbea tihnit pe masă, dar numai Sașa bău ceai. Cînd pendula bătu de douăsprezece, o coardă plesni brusc la vioară și toată lumea izbucni în rîs. Se ridicară și începură să-și ia rămas bun și să-și ureze somn ușor.

După ce-și conduse logodnicul, Nadia se urcă în odaia ei de la etaj, unde locuia împreună cu mama (parterul fiind ocupat de bunică). În salonul cel mare începură să se stingă luminile, dar Sașa rămase mai departe să bea ceai. Îl sorbea tacticos, pe îndelete, ca moscoviții, umplîndu-și cîte șase-șapte pahare la rînd. După ce se dezbracă și se culcă, Nadia îi mai auzi mult timp jos pe servitori strîngînd masa, și pe bunică boscorodindu-i. În cele din urmă, totul se liniști. Numai din cînd în cînd răsuna glasul de bas al lui Sașa, care tușea în odăița lui de la parter.

Cînd Nadia se trezi, să tot fi fost ceasurile două din noapte, fiindcă începea să se crape de ziuă. Undeva departe un paznic își făcea rondul bătînd într-o scîndură. Nadiei nu-i mai era somn, culcușul era prea moale, și nu se simțea în apele ei. Ca și în celelalte nopți de mai, se așeză în capul oaselor și căzu pe gînduri. Dar gîndurile ei erau aceleași ca și în nopțile trecute, monotone, plicticoase, fără rost. Își amintea cum începuse Andrei Andreici să-i facă curte, cum o ceruse în căsătorie, cum ea se învoise și apoi, încetul cu încetul, învățase să-l prețuiască pe acest tînr deștept și bun la suflet. Dar de ce oare acum, cînd nu mai rămăsese pînă la nuntă decît o lună, simțea un fel de neliniște, de teamă, ca și cum o aștepta ceva nelămurit și greu?

„Tac-tac, tac-tac... ciocănea paznicul alene. Tac-tac...”

Prin fereastra mare, veche, se vedea grădina cu tufele ei de liliac bogat înflorite, dar somnoroase și zgribulite de răcoarea nopții; o ceață albă și deasă se apropia plutind și învăluindu-le treptat. În copacii din fundul grădinii ciripeau abia auzit niște vrăbii pe jumătate adormite.

— Doamne, de ce mi-o fi sufletul atît de greu!

Poate că toate logodnicele simt înainte de nuntă aceeași neliniște... Cine știe! sau o fi din pricina lui Sașa? Dar Sașa spune de ani de zile același lucru, de parcă ar citi într-o carte, și tot ce spune pare atît de școlăresc și de ciudat. De ce atunci vorbele lui nu-i mai ieșeau acum din minte? De ce?

Paznicul încetase de mult să mai bată în scîndurică. Sub fereastră și în grădină începuseră să ciripească păsările, ceața se topise, totul în jur se luminase ca de un zîmbet cu strălucire primăvăratică. Curînd, încălzită, dezmiertată de soare, întreaga grădină prinse viață, și picăturile de rouă aninate de frunze scînteiară ca niște neste-

mate ; bătrîna grădină lăsată în paragină păru deodată tinăra, nouă, gătită de sărbătoare.

Bunica se trezise și ea. Sașa începu să tușească cu glasul lui de bas. De jos se auzea cum slugile pregăteau samovarul, cum așezau scaunele.

Orele se scurgeau alene. Nadia se sculase de mult și acum se plimba prin grădină. Dimineata se tîra încet, fără sfîrșit.

Într-un tîrziu apăru și Nina Ivanovna, cu ochii plîși, cu un pahar de apă minerală în mînă. Făcea spiritism, credea în homeopatie, citea mult și îi plăcea să discute îndelung despre îndoielile care o frămîntau. Nadiei i se părea că toate acestea au un sens adînc. Își sărută mama și porni pe alee alături de ea.

— De ce-ai plîns, mamă ? o întrebă ea.

— Am început să citesc aseară o nuvelă în care e vorba de un bătrîn și de fiica lui. Bătrînul are o slujbă undeva, și șeful lui se îndrăgostește de fată. N-am avut timp să isprăvesc, dar e acolo un pasaj atît de mișcător, încît pur și simplu mi-au dat lacrimile. Spunînd acestea, Nina Ivanovna sorbi o înghițitură din pahar, apoi continuă : Azi dimineată mi-am adus aminte de acel pasaj și iar mi-a venit să plîng.

— De cîteva zile mă simt așa de tristă, spuse Nadia, după o scurtă tăcere. Iar noaptea nu pot dormi. Oare de ce ?

— Nu știu, draga mea. Eu cînd nu pot să dorm închid ochii și strîng pleoapele tare de tot, uite așa, și mi-o închipui pe Anna Karenina, cum se plimbă și cum vorbește, sau mă gîndesc la ceva istoric, ceva din antichitate...

Nadia își dădu seama că mama ei n-o înțelege și că nici nu putea s-o înțeleagă. Era prima dată în viața ei cînd avea acest simțămînt și se înfricoșă de el ; simți nevoia să fie singură și se urcă în camera ei.

La ceasurile două se așezară la masă. Era miercuri, zi de post, și bunicii i se servi o ciorbă de zarzavaturi și pește cu păsat de hrișcă.

Ca s-o necăjească pe buna, Saşa mîncă şi supa de fruct, şi ciorba de post. Glumi tot timpul prînzului, dar glumele lui erau lipsite de duh, moralizatoare, fără nici un haz. Înainte de a-şi spune gluma, îşi ridica în sus degetele neobişnuit de lungi, osoase, parcă moarte; cînd te gîndeai că era atît de bolnav şi că de bună seamă nu mai avea mult de trăit, ți se făcea milă de el şi-ți venea să plîngi.

După prînz, bunica se duse în odaia ei să se odihnească. Nina Ivanovna mai cîntă un timp la pian, apoi se retrase şi ea.

— Ah, dragă Nadia, îşi începu Saşa obişnuita lui predică de după prînz, dacă m-ai asculta!

Nadia se afundase într-un vechi fotoliu şi închisese ochii, în timp ce Saşa se plimba de la un colţ la altul al încăperii.

— Dacă ai pleca la studii! continuă el. Numai oamenii culţi şi cei sfinţi sînt demni de interes, numai ei sînt necesari. Cu cît vor fi ei mai mulţi, cu atît mai curînd va coborî împărăţia lui Dumnezeu pe pămînt. Încet-încet, din oraşul vostru nu va mai rămîne atunci piatră pe piatră, totul va lua altă înfăţişare, se va schimba ca prin farmec. Şi atunci vor răsări aici palate măreţe, grădini minunate, jocuri de apă nemaivăzute, oameni deosebiţi. Dar asta nu-i tot. Principalul este că gloata — în accepţiunea de azi a cuvîntului — e un rău care atunci nu va mai exista, fiindcă fiecare om va avea o credinţă şi va şti pentru ce trăieşte şi nimeni nu-şi va mai căuta un reazim în gloată. Scumpa mea, draga mea, pleacă! Arată-le tuturor că te-ai săturat de această viaţă inutilă, cenuşie, searbădă. Dovedeşte-ți-o măcar dumitale!

— Nu se poate, Saşa, mă mărit!

— Lasă măritişul! La ce-ți va folosi?

Ieşiră în grădină şi făcură cîțiva pași.

— Oricum, draga mea, trebuie să-ți dai seama, trebuie să înțelegi cît de păcătoasă, cît de imorală e viața de trîndăvie pe care o duceți cu toții. Înțelege odată că dacă

dumneata și mama dumitale și bunica dumitale, nu faceți nimic, înseamnă că pentru voi muncește un altul, că voi irosiți viața altuia. Asta nu ți se pare josnic, dezgustător ?

Nadia ar fi vrut să-i spună : „Da, așa e !” Ar fi vrut să-i mărturisească, în sfârșit, că înțelege ; dar ochii i se umplură de lacrimi, nu mai fu în stare să rostească o vorbă, se strînse toată în ea și fugi în odaia ei.

Spre seară, veni și Andrei și, ca de obicei, cîntă mult la vioară. Era un om tăcut și vioara îi plăcea, poate tocmai fiindcă atunci cînd cînta nu avea nevoie să vorbească. Pe la orele unsprezece, se ridică să plece acasă. În vestibul își puse paltonul și deodată o cuprinse pe Nadia în brațe și începu să-i sărute cu sete fața, gîtul, mîinile.

— Scumpa mea, draga mea, frumoasa mea !... șopti el. Ah, ce fericit sînt ! Sînt nebun de fericire !

Iar ei i se părea că auzise cuvintele acestea cîndva, foarte demult, sau că le citise undeva... într-un roman, un vechi roman, cu file rupte, aruncat în cine știe ce ungher.

În salonul cel mare, Sașa ședea la masă și bea ceai, ținîndu-și farfurioara cu degetele lui lungi și osoase, buna făcea o pasiență. Nina Ivanovna citea. Candela pîlpiia molcom, toate păreau tihnite și la locul lor. Nadia le ură tuturor noapte bună și se duse sus, în odaia ei, unde se culcă și adormi numaidecît. Dar, ca și noaptea trecută, se trezi cînd începeau să mijească zorile. Nu-i mai era somn și în suflet simți aceeași neliniște, aceeași apăsare. Se așeză în capul oaselor, cu fruntea pe genunchi, și începu să se gîndească la logodnicul ei, la nuntă... Deodată îi dădu prin minte că mama ei nu-l iubise pe răposatul ei soț, tatăl Nadiei, iar acum nu avea nici o avere și trăia pe socoteala și la cheremul soacrei sale, al bunei. Și Nadia nu mai putu pricepe, ori cît ar fi încercat, cum de văzuse pînă atunci în mama ei o ființă deosebită, superioară, și cum de nu-și dăduse seama că de fapt era o femeie ca oricare alta, o biată femeie.

Nici Saşa nu dormea ; îl auzea de jos cum tuşeşte. E un om ciudat, naiv, gîndi Nadia, iar visurile lui, grădinile minunate şi jocurile de apă nemaivăzute pe care şi le închipuie sînt rezultatul fanteziei lui bogate. Dar în naivitatea şi fantezia lui e atîta frumuseţe ! Apoi Nadia îşi aminti sfatul lui să plece la studii şi inima îi zvîcni înfiorată, înecată de un val de bucurie.

— Dar mai bine să nu mă gîndesc la asta... şopti ea. Nu, trebuie să mă gîndesc.

„Tac-tac“... bătea paznicul undeva departe. „Tac-tac“...

III

Pe la jumătatea lui iunie, Saşa se sătură de stat în casa bunicii şi începu să se pregătească de plecare la Moscova.

— Nu mai pot trăi în oraşul ăsta, spuse el încruntat. N-are instalaţie de apă, n-are canalizare ! Mi-e silă să vă mănînc mîncările : la bucătărie e o murdărie de nedescris...

— Dar mai aşteaptă şi tu oleacă, fiule risipitor ! căuta să-l convingă bătrîna, vorbind, cine ştie de ce, în şoaptă ; în ziua de şapte e nunta.

— Nu mai pot.

— Parcă ziceai că ai să rămii la noi pînă-n septembrie !

— M-am răzgîndit, nu mai stau. Trebuie să mă apuc de lucru !

Vara era umedă şi răcoroasă, copacii mereu uzi, şi în grădină totul părea neprietenos şi trist ; într-adevăr, simţei nevoia să munceşti. Prin odăi, şi jos, şi sus, se auzeau glasuri necunoscute de femei, iar la bunica tăcănea o maşină de cusut : se pregătea în grabă zestrea. I se dădeau Nadiei şase blăni — pe lîngă celelalte lucruri — şi cea mai ieftină dintre ele costase, după spusele bunicii, trei sute de ruble. Forfota aceasta îl scotea pe Saşa din sărite ; şedea toată ziua în odaia lui încruntat ; totuşi se lăsă

convins să mai rămînă și își dădu cuvîntul că nu va pleca decît la întîi iulie.

Timpul trecea repede. În ziua de Sînpetru, după prînz, Andrei Andreici se duse cu Nadia în strada Moskovskaia, pentru a vizita încă o dată casa închiriată și de mult pregătită pentru tinerii căsătoriți.

Casa avea un etaj, și deocamdată nu fusese mobilat decît acesta. În salonul cel mare podeaua lucie imita parchetul; mobilierul se compunea dintr-o serie de scaune venețiene, o masă, un pian și un pupitru de vioară. Mirosea a vopsea. Pe unul din pereți atîrna un tablou mare, în ulei, cu cadru aurit, înfățișînd o femeie goală, avînd lîngă ea o glastră violetă cu toarta spartă.

— Minunat tablou, spuse Andrei Andreici și oftă plin de respect. E de Șismacevski.

Alături, în salonaș, se aflau o masă rotundă, un divan și cîteva fotolii îmbrăcate în stofă de un albastru-aprins, iar deasupra divanului o fotografie mare a părintelui Andrei, cu camilafcă și decorații. Cei doi tineri intrară apoi în sufragerie și după aceea în iatac, unde, în penumbră, stăteau unul lîngă altul două paturi. Cu siguranță că cei ce pregătiseră iatacul socotiseră că în el totul avea să fie întotdeauna foarte plăcut — și nici că se putea altfel. Andrei Andreici o ducea pe Nadia prin odăi, ținînd-o de mijloc, iar ea se simțea slabă, vinovată, ura încăperile, paturile și fotoliile, iar femeia goală îi făcea de-a dreptul silă. Acum își dădea bine seama că încetase de a-l mai iubi pe Andrei Andreici sau poate că nici nu-l iubise vreodată cu adevărat. Dar nu știa și nu putea să se hotărască cum, cui și pentru ce s-o spună, cu toate că se gîndea la asta zi și noapte... Andrei Andreici o ținea de talie, îi vorbea încet și blînd și era atît de fericit plimbînd-o prin această locuință a lui... Iar ea vedea în toate numai banalitate, o banalitate naivă, neroadă, peste puțină de îndurat, și brațul lui care îi înlănțuia mijlocul i se părea tare și rece, ca un cerc de fier. Îi venea să fugă, să plîngă cu hohote, să se arunce pe fereastră. Andrei An-

dreici o duse și în odaia de baie. Aici întoarse un robinet în perete și deodată începu să curgă apă.

— Îți place ? întrebă el rîzînd. Am poruncit să se instaleze în pod un hîrdău de o sută de vedre, așa că vom avea apă curentă din belșug.

Coborîră în curte, ieșiră în stradă și luară o birjă. Vîntul stîrnea nori groși de praf. Aveai impresia că ploaia stă să se pornească dintr-o clipă în alta.

— Nu ți-e frig ? o întrebă Andrei Andreici, privind chiorîș ca să-și ferească ochii de praf.

Nadia tăcu.

— Îți aduci aminte că Sașa m-a învinuit că nu fac nimic, spuse el după o scurtă tăcere. Ei bine, are dreptate ! Are perfectă dreptate ! Nu fac nimic și nici nu pot face ceva. Dar oare de ce, draga mea ? De ce îmi e atît de nesuferit pînă și gîndul că aș putea să-mi pun vreodată o insignă în frunte și să mă duc la slujbă ? De ce îmi pierd orice chef de viață cînd văd un avocat, un profesor de limba latină sau un consilier municipal ? O, măică Rusie ! măică Rusie ! cîți trîntori și oameni de nimic mai rabzi ! Cîți păcătoși ții pe spinarea ta, țară chinuită !

Andrei Andreici generaliza faptul că el nu făcea nimic, socotindu-l semn al vremii.

— Cînd ne vom căsători, continuă el, ne vom duce împreună la țară. Și vom munci acolo, da, draga mea ! Ne vom cumpăra un petic de pămînt cu o livadă și cu un pîrîu, vom observa viața din jurul nostru și vom munci... Ce bine are să fie !

Își scoase pălăria ; părul îi flutura în vînt. Nadia îl asculta și-și spunea : „Doamne, de m-aș vedea mai repede acasă !“ În apropierea străzii pe care locuia, îl ajunseră din urmă pe tatăl lui Andrei.

— A, uite că vine și tata ! se bucură Andrei Andreici și îi făcu vesel semn cu pălăria. Tare mi-e drag, zău așa, spuse el plătind birjarului. E un bătrîn foarte de treabă. Un om plin de suflet.

Nadia intră în casă iritată. Simțea că turbează la gîndul că toată seara va avea musafiri pe cap, că va trebui să facă conversație, să zîmbească, să asculte vioara și să nu vorbească decît de nuntă și de fel de fel de nimicuri. Bunica, gravă, elegantă în rochia ei de mătase și mîndră cum părea totdeauna cînd avea oaspeți, ședea lingă samovar. Intră și tatăl lui Andrei, cu zîmbetul lui hîtru.

— Am plăcerea și fericita mîngiere să te văd sănătoasă ! îi spuse el bunicii și era greu să-ți dai seama dacă glumea sau vorbea serios.

IV

Vîntul bătea în geamuri și şuiera pe acoperiș ; în sobă, duhul casei cînta posomorît și jalnic. Trecuse de miezul nopții. Toată lumea se culcase, dar nimeni nu dormea ; Nadiei i se părea mereu că jos cîntă cineva la vioară. Se auzi o izbitură scurtă și puternică ; pesemne că se desprinsese un oblon. După cîteva clipe, intră Nina Ivanovna, numai în cămașă și cu o lumîinare în mină.

— Ce a fost izbitura aceea, Nadia ? întrebă ea.

Cu părul împletit într-o singură coadă, cu zîmbetul ei sfios, mama părea în noaptea aceea de furtună mai bătrîna, mai urîta, mai puțintică la trup. Nadia își aduse aminte că pînă nu demult o socotea încă o femeie extraordinară și asculta cu evlavie vorbele ei, pe care acum nu și le mai putea aminti în ruptul capului, iar tot ce-i venea în minte era atît de mediocru, atît de anost.

În sobă răsunară cîteva glasuri de bas și se desluși chiar un : „Ooof, doa-amne !“ Nadia se așeză pe marginea patului și, apucîndu-se deodată cu mîinile de cap, începu să plîngă amar.

— Mamă ! Mamă ! spuse ea, draga mea, dacă ai ști ce se petrece în mine ! Te rog, te implor, lasă-mă să plec ! Te rog din suflet !

— Unde ? întrebă Nina Ivanovna, speriată. Și se așează lângă ea, neînțelegînd nimic. Unde vrei să pleci ?

Nadia plînsese multă vreme, fără să poată rosti o vorbă.

— Lasă-mă să plec din orașul ăsta ! spuse ea în cele din urmă. Căsătoria nu trebuie să aibă loc și nici nu va avea. Nu-l iubesc pe omul ăsta, înțelegi ? Nici măcar să vorbesc despre el nu pot.

— Liniștește-te, draga mea, liniștește-te, spuse repede Nina Ivanovna. Ești prost dispusă. O să-ți treacă. Se mai întîmplă. Pesemne că te-ai certat cu Andrei, dar între îndrăgostiți certurile sînt trecătoare.

— Lasă-mă, mamă ! Du-te !

Și Nadia începu să plîngă și mai tare.

— Așa e în viață, spuse Nina Ivanovna, după cîteva clipe de tăcere. Pînă mai ieri, erai un copil, o fetiță, și acum iată, ești logodită. În natură, totul se transformă neconținut. Nici n-ai să-ți dai seama cum și ai să ajungi tu însăși mamă și apoi femeie bătrînă și ai să ai o fată tot atît de nesupusă cum am eu.

— Dragă mea mamă ! Buna mea mamă, ești nefericită, spuse Nadia, știu cît ești de nefericită. Dar ești o femeie deșteaptă. Atunci de ce spui atîtea banalități ? Pentru Dumnezeu, de ce ?

Nina Ivanovna vru să răspundă ceva, dar nu fu în stare. O podidi plînsul și plecă repede în odaia ei. Glasurile de bas începură din nou să vuiască în sobă. Nadiei i se făcu deodată frică. Sări din pat și se duse la mama ei. Nina Ivanovna, cu ochii roșii stătea întinsă în pat, învelită cu o plapumă albastră și ținea în mînă o carte.

— Mamă, ascultă-mă ! spuse Nadia. Te rog din suflet, gîndește-te bine și înțelege-mă ! Înțelege cît de meschină și de înjositoare e viața pe care o ducem. Mi s-au deschis ochii și acum văd totul foarte clar. Și pe acest Andrei Andreici al vostru îl văd acum așa cum e : mărginit și prost ! Înțelege, mamă ?

Nina Ivanovna se ridică brusc în capul oaselor.

— Tu și bunică-ta mă chinuiți ! strigă ea, începînd din nou să plîngă. Vreau să trăiesc ! Să trăiesc ! repetă ea și se bătu de cîteva ori cu pumnisorul în piept. Dați-mi libertatea ! Sînt încă tînără, am dreptul să trăiesc, și voi ați făcut din mine o babă...

Se porni pe un plîns cu hohote. Se făcu ghem sub plapumă și păru dintr-o dată atît de mică, atît de amărîtă și de neajutorată, încît Nadiei i se făcu milă. Se întoarse în odaia ei, se îmbracă și, așezîndu-se la fereastră, începu să aștepte zorile. Rămase toată noaptea astfel, gîndindu-se, în timp ce în curte cineva bătea mereu în oblon și șuiera.

A doua zi dimineța, bunica se plînsese că vîntul scuturase noaptea toate merele din pomi și rupsesese un prun bătrîn. Vremea era posomorîtă, întunecată, ursuză. Îți venea să aprinzi lămpile și să faci focul în sobă. Toată lumea se plîngea de frig, și ploaia bătea în geamuri. După ceai, Nadia se duse la Sașa și, fără să rostească un cuvînt, se lăsă în genunchi lîngă fotoliul din colțul odăii și își acoperi fața cu palmele.

— Ce-i ? întrebă Sașa.

— Nu mai pot... suspină ea. Nu pricep, nu pot să înțeleg cum de am putut răbda pînă acum ! Pe Andrei îl disprețuiesc, pe mine mă disprețuiesc, disprețuiesc toată viața asta de trîndăvie, lipsită de sens...

— Ei, ei... spuse Sașa, neînțelegînd încă despre ce era vorba. Asta nu-i nimic... Asta-i bine.

— Mi-e silă de viața asta, continuă Nadia. Nu mai suport să stau aci nici o singură zi. M-am hotărît să plec chiar mîine. Te rog, ia-mă cu dumneata ! Te rog din suflet !

Cîteva clipe, Sașa se uită la ea nedumerit ; apoi înțelese și se bucură ca un copil. Ridică brațele în sus și începu să tropăie cu papucii, ca și cum ar fi jucat de bucurie.

— Doamne, ce bine ! spuse el, frecîndu-și mîinile. Minunat !

Nadia îl privea ținută, fără să clipească, cu ochii mari, însetați, așteptînd să-l audă spunînd ceva esențial, covîrșitor. Dar Sașa nu spuse nimic. Totuși, în clipa aceea ea simți limpede că i se deschidea înainte un drum nou, larg, necunoscut, pe care se avînta plină de speranțe, gata de orice, chiar și de moarte.

— Cum se știe că eu plec mîine, rosti el după o scurtă chibzuială, dumneata ai să vii la gară, chipurile să mă însoțești... Am să-ți pun bagajul în cufărul meu și am să-ți dau un bilet; cîteva clipe înainte de pornirea trenului, ai să te sui în vagon... și drum bun! O să călătorim împreună pînă la Moscova, iar de acolo, ai să te duci singură la Petersburg. Buletin de identitate ai?

— Am.

— Îți jur că n-o să-ți pară rău și că n-ai să te căiești, adăugă Sașa înflăcărat. Ai să muncești, ai să-ți faci studiile, iar mai departe soarta va hotărî. Odată cu schimbarea vieții de acum, toate se vor schimba. Principalul e să vrei această schimbare. De altceva nu-i nevoie. Va să zică, plecăm mîine?

— Da! Te implor!

Nadiei i se părea că e atît de turburată, că pe suflet o apasă o greutate atît de mare, încît era convinsă că pînă la plecare se va zbuciuma și că va fi muncită de tot felul de gînduri; dar cînd ajunse sus, în odaia ei, și se întinse pe pat, adormi numaidecît. Dormi adînc pînă seara, cu fața plînsă, dar cu zîmbetul pe buze.

V

Trimise după o birjă. Cu paltonul pe ea și cu pălăria pe cap, se duse sus, s-o mai vadă o dată pe mama ei, să-și mai privească o dată lucrurile; zăbovi cîteva clipe la ea în odaie, lîngă patul cald încă; mai aruncă o ultimă privire în jur, apoi intră încet în iatacul mamei. Era liniște. Nina Ivanovna dormea. Nadia o sărută ușor pe

frunte și îi netezi părul ; mai stătu o clipă, două, nemișcată... Apoi se întoarse fără grabă jos.

Afară ploua tare. Birja cu poclitul ridicat aștepta la scară. Birjarul era ud learcă.

— N-ai să ai loc în trăsură, Nadia, îi spuse bunica, în timp ce servitorii încăreau bagajele. Ce idee să-l însoțești la gară pe o vreme ca asta ! Mai bine rămâi acasă. Vezi și tu cum toarnă !

Nadia vru să spună ceva, dar nu fu în stare. Sașa îi ajută să urce, îi acoperi picioarele cu o pătură, apoi se urcă și el lângă ea.

— Drum bun, Sașa ! Domnul să te binecuvînteze ! strigă bunica din prag. Scrie-ne de la Moscova !

— Am să vă scriu. La revedere, bun !

— Și Maica Precistă să te aibă în pază !

— Halal vreme ! mormăi Sașa.

Abia acum începuse Nadia să plîngă. Abia acum înțelese că se despărțea de casă, că pleca într-adevăr, lucru de care se mai îndoia chiar și în clipa cînd îi spusese la revedere bunicii, sau cînd se dusese să-și sărute mama. Adio, oraș ! Și deodată îi năvăliră în minte și Andrei, și tatăl lui, și locuința cea nouă, și femeia cea goală cu glastra ; acum n-o mai speriau, n-o mai copleșeau — i se păreau neimportante, banale, și simțea cum se îndepărtează din ce în ce mai mult de ele. Cînd se urcară în vagon, și trenul porni, tot trecutul acesta atît de apăsător se strînse într-un ghemotoc mic, și în fața ei începu să se desfășoare viitorul larg, uriaș, pe care pînă acum abia îl întrezărise. Ploaia bătea în geamurile vagonului ; nu se vedea decît cîmpia verde ; stîlpii de telegraf și păsările îi treceau ca nălucile prin fața ochilor. Deodată bucuria îi tăie răsufarea : își aduse aminte că pleca la studii, că pleca spre libertate, și rîse la gîndul că lucrul acesta aducea cu ceea ce numeau bătrîni „a pleca la căzăcie“. Rîdea, plîngea și se ruga totodată.

— Nu-i nimic ! spuse Sașa, zîbind. E bine așa.

Trecu toamna, și după ea trecu și iarna. Nadiei i se făcuse tare dor de mama și de buna; se gindea mereu la ele și la Sașa. Scrisorile pe care le primea de acasă erau calme, afectuoase și, după cât se părea, totul era iertat. În mai, după examene, plecă în vacanță, sănătoasă, veselă și în drum se opri la Moscova, pentru a-l vedea pe Sașa. Era aidoma ca vara trecută: bărbos, cu părul vîlvoi, purta același surtuc și aceiași pantaloni de dril și avea aceiași ochi mari, minunați. Părea însă și mai bolnav. Îmbătrînise și slăbise și mai tare și era mereu chinuit de o tuse seacă. Fără să-și dea seama de ce, Nadia îl găsi neinteresant, șters, provincial.

— Doamne, a venit Nadia! spuse el răsînd vesel. Dragă, scumpa mea Nadia!

Nu zăboviră mult la litografie, unde aerul era îmbîcsit — amestec de fum de tutun cu miros de tuș și de vopsele. Se duseră la el acasă. Odaia în care locuia mirosea și ea a tutun, iar podeaua era plină de scuipat; pe masă, lîngă samovarul rece, într-o farfurie spartă, se afla o hîrtie cenușie și, pretutindeni, zăceau muște moarte. Și aici totul dovedea că Sașa era foarte dezordonat, că trăia cum da Dumnezeu, disprețuind orice confort, și dacă cineva i-ar fi vorbit despre viața, despre fericirea lui personală, despre dragostea și respectul omului față de sine însuși, el n-ar fi priceput nimic și i-ar fi rîs în nas.

— Toate au mers cum trebuie, îi povesti Nadia repede. Astă-toamnă mama a venit să mă vadă la Petersburg și mi-a spus că buna nu-i supărată, că intră mereu în odaia mea și face semnul crucii spre pereți.

Sașa o privea plin de bucurie, dar din cînd în cînd îl îneca tusea, iar glasul îi era dogit. Nadia îl cerceta stăruitor cu privirea și nu-și putea da seama dacă i se părea ei sau dacă era într-adevăr grav bolnav.

— Sașa, dragul meu, ție ți-e rău!

— Nu-i nimic. Sînt bolnav, dar nu grav...

— Doamne, începu să se tînguie Nadia, de ce nu te cauți, de ce nu-ți îngrijești sănătatea ? Dragul, scumpul meu Sașa, continuă ea și o podidiră lacrimile.

Fără să știe de ce, îl revăzu în gînd pe Andrei Andreici, revăzu femeia cea goală cu glastra violetă, și întregul ei trecut, care-i părea acum la fel de îndepărtat ca și copilăria. Se porni să plîngă de-a binelea. Sașa nu-i mai părea acum atît de original, de deștept și de interesant ca anul trecut.

— Dragă Sașa, mă tem că ești foarte bolnav. Aș da orice ca să nu te mai văd atît de palid și de slab. Îți datorez atît de mult ! Nici nu-ți poți închipui cît de mult ai făcut pentru mine, bunul meu Sașa ! La drept vorbind, îmi ești acum ființa cea mai apropiată, cea mai dragă !

Vorbiră multă vreme ; acum, după ce Nadia petrecuse o iarnă la Petersburg, i se părea că din felul de a fi, din vorbele, din zîmbetul și din toată înfățișarea lui Sașa, se desprindea ceva ce și-a trăit traiul, ceva depășit, perimat, poate chiar înmormîntat.

— Poimiine plec pe Volga, spuse Sașa, și apoi am să mă duc undeva să beau cumîs¹. Vreau să fac o cură de cumîs. Mai vine cu mine și un prieten cu nevastă-sa. E o femeie extraordinară ; încerc mereu s-o abat din drumul ei, s-o conving să-și facă și ea studiile, să-și schimbe și ea viața.

După ce mai stătură o vreme de vorbă, plecară la gară, Sașa îi oferi ceai și mere ; cînd trenul porni, și el își flutură, zîmbind, batista, Nadia își dete seama pînă și după picioarele lui că e foarte bolnav și că nu mai are mult de trăit.

Sosi în orașul ei la amiază. Îndreptîndu-se cu birja de la gară spre casă, străzile i se părură foarte largi, iar casele mici și turtite ; lume se vedea puțină ; îl zări doar pe acordorul neamț cu paltonul lui vechi decolorat. Totul părea

¹ Lapte acru de iapă, considerat tonic.

prăfuit, Bunica, îmbătrînită și mai mult, grasă și urîță ca și înainte, o luă în brațe și plinse îndelung, cu obrazul lipit de umărul ei, fără să se mai poată desprinde de ea. Nina Ivanovna îmbătrînise și ea, se uscaseră, se sfrijiseră, parcă, dar era ca și altădată strînsă în corset, iar pe degete îi străluceau tot atîtea diamante.

— Fetița mea ! spunea ea mereu, tremurînd din tot trupul. Draga mea !

Apoi se așezară și plînseră, fără să mai spună o vorbă. Era limpede că atît bunica, cît și mama își dădeau seama că trecutul este dus pentru totdeauna, fără putință de întoarcere ; nu se mai bucurau în societate nici de situația, nici de considerația dinainte. Nu mai aveau nici măcar dreptul de a pofti musafiri... Așa se întîmplă cînd, în toiul unei vieți ușoare, lipsită de griji, poliția descinde deodată noaptea, face o percheziție și constată că stăpînul casei a făcut falsuri sau a delapidat bani publici — adio, pentru totdeauna, viață ușoară, lipsită de griji !

Nadia se urcă în camera ei și-și revăzu patul, ferestrele cu perdele albe ca zăpada, iar prin ferestre, grădina bătrînă, scaldată în soare, veselă, plină de freamăt. Pipăi masa, șezu o vreme pe scaun, se gîndi. La prînz mîncă bine și bău ceai cu caimac gustos, gras, ca altădată. Dar parcă îi lipsea ceva ; odăile i se păreau pustii, și tavanele prea joase. Seara se culcă, trase plapuma peste ea și, fără să știe de ce, i se păru caraghios să doarmă în patul acela cald și foarte moale.

Nina Ivanovna intră pentru cîteva clipe și se așeză, cum se așează cei vinovați, încet, cu sfială.

— Ei, Nadia ? întrebă ea după o tăcere. Ești mulțumită ? Foarte mulțumită ?

— Da, mamă, sînt mulțumită.

Nina Ivanovna se sculă și făcu semnul crucii spre Nadia și spre ferestre.

— Precum vezi, m-am făcut bisericooasă, spuse ea. Știi, acum studiez filozofia și cuget, cuget mereu... Multe lucruri

sînt acum pentru mine limpezi ca lumina zilei. Cred că, înainte de toate, omul trebuie să vadă viața ca printr-o prismă.

— Spune, mamă, cum îi merge bunicii cu sănătatea ?

— Binișor. Cînd ai plecat cu Sașa și ne-a sosit telegrama ta, cum a citit-o, bunica a leșinat ; apoi a zăcut trei zile, fără să se poată mișca. După aceea se tot ruga la Dumnezeu și plîngea. Acum e binișor.

Se sculă și făcu cîțiva pași prin odaie.

„Tac-tac“... bătea paznicul toaca. „Tac-tac, tac-tac“...

— Înainte de toate, omul trebuie să vadă viața ca printr-o prismă, reluă ea. Cu alte cuvinte, trebuie ca în conștiința omului viața să se descompună în elementele ei cele mai simple, așa cum se descompune lumina în cele șapte culori de bază, și fiecare element trebuie studiat separat.

Nadia nu mai auzi ce spunea Nina Ivanovna și nici n-o simți cînd plecă de lîngă ea : adormise.

Trecu luna mai și veni iunie. Nadia se obișnuise cu casa. Bunica trebăluia ca și înainte lîngă samovar, oftînd adînc. Nina Ivanovna discuta filozofie și își continua viața ei de parazită, fiind nevoită să se adreseze bunicii pentru fiecare copeică. În casă erau multe muște, și tavanele păreau din ce în ce mai joase. Buna și Nina Ivanovna nu ieșeau în oraș, de frică să nu-l întâlnească pe părintele Andrei sau pe Andrei Andreici. Nadia se plimba prin grădină și pe străzi, se uita la case și la gardurile cenușii, și i se părea că în oraș totul îmbătrînise de mult, își trăise traiul și aștepta sfîrșitul, sau poate începutul a ceva tînr, proaspăt. O, de-ar veni cît mai curînd viața aceea nouă, luminoasă, în care vei putea privi cutezător soarta în față, cînd îți vei putea spune că ești pe drumul cel drept și adevărat, cînd vei putea fi vesel, liber ! Și, mai curînd sau mai tîrziu, o astfel de viață va veni. Da, va veni vremea cînd din casa bunicii — unde totul era orînduit în așa fel, încît patru servitori trăiau într-o singură odaie, la

subsol, în murdărie — nu va rămîne nici urmă, cînd va fi uitată cu totul, cînd nimeni nu-și va mai aduce aminte de ea. Pe Nadia o înveseleau ștregarii din curtea vecină, care atunci cînd ea se plimba prin grădină, băteau în gard și își strigau rîzînd :

— Logodnica ! Uite logodnica !

Într-o zi, sosi o scrisoare de la Sașa, tocmai din Saratov. Cu scrisul său săltăreț, parcă jucăuș, le spunea că excursia pe Volga fusese cît se poate de reușită, dar că la Saratov se îmbolnăvise, își pierduse glasul și că de două săptămîni se afla la spital. Nadia înțelese ce însemna asta, și o presimțire, mai mult o certitudine, puse stăpînire pe ea. O mustra însă cugetul, recunoscînd că această presimțire, ca și gîndul la Sașa n-o dispera așa cum s-ar fi întîmplat altădată ! Era cuprinsă de o dorință imperioasă de a trăi, ardea de nerăbdare să plece le Petersburg, și prietenia ei cu Sașa îi apărea ca ceva aparținînd trecutului, ceva drag, dar foarte îndepărtat ! Nu dormi toată noaptea, iar dimineața se așeză la fereastră, trăgînd cu urechea. Și iată că într-adevăr, de jos se auziră glasuri grăbite ; îngrijorată, buñica întreba repede ceva. Apoi cineva începu să plîngă... Cînd Nadia coborî, bătrîna plînsă stătea cu fața la candela din colț și rostea în șoaptă rugăciuni. Pe masă se afla o telegramă.

Nadia se plimbă mult timp prin odaie, ascultînd plînsul bunicii, apoi luă telegrama și o citi. Li se aducea la cunoștință că, în dimineața de ieri, încetase din viață, la Saratov, răpus de ftizie, Alexandr Timofeici sau, mai simplu, Sașa.

Bunica și Nina Ivanovna se duseră la biserică să orînduiască un parastas, iar Nadia continuă să se plimbe prin odăi, frămîntată de gînduri. Își dădea limpede seama că viața ei se „schimbăse“, așa cum voise Sașa, că aici era acum stingheră și străină, de prisos, că nimic din tot ce o înconjura nu-i mai era de nici un folos, că toată viața de mai înainte se rupsese de ea și dispăruse, ca și cum ar

fi ars, și cenușa ei ar fi fost spulberată de vînt. Intră în odaia lui Sașa, unde rămase un timp nemișcată.

— Adio, Sașa dragă! șopti ea, simțind că în fața ei se așternea o viață nouă, cu zări nemărginite, și că această viață, încă nelămurită, plină de taine, o chema, o ademenea.

Se urcă în odaia ei să-și facă bagajul, iar a doua zi dimineață își luă rămas bun și, veselă, bucuroasă, părăsi orașul, pentru totdeauna — credea ea.

(**ANDA BOLDUR**)

FIODOR SOLOGUB

(1863-1927)

Poet, prozator, dramaturg, traducător, Fiodor Sologub (adevăratul nume Fiodor Teternikov) se înscrie în rîndul acelor reprezentanți ai mișcării literare din Rusia de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea care, aparținînd curentului simbolist, printr-o serie de trăsături ale creației lor vădesc totodată înclinări, aderențe la realism. Lucrul este atestat mai ales de operele în proză ale scriitorului, de nuvelele și romanele sale : *Visuri grele*, *Demonul meschin* (1907), *Legenda ce se făurește*, *Îmblînzitoarea de șerpi* (1921). De un mare succes în epocă s-a bucurat romanul *Demonul meschin*, care a rămas pînă astăzi creația cea mai reprezentativă a prozatorului. Sologub reia tema „omului mic”, a funcționarului mărunț, se oprește asupra mediilor mic-burgheze, provinciale, relevînd cu ascuțime critică meschinăria și totodată grotescul acestui univers și al existențelor încadrate lui. În ambianța terestră prin excelență, el introduce adesea un element fantastic, ca în *Îmblînzitoarea de șerpi*, un fior, o chemare spre lumi concepute în parametri ideali, ca o contrapunere existenței banale, mediocre, sau ca un îndemn spre înălțări eroice, cazul romanului *Legenda ce se făurește*, inspirat din evenimentele revoluției din 1905. Eroul tipic pentru proza lui Sologub, în parte și eroul liric al creației sale poetice, este personajul demonic, sata-nic (ca în *Demonul meschin* sau *Legenda ce se făurește*), trăind drama celui încătușat în aspirațiile sale de meschinăria lumii înconjurătoare. O notă de pesimism este prezentă în toată creația lui Sologub, mai evidentă, poate, în culegerile poetice : *Versuri*

(1896), *Versuri* (1904), *Cercul de foc* (1908), ca și în unele din dramele sale (*Darul albinelor înțelepte*, 1906). Scriitorul nu ajunge însă niciodată la disperare și impas, dominat de aspirația spre ideal și frumos, care făgăduiește biruința asupra haosului și infernului existenței.

PIGMEUL

I

Iakov Alexeevici Saranin era ceva mai scund decât statura mijlocie a unui bărbat. În schimb, nevastă-sa, Aglaia Nikiforovna, fată de negustor, era înaltă și planturoasă. Chiar și acum, la numai un an de la nuntă, deși nu avea decât douăzeci de ani, era atât de voinică, încît alături de soțul ei, mic și pipiriu, părea uriașă.

„Ce mă fac, dacă se îngrașă și mai tare?” își zicea Iakov Alexeevici.

Așa își zicea, deși se căsătorise din dragoste; din dragoste atât pentru Aglaia Nikiforovna, cît și pentru zestre ei.

Diferența de înălțime dintre cei doi soți trezea mereu observațiile ironice ale cunoștințelor. Aceste glume deplasate care înveninau liniștea lui Saranin, pe Aglaia Nikiforovna o făceau doar să rîdă.

Într-o seară, după o petrecere la unul din colegi, unde avusese prilejul să audă destule ironii, Saranin reveni acasă enervat la culme.

Ștînd în pat alături de Aglaia, bombănea întruna și-i căuta pricină. Gata să adoarmă, femeia îi răspunse fără nici un chef, căscînd leneș:

— Ce pot să fac? Eu una n-am nici o vină.

Aglaia era foarte calmă și avea o fire pașnică.

Saranin continua să bombăne.

— Să nu mai halești atîta carne, să nû mai înfuleci la făinoase și să nu mai înghiți toată ziua bomboane.

— Nu pot să rabd de foame ; ce să fac, dacă am poftă de mîncare... îi răspunse Aglaia. Cînd eram domnișoară, mîncam și mai mult.

— Îmi închipui ! Mîncai un bou pe zi, nu-i așa ?

— Un bou nu se poate mîncă într-o zi, rosti cu același calm femeia.

În cîteva clipe Aglaia adormi, Saranin însă nu închise ochii în noaptea aceea de toamnă.

Se sucea în pat cînd pe o parte, cînd pe alta.

Rusul cînd nu are somn, se apucă să cugete. Saranin se gîndi să se îndeletnicească și el cu acest lucru, care în alte împrejurări nu i-ar fi fost propriu. Funcționar cum era nu avea nici deprinderea, nici nevoia să gîndească prea mult și, dealtfel, nici nu prea avea la ce să gîndească.

„Trebuie să existe niște medicamente, își zise Saranin. Pe zi ce trece știința face tot mai multe descoperiri miraculoase. În America au început să le croiască oamenilor nasuri după forma pe care o doresc ei. Sau le schimbă pielea de pe față ! Și cîte alte operații nu se fac ! se sfredelesc creierii, se taie mațe, inimi, apoi se cos la loc. Este imposibil să nu existe un mijloc ori să mă facă pe mine mai înalt, ori pe Aglaia mai puțină la trup. Trebuie să existe un medicament secret ! Întrebarea e cum să dau de el ? Cum ? Bineînțeles, dacă o să stau cu mîinile în sîn, n-o să găsesc nimic. Buturuga mică răstoarnă carul mare, trebuie să caut... să caut medicamentul secret... poate că cel ce l-a inventat umblă pe stradă în căutarea unui cumpărător. Așa trebuie să fie, că doar nu poate omul să dea anunț la ziar... Pe stradă în schimb îl poate plasa pe ascuns, pe stradă poți să vinzi într-ascuns orice. Poate că omul umblă și vinde medicamentul pe sub mînă. Cel ce are nevoie de medicamente secrete, nu trebuie să zacă în pat.“ După ce chibzui în acest fel, Saranin se îmbracă în grabă, fredonînd încetișor : „La miezul nopții...”

Nu-i era teamă că-și trezește nevasta, de obicei Aglaia dormea tun.

— Așa dorm negustorii, zise Saranin cu voce tare, „așa dorm mîrlanii“, rosti el în gînd.

Se îmbracă, deci, și ieși în stradă. Somnul îi trecuse ca prin minune. Își simțea inima ușoară, era într-o dispoziție foarte veselă, ca un aventurier hîrșit, căruia îi surîdea cine știe ce perspectivă ademenitoare.

Funcționarul pașnic, care petrecuse în liniște anodină o treime de secol, simți dintr-o dată că în sufletul său se naște o ființă întreprinzătoare, liberă, gata să cucerească pustiurile sălbatice, un erou al lui Cooper, sau Mayne Reid.

Străbătu cîțiva pași pe drumul obișnuit care-l ducea la serviciu, apoi se opri și căzu pe gînduri. Unde să se ducă adică? În jurul lui străzile cufundate în liniște și tăcere păreau coridoare ale unei clădiri uriașe, coridoare obișnuite, lipsite de orice primejdii, închise lumii exterioare cu surprizele ei. În fața caselor somnolau portarii. La intersecții veghea cîte un sergent de stradă. Felinarele pîlpîiau. Trotuarele și caldarîmul străluceau ușor sub umezeala ploii, ce abia încetase.

După ce chibzui cîteva clipe, Saranin porni calm și tăcut drept înainte, apoi o luă la dreapta.

II

La întretăierea a două străzi, zări în lumina felinarului un om care-i venea în întîmpinare; inima lui Saranin tresări de o presimțire veselă.

Omul avea o înfățișare cam ciudată.

Era îmbrăcat într-un halat țipător, cu un brîu lat. În cap purta o bonetă înaltă de formă conică, brodată cu negru. Barba de culoarea sofranului era lungă și ascuțită. În gură îi străluceau un rînd de dinți foarte albi, iar ochii negri păreau să ardă. În picioare purta papuci.

„Trebuie să fie armean“, își zise, fără să știe de ce, Saranin.

Armeanul se apropie de funcționarul nostru și-l întreabă :

— Drăguțule, ce cauți în toiul nopții pe stradă ? N-ar fi mai bine să te duci la culcare sau pe la vreo frumoasă ? Vrei să te duc eu la una ?

— Mi-ajunge cea de-acasă, răspunse acru Saranin.

Încrezându-se în necunoscut, Iakov Alexeevici îi mărturisise păsul. Armeanul rânji, arătându-și dinții. Când ridea, parcă necheza.

— Nevastă mare, soț mic, pentru sărutare trebuie scară. Vai, vai, rău !

— Păi cum să fie bine !

— Vino cu mine, eu ajut la omul bun.

Au umblat mult timp pe străzile tăcute, aducînd a coridoare, armeanul în față, Saranin în urma lui, Și cît treceau de la un felinar la altul, o metamorfoză ciudată se petrecea cu armeanul. În întuneric creștea, se înălța și cu cît se depărta mai mult de felinar, cu atît creștea mai abitir. Ascuțișul înalt al bonetei părea să se ridice deasupra clădirilor străpungînd cerul acoperit de nori. Când se apropia de lumină, trupul i se micșora, pentru ca în dreptul felinarului să-și recapete iarăși dimensiunile normale și înfățișarea obișnuită de negustor, îmbrăcat în halat. Ciudat lucru, pe Saranin aceste fenomene nu-l mirau. În sufletul lui era atîta încredere în armean, încît și cele mai grozave minuni din basmele arabe i s-ar fi părut tot atît de firești, ca viața lui cenușie de fiecare zi.

În dreptul unei case din cele mai obișnuite, cu patru etaje, de culoare galbenă, cei doi se opriră. Felinarul de la poartă arunca o lumină tainică ; Saranin descifra numărul de la poartă — 41.

Intrară în curte. Urcară pe scara din spate. Scara era pe jumătate cufundată în întuneric. Armeanul se opri în

fața unei uși luminate de un bec chior, și Saranin desluși iar cifrele — 43.

Armeanul băgă mîna în buzunar, scoase de acolo un clopoțel din cele pe care unii le folosesc la casele de la țară pentru a chema slujnicele și sună. Clopoțelul scoase un sunet pur, cristalin.

Ușa se deschise de îndată. În spatele ei apărură un băiețel desculț, frumos, cu chipul smead, cu buzele de un roșu-aprins. Dinții lui albi străluceau pentru că băiețelul zîmbea — ori a bucurie, ori a batjocură. Aveai impresia că zîmbește tot timpul. Băiețelul avea un chip drăgălaș, ochii de un verde strălucitor, gesturi feline de pisică și era străveziu și difuz ca o fantomă dintr-un coșmar tăcut. Îl privea pe Saranin zîmbind întruna. Iakov Alexeevici simți că-l cuprinde frica.

Intrară în casă. Băiatul închise ușa, se plecă în fața lor cu un gest felin și plin de grație, apoi o luă înainte pe coridor luminînd drumul cu un felinar, pe care-l ținea în mîna. Le deschise apoi o ușă cu aceeași mișcare felină, însoțită de același rîs.

Odaia era fioroasă, îngustă, toată cufundată în întuneric, de jur-împrejur de-a lungul pereților erau dulapuri pline de tot felul de sticlute și borcanele. Mirosea ciudat, ațîțător, un miros inexplicabil.

Armeanul aprinse lampa, deschise un dulap, scotoci cît scotoci și scoase pînă la urmă o sticlută cu un lichid verzui.

— Grozave picături, zise el. Pui o picătură la un pahar de apă, adoarme în liniște și nu se mai trezește.

— Nu, nu, n-am nevoie de asta, spuse Saranin cuprins de un fel de ciudă. N-am venit pentru asta.

— Dragul meu, rosti armeanul cu o voce insinuantă, iei altă nevastă la fel de înaltă ca tine. Simplu de tot.

— Nu-mi trebuie! strigă Saranin.

— Bine, nu striga! îl opri armeanul. De ce să te superi, dragul meu, de ce să-ți faci sînge rău de pomană?

Dacă nu-ți trebuie, nu le lua. Îți dau altele, dar acelea sînt foarte scumpe, vai, vai, foarte scumpe.

Armeanul se lăsă pe vine. Lung cum era părea extrem de caraghios. Scoase de undeva o sticlă pătrată în care strălucea un lichid transparent și rosti încet, cu un aer misterios :

— Bei o picătură, pierzi un funt¹. Bei patruzeci de picături, pierzi din greutate un pud. O picătură, un funt. O picătură o rublă. Numără picăturile și dă rublele.

„Cîte picături îmi trebuie ? se gîndi Saranin tresărind de bucurie. Nevasta mea trebuie să aibă vreo cinci puduri. Dacă slăbește cu trei, rămîne o femeie mititică. Asta-i ce-mi trebuie.“

— Dă 120 de picături.

Armeanul clătină din cap.

— Vrei prea multe. Rău are să fie.

Saranin se enervă :

— E treaba mea.

Armeanul îl privi iscoditor :

— Numără banii.

Saranin scoase portofelul.

„Tot ce am cîștigat în astă seară la cărți, și trebuie să mai dau și din buzunar“, își zise el.

Între timp, armeanul scoase un flaconaș din sticlă șfe-fuită și începu să numere picăturile.

O îndoială neașteptată se strecură în sufletul lui Saranin.

„O sută douăzeci de ruble e o sumă frumușică ! Dacă mă trage pe sfoară ?“

— Sînt într-adevăr bune ? Ajută ? întrebă el, codin-du-se oarecum.

— Vindem pe încercate, spuse armeanul. Arăt îndată efectul. Gaspar ! strigă el.

¹ Funt, măsură veche rusească, cca. 400 grame ; pud : cca 16 kg.

Apăru același băiețel desculț. Acum purta o hăinuță roșie și pantaloni scurți, albaștri, care lăsau să i se vadă pînă mai sus de genunchi, arse de soare, picioarele goale. Avea picioare zvelte, frumoase, și se mișca suplu și elegant.

Armeanul făcu un gest cu mîna. Într-o clipă, Gaspar își scoase hainele. Se apropie de masă.

La flacăra stinsă a lumînărilor, trupul lui galben se contura zvelt, puternic, frumos. Zîmbetul supus avea ceva vicios. Ochiul negri erau încercănați.

Armeanul zise :

— Bei curat picăturile, rezultatul vezi pe loc. Dizolvi în apă sau în vin, efectul vine încet, nu dintr-o dată. Nu amesteci bine, vine în salturi, nu e frumos.

Luă un pahar îngust, gradat, turnă cîteva picături și-l întinse lui Gaspar. Acesta bău lichidul pînă la fund cu gestul unui copil alintat, căruia i s-a oferit ceva dulce, apoi, dînd capul pe spate, linse și ultimele picături cu limba lui lungă și ascuțită, ce semăna mai curînd a limbă de șarpe. În aceeași clipă, chiar sub privirile lui Saranin, începu să descrească. Îl privea în față pe Iakov Alexe-evici, rîdea la el și, sub ochii lui, se micșora, de parcă ar fi fost una din acele păpuși cumpărate la tîrg de Florii, care se dezumflă cînd scoți aerul din ele.

Armeanul îl luă în mînă și-l așeză pe masă. Băiatul ajunsese de mărimea unei lumînări. Se porni să joace, făcînd tot felul de giumbușlucuri.

— Ce-are să fie acum cu el ? întrebă Saranin.

— Dragul meu, îl facem la loc, răspunse armeanul.

Deschise dulapul și, de pe raftul de sus, scoase o altă sticlă, de o formă tot atît de ciudată. Lichidul pe care-l conținea această sticlă era verde. Armeanul turnă cîteva picături într-un pahar mic cît un degetar și-l întinse lui Gaspar.

Acesta îl dădu de dușcă, ca și pe cel dintîi.

Treptat, într-o mișcare continuă, așa cum crește apa în baie, băiatul gol se înalță mereu, tot mai mult, pînă cînd ajunse în sfîrșit la dimensiunile sale normale.

Armeanul îl sfătui pe Saranin.

— Poți să le bei cu ce vrei : cu vin, cu apă, cu lapte, numai cu cvas rusesc să nu le bei, altfel năpîrlești cumplit.

III

Trecură cîteva zile.

Saranin strălucea de fericire. Zîmbea enigmatic.

Aștepta să sosească prilejul nimerit.

Acesta sosi.

Aglaiă se plîngea de dureri de cap.

— Am eu un medicament, zise bărbatul. Ajută grozav.

— Nu mă ajută nici un fel de medicament, răspunse nevasta cu o mutră acră.

— Asta te ajută fără doar și poate. Îl am de la un armean.

O spuse pe un ton atît de convingător, încît Aglaiă crezu în eficacitatea medicamentului procurat de la armean.

— Bine, dă-mi-l.

Sarasin aduse sticluța.

— E rău ? întrebă Aglaiă.

— Are un gust minunat și ajută grozav. Îți dă numai puțină diaree.

Aglaiă făcu o grimasă.

— Ia-l, ia-l.

— Pot să-l iau cu vin de Madera ?

— Se poate.

— Bea și tu cu mine un pahar de vin de Madera, spuse Aglaiă, alintîndu-se.

Saranin turnă două pahare de vin de Madera ; în cel al nevesti-si puse picăturile.

— Nu știu ce am, parcă mi-e frig, spus Aglaia, trăgând cuvintele, de parcă-i era lene să le rostească. Adă-mi broboada.

Saranin alergă după broboadă. Când se întoarse, găsi paharele în același loc în care le lăsase. Aglaia ședea și zîmbea.

Saranin își înveli nevasta cu broboada.

— Parcă mă simt mai bine, zise ea. Să iau totuși picăturile ?

— Ia-le, ia-le, strigă Saranin. Noroc !

Și apucă paharul. Băură.

Aglaia se porni să rîdă cu hohote.

— Ce-ți veni ? întreabă Saranin.

— Am schimbat paharele. Așa că diaree ai să ai tu și nu eu.

Saranin tresări. Păli.

— Ce-ai făcut ? exclamă el disperat.

Aglaia rîdea cu o poftă nemaipomenită. Lui Saranin rîsul i se păru crud și respingător.

Brusc își aduse aminte că armeanul avea și un antidot. Porni în goană să-l caute.

„Are să-mi ceară o groază de bani ! își zicea el înspăimîntat. Dar ce mai contează banii ? Îi dau tot ce am, numai să scap de acțiunea cumplită a acestui medicament“.

IV

Se vede însă că ghinionul îl urmărea pe Saranin.

La ușa apartamentului în care locuia armeanul, atîrna un lacăt. Disperat, Saranin sună totuși. O speranță sălbatecă îl însuflețea. Sună cu disperare.

Din spatele uşii închise răsună sunetul clar, intens al clopoţelului ; clopoţelul suna limpede, cu acea claritate implacabilă pe care o are soneria în locuinţele goale.

Saranin alergă să-l caute pe portar. Chipul îi era de o paloare cadaverică. Broboane mici de sudoare, minuscule, ca picăturile de rouă pe o piatră rece, îi acopereau faţa şi îndeosebi nasul.

Dădu buzna în camera portarului, strigînd :

— Unde e Halatianţ ?

Portarul şef, un ţăran apatic cu barba neagră sorbea liniştit ceaiul din farfurioară. Îi aruncă lui Saranin o privire chiorişă, după care îl întrebă calm :

— Da' dumneata ce treabă ai cu el ?

Saranin îl privi timp, neştiind ce să-i răspundă.

— De aveţi vreo afacere cu el, zise portarul, privindu-l bănuitor pe Saranin, eu zic, domnule, că e mai bine s-o luaţi din loc. Pentru că armean cum e 'mnealui, tare mi-e teamă să nu aveţi de a face cu poliţia.

— Dar unde-i blestematul de armean ? strigă disperat Saranin. Cel de la apartamentul 43 ?

— Nu mai există nici un armean, răspunse flegmatic portarul. A fost, ca să zic, aşa e, n-am să spun nu, dar acum nu mai e.

— Da' unde e ?

— S-a dus.

— Unde ? strigă Saranin.

— Naiba să ştie, răspunse impasibil portarul. Şi-a scos un paşaport şi dus a fost peste graniţă.

Saranin pâli şi mai tare.

— Înţelege-mă, zise cu glas tremurînd, am nevoie de el, e o chestiune de viaţă şi de moarte.

Şi se porni pe plîns.

Portarul îi aruncă o privire plină de compătimire şi-i spuse :

— N-are rost, boierule, să te omori cu firea. De ai într-adevăr o treabă atît de importantă cu blestematul ăsta de armean, atunci eu zic să pleci şi dumneata în stră-

înătate, să te duci acolo, la un birou de informații, și să-i afli adresa.

Saranin care nu-și dădu seama că sfatul portarului e un nonsens, se bucură.

Se întoarse într-o goană acasă, se năpusti ca un uragan în odaia portarului șef și-l rugă să-i facă pe loc formele de pașaport, să plece în străinătate. În aceeași clipă însă se întrebă :

— În ce țară să mă duc ?

V

Picăturile blestemate își făceau efectul lent, dar implacabil. Pe zi ce trecea, Saranin devenea tot mai mic și mai mic. Hainele începuseră să atârne pe el.

Cunoscuții se mirau. Unii îl întrebau.

— Ce-i cu dumneata ? Parcă te-ai făcut mai mic ? Sau purtai înainte pantofi cu toc ?

— Ai și slăbit.

— Se vede că muncești prea mult.

— Ce rost are să te obosești în așa hal ?

Întîlnindu-l, unii chiar rămîneau cu gura căscată.

— Ce ai ? Ce ți s-a întîmplat ?

Cînd Saranin nu era de față, cunoștințele își băteau joc de el.

— Crește în jos...

— Tinde spre minimum...

Ceva mai tîrziu decît alții, o remarcă și nevastă-sa. Cum îl vedea în fiecare zi, iar el se micșora treptat, nu observase. Își dădu seama abia după ce văzu cum îi atîrnau hainele.

La început, femeia se amuză pe socoteala soțului care descreștea în chip atît de ciudat. Dar la un moment dat se supără.

— Ciudată treabă și așa zice chiar rușinoasă. Ce naiba, doar nu m-am măritat cu un pitic.

Nu trecu mult, și toată garderoba trebui refăcută, ajustată. Hainele vechi nu mai erau bune de nimic. Pantalonii îi ajungeau pînă la urechi, cilindrul îi cădea pe umeri.

Într-o zi, la bucătărie se înființă portarul șef al imobilului.

— Ce se întîmplă aici, la voi ? o întrebă el cu un aer sever pe bucătăreasă.

— Da' ce știu eu ? țipă aceasta scoasă din fire.

În aceeași clipă însă Matriona cea grasă și roșie la față își dădu seama că făcuse o gafă și adăugă :

— La noi ? Parcă nimic extraordinar ! Totul e ca de obicei.

— Cum așa, ca de obicei ? Da' de tărașenia cu boierul tău ce zici ? Ce părere ai ? La drept vorbind, ar trebui să-l duc la comisariatul de poliție, rosti portarul și mai sever.

Și lanțul de la ceas îi juca furios pe burtă.

Atunci Matriona se așeză pe ladă și se porni să plîngă.

— Mai încape vorbă, Sidor Pavlovici ! Cucoana și cu mine ne minunăm, nu alta. Ce-o fi pățit ? Nu putem pricepe cituși de puțin !

— Care să fie cauza ? Și în ce temei ? se supără și mai tare portarul. Cum se poate așa ceva ?

— Singura mîngîiere ar fi că halește mai puțin, rosti bucătăreasa printre lacrimi.

Timpul trecea. Saranin descreștea.

Și slugile, și croitorii, și toți cei ce aveau de a face cu el îl tratau cu dispreț vădit. Cînd mergea grăbit la serviciu, mititel de tot, abia tîrîndu-și cu ambele mîini servieta uriașă, auzea în spate risetele răutăcioase ale portarului, ale vizitiilor, ale băieților de pe stradă.

„Cuconelul“, îi spunea portarul șef.

Un munte de amărăciune se strînsese în sufletul lui Iakov Alexeevici. Slăbise în așa hal, că-și pierdu verișgheta. Nevasta îi făcu o scenă cumplită, după care le scrisese părinților săi la Moscova.

„Blestematul de armean !“ repeta întruna Saranin în gînd.

Își aducea mereu aminte că armeanul, numărînd picăturile, turnase un pic mai mult.

— Aoleu ! strigase atunci Saranin.

— Nu e nimic, drăguțele, zisese armeanul, greșeala mea. Fii pe pace, nu iau nici un ban în plus.

Saranin consultase și un medic. Acesta, examinîndu-l, făcuse unele comentarii deocheate, altfel găsi că totul este în ordine.

I se întîmpla acum destul de des, cînd se ducea în vizite, portarii să nu-l lase să intre.

— Cine ești dumneata ?

Saranin își spunea numele.

— Nu cunosc, zicea portarul. Boierii mei nu invită oameni ca dumneata.

VI

La serviciu, funcționarii se uitau la început cam chiorș sau rîdea de Saranin. Îndeosebi tineretul. Tradiția colegilor lui Akaki Akakievici Bașmacikin este trainică.

Mai apoi unii începură să bombăne. Sau să-i facă morală.

Portarul îl ajuta acum să-și scoată haina cu o mutră evident plictisită.

— Halal de funcționarii de azi ! zicea el. Curată plevușcă. La ce bacșiș te poți aștepta de la unul ca ăsta de sărbători ?

Pentru a-și păstra prestigiul, Saranin trebuia să dea bacșiș mai des și mai mult ca altădată. Fără folos însă. Slugile luau bacșișul și continuau să se uite cu aceeași bănuială.

Saranin povesti cîtorva dintre colegii săi ce festă îi jucase armeanul. Vestea se răspîndi cu repeziciune în tot departamentul. Apoi trecu și în alte departamente.

Într-o zi, directorul departamentului unde își avea serviciul Saranin întâlni pe coridor un funcționar micuț de tot. Se opri, îl privi atent, cu un fel de uimire, fără a rosti un cuvânt, apoi intră în biroul său.

Curînd după aceea un raport a fost înaintat directorului.

— De mult ? a întrebat acesta.

Stînjinit, adjunctul nu răspunse.

— E regretabil că n-ați observat-o la momentul cuvenit, rosti acru directorul, fără să mai aștepte răspunsul. Și ciudat că n-ați socotit necesar să mă țineți la curent. Regretabil, foarte regretabil...

Saranin fu invitat să se prezinte la director. În timp ce se îndrepta spre cabinetul acestuia, privirile colegilor îl urmăreau cu aspră condamnare.

Cu inima cît un purice, intră Saranin în cabinetul directorului. O vagă speranță nu-l părăsea totuși, speranța că excelența sa îi va da o misiune importantă potrivită cu micimea staturii sale. De pildă, îl va trimite în interes de serviciu la Expoziția Mondială sau îi va da cine știe ce însărcinare secretă. Speranța se împrășteie asemenea fumului, din clipa în care-l auzi pe director rostind acru primele cuvinte :

— Ia loc aici, spuse excelența-sa, arătîndu-i un scaun.

Saranin se cățăără cu greutate pe scaun. Directorul aruncă o privire nemulțumită spre picioarele funcționarului care se bălăbăneau în aer. Apoi i se adreseă :

— Domnule Saranin, dumneata cunoști legile care reglementează drepturile și îndatoririle funcționarilor din instituțiile de stat ?

— Excelență, bolborosi Saranin, împreunîndu-și rugător mînușitele pe piept.

— Cum ai îndrăznit să iei atitudine fățișă împotriva planurilor guvernului ?

— Dar, excelență, credeți-mă...

— Cum ți-ai îngăduit s-o faci ? întrebă directorul iarăși.

Saranin nu mai putu rosti nici un cuvînt. Începu să plîngă. În ultima vreme devenise atît de plîngăreț!

Directorul îl privi, clătină din cap și îi spuse foarte aspru :

— Domnule Saranin, te-am invitat pentru a te anunța că purtarea dumitale inexplicabilă este absolut de nesuportat...

— Excelență, am impresia că-mi fac întru totul datoria, bolborosi Saranin, iar în ce privește statura mea...

— Chiar despre asta-i vorba...

— E o nenorocire, ce nu depinde de mine.

— Nu pot judeca în ce măsură această întîmplare ciudată și rușinoasă înseamnă pentru dumneata o nenorocire și în ce măsură nu depinde de voința dumitale, trebuie să-ți spun însă că pentru departamentul ce-mi este încredințat spre conducere, descreșterea ciudată a staturii dumitale este un adevărat scandal : au și început să se răspîndească în acest sens zvonuri dubioase prin oraș. Nu aș putea aprecia cît sînt de întemeiate, știu însă că aceste zvonuri pun atitudinea dumitale în legătură cu agitația grupului separatist al armenilor. Cred că ești de acord că instituția noastră nu poate deveni o arenă în care să-și desfășoare intrigile niște armeni ce urmăresc subminarea statului rus. Nu putem menține în serviciu funcționari cu o comportare atît de ciudată.

Saranin sări jos de pe scaun. Tremura și striga cu un glas ascutit, de parcă ar fi chițăit.

— E un joc al naturii, excelență...

— Ciudat joc, serviciul însă...

Și directorul repetă aceeași întrebare :

— Cum de ți-ai îngăduit s-o faci ?

— Excelență, nici eu nu știu cum s-a întîmplat...

— Ce lipsă de responsabilitate ! Și ce moravuri ! Cu statura aceasta minusculă poți să te streкори ușor, ca să zic așa, sub orice fustă de cucoană. Este inadmisibil !

— Dar n-am făcut-o niciodată, strigă Saranin.

Directorul continuă fără să-l mai asculte.

— Am auzit chiar că ai făcut-o din simpatie față de japonezi. Trebuie să înțelegi însă că orice lucru își are măsura sa.

— Cum aş putea să-mi permit una ca asta, excelență !

— Nu știu, dar te rog să încetezi. Poți rămîne în serviciu, dar numai în provincie și cu condiția să încetezi de îndată cu această activitate și să te întorci la dimensiunile duminicale normale. Îți dau un concediu de patru luni pentru refacerea sănătății. La serviciu te-aș ruga să nu mai vii. Hîrtille ce-ți sînt necesare, ți le vom trimite acasă. Respectele mele.

— Excelență, dar pot lucra, n-am nevoie de concediu !...

— Vei lua un concediu de boală.

— Sînt sănătos tun, excelență...

— E tot ce aveam să-ți spun...

Saranin primi un concediu de patru luni.

VII

Curînd sosiră și părinții Aglaiei. Era într-o după masă. Tot timpul cît durase prînzul, Aglaia își bătuse crunt joc de Saranin, după care se retrăsese în odaia ei.

Iakov Alexeevici se duse în biroul său, care acum i se părea uriaș, se cocoță pe divan, se ghemui într-un colțisor și se porni pe plîns. O grea povară îi apăsă sufletul.

De ce se abătuse asupra lui această nefericire ? Ce nenorocire cumplită, nemaiauzită !

Doamne cît fusese de ușuratic !

Plîngea și repeta întruna, cu disperare :

— De ce ? De ce-am făcut-o ?

Pe neașteptate auzi în antreu glasuri cunoscute. Simți că-l trec fiorii. Se strecură în vîrfurile picioarelor spre lavoar, ca să nu-l vadă cumva cu ochii plînși. Îi venea greu

pînă și să se spele. Ca să ajungă la lavoar, trebuia să se urce pe scaun.

Musafirii intraseră în salon. Saranin le ieși în întîmpinare, cu plecăciuni și cu vorbe de bun venit, scoțind sunete ciudate, ascuțite, care făceau cuvintele lui de neînțeles. Tatăl Aglaiei îl privi timp, cu ochii holbați. Era un om înalt, gras, cu ceafa de taur și chipul stacojiu. Aglaia îi semăna. Socrul rămase cîteva clipe în fața ginerelui, cu picioarele rășchirate, examinîndu-l cu atenție, după care luă cu grijă mîna lui Saranin, se aplecă spre el și rosti pe jumătate șoptit.

— Am venit, generică dragă, să te vedem.

Se vede că avea de gînd să se comporte cu tact. Cum s-ar zice, sonda terenul.

Din spatele lui se ivi mama 'Aglaiei, o femeie slabă și rea, care striga cu glas ascuțit :

— Unde e, unde ? Arată-mi-l, Aglaie, arată-mi-l pe pigmeul ăla.

Privea peste capul lui Saranin, prefăcîndu-se a nu-l vedea. Florile de la pălărie îi jucau în chip ciudat. Porni drept spre Saranin, de parcă ar fi vrut să-l calce, să-l strivească. Acesta se dădu la o parte, țîpînd ascuțit.

Aglaia începu să plîngă și spuse :

— Uite-l aici, mămică.

— Aici sînt, mămică !

Saranin chițăi și făcu o reverență.

— Ticălosule, ce-ai făcut cu tine ? De ce te-ai redus atît de tare ?

Femeia din casă pufni în rîs.

— Te rog foarte mult să nu rîzi de boierii tăi, inter-veni pe loc soacra.

Aglaia se înroși.

— Mămică, haidem în salon.

— Stai puțin ! Spune-mi, ticălosule, ce scop urmărești de te-ai retezat așa ?

— Ai răbdare, maică dragă, așteaptă ! o opri tata socru.

Dar soacra țipă și la bărbatu-său :

— Nu ți-am spus eu să nu măriți fata după unul spin ? Uite, s-a întâmplat așa cum am prevăzut eu.

Uitându-se cu coada ochiului la Saranin, tata socru căută să treacă discuția pe tărîm politic.

— Japonezii, zise el, sînt, ca să zic așa, de statură mică. Dar precum se știe, sînt un popor ager la minte și aș putea spune chiar descurcăreț.

VIII

Și se făcu Saranin mic, mic de tot. Putea umbla ușor sub masă. Și pe zi ce trecea se făcea tot mai mic. Concediul nu și-l folosisese din plin. Doar că nu se mai ducea la slujbă. Dar de plecat, nu plecase nicăieri.

Aglaia ba își bătea joc de el, ba plîngea și zicea :

— Unde să te duc în halul ăsta ? Mai mare rușinea !

Drumul din birou pînă în sufragerie devenise pentru el cale lungă, ca să nu mai vorbim de cocoțatul pe scaune...

La drept vorbind însă, Saranin era bucuros să obosească. Oboseala îi dădea poftă de mîncare și speranța că ar putea crește. Înfuleca de zor, mîncînd în chip cu totul disproportionat, față de dimensiunile sale miniaturale. Cu toate acestea, nu creștea, dimpotrivă, se micșora, se micșora întruna. Cumplit era mai ales faptul că această descreștere se producea uneori în salturi și în clipele cele mai puțin potrivite. S-ar fi zis că făcea scamatorii.

Aglaiei îi trecu la un moment dat prin cap să-l dea drept copil și să-l înscrie la școală. Se adresă unui liceu din apropiere, dar discuția purtată cu directorul o făcu să-și piardă și această speranță.

Se cereau acte. Deci planul nu putea fi pus în aplicare.

Directorul complet uluit, îi explică :

— Nu putem înscrie la școală un consilier de stat. Cum să ne comportăm cu el ? Să zicem că profesorul vrea să-l

pună la colț, dar el are să-i replice : sînt cavaler al ordinului Sfînta Anna. Vă dați seama ce situație neplăcută...

Aglaiia, implorîndu-l, încercă să-l convingă.

— N-ați putea aranja totuși cumva ? N-are să îndrăznească să facă obrăznicii, de asta răspund eu.

Directorul rămase implacabil.

— Nu, stărui el cu încăpăținare. Nu pot primi ca elev de liceu un funcționar. Nicăieri, nici un regulament nu prevede aceasta. Și nu mă pot duce la superiorii mei cu asemenea cerere. Ar privi cu suspiciune această treabă, așa avea mari neplăceri. Nu, nu se poate, în nici un caz. Dacă doriți, adresați-vă dumneavoastră inspectoratului...

Dar Aglaiia nu îndrăzni să apeleze la instanțele superioare.

IX

Într-o zi, Aglaiia primi vizita unui tînăr cu părul lins, strălucind de pomadă. Acesta se prezentă foarte galant :

— Sînt reprezentantul firmei Strigal & Comp. Magazin de lux în centrul comercial al cartierului aristocratic al capitalei. Avem o groază de clienți în societatea cea mai aleasă și mai nobilă.

Pentru orice eventualitate, Aglaiia făcu ochi dulci reprezentantului celebrei firme. Cu un gest leneș al mîinii grăsulii, îl pofti să ia loc pe scăunel. Se așeză cu spatele la lumină, își lăsă capul într-o parte, pregătindu-se să-l asculte.

Tînărul impecabil pieptănat continuă :

— Sîntem informați că soțul dumneavoastră a binevoit să prefere în chip original o statură miniaturală. Firma noastră, mergînd întru întîmpinarea ultimelor tendințe din domeniul modei feminine și bărbătești, are onoarea să vă propună, stimată doamnă, să execute în scopuri de reclamă, gratuit, pentru soțul dumneavoastră, costume după cele mai bune reviste pariziene.

— Gratuit ? întrebă leneș Aglaia.

— Nu numai gratuit, doamnă, dar adăugînd și o sumă de bani remisă dumneavoastră, cu îndeplinirea unei singure condiții, neimportante și ușor de îndeplinit.

Saranin, auzind că e vorba despre el, se strecură în salon. Se foia în jurul tînărului impecabil frezat, tușea, făcea zgomot cu tocurile. Îl supăra faptul că reprezentantul firmei Strigal & Comp. nu-i acordă nici cea mai mică atenție.

În cele din urmă, se apropie de tînăr și chițai tare :

— Nu vi s-a spus că sînt acasă ?

Reprezentantul celebrei firme se ridică în picioare, se înclină galant, apoi se așează la loc și se adresează din nou Aglaiei :

— O singură condiție, lipsită de importanță.

Saranin mormăi cîteva cuvinte a dispreț, Aglaia se porni pe rîs, după care cu ochii în care se citea curiozitatea scînteind, spuse :

— Haide, dă-i drumul. Care-i condiția ?

— Condiția noastră cere ca domnul să aibă amabilitatea să stea în vitrina magazinului nostru în chip de reclamă vie...

Aglaia rîse cu răutate :

— Excelentă idee ! Să nu-l mai văd mereu înaintea ochilor.

— Nu sînt de acord, țipă Saranin pițigăiat. Nu pot admite așa ceva, sînt consilier titular și cavaler al ordinului Sfînta Anna. Mi se pare ridicolă ideea de a sta în vitrina unui magazin drept reclamă.

— Tu să taci din gură ! strigă Aglaia. Nimeni nu ți-a cerut părerea.

— Cum nu mi-a cerut ? țipă Saranin. Doamne, Dumnezeu, cît o să mai pătimesc de pe urma străinilor !

— Domnul greșește ! replică amabil tînărul. Firma noastră nu are nimic de a face cu elementele străine. Funcționarii noștri sînt ortodocși sau luterani din Riga...

— Nu vreau să stau în vitrină ! strigă Saranin.

Începu să bată din picioare, dar Aglaia îl apucă de mână și-l trase în dormitor.

— Unde mă împingi ? strigă Saranin. Nu vreau, dă-mi drumul !

— Las' că-ți vin eu de hac ! țipă Aglaia.

Închise ușa.

— Acuși te cotonogesc ! rosti ea printre dinți.

Și-i dădu o mamă de bătaie. Saranin se zbătea nepuțincios în mâinile ei puternice.

— Pigmeule, nu-ți dai seama că te afli în puterea mea ? Fac cu tine ce vreau. Pot să te bag într-un buzunar al hainei mele, și tu îndrăznești să mi te împotrivești ? Puțin îmi pasă de titlurile tale, te snopesc în bătaie, de-ai să dai ortul popii.

— Am să mă plîng ! chițăia Saranin.

Înțelese însă inutilitatea încercărilor de a se opune. Era mult prea mic, iar Aglaia era hotărâtă să facă uz din plin de forța de care dispunea.

— Ajunge, ajunge ! țipă el. Sînt de acord. Mă învoiesc să stau în vitrina firmei Strigal. Tot pe tine am să te fac de rîs. O să-mi pun pe piept toate decorațiile pe care le am.

Aglaia se porni pe rîs.

— O să-ți pui hainele pe care ți le va da Strigal ! țipă ea.

Reveni în salon, tîrîndu-și soțul după ea. Îi făcu vînt spre funcționar, strigînd isteric :

— Luați-l ! luați-l de îndată ! Și să-mi dați banii înainte ! În fiecare lună să primesc banii înainte !

Tinărul scoase un portofel și numără 200 de ruble.

— Puțin ! țipă Aglaia.

Tinărul zîmbi și mai scoase încă 100 de ruble.

— Nu sînt împuternicit pentru o sumă mai mare, rosti el amabil. Peste o lună binevoiți să primiți suma următoare.

Saranin alerga prin odaie, urlînd :

— În vitrină ! În vitrină ! Blestemat să fie armeanul, care m-a adus în halul acesta.

Și în aceeași clipă mai descrescu alți doi centimetri.

X

Zadarnice au fost lacrimile și suferințele lui Saranin. Ce-i păsa lui Strigal și asociaților săi de ele ?

Ei plăteau. Ei își exercitau dreptul. Dreptul crunt al capitalului.

Puterea capitalului l-a forțat pe acest consilier titular și cavalier al diferitelor ordine să ocupe situația pe de-a-n-tregul corespunzătoare dimensiunilor exacte ale staturii sale și cituși de puțin corespunzătoare demnității sale. Un pitic îmbrăcat după ultima modă, se zbenguia în vitrina unui magazin de mode, ba fixînd cîte o femeie frumoasă care trecea prin fața prăvăliei (cît de uriașe erau aceste femei frumoase !), ba amenințînd cu pumnul pe băieții care rîdeau de el.

În fața vitrinei magazinului Strigal & Comp. lumea se înghesuie ca la urs.

În magazinul Strigal & Comp. vînzătorii abia mai pot face față clientelei numeroase.

Atelierele Strigal & Comp. gem de oameni.

Strigal & Comp. este în plină glorie.

Strigal & Comp. își extinde atelierele.

Strigal & Comp. își sporește capitalurile.

Strigal & Comp. cumpără case noi.

Strigal & Comp. este o întreprindere generoasă. Saranin e hrănit împărătește, compania nu precupețește nici o sumă pentru nevastă-sa.

Aglaiă încasează acum 1000 de ruble pe lună.

Aglaiă mai are și alte venituri.

Și cunoștințe noi.

Și amanți.

Și bijuterii.

Și trăsuri.

Și casă.

Aglaiia este veselă și mulțumită de viața ei. S-a îngrășat și mai tare. Poartă pantofi cu toc înalt și pălării de dimensiuni uriașe.

Din cînd în cînd vine să-și vadă soțul, îl mîngîie, îi dă ca unei păsărele să ciugulească din palmă. Îmbrăcat în frac cu codiță, Saranin aleargă cu pași mărunți pe masă și țipă cu un glas strident cuvinte ce nu se pot desluși. Are un glas ascutit, ca țiuitul unui țințar. Cuvintele nu se deslușesc însă.

Piticii vorbesc, dar chițăitul lor nu este auzit de oameni de calibru mare, ca Aglaia, ca Strigal și compania lui. Înconjurată de vinzătorii magazinului, Aglaia stă și ascultă chițăitul omulețului, ride, apoi pleacă.

Saranin este din nou așezat în vitrină, unde, ca într-un cuib din stofe moi, are un apartament cu un perete liber, astfel că din stradă se poate urmări tot ce face.

Copiii care cască gura la vitrină îl văd pe omuleț așezîndu-se la masă și apucîndu-se să scrie o cerere. O cerere minusculă, în care solicită repunerea sa în drepturi, în drepturile ce i-au fost încălcate de Aglaia, de Strigal & Comp.

După ce termină de scris, pune cererea într-un plic deasemenea minuscul. Copiii se veselesc.

Iar Aglaia se urcă într-o trăsură luxoasă și pleacă să facă o plimbare înainte de prînz.

XI

Nici Aglaia, nici Strigal & Comp. nu și-au pus întrebarea cum se va termina toată istoria cu Saranin. Erau mulțumiți de prezent. Aglaia credea că ploaia de aur nu va înceta niciodată să se reverse. Sfirșitul veni însă. Sfirșitul cel mai obișnuit. Sfirșitul trebuia să vină.

Saranin se micșora tot mai mult. În fiecare zi i se făceau haine noi, câteva rînduri de haine noi, din ce în ce mai mici.

Și iată că, într-o bună zi, pe neașteptate, sub ochii uluiți ai vînzătorilor, după ce îmbracă o pereche nouă de pantaloni, Saranin scăzu, se micșoră de tot. Se făcu atît de mic, încît se rostogoli din pantaloni. Ajunsese cît gămălia unui ac.

În clipa aceea, se iscă nu se știe cum o undă de curent. Minuscul cît un firicel de praf, Saranin fu ridicat în aer, unde se roti câteva clipe, apoi se contopi cu norul de firicele de praf care jucau în raze de soare.

Dispăru.

Toate căutările se dovediră zadarnice. Saranin dispăruse cu desăvîrșire.

Aglaia, Strigal & Comp., poliția, clerul, șefii, toată lumea rămase cu gura căscată.

Dispariția lui Saranin trebuia constatată în mod oficial. Dar cum s-o facă ?

În cele din urmă, după ce au luat legătura cu Academia de Științe, au hotărît să-l treacă plecat într-o delegație științifică.

Cu timpul au uitat de el.

Și așa s-a zis cu Saranin.

(TATIANA NICOLESCU)

ALEXANDR SERAFIMOVICI

(1863-1949)

Adevăratul nume al scriitorului era Alexandr Popov. Activitatea literară și-o începe în timpul surghiunului determinat de participarea la mișcarea revoluționară (1889). A fost membru al cenaclului *Sreda*, care reunea scriitori de orientare progresistă. Revoluția din 1905 dă impulsuri noi creației lui Serafimovici și lărgeste sfera tematică a scrierilor sale. Cele mai cunoscute nuvele și povestiri : *Morți pe străzi*, *În mijlocul nopții* (1905), *Marșul funebru* (1906). Urmează romanul *Orașul în stepă* (1910), frescă a societății capitaliste din Rusia. După Revoluția din Octombrie, scriitorul publică romanul *Torentul de fier* (1924), care rămîne opera sa capitală. Continuă să scrie nuvele și povestiri : *Două morți* (1926), *Fata din munți* (1927), *Tractorist de nevoie* (1938), toate inspirate din realitățile socialiste.

MORȚI PE STRĂZI

I

Deasupra străzilor, deasupra caselor, plutește pîcla alburie a gerului. Stîlpii de telegraf, sîrmele, gardurile, copacii, totul este acoperit de promoroacă ; metalul alb îți arde degetele, ca și cum ar fi încins.

Sub picioare, zăpada geme, se tinguie.

Soarele jos, de iarnă, străpunge, cu lumina lui șters-roșiatică picla rece.

Pe undeva răzbat pocnituri seci, scurte, vioaie, care rămân suspendate în aerul greu, fără să răsunе sau să nască vreo neliniște, sau cîte o bubuitură grea, singuratică, detună înăbușit, mohorit, fără să stîrnească vreun ecou.

Apoi se face liniște. Totul rămîne în nemișcare : picla, copacii încărunțiți, sîrmele groase și albe întinse între stîlpi. Iar în tăcerea aceasta rece și nemișcată, din sunetele repede amuțite și se trezește, cu o zvicnitură în inimă, teama — și se dezvăluie deodată adevăratul lor sens.

Sub acest soare jos, care nu încălzește, întreg imensul oraș îți apare înfricoșat și amuțit. Într-o tăcere pustie se întind străzile goale ; casele privesc prin ferestrele lor albicioase, ca niște ochi lipsiți de vedere, ochi care nu-ți spun nimic ; dărîmăturile fumegă negre, lipsite de viață.

Și pentru că tăcerea devine de nesuportat, urechea caută să prindă iarăși, cu o spaimă lacomă, sunetele fatale, acele sunete groaznice care pentru unii înseamnă ultimele lor clipe.

Pocniturile se aud iar : moare cineva. Undeva zăpada aburește absorbînd sîngele roșu.

Într-o stranie potrivire cu tăcerea ce-ți strînge inima, tăcere întreruptă de aceste sunete ale morții, unele străzi sînt pline de o animație bolnăvicioasă, care nu scade nici o clipă. Siluete de oameni se mișcă încolo și înapoi, se ițesc mereu fețe noi, zăpada scîrțîie, boturile cailor fornaie împrăștiind rotocoale de aburi.

Tărani cu bărbi albe de chiciură trag grăbiți săniuțe încărcate cu tot felul de boarfe. Lăsate pe spate, gîfîind și adunîndu-și cu mîna poalele, femei în cojoace grele de oaie duc în brațe copii care țipă. Cei mai măricei, înfofoliți în șaluri, dau fuga, cu piciorușele lor băgate în pîslari prea mari — ai tatălui, pesemne —, țînîndu-se cu mînuțele înghețate de cojoacele mamelor. Oamenii cu dare

de mînă au tocmit sǎnii și au îngrămădit pe ele o clădăraie de boccele, cufere, coșuri.

Cît vezi cu ochii, pînă se pierd în picla tulpure, străzile se mișcă, de parcă ar fi vii. Din răsuflările calde, aburii răciți se lasă, grei, pe pămînt.

Pare că mișună un imens furnicar, în care cineva a călcat cu piciorul, ori că se prăznuiește un hram straniu, pe care toți, cu mic cu mare, îl sărbătoresc.

Este, în adevăr, cea mai mare sărbătoare de care au parte oamenii : sărbătoarea panicii și a groazei. Mii de fugari se îndreaptă spre bariere și se scurg în toate părțile, pe toate drumurile, pe nesfîrșitele întinsuri înzăpezite care stau mohorîte, tăcute, sub podoaba lor albă de iarnă.

Undeva, pe străzile pustii, alții își varsă sîngele pentru ei, iar ei fug, și singurul lor gînd este la propria viață, petrecută în subsoluri, trăită în murdărie, în mizerie, într-o muncă fără răgaz, oa de vită, în robie, fără o rază de speranță. Fug și îi urăsc pe aceia care își dau pentru ei sîngele, pe străzile tăcute și pustii, pentru că în inima lor freamătă o puternică dragoste de viață, căci și viața aceea searbădă, ticăloasă, li se pare acum minunată.

Rătăcesc prin aceste mulțimi de oameni care fug în aceeași direcție. La un colț de stradă, lîngă un felinar, zace un băiat cu chipul de ceară, gata să înghețe : deasupra unui ochi i se cască o gaură vînată, făcută de un glonte rătăcit, tras cine știe de unde. Oamenii se adună grăbiți lîngă felinar și îndată se împrăstie, înspăimîntați, lăsînd în jurul celui cu chipul de ceară, care se face mai alb, un spațiu pustiu și mort.

Intru într-o curte mare, plină de la un capăt la altul de cai, sǎnii și sǎniuțe.

Se scot în graba mare lăzi, boccele, se încarcă pe sǎnii și, cu aceeași grabă, se părăsește curtea. Pe toate străzile domnește o forfotă înfrigurată, înfricoșătoare. Scîrțîitul tălpicelor, fornăitul cailor, chemările, strigătele, totul are

un alt înțeles decât cel obișnuit, totul îți vorbește de ceva care plutește amenințător și tăcut deasupra tuturor.

Un moșneag, cu o barbă albă, lungă, stă încovoiat pe o birnă, cu genunchii rășchirați, privind, cu ochii săi roșii, lacrimoși, zăpada bătătorită. Îi observi imediat chipul nepăsător, ca nici un altul în jur.

— Ce-i cu tine, moșule ?

— Ai ?

Ridică o clipă spre mine pleoapele înroșite și ochii stinși, apoi își îndreaptă din nou privirea în zăpadă.

— Hei, birjar, de ce închizi drumul, mă ?

— Matrioșka, dă fuga repede în casă. După icoană e actul meu de identitate... l-am uitat, vai de capul meu !...

Cineva înjură de mama focului. Un copil scîncește jalnic de încet în aerul geros, care-i taie răsufarea.

— Ce, tu rămii, moșule ?

În mijlocul frământării din jur, al forfotelii pline de neliniște, figura lui nepăsătoare, împietrită, te izbește straniu.

Mă privește din nou, morfoleşte din buze și-mi spune fără vlagă, cu glasul său stins, de bătrîn :

— Ger, ger de crapă pietrele.

Și privește din nou în zăpadă, morfolind cu același aer nepăsător.

— E-he, boierule !...

Acest glas ciudat și răgușit, care pare a nu avea nici o legătură cu moșneagul și nu seamănă cu nici un alt sunet din jur, răsună nefiresc și neașteptat, ca un cîrîit de cioară, în văzduhul plin de scîrțîit de tălpile, de răsufări gîfuite, de exclamații speriate, de chemări și de ocări mînioase.

Îmi întorc ochii.

Moșneagul cu capul tremurînd, cu ochii holbați cît cepele, cu zbîrcituri de uimire adunate pe frunte, face un pas spre mine, agățîndu-mi-se cu mîșcări nesigure, șovăitoare, de reverul paltonului.

— Ce-am făcut eu ? ! Ai ?...

Mă dau îndărăt.

— Ce-i cu tine, moșule ?

Un rinjet, de care nu puteai spune dacă exprimă minie sau suferință, îi întinde pielea uscată.

— Ce-am făcut ? !...

Și deodată se înmoaie, se lasă iarăși jos, morfolind din buze și-și pironeste ochii în pământ, între genunchi. Din nou trupul lui nemișcat, nepăsător, gîrbov se desprinde din mijlocul forfotei generale, plină de spaimă și de neli-niște.

— Cînd a început să tragă, toți s-au băgatără în beci, toți. Și boierii au coborît. Ehe, nu era de glumit !

Vorbește, dar nu mă vede, nu aude scîrțîitul săniilor, fornăitul cailor, exclamațiile neliniștite. Poate că adunîndu-și zbîrciturile pe frunte, el se străduiește să găsească înțelesul la ceva anume, un înțeles care în îndelungata lui viață nu i s-a dezvăluit încă. Gerul i-a întepenit mi-nile bătrîne, îi stringe ca într-un pumn fața zbîrcită. Buzele i se supun anevoie.

— Gî-i... crezi că-i place cuiva... nu-i place nimănui... Nu știi de unde poa' să vină... Toți s-au băgat... boierii îs gingași, au mîini albe... Nu ?... Toți erau acolo... în beci îi umed, rece... noi sîntem deprinși, tot veacul ni l-am trăit așa, pentru noi nu-i mare lucru, ni-i totuna, nu ?... Pentru că în beci dormi, în beci naști, în beci muncești, în beci ai să mori... de beci nu scapi... Fiecare cum i-a fost sortit... boierii îs gingași, au mîini albe... și deodată, s-au văzut laolaltă cu noi !... Nu le venea ușor !... Tot îi îmbiam cu ceai, dar parcă ceaiul nostru-i pentru ei ?... Le miroase a tinichea... ei tînjesc după ceaiul lor, după traiul lor... Nouă nu ne trebuie cine știe ce, noi să avem unde ne sprijini capul, ca să ațipim, și odată cu zorile să putem porni iar la muncă. Doar sîntem deprinși... Ai ?...

Își freacă mi-nile zbîrcite, bătătorite, mîini de om bătrîn.

— Ger... cîrăpă pietrele... așa ger a mai fost cînd cu holera, înainte de campania din Turcia.

Mă așez lângă el, mă vede, mă privește cu ochii larg deschiși.

— Cîți ani ai, moșule ?

— Fuge lumea... cine poate. Dă bir cu fugiții, o ia la sănătoasa...

Curtea se golește. Pe zăpada albă se văd petice negre — bălegar înghețat.

— Au prins să tragă... la noi s-a aprins acoperișul... fum, plîsete... catul întii în flăcări... În beci nu mai era chip să stai, așa de cald s-a făcut, s-a umplut de fum... Feciorul meu spune... feciorul mă ține... e la meserie, cizmar, de mic copil... pe lângă el trăiam. că sînt singur, n-am pe nimeni... doar feciorul ăsta... el mă ține...

Pe față i se aștern semne de oboseală, ochii i se tulbură, se ascund în găvanele negre ale orbitelor, și iarăși nepăsarea aceea ostenită se străvede în făptura lui gîrbovă și zgribulită.

— Și ce s-a întîmplat, moșule ?

— Am ieșit cu toții din beci... casa ardea... boierii plîngeau, li se ducea pe copcă tot huzurul... Feciorul-meu, care mă ține... împlinește optsprezece ani de Sfîntu Nicolae... „Tătuică, zice, arde, du-te și te uită la magazie... O mai fi rămas ceva ?“ M-am dus, iar el, în curte, încărcă în sanie cizme, carîmbi, pingele, tot felul de marfă... că din asta trăiam, asta ne era pîinea... stătea aplecat și lega toate alea... Cînd am ieșit din magazie, văd că dinspre poartă vine fugind un vardist, unul burduhănos, cu niște ochi să te bage-n boale, fuge și ține în mînă arma cu baioneta... A ajuns pînă la Vaniușa, a ajuns și dă-i... dă-i cu baioneta... a băgat-o toată în el, pînă la țevă... Eu... eu... am dat fuga... am ajuns acolo... și cînd...

Moșneagul se înecă de plîns, se scutură și, aplecîndu-se aproape de tot de obrazul meu, bate aerul cu pumnii lui osoși de bătrîn, mă amenință, iar fața i se strînge toată într-o strîmbătură plină de răutate, rîs sau spasm, nu poți spune.

— ...și numai ce m-am pornit să zbier : „Dă-i... omoară-l !... omoară-l pe grevist... omoară-l pe grevist !... A-h-a !“ Iar vardistul îl spinteca întruna cu baioneta... toată zăpada s-a umplut de sînge... „Omoară-l pe grevist !... Nu ne lasă să trăim în tihnă... dacă nu erau ei, ne-am vedea de treabă, în pace !...“ Mă uit, Vaniușă al meu zăcea pe jos cu mîinile în lături...

Și moșneagul mă privește cu niște ochi plini de uimire, de suferință și de groază.

— Ai ?... Ce-am făcut... Ce-am făcut, boierule ?...

Curtea s-a golit. Plec. Moșneagul rămîne singur.

II

Am rătăcit mult pe străzi pustii, prin piețe tăcute, apoi m-am întors pe străzile și piețele inundate de oameni care fug.

Pe la colțuri — mantale cenușii, fețe naive și tîmpe, baionete, pături de armă.

— Mîinile sus !

Ridic mîinile, stau, mă percheziționează.

— Să fumăm, ce ziceți ? propune cu dărnicie un soldat, scoțîndu-mi din buzunarul de la piept tabachera ; apucă cu degetele sale neîndemînitece, înțepenite de frig, o țigară, le dă și camarazilor lui și-mi înapoiază tabachera.

Aprindem țigările. Fumul șerpuieste pașnic, în șuvițe albastre, deasupra mantalelor cenușii. De după casele reci și liniștite, bubuie o împușcătură singuratică.

Prăvăliile, porțile, porțițele caselor sînt încuiate. Ruinele negre ard mocnit, fumegînd.

E primejdios să hoinărești pe străzi, dar mi-e peste putință să stau în casă.

În piața gării se învîlvorează un incendiu uriaș. Odată cu funinginea și fumul, se înalță în aer trosnituri scurte, scrișnește și foșnește ; flăcările șuierătoare se leagănă ca

niște șerpi cu capete ascuțite, se aruncă pe jos și ling zăpada, care se topește cît ai bate din palme, dezgolind pămîntul negru, fumegînd.

Tunurile privesc tăcute și lungi, cu țevile lor ca niște trompe ridicate asupra pieții. Siluetele cenușii ale santinelor merg cu pas măsurat de-a lungul afetelor întunecate.

Ici și colo, pe toată întinderea pieței, zac, ca niște pete negre pe zăpadă, morții. Pe lîngă ei se adună pîlcuri de oameni. Vine o sanie largă, acoperită cu o prelată, o sanie mare, ca acelea cu care se transportă carnea de la abator. Oamenii aruncă în sanie trupurile neînsufletește, înghețate, cu membrele rășchirate, care parcă se încăpățînează să nu încapă înăuntru. Apoi prelata acoperă morții, care sînt transportați astfel la secțiile polițienești.

Mă apropiu de unul din grupuri. Oamenii stau tăcuți, privesc mohoriți. La picioarele noastre, într-un cerc gol, zace un flăcău. După mîinile lui chircite, învinețite, îți dai seama că a murit, dar fața lui radiază încă energie tinerească, hotărîre și curaj avîntat. Gura i-a rămas deschisă, pesemne că tocmai striga ceva tovarășilor săi atunci cînd glonte le-a nimerit și i-a oprit inima într-o clipită, fără să-i lase nici atît răgaz cît să i se șteargă de pe față însuflețirea.

Oamenii îl privesc nemișcați, fără nici o expresie în ochi, așa cum taurii privesc, cu coarnele lăsate, locul înșingerat unde cu puțin înainte s-a tăiat o vită. Și eu stau și privesc la fel.

De la un timp, simt năpădindu-mă din spate o apăsare stranie. O neliniște înconștientă, nelămurită, mă cuprinde; mă scotocesc prin buzunare să văd dacă nu am pierdut sau nu am uitat ceva. Oamenii pleacă, vin, iar neliniștea mea crește. Nu-mi pot birui senzația aceasta neplăcută, apăsătoare, cu neputință de definit.

În cele din urmă, nu mă mai pot opri și-mi întorc capul: doi ochi, doi ochi rotunzi, măriți privesc cu luciri sfredelitoare, fără să clipească, de după umerii oamenilor care stau înșiruiți în spatele meu. Și în privirea aceea e

atîta ascuțime, atîta sălbăcie uluitoare, încît îmi întorc ochii în altă parte, dar îndată, ca atras de ea, mi-i ridic din nou și o urmăresc. Privirea trece pe alături de mine, pe alături de oameni, îndreptîndu-se într-acolo, în acel cerc pustiu și mort, în care zac mîinile chircite.

Mă simt străpuns pînă la durere și mă uit în neștire cînd la chipul tînăr și neînsuflețit, cînd la omul cu barba neagră, căruia nu-i văd decît ochii sălbatici.

Și deodată prind asemănarea : e fiul lui !

Cu o curiozitate copilărească mă uit atent la omul cu barbă, pe chipul căruia nu văzusem mai întîi decît ochii sălbatici. Îl cunosc. E Mihailo Ivanîci, zugravul, care a lucrat de atîtea ori la proprietarul meu.

Dar ceva nu mă lasă să-i vorbesc, iar el nu-și mai ia ochii de la chipul tînăr, fără viață.

Nu se apropie de fiul său mort, nu se apleacă, nu plînge, nu-și spune durerea.

Cei ce privesc schimbă înăbușit cîte o părere, crîmpeie de fraze :

- Tînăr de tot...
- Nu se vede singe...
- Probabil, în inimă...
- Mulți au mai căzut aici...
- O fi avînd tată, mamă...

Nici eu nu mă pot desprinde ca să plec, deși e primejdios să stai în loc prea mult timp — în jur mișună agenți secreți, polițiști, iar cei bănuți că ar fi cunoscuți sau rude ale omului ucis sînt duși la secție și nu se știe dacă mai ajung pînă acolo, dacă n-au să zacă și ei la fel, undeva în zăpadă.

Vine o sanie. Îl urcă în ea pe mortul cu mîinile chircite. Nu mă uit îndărăt, dar simt, văd împungerea ascuțită a celor doi ochi sălbatici, înnebuniți. Sania pleacă. Plec și eu. De cîteva ori mă opresc patrulele și mă percheziționează.

Pași grei, grăbiți și istoviți mă ajung din urmă. Zugravul merge alături de mine.

— Ați văzut... fiul meu.

Nu-i pun nici o întrebare, mergem în tăcere.

Fața lui bărbaoasă, respectabilă, de staroste de breaslă sau de antreprenor, cuta severă dintre sprâncenele stufoase, mișcările lui încete sînt adînc concentrate și calme. Merge cu ochii plecați : chipul lui pare greu și nemișcat, ca de piatră. Și mormăie înăbușit :

— Nu-i nimic... Nu-i nimic !...

Zăpada scîrîiie sub pașii grei și singuratici.

— N-am mărturisit că-i fiul meu... dar n-are a face... Nu-i nimic. Ne-om răfui noi...

Străzile se întind pustii. Casele se înalță singuratic. Merg în tăcere, ca și pînă atunci ; nu am nimic de adăugat la acel ceva ireparabil, de necuprins, fatal, ce se ascunde în sufletul acestui om.

— Sus mîinile !... Arme aveți ?

Ne percheziționează.

Și dintr-o dată el izbucnește în rîs, le rîde în obraz cu gura, cu fălcile, cu mușchii feței ; numai ochii nu-i rîd, ochii privesc cu aceleași luciri demente cu care l-au privit pe mort, privesc, cu o ură arzătoare, nepotolită, neomenească, și din cauza ochilor lui înspăimîntători nu-i vezi și nu-i auzi rîsul :

— Ha, ha !... Leprele astea... I-ați strivit, voi, uite, zac ca niște gîndaci morți... Ha, ha ! Gîndaci morți... Dar ia gîndiți-vă la ai de-au rămas... parcă-i poți cunoaște... da, ai de-au mai rămas... Acum or să vă pîndească zi și noapte... tîriș... tîriș... pe burtă... de după gard... de după colț... de pe acoperiș : poc ! și s-a isprăvit cu voi !... Parcă te poți păzi de el, de diavol, dacă lui îi e totuna, dacă singur își pune ștreangul de gît, ai ? He-he !... fiți gata, voi, în orice clipă...

Chipurile soldaților se întunecă, posomorîte.

— Hai, hai... Vezi-ți de drum...

Cu fața schimonosită de furie, se repede la el un soldat mărunțel, bătînd cu patul armei în zăpada care scîrîiie :

— Nemernicule !... Dacă ai chef... acuși îți vin de hac...
Dar se oprește la jumătatea vorbei : îl țintuiesc doi
ochi sălbatici.

Stau o clipă unul în fața celuiilalt, apoi soldatul întoar-
ce spatele și pleacă.

Mergem mai departe.

— Ei, rămii sănătos.

— Mergi sănătos... lasă... lasă că...

Pornesc singur pe strada pustie, dar pașii scîrțîitori mă
ajung din nou.

— Mai ții minte, am lucrat amîndoi la vila în care lo-
cuiai... Ce zugrav, ce zugrav era... Meșter ca el nu mai
găseai.

Fața i se schimonosește într-un spasm, dar ochi îi ră-
mîn uscați și strălucitori.

(A. GABRIELESCU)

DMITRI MEREJKOVSKI

(1866-1941)

Articolul *Despre cauzele decăderii și despre noile curente în literatura rusă contemporană*, publicat de Merejkovski în 1892, este socotit, în genere, ca marcînd, teoretic, începutul mișcării simboliste ruse. Ar mai trebui să mai adăugăm că, în 1892, Merejkovski publicase un volum de poezii intitulat *Simboluri*. Încă din anii de studenție de la Petersburg și pînă la sfîrșitul vieții, în emigrație, scriitorul a fost preocupat de cele mai variate domenii ale literaturii : poezie, critică, teorie și istorie literară, eseistică, la care s-a adăugat proza.

Merejkovski este cunoscut ca autor de romane istorice, grupate în două trilogii. Una, intitulată *Hristos și Antihrist*, este formată din romanele *Iulian Apostatul*, *Învierea zeilor* sau *Leonardo da Vinci* și *Petru și Alexei*. Ea a fost terminată în 1905. Cealaltă cuprinde drama *Pavel I* și două romane, *Alexandru I* și *14 decembrie* (1916-1921). Romanele și nuvelele istorice ale lui Merejkovski apelează la Antichitate și Renaștere, (*Iubirea mai puternică decît moartea*), la istoria Rusiei, scriitorul urmărind evocarea acestui trecut mai ales în planul atmosferei. Exactitatea faptelor narate și mai ales a ideilor istorice vehiculate lasă de dorit, după cum nu fără rezerve poate fi primită și filozofia istoriei. Ea poartă amprenta viziunii religioase a autorului, înclinat să considere istoria în strînsă legătură cu principiile religiei creștine, ca și a unui anume subiectivism și, conform teoriei nietzscheene, acordă rolul principal eroilor situați mai presus de mase, acționînd după legi în afara categoriilor de bine și de rău.

Din bogata sa activitate de eseist, critic și istoric literar, reținem monografia *Tolstoi și Dostoievski* (1901), articolele despre Pușkin, Tiutcev, Lermontov, Nekrasov, Gogol și alții. Reunind analiza psihologică, raportarea operei la biografia creatorului — metodă de mulți folosită la acea dată în Rusia — cu comentariul publicistic, dar fără a ignora pe cel pur estetic, Merejkovski abordează complex opera și personalitatea scriitorului în discuție.

IUBIREA MAI PUTERNICĂ DECÎT MOARTEA

Cetățenii florentini aparținînd vechiului neam Almieri țineau, din timpuri imemorabile, de două bresle deopotrivă de respectabile. Unii onorau pe sfîntul Antoniu, patronul măcelarilor, ceilalți aveau înfățișată pe stindardele lor o oaie și se ocupau cu țesutul lînii. Asemenea strămoșilor lor, de aceste două bresle țineau și frații Giovanni și Matteo Almieri. Giovanni avea o măcelărie în vechiul tîrg, Mercato Vecchio, Matteo un atelier de dărăcit, jos, în vale, pe cursul rîului Arno. Cumpărătorii veneau cu plăcere la măcelăria lui Giovanni, nu numai pentru că puteau găsi aici pulpă proaspătă, vițel de lapte cu carnea gîngașă sau gîște bine îndopate, dar și pentru că le plăcea patronul, om vesel și cu limba ascuțită. Nimeni nu știa mai bine decît măcelarul Almieri să schimbe o glumă picantă cu un trecător întîmplător, cu vreun vecin sau cumpărător; nimeni nu știa să dezbată cu atîta libertate problemele vitale, fie că era vorba despre greșelile diplomatice ale Republicii Florentine, despre intențiile sultanului Turciei, despre uneltirile Franței, sau despre cutare vecină, o văduvă, care în ultima vreme își luase obiceiul să viziteze din cale afară de des mînăstirea preacuvioșilor frați cartezieni și, nu se știe cum, rămăsese netamnesam gravidă. Arareori se supăra cineva pe glumele măcelarului, iar el avea obiceiul să citeze, întru apărarea sa,

vechea zicală : „O glumă bună nu-i face rău vecinului, în schimb ascute limba, precum piatra tocilarului.“

Cu totul altfel era fratele Matteo. Șiret, sub masca unui om blînd, totdeauna tăcut și cam posomorît, știa să-și aranjeze treburile mai bine decît nepăsătorul și veselul Giovanni, și în fiecare an două corăbii ale lui Matteo, încărcate cî tot soiul de lîneturi, părăseau portul Livorno, îndreptîndu-se spre Constantinopol. Matteo avea planuri mărețe și ambițioase, socotea comerțul o cale ce urma să-i deschidă accesul spre funcțiile de stat, năzuia să intre în rîndurile aristocrației, ale „poporului gras“ — *popolo grasso* — cum i se spunea în Florența, și nutrea speranța de a contribui la înălțarea neamului Almierilor, poate chiar de a da acestui nume o glorie nemuritoare. Matteo căuta adesea să-și convingă fratele mezin să se lase de meseria de măcelar, aceasta nefiind destul de onorabilă pentru neamul lor, și să-și pună banii alături de ai lui, dar Giovanni nu se învoia și, deși își respecta și-și prețuia fratele tăcut și liniștit, pentru inteligența acestuia, în sinea lui se cam temea de el și, chiar dacă n-o spunea cu voce tare, în gînd își zicea „patul ți-l așterne moale, dar de dormit dormi prost“.

Într-o zi caldă, întorcîndu-se obosit de la prăvălie, după o cină substanțială, cum îi era obiceiul, la care bău vin grecesc rece, Giovanni se simți rău, se culcă și avu un atac de apoplexie, cu atît mai primejdios, cu cît măcelarul era gras și avea ceafa scurtă. În aceeași noapte își dădu duhul, fără măcar să fi avut timp să se spovedească, să se împărtășească și să-și facă testamentul. Văduva, *donna* Ursula, o femeie modestă, virtuoasă, dar cu mintea scurtă, își încredință toate afacerile comerciale lui Matteo, care reușise s-o îmbrobodească prin cuvinte insinuante și blînde. El o convinse pe naiva femeie că defunctul ei soț, nepăsător cum era, lăsase registrele de contabilitate în dezordine și murise în ajunul falimentului. Dacă dorea să mai salveze ceva din avere, trebuia să renunțe la

comerț, să închidă prăvălia din Mercato Vecchio. Gurile rele spuneau că Matteo, acest șmecher cu mutră de papă-lapte, o trăsese cumplit pe sfoară pe văduvă, ca să-și împlinească vechea-i dorință de a transfera toți banii din comerțul lui Giovanni în afacerea sa. Oricum ar fi stat lucrurile, dar de atunci încolo afacerile lui Matteo progresară rapid, și în fiecare an el expedia din golful Livorno spre Constantinopol nu două, ci cinci sau șase corăbii încărcate cu lână de Toscana de cea mai bună calitate. Peste câțiva ani i se făgădui postul de onoare și totodată rentabil de purtător al steagului celebrei bresle florentine, Arta di Lana. În fiecare lună Matteo înmîna generos văduvei fratelui său un ajutor modest, astfel încît *donna* Ursula trăia strîmtorată în multe privințe, suferind lipsuri, cu atît mai mult, cu cît avea de întreținut un copil, unicul copil mult-iubit, o fată cu numele Ginevra, iar pe vremea aceea în Florența pețitori care să nu caute zestre erau tot atît de puțini ca și astăzi. Dar pioasa femeie nu-și pierdea speranța, se ruga cu osîrdie tuturor sfinților, și în special sfîntului Antonio, apărătorul neobosit și înflăcărat al măcelarilor, atît în lumea de aici, cît și în cea de dincolo, și nădăjduia că Domnul-Dumnezeu, apărătorul văduvelor și al orfanilor, va trimite totuși fetei sale lipsite de zestre un soț bun și demn. Avea cu atît mai multe motive să-și facă asemenea speranțe, cu cît Ginevra era o fată de o rară frumusețe.

Îți venea greu să crezi că un om atît de gras și de stîngaci, cum fusese veselul și flecarul Giovanni, putuse să aibă o fată inzestrată cu o frumusețe atît de gingașă.

Ginevra se îmbrăca totdeauna în veșminte simple și de culoare închisă. Dar decolteul de la piept lăsa să se vadă cămașa de pînză fină în pliuri mici, iar în jurul gîtului ei superb puțin cam slab, dar înalt, ca la toate fetele florentine, strălucea un șirag de perle de care era prinsă o camee veche din hrizolită înfățișînd un centaur. Părul de un auriu pal era acoperit de un fileu, coborînd pînă în mijlocul frunții, atît de străveziu, încît puteai distinge

ușor frumoasa pieptănătură formată dintr-o sumedenie de codițe subțiri împletite foarte strîns, cînd aduse în spirală, cînd urmînd modelul frunzelor de viță de vie sau de ferigă. Chipul palid și supus al Ginevrei semăna cu acela al Madonei pictate de Filippo Lippi, al acelei Fecioare Neprihănite, care îi apare în pustiu sfîntului Bernard și, cu degete gingașe, albe, asemenea luminărilor de biserică, îi întoarce paginile cărții. Gura de copil, privirea liniștită, tristă, sprîncenele abia conturate și arcuite în sus, dădeau chipului Ginevrei o expresie de nevinovăție totală, imperturbabilă în fața răului. Ființa ei, emanînd răcoarea dimineții și proștețimea crinului, părea o apariție aeriană, efemeră, prea gingașă, și prea fragilă, făurită parcă pentru altă viață decît cea pămînteană. Cînd fata măcelarului Almieri trecea pe străzile Florenței, îndreptîndu-se spre biserică, modestă, tăcută, cu privirea coborîtă, cu cartea de rugăciuni în mînă, tinerii ce se grăbeau veseli la chef sau la vînătoare își opreau caii, chipurile lor căpătau o expresie solemnă, glumele și risul încetau, și privirile respectuoase urmăreau îndelung pe preafrumoasa Ginevra.

Unchiul Matteo auzînd cît e de lăudată virtuoasa lui nepoată, se hotărî s-o dea în căsătorie unui om trecut de prima tinerețe, dar respectat de toți, unul dintre secretarii Republicii Florentine, *messer* Francesco *degli* Agolanti, care avea relații strînse cu familia Albiffa, conducătorii de atunci ai orașului.

Acesta era un iscusit mînuitor al limbii latine; știa să scrie rapoarte și alte hrisoave în stilul solemn al lui Titus Livius și Salustiu. Om cu fire aspră și cam închisă, era în schimb de o cinste ireproșabilă, amintind de vechii romani. Dealtfel, și la chip semăna cu senatorii republicii Romane, pe deasupra avea obiceiul să se îmbrace în haine lungi, cu multe falduri, dintr-un postav roșu închis asemănător togei romane cum purtau funcționarii Florenței. *Messer* Agolanti iubea cu multă pasiune limbile vechi, și atunci cînd în Toscana s-a răspîndit moda limbii elene iar,

la universitate, un savant bizantin, Emanuel Hrisoloras, venit special din Constantinopol, a început să predea gramatica, el nu s-a sfiit, în ciuda vârstei sale respectabile și a faptului că era secretar al Republicii Florentine, să ia loc în bancă alături de copilandri și să înceapă de la alfabet studiul limbii grecești. A atins în cunoașterea acesteia rezultate de seamă, ajungând să citească în original *Organon-ul* lui Aristotel, și *Dialogurile* lui Platon. Într-un cuvânt, vicleanul Matteo, cu planurile sale ambițioase, nu-și putea dori o rubedenie mai bună și mai de folos. Matteo făgădui să dea nepotei sale o zestre mare, cu condiția ca *messer* Agolanti să-și unească numele și blazonul cu numele și insigna familiei Almieri.

În ciuda numeroaselor și evidentelor calități ale logodnicului, Ginevra se împotrivi mult timp planurilor unchiului său, amânând nunta din an în an. Când Mateo îi ceru un răspuns urgent și definitiv, fata mărturisi că are un alt logodnic mai drag inimii sale și, spre marea uimire, ba chiar spaimă a pioasei sale mame, rosti numele lui Antonio de Rondinelli. Acesta era un sculptor tânăr, destul de sărac care-și avea atelierul său propriu, *bottega*, unde lucra cu câțiva elevi, într-o ulicioară strîmtă, nu departe de Ponte Vecchio. Antonio făcuse cunoștință cu Ginevra chiar în casa acesteia. Cu câteva luni înainte, ceruse *donnei* Ursula îngăduința să execute din ceară portretul tinerei fete, urmînd ca frumusețea Ginevrei, celebră printre sculptorii și pictorii florentini, să servească drept model pentru o icoană sculptată a Marii Mucenice Varvara, ce-i fusese comandată de o minăstire bogată din împrejurimile orașului. Văduva nu putuse refuza pe sculptor, fiind vorba de o faptă pioasă, iar artistul se îndrăgosti de minunatul său model, precum odinioară Pygmalion de Galatea. S-au mai întâlnit după aceea la serbările orășenești, la unele petreceri în timpul iernii, toată lumea fiind bucuroasă s-o invite pe Ginevra, căci ea putea fi podoaba oricărei festivități.

Cînd *donna* Ursula, scuzîndu-se timid și cu toată politețea, încercă să aducă la cunoștința unchiului Matteo că Ginevra are un alt logodnic, acesta mîniindu-se cumplit în fundul sufletului său, se prefăcu a nu se opune. Se adresă plin de bunăvoință cumnatei sale, grăindu-i astfel cu glasul său molcom :

— Madona mi-e martoră că de nu aș fi auzit cu propriile mele urechi ceea ce ați binevoit a-mi spune în această clipă, niciodată nu aș fi crezut că o femeie atît de virtuoasă, de înțeleaptă ca dumneavoastră, a putut da atenție capriciului flusturatic al unui copil lipsit de experiență. Nu știu cum stau lucrurile astăzi, dar pe vremea mea fetele tinere nici nu se gîndeau să-și aleagă logodnicii, supunîndu-se întru totul voinței tatălui sau tutorelui. Gîndiți-vă, într-adevăr, cine este acest *messer* Antonio, pe care nepoata mea l-a onorat cu alegerea sa ? Nu știți cu adevărat că numai cei ce nu pot afla în viață altă meserie mai bună, mai onorabilă și mai avantajoasă, se fac sculptori, pictori, poeți, actori, cîntăreți de stradă ? E categoria cea mai ușuratică de oameni din cîte se pot întîlni în lumea largă. Sînt toți bețivi, depravați, leneși, nu cred în Dumnezeu, vorbesc urît și nu fac decît să risipească propria lor avere sau pe a altora. În ce-l privește pe *messer* Antonio, și dumneavoastră trebuie să fi auzit desigur ceea ce știe și spune Florența întreagă, ceea ce știu și eu nu mai puțin decît alții... am să vă amintesc de un singur obicei al acestui tînăr, care are în atelierul lui un coș ce atîrnă prins de tavan cu un șnur petrecut peste un scripete... încît un capăt al șnurului este prins de coș, celălalt de un cui de fier ținut în perete. În acest coș Antonio aruncă, fără să-i numere măcar, toți banii pe care-i cîștigă și oricine dorește, fie el elevul lui, fie vreo cunoștință, fără să întrebe gazda, poate să intre în atelier, poate să coboare coșul și să ia atîția bănuți de aramă, de argint sau de aur, cît are nevoie. Vă închipuiți cumva că mi-aș încredința banii, zestrea făgăduită fiicei dumneavoastră unui smintit ca acesta ? Și încă nu e totul.

Știți dumneavoastră că *messer* Antonio este stăpînit în gîndurile sale de ateismul cumplit al filozofiei epicuriene, semănat de diavol, că nu merge la biserică, că-și bate joc de sfintele taine și nu crede în Dumnezeu ? Oamenii cumsecade mai spun că el se închină nu atît moaștelor dătătoare de viață și icoanelor făcătoare de minuni ale sfinților părinți, cît mai ales rămășițelor de marmoră ale ticăloșilor idoli antici, dezgropați în ultima vreme, zeilor și zeițelor ce ademenesc oamenii. Am mai auzit de la alții, oameni de încredere și ei, că noaptea în atelierul său, împreună cu elevii, taie cadavre de oameni, cumpărate cu bani grei de la paznicii spitalelor, ca să studieze, cum zice el, anatomia, felul cum este construit trupul omenesc, nervii și mușchii lui, pentru a se perfecționa în felul acesta în arta sa. În realitate, bănuiesc că o face pentru a fi pe placul ajutorului și sfetnicului său, dușmanului de veci al salvării noastre, diavolului, care îi dă îndrumări în arta magiei negre. Căci numai prin vrăji și nu pe alte căi, prin farmece diavolești, a putut acest eretic să pună stăpînire pe inima nevinovatei dumneavoastră fiice.

Cu aceste cuvinte și cu altele asemănătoare lor, reuși unchiul Matteo s-o înspăimînte pe biata văduvă și s-o convingă de ceea ce îi convenea lui. Cînd mama îi povesti Ginevrei că în cazul în care ar refuza să se căsătorească cu *messer* Francesco *degli* Agolanti, unchiul le va retrage subvenția lunară, și în felul acesta pe ea, *donna* Ursula, o așteaptă la bătrînețe mizeria, fata, cuprinsă de o durere nesfîrșită, se supuse destinului și se învoi să îndeplinească voința unchiului.

În anul acela o mare nenorocire se abătu peste Florența, prevestită de numeroși astrologi, pornind de la faptul că în Zodia Scorpionului, Saturn s-a aflat la mare apropiere de Marte. Cîțiva negustori veniți din Orient au adus cu ei în baloturi uriașe cu covoare prețioase de India, molima ciumei. S-a format o procesiune religioasă solemnă, ce a străbătut străzile orașului, cu icoana făcătoare de minuni a Sfintei Fecioare, purtată de cler, în

sunetele tristelor *Miserere*. Au apărut legi ce interziceau depunerea de gunoaie în raza oraşului, contaminarea apelor râului Arno cu resturi intrate în putrefacţie de la atelierele de tăbăcit piele şi de la abatoare, s-au luat măsuri pentru a despărţi pe cei bolnavi de cei sănătoşi. S-a interzis sub ameninţare cu amendă, cu detenţiune, şi în unele cazuri chiar cu execuţia capitală, să se păstreze în casă, pînă la apusul soarelui, cadavrele celor morţi în cursul zilei şi pînă la răsăritul soarelui ale celor morţi în cursul nopţii, chiar dacă rudele ar fi susţinut că moartea nu e pricinuită de ciumă, ci de altă boală. Patrulare anume întocmite cutreierau oraşul, cu dreptul de a bate la uşă în orice clipă a zilei şi a nopţii, de a întreba dacă există sau nu bolnavi, de a face percheziţii. În toate colţurile oraşului se vedeau dricurile negre unse cu smoală, însoţite de oameni tăcuţi, în haine şi măşti negre, îmbibate de păcură, în mină purtînd făclii fumegînde şi bastoane cu cîrlige lungi cu care apucau, de departe, evitînd contagiunea, cadavrele celor bolnavi de ciumă, pentru a le ridica apoi şi a le zvîrli în căruţă. Se răspîndise zvonul că aceşti oameni, pe care poporul îi poreclise diavolii negri, ca să nu mai revină încă o dată în aceeaşi casă, ridicau nu numai morţii, dar şi muribunzii. Molima izbucnise pe la sfîrşitul verii, continuă pînă toamna tîrziu şi nici frigul iernii, căzut în anul acela de timpuriu, nu reuşi să-i pună capăt. De aceea oamenii înstăriţi, care nu aveau treburi importante, se grăbeau să părăsească Florenţa, retrăgîndu-se la vilele lor din afara oraşului, unde aerul era mai curat şi mai sănătos.

Unchiul Matteo, care se temea de cine ştie ce accident şi nu mai avea încredere în supunerea îndelungată a nepotei sale, se grăbea cu nunta, sub pretextul că *donna Ursula* ar trebui să plece cît mai repede cu fata din oraş, iar *messer Francesco degli Agolanti* se oferea s-o ducă pe Ginevra împreună cu maică-sa la vila sa minunată situată în afara oraşului, pe un versant al muntelui Albano, luîndu-şi în acest scop concediu imediat după nuntă.

Totul s-a desfășurat așa cum a dorit-o unchiul Matteo. Nunta a fost fixată peste câteva zile. Ceremonia a decurs într-o atmosferă modestă, fără nici un fel de pompă, așa cum se și cuvenea în zile atât de triste. În fața altarului, Ginevra stătea palidă, albă ca varul, iar chipul ei exprima un calm amenințător. Dar unchiul spera că aceste capricii vor dispărea pentru totdeauna după nuntă și că *messer Francesco* va ști să-și câștige dragostea tinerei sale soții. Speranțele sale nu s-au realizat însă. După ce mireasa a ieșit din biserică, în clipa când a pășit pragul casei soțului său, ea a leșinat și a căzut jos. Toți au crezut la început că este vorba de un leșin puternic, au încercat s-o readucă în simțiri, dar ochii Ginevrei nu se deschideau, respirația îi scădea, pielea căpătă o paloare cadaverică, miinile și picioarele se făcură reci, ca de gheață și când după câteva ceasuri fură chemați doctorii (în împrejurările de atunci erau invitați fără plăcere, fiecare temându-se ca să nu răspîndească zvonul că în casă ar fi un caz de ciură) aceștia duseră oglinda la buzele inerte ale miresei și nu văzură nici urmă de abur de respirație. Toți, cuprinși de o mare durere și părere de rău, se convinseră că e vorba de o moarte adevărată și nu de una aparentă. Vecinii socoteau că Dumnezeu l-a pedepsit pe Almieri, pentru că s-a apucat să facă nuntă într-o vreme de nenorociri, și că tinăra soție a lui *messer Francesco*, întorcîndu-se de la biserică după nuntă, s-a îmbolnăvit de ciură și a murit. Zvonurile se puteau răspîndi cu atât mai lesne, cu cît rudele fetei, temîndu-se de vizita diavolilor negri, ascunseseră pînă în ultima clipă vestea despre leșinul și moartea Ginevrei. Către seară au apărut totuși patruzele informate de vecini asupra celor petrecute în familia Almieri; ele au cerut să le fie încredințat cadavrul Ginevrei sau înmormîntat fără întîrziere. După îndelungi tratative și după ce au luat o mită bună, s-au învoit ca defuncta să rămînă în casa lui *messer Francesco*, cel mult pînă în seara zilei următoare.

Nimeni dintre rudele Ginevrei nu se mai îndoia de moartea ei, cu excepția bătrinei doice, pe care însă ceilalți nu o băgau în seamă, socotind-o smintită, vorbind aiurea. Bătrîna, bocind jalnic, implora ca defuncta să nu fie înmormîntată, căuta să convingă lumea că doctorii au greșit, că Ginevra nu a murit, e doar adormită, căci pusese mîna pe inima porumbiței sale și o simțea „bătînd încet, încet, mai încet decît aripa unui fluture de noapte“.

Mai trecu o zi, și cum tînăra fată nu dădea semne de viață, a fost învelită în giulgiu, așezată în sicriu și dusă la catedrala Santa Reparata. Cavoul aerisit și încăpător, căptușit cu cărămidă netedă de Toscana, era așezat în spațiul dintre cele două porți ale catedralei, la umbra unor chiparoși înalți, printre alte cavouri ale familiilor nobile din Florența. Pentru acest cavou, după părerea unora prea luxos pentru fata unui măcelar, Matteo Almieri plă-tise o sumă mare de bani, luată dealtfel din zestrea Ginevrei. S-a făcut o slujbă pompoasă. Familia nu s-a scumpit la lumînări de ceară; iar cerșetorilor li s-a dat întru pomenirea sufletului celei adormite, o măsură de arpacaș, ulei de măsline de jumătate de sold, fiecăruia. Cu tot frigul și teama de ciumă, la înmormîntare s-a adunat multă lume. Unii oameni, chiar dintre cei ce nu o cunoscuseră, auziseră povestea tristă a morții tinerei căsătorite și nu se putea abține să nu plîngă și să nu repete versurile gingașe ale lui Petrarca :

Morte bella pareo nel suo bel viso.

Messer Francesco rosti un discurs, în care folosi nu numai citate din scriitorii latini, dar, noutate pe atunci, și din cei eleni, din Platon și Homer, ceea ce plăcu multora, chiar celor ce nu înțelegeau boabă grecește.

Numai către sfîrșitul ceremoniei funebre se produse o mică încurcătură. Cînd sicriul fu scos din catedrală și așezat în cavou, pentru ca moarta să primească ultima sărutare, apăru un om palid, îmbrăcat în haină de doliu din mătase neagră. El se apropie de Ginevra, dădu la o

parte voalul de pe fața ei și o privi ținând cîteva clipe. Cineva îl rugă să treacă mai deoparte, căci nu se cuvine ca el, un străin, să se apropie de moartă mai înainte ca rudele să-și fi luat rămas bun de la ea. Cînd bărbatul cu chipul palid se auzi numit străin, iar unchiul Matteo și *messer* Francesco rude, zîmbi cu amărăciune, se plecă, sărută moarta pe gură, îi lăsă voalul peste față și se retrase fără un cuvînt. Mulțimea începu să șușotească, cîteva rostiră numele lui *messer* Antonio de Rondinelli, spunînd că este omul pe care l-a iubit Ginevra și din cauza căruia a murit.

Se lăsase întunericul, și cum slujba de înmormîntare era terminată, lumea se împrăștie. Mama Ginevrei își exprimă dorința de a petrece noaptea lingă sicriu, dar unchiul Matteo se împotrivi. Femeia era istovită de durere, viața ei era literalmente în pericol.

În cavou rămase doar *fra* Mariano, călugărul dominican, care urma să citească rugăciuni la căpătiul defunctei.

Trecură cîteva ceasuri. În liniștea nopții se auzea doar glasul monoton al călugărului și, din cînd în cînd, bătaia cu sunet de aramă a ceasului de la clopotnița lui Giotto, *campanile*. După miezul nopții, *fra* Mariano, simțind că-i e sete, scoase din buzunar o sticlă de vin de Trebbia și dădu dușcă vreo cîteva înghițituri cu deosebită poftă. Pe neașteptate, i se păru că aude un oftat ușor. Ascultă cu atenție. Oftatul se repetă. De astă dată avu impresia că și vîlul fin de pe chipul moartei se mișcă. Îl cuprinse o groază cumplită. Dar cum nu era novice, știa foarte bine că pînă și oamenilor celor mai căliți, cînd rămîn noaptea singuri cu morții, li se par tot felul de lucruri. Drept care își zise că nu trebuie să dea nici un fel de atenție acestor zgomote, își făcu semnul crucii și continuă să citească rugăciunile cu glas și mai puternic. Mai trecu un timp. Pe neașteptate, glasul i se întrerupse, chipul i se lungi, călugărul încremeni, cu ochii holbați la sicriu. De astă dată nu mai era un oftat; un geamăt ușor se făcu auzit din gura moartei. *Fra* Mariano nu mai avea nici o îndo-

ială, vedea cum pieptul defunctei se ridică și se lasă ușor, făcînd să tremure vâlul. Ginevra respira. Făcîndu-și semnul crucii, tremurînd din tot trupul, călugărul se năpusti afară și o luă la goană din cavou. Afară, aerul rece îl făcu să se dezmeticească ; își zise iarăși că n-a fost decît o nălucire. Șoptind de cîteva ori *Ave Maria*, călugărul se întoarce și aruncă o privire în cavou. Și în aceeași clipă un strigăt de groază izbucni din pieptul lui. Moarta ședea în sicriu cu ochii deschiși. Fără a mai întoarce capul, fra Mariano o rupse la fugă, străbătu cimitirul, piața Baptisterio San Giovanni și o luă pe strada Ricassoli ; doar sandalele cu talpă de lemn sunau pe caldarîmul înghețat.

Ginevra Almieri trezindu-se din somn sau din leșinul asemănător morții, privi cu nedumerire cavoul. La gîndul că fusese înmormîntată de vie, o cuprinse groaza. Făcu un efort disperat și coborî din sicriu. Înfășurată în giulgiu, ieși pe ușa deschisă — așa o lăsase călugărul — străbătu cimitirul și se trezi în piața din fața catedralei. La lumina lunii ce se strecura printre norii goniți de vîntul iute, clopotnița de marmură a lui Giotto se înălța albă. Gîndurile se încîlceau în mintea Ginevrei, și capul îi era cuprins de amețeală. I se părea că zboară împreună cu clopotnița spre norii luminați de lună și nu putea înțelege dacă e vie sau moartă, dacă vede totul în vis sau aievea.

Străbătu cîteva străzi pustii fără să-și dea seama încotro se îndreaptă. Văzu o casă cunoscută, se opri, se apropie și bătu la poartă. Era casa unchiului ei Matteo.

În ciuda orei tîrzii, acesta nu se culcase ; aștepta un curier să-i aducă știri despre două vapoare cu mărfuri care urmau să sosească din Constantinopol. Se răspîndise zvonul că nu departe de Livorno, o furtună distrusese numeroase șalupe și galere florentine mari, și unchiul Matteo se temea ca nu cumva să fi naufragiat și vasele lui. Cum i se făcuse foame, porunci slujnicei sale, pe nume Nencia, o fată frumoasă, roșcată, cu pistrui pe față și dinți albi ca laptele, să-i frigă un cocoș. Unchiul Matteo era un burlac bătrîn, dar ținea totdeauna în casă

slujnice tinere. În noaptea aceea şedea la bucătărie, pentru că acolo ardea focul, iar în restul odăilor era rece. Rumenă, cu mînele suflecate, Nencia întorcea pasărea deasupra focului puternic. Flăcările vesele jucau, aprinzînd scînteii în tăvile şi cratiţele strălucitoare, lustruite, aşezate în ordine pe policioare.

— Ai auzit, Nencia ? zise unchiul Matteo, trăgînd cu urechea.

— Trebuie să fie vîntul. Nu mă duc. Şi aşa m-aţi trimis pînă acum de trei ori.

— De unde vînt ? Bate cineva ! Trebuie să fie curierul. Du-te, deschide-i mai repede.

Nencia cea grasă coborî agale scara de lemn povîrnită, în timp ce unchiul Matteo îi lumina de sus drumul, ţinînd felinarul deasupra capului.

— Cine-i acolo ? întrebă fata.

— Eu sînt, eu, Ginevra Almieri, răspunse din dosul uşii o voce slabă.

— *Gesù ! Gesù !* Apără-ne, Doamne ! şopti Nencia.

Picioarele îi tremurau ; ca să nu cadă jos, se propti de balustrada scării. Matteo, pâli, gata să scape felinarul din mînă.

— Nencia, Nencia, deschide-mi mai repede ! o implora Ginevra. Lasă-mă să intru să mă încălzesc, mi-e atît de frig... Spune-i unchiului că sînt eu...

În ciuda proporţiilor sale, servitoarea zbură nu alta în sus, pe scară, încît treptele trosniră sub greutatea picioarelor sale.

— Halal curier, n-am ce zice ! Bine am ajuns ! Nu v-am spus eu, *messer Matteo*, că e cazul să vă duceţi la culcare ca toţi creştinii adevăraţi... Aoleo, aoleo, auziţi, bate iar. Cum mai geme bietul suflet şi cum se jeluieşte ! Doamne, iartă-ne şi ne mîntuieşte pe noi, păcătoşii ! Sfin-te Laurenţiu, roagă-l pe Dumnezeu să ne apere !

— Ascultă Nencia, rosti unchiul oarecum îndoindu-se. Mă duc să văd şi eu despre ce-i vorba. Cine ştie...

— Asta vă mai lipsește ! strigă Nencia, uluită. Ia te uită ce viteaz s-a mai găsit ! Cum vă închipuiți că am să vă las ? Nu cumva aveți poftă să ajungeți pe lumea aialaltă ? N-are rost să umblați aiurea, faceți bine și rămâneți aici, să nu dăm de bucluc.

Nencia scoase din raft o sticlă cu apă sfințită, stropi ușa de la intrarea casei, scara, bucătăria și pe *messer Matteo*. Fără să o mai contrazică, acesta se supuse slujnicei istețe, socotind că ea știe mai bine cum trebuie să se comporte cu fantomele. Iar Nencia începu să se roage cu voce tare : „Suflet blagoslovit, du-te cu Dumnezeu, moartă, rămii cu morții. Domnul să te liniștească în împărăția celor preadrepti“.

Auzind cum i se spune „moartă“, Ginevra înțelese că nu mai are nimic de așteptat, se ridică de pe pragul pe care se așezase ostenită și își târî mai departe picioarele în căutarea unui adăpost.

Abia mișcându-și picioarele înghețate, ajunse în ulicioara vecină, unde se afla casa soțului ei, *messer Francesco degli Agolanti*.

Secretarul Senioriei Florentine scria în acest timp o lungă epistolă filozofică în limba latină, prietenului său din Milano, *Mucio degli Uberti*, ca și el un mare admirator al muzelor antice. Era un adevărat tratat de teologie cu titlul : *Despre nemurirea sufletului, gânduri prilejuite de moartea soției mele preaiubite, Ginevra Almieri*. *Messer Francesco* făcea o comparație între teoria lui Aristotel și cea a lui Platon, combătînd părerea lui Toma d'Aquino, după care filozofia aristotelică se poate acomoda cu dogmele bisericii catolice în ce privește paradisul, infernul și purgatoriul, și căutînd să demonstreze cu silogisme clare și spirituale că nu teoria lui Aristotel, care a fost un spirit sceptic și, în ascuns, un ateu, ci învățătura marelui admirator al zeilor, Platon, este cea care se poate pune de acord cu credința creștină.

Candela de aramă ardea calm, atîrnînd deasupra secretarului din lemn sculptat, cu suprafața netedă, ușor încli-

nată, cu multe sertare și despărțituri, pentru hîrtie, cerneală, penițe. Candela avea înfățișarea unui triton, care ține înlănțuită o nimfă, căci în toate mărunțișurile vieții cotidiene lui *messer* Agolanti îi plăcea să imite elegantele modele antice. Pergamentul pe care scria era vechi și prețios, gingaș, ca o mătase, rezistent ca o bucată de fildeș și avea incrustații în aur care înfățișau amorași goi, sau îngeri cu ghirlande de flori în mînă.

Messer Francesco se apucase să analizeze din punct de vedere teologic teoria metempsihozei sau a transmutării sufletelor, ironizînd cu multă finețe pe pitagoricieni, care precum se știe nu mănîncă bobi, întrucît ar conține sufletele strămoșilor, cînd, pe neașteptate, auzi un ciocănit slab în ușă. *Messer* Francesco își încruntă sprîncelele, căci nu suporta să fie deranjat în timpul lucrului, de aceea își alegea în acest scop orele de noapte cele mai liniștite.

Cu toate acestea, se apropie de fereastră, o deschise, privi în stradă și văzu la lumina palidă a lunii pe Ginevra moartă, înfășurată în giulgiu.

În aceeași clipă, uitînd de Platon și de Aristotel, *messer* Francesco închise geamul în mare grabă, încît Ginevra nu apucă să rostească nici un cuvînt, și se porni să șoptească *Ave Maria* și să-și facă semnul crucii cuprins de o groază plină de superstiții, întocmai ca și Nencia.

Trebuie să recunoaștem însă că-și veni curînd în fire, se rușină de propria-i slăbiciune și-și aduse aminte de ceea ce spuneau neoplatonicienii alexandrini: Proclos și Porfirios, despre apariția morților în mijlocul nostru, și anume că demonii, ființe neutre și ambigue care trăiesc între pămînt și cer, uneori cu îndemnuri bune, ca să aducă prevestiri, alteori cu intenții rele, ca să sperie oamenii, iau forma unor trupuri străvezii, semănînd cu unii sau alții dintre oamenii defuncți, trupuri formate, după unele păreri, din stihia umedă a văzduhului, condensat la frig, după altele din materia aceea incandescentă, incoloră și transparentă, din care sînt alcătuite și sistemele inferi-

oare, vegetative, atît ale ființelor raționale, cît și ale celor neraționale, sălășluind pe pămînt. Amintindu-și de toate acestea, și explicîndu-și cu argumente logice și firești ceea ce la început îi produsese o spaimă cumplită, *messer* Francesco se liniști definitiv, mai deschise o dată fereastra și rosti cu vocea fermă :

— Oricine ar fi, duh al pămîntului sau duh al cerului, piei din fața mea, întoarce-te de unde ai venit, căci zadarnic încerci să înpăimînti pe cel a cărui rațiune este luminată de raza filozofiei supreme. Ai putea să-mi înșeli privirea trupească, dar nu pe cea spirituală. Așadar, dispări sub bolta lui Hades, moarta să rămînă cu morții.

Și închise fereastra, cu hotărîrea de a nu o mai deschide, chiar dacă legiuni de fantome i-ar implora mila.

Ginevra o porni mai departe și, cum se afla în apropierea lui Mercatto Vecchio, zări și casa mamei sale.

Donna Ursula se afla în genunchi în fața crucifixului. Alături de ea, severul călugăr *fra* Giacomo, cu chipul palid, istovit de posturi. Femeia îl privea cu ochii plini de groază.

— Ce să fac, părinte ? Ajută-mă ! Sufletul meu respinge smerenia și rugăciunea. Am impresia că Dumnezeu s-a lepădat de mine, și sufletul mi-e condamnat la pieire...

— Supune-te, supune-te Domnului în toate cele pînă la capăt, căuta s-o convingă călugărul, nu te răzvrăți, înfrinează glasul trupului furibund, căci iubirea prea mare față de fiică ține de trup și nu de suflet. Nu fi îndurerată că a murit cu trupul, fii îndurerată că s-a înfățișat în fața celui Atotputernic, spre judecată, ca o mare păcătoasă, fără să se fi pocăit.

În această clipă, cineva bătu la ușă.

— Mamă, mamă, eu sînt... Dă-mi drumul înăuntru... mai repede !

— Ginevra ! exclamă biata femeie și făcu o mișcare să se repeadă spre ușă, să-și vadă fata, dar călugărul o opri.

— Unde alergi, smintito ! Fiica ta zace moartă în sicriu și nu se va mai scula pînă în ziua crîncenă a judecății din urmă. E diavolul, care te ispitește vorbindu-ți cu glasul ei, glasul trupului și sîngelui tău. Căiește-te, deci, roagă-te, închină-te pînă nu e prea tîrziu, roagă-te pentru tine și pentru sufletul păcătos al Ginevrei, ca să nu pieriți amîndouă.

— Mamă, nu mă auzi ? Nu-mi recunoști glasul ? Eu sînt. Trăiesc, n-am murit...

— Părinte, lasă-mă, lasă-mă...

Atunci *fra* Giacomo ridică mîna și șopti :

— Du-te, dar ține minte, în clipa aceasta te duci întru pieirea ta, a ta și a sufletului Ginevrei. Dumnezeu te va blestema, și în ceasul de-acum, și în veacul de apoi !

Chipul călugărului vădea atîta ură, în ochi îi ardea o patimă atît de puternică, încît văduva se opri cuprinsă de groază, împreună mîinile a rugăciune și căzu istovită la picioarele lui.

Fra Giacomo se întoarse spre ușă, făcu semnul crucii și grăi :

— În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh ! Te conjur cu sîngele Domnului nostru crucificat, piei, piei, pleacă, spirit blestemat ! Locul nostru este sfînt. Doamne, nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăvește de cel viclean.

— Mamă, mamă, ai milă de mine, mă prăpădesc !

Donna Ursula tresări din nou, întinse mîinile spre ușa în spatele căreia se afla fiica ei, dar călugărul, implacabil, precum moartea, le despărți.

Ginevra căzu. Simțind că îngheață, își strînse genunchii, îi cuprinsese cu mîinile, lăsă capul în jos și hotări să nu se mai scoale, să nu se mai miște, să rămînă așa pînă va muri. „Morții nu trebuie să se mai întoarcă la cei vii“, își zise ea în gînd și în aceeași clipă își aminti de Antonio : „Oare și el m-ar goni ?“ Și înainte se gîndise la el, dar o reținuse rușinea, căci nu vroia să meargă la el noaptea, singură, mai ales că era și soția altuia.

Dar acum, de vreme ce pentru cei vii era moartă, ce mai conta ?

Luna apusese, munții acoperiți de zăpadă se contu-
rau palizi pe cerul de dimineată. Ginevra se ridică din
pragul casei. Nu găsisese adăpost nici acasă, nici la rudele
sale, porni deci spre o casă străină.

În atelierul său, situat nu departe de Ponte Vecchio,
messer Antonio muncise noaptea întreagă la lumina focu-
lui, modelînd bustul de ceară al Ginevrei. Nici nu obser-
case că trecuseră multe ceasuri și că la geam mizea lumi-
na rece a dimineții aspre de iarnă. Sculptorul era ajutat
de elevul său preferat, Bartolino, un adolescent de șapte-
sprezece ani, cu păr bălai frumos ca o fată.

Chipul lui Antonio exprima liniște. Avea impresia că
reuşise să învie chipul celei defuncte, dîndu-i iarăși viață,
făcînd-o de fapt nemuritoare : Pleoapele erau lăsate, gata
să tresară și să se ridice, pieptul părea să respire, și în
vinele subțiri de la tîmple bătea sînge cald.

Era pe terminate : mai rămăsese să dea buzelor Gine-
vrei o expresie de gingaș zîmbet, cînd se auzi o bătaie
ușoară în ușă.

— Bartolino, spuse Antonio, fără să întrerupă lucrul,
du-te și deschide.

Ucenicul se apropie de ușă și întrebă :

— Cine e ?

— Eu sînt, Ginevra Almieri, răspunse un glas abia
auzit, ca o adiere de vînt în noapte.

Palid, tremurînd din toate încheieturile, Bartolino fugi
să se ascundă într-un ungher depărtat al odăii.

— Moarta ! șopti el, făcîndu-și semnul crucii.

Dar Antonio, care recunoscuse glasul iubitei sale, sări
de pe scaun și smulse cheia din mîna lui Bartolino.

— *Messer* Antonio, vino-ți în fire, ce faci ? bolborosi
ucenicul, clătînînd din dinți de groază. Antonio se repezi
spre ușă, o deschise și o zări pe Ginevra zăcînd în prag,
aproape fără răsufare. În lumina difuză a dimineții, giul-

giul alb părea și mai alb, buclele despletite erau acoperite de promoroacă.

Antonio nu se sperie, inima lui fu cuprinsă de o milă nesfârșită.

Se aplecă asupra fetei, rostind cuvinte de dragoste, o ridică în brațe și o duse în casă.

O culcă în pat, o acoperi cu cel mai bun covor pe care-l avea, apoi trimise pe Bartolino să cheme gazda, o femeie bătrână, care-i închiria atelierul, făcu foc în cămin, încălzi vin și-l dădu Ginevrei, ținându-i chiar el paharul. Fata oftă ușurată și, deși nu rosti nici o vorbă, deschise totuși ochii. Inima lui Antonio se umplu de bucurie.

— O clipă, o clipă, repetă el, alergînd de colo pînă colo, prin odaie, îndată vine stăpîna și aranjăm totul... Iartă-mă, la mine e atîta deranj... nu te supăra...

Intimidat, rușinat că are o gospodărie atît de săracă, coborî din tavan coșul prins de scripete, care scîrțîia și scîncea, ceea ce-l făcu pe Antonio să roșească și mai mult, și scoase de acolo niște bani, îi dădu lui Bartolino, poruncindu-i să meargă degrabă în piață să cumpere carne, piine, legume, toate cele necesare pentru dejun. Cînd veni gazda, îi comandă solemn și cu toată grija, de parcă ar fi fost vorba de salvarea propriei sale vieți, să-i fiarbă o supă de găină.

Ūcenicul porni în goană după cumpărături, bătrîna plecă să taie găina. Antonio rămase singur cu Ginevra.

Fata îi făcu semn să se apropie. El se lăsă în genunchi lîngă pat și Ginevra povesti toate prin cîte trecuse.

— Iubitul meu, rosti Ginevra, în încheiere, tu singur nu te-ai speriat cînd am venit la tine, moartă, tu ești singurul care mă iubești.

— Vrei să chem rudele tale, pe unchiul tău, pe mama ta, sau pe soțul tău ? întrebă Antonio.

— Nu mai am rude, nici soț, nici unchi, nici mamă. Toți îmi sînt străini, în afară de tine, căci pentru ei eu sînt moartă, iar pentru tine sînt vie. Deci ție-ți aparțin pe drept.

Primele raze de soare pătrunseră în odaie, Ginevra le zîmbi ; pe măsură ce lumina creştea, viaţa revenea şi ea în obrajii fetei. Sîngele cald pulsa în vinele subţiri de la tîmple. Cînd Antonio o cuprinse în braţe şi o sărută pe buze, Ginevrei i se păru că soarele o învie şi îi dă o nouă viaţă fără de moarte.

— Antonio, rosti Ginevra, binecuvîntată fie moartea care ne-a învăţat să iubim, binecuvîntată fie iubirea care-i mai puternică decît moartea.

(TATIANA NICOLESCU)

KONSTANTIN BALMONT

(1867-1943)

Personalitate cu vast orizont cultural, cunoscător-al poeziei, în genere al literaturii din cele mai diferite epoci și de cele mai diferite limbi, traducător asiduu și iscusit din Shelley, Edgar Poe, Baudelaire și alții, Balmont a fost una din figurile cele mai proeminente ale literaturii ruse de la hotarul dintre cele două veacuri. Alături de Briusov, a fost așezat de critică în rîndurile primei generații de simbolişti ruși. Liric prin definiție și vocație, chiar și atunci cînd scrie proză, Balmont a îmbogățit tradiția poeziei ruse, dezvoltînd potențele eufonice ale limbii, muzicalitatea ei, disponibilitățile și resursele intime, formative, ale cuvîntului. În creația de început (*Poezii*, 1890 ; *Sub cerul nordic*, 1894 ; *Fără de margini*, 1895), se observă stări romantice (melancolie, dor, dureri nedefinite), stăruie în genere o atmosferă nebuloasă, de incertitudini și aspirații nelămurite. Poetul capătă o mare popularitate în urma apariției culegerilor de versuri *Să fim asemenea soarelui* și *Numai iubire*, datînd amîndouă din 1903. Îndemnurile adresate sieși („vreau să fiu îndrăzneț, vreau să fiu temerar...“) sînt în același timp îndemnuri cu adresă mai largă, generală, de afirmare a energiei umane („n-am să obosesc a fi în viață“), a aspirațiilor spre ideal și manifestare plenară a personalității umane. Această nouă orientare în poezia lui Balmont este strîns legată de elanurile și avînturile obștești ce-și vor afla expresia în revoluția din 1905. Poetul însuși mărturisește într-o autobiografie : „În tinerețe mă preocupau în chip deosebit problemele obștești“. Evenimentele revoluției din 1905 și îndeosebi răscoala armată din Moscova tre-

zesc ecouri puternice în sufletul și creația lui. Versurile scrise sub această înfriure — *Vrăji amare*, 1906, *Pasărea de foc*, 1907 —, pline de îndrăzneală, îl forțează să se autoexileze și să rămână un timp (până în 1913) în străinătate, perioadă folosită de autor pentru călătorii în Franța, Belgia, Egipt, Grecia, în Extremul Orient și chiar în Oceania. Popularitatea lui Balmont începe să scadă, procesul accentuându-se treptat în anii emigrației, petrecuți până la moarte în Franța.

Proza lui Balmont se caracterizează prin înclinarea spre psihologism, prin cercetarea adâncurilor sufletului omenesc, a sferelor tangențiale cu subconștientul, în spiritul lui Dostoievski, pe care-l admira. „Această carte — scria Balmont despre *Frații Karamazov* —, mi-a dat mai mult decât oricare alta pe lume“. Cea mai importantă culegere în proză : *Zorile* (1912).

UN ȚIPĂT ÎN NOAPTE

Iarăși țipătul acesta în noapte. Cine oare o fi scoțînd acest țipăt din ce în ce mai puternic, zbuciumat ? Cine țipă oare așa cum poate să țipe numai un copil schingiuit sau o pisică în martie, încăierîndu-se cu alta în căldurile primăverii ?

Omul cel palid știa că nu era decât țipătul unei pisici, dar nu putea să nu se gîndească la copil. Într-adevăr, cum putea el să nu se gîndească ? Sunetele acestea oribile se dedublau. Ai fi putut crede că e un copil care țipă ca o pisică, și ți-ai fi putut închipui că e pisica unei vrăjitoare care țipă înadins ca un copil.

Înadins. Ca să-l chinuie pe el. Sunetele erau cu nepuțință de deslușit. Și țipetele acestea atît de monstruoase nu se auzeau doar acolo, de cealaltă parte a geamului. Ele se revărsau în valuri stridente în sufletul lui. Și se conto-peau cu o amintire recentă. Amenințau, blestemau, denunțau ceva întregii lumi, se plîngeau. Se risipeau în hohote

de plîns. Și iar sporeau. Se aruncau în țipete mărunte în dreapta și-n stînga. Veneau aproape de tot. Pătrundeau în suflet. Rămîneau în suflet. Și în acest suflet sfîșiat răsuna un țipăt strident de copil.

De ce trebuie el, anume el, numai el, să îndure tortura aceasta ? El nu a dorit moartea copilului. Ea a mințit. Ea, femeia asta frumoasă și crudă, soția lui, a mințit, sufocîndu-se în reproșuri. Așa e ea întotdeauna. Nici ea nu știe ce spune atunci cînd îi face reproșuri. El nu s-a gîndit la ceea ce bănuia ea că s-ar fi gîndit. Dar dacă acel cuvînt mincinos a fost crud, de cîte ori mai dureros și mai pătrunzător e țipătul acesta acuzator, în noapte, din ce în ce mai puternic !

Omul cel palid stătea culcat pe un pat de spital. Toți în jur dormeau în spitalul înăbușitor, în clădirea masivă de piatră, semănînd a uriașă închisoare. Pereți albi. Tavanuri fără viață. Paturi de fier. Șiruri de paturi. Paturi. Pereți. Patul tău. Trupul tău mutilat, mutilat fără putință de îndreptare, ireversibil. Și țipătul acesta, de cealaltă parte a geamurilor. Și țipătul acesta din suflet. Să fie asta tot ce a mai rămas din ceea ce dădea viață visului ? Acestea să fie oare superbe înfăptuiri la care visa el ? Nu poate să alunge aceste gînduri nici în somn, cînd toți în jur dorm. Și nimeni nu vine să alunge din preajma omului istovit coșmarul ce-l apasă. Nimeni. E singur.

Nu, cineva mai trăiește. Auzînd gemetele bolnavului, infirmiera veni lîngă el. O umbră impasibilă, cu fața dacă nu crudă, atunci rigidă, cu o privire atentă, dar rece, cu buzele strînse cu îndărătnicia unui sectant.

„Ce ai de gemi iar ? Dormi !“

„Mă doare. Mă arde.“

„Bea. Poftim ! Trebuie să suferi. Singur ești vinovat. Răbdă, că răbdarea e de la Dumnezeu.“

Apoi infirmiera s-a retras.

Nu e prima oară că spune cuvintele acestea, sau altele asemănătoare. Și nu el e cel dintîi care le aude. Poate că le va mai spune încă zeci și zeci de ani. Dar lui i s-a în-

timplat pentru prima oară o nenorocire. Ireparabilul l-a lovit pentru întâia oară. Și oare buzele arse au găsit în aceste cuvinte măcar o picătură de apă ?

El e vinovatul. Poate, dar nu așa cum și-o închipuie ea. Toți cred că s-a aruncat singur sub roțile trenului, dar el a vrut numai să treacă dintr-un vagon în altul. A alunecat pe platformă și a căzut sub monstrul huruitor, care l-a frînt, l-a răsucit, l-a zdrobit și pe dinafară, și pe dinăuntru, și i-a tăiat amîndouă picioarele, unul de la gambă, altul mai sus de genunchi.

Și iată-l acum aici.

Omul palid din patul de spital își răsuci pentru a suta oară capul pe pernă, și de la dreapta la stînga, și de la stînga la dreapta. Dar oricît își schimba direcția privirii, nu putea vedea nimic altceva decît ceea ce se întîmplase și nu mai putea fi îndreptat.

Un schilod. Batjcorit de soartă și de oameni. Fără nici o legătură cu oamenii cei mai apropiați. Singur. Pe fundul unei prăpăstii cufundate în nopte, unde nu e nimic decît tăcere, frig și piatră. Într-o casă străină, uriașă, care se numește spital, dar care seamănă mai curînd a închisoare, ba e chiar mai rea decît închisoarea, pentru că toți deținuții de-aici sînt răniți, infirmi, doborîți de tuse, pe ducă. Cel din stînga bolborosește tot timpul niște aiureli. Cel din dreapta are tuberculoză la oase, și cînd i se schimbă pansamentul, îi vezi piciorul drept, numai găuri roșii, însîngerate. Iar picioarele lui ? Nici nu mai există. Numai două cioturi însîngerate, cu care nu poate să calce. Ce se va face cînd va ieși ? Să stea toată viața în pat, sau să agațe de aceste cioturi niște proteze ? Ignățiu de Loyola avea picioarele schilodite, dar ce om a fost ! Ignățiu de Loyola...

Omul palid își auzi lamentările șoptite și închise ochii.

Avea doar douăzeci și doi de ani. Nici n-a apucat să contemple îndeajuns de bine albastrul cerului și al mării. Abia a venit în atingere cu viața și a sărutat un pic buzele pe care vroia să le sărute. Abia a apucat să afle ce e dul-

ceața, că s-a și înecat în amar. Și s-a dus la fund. Și n-o să mai iasă la suprafață. Nicicum.

În liniștea nopții, în pustiul tăcerii, tulburat numai de suspinele slabe ale oamenilor adormiți și de țipetele vrăjite ale unei pisici care iubește sau ale unui copil schinguit, revăzu toate întâmplările acestui an.

O iubea pe femeia asta frumoasă, soția lui. Totul s-a petrecut fulgerător și i-a dat peste cap viața de pînă atunci. Avea o logodnică, dar a părăsit-o și s-a însurat cu asta. Era mai mare ca el cu trei ani, și de fapt nu el a luat-o, ci ea l-a luat pe el, așa cum cel mai puternic îl ia pe cel mai slab. Și-a trădat sufletul pentru un sărut. A pus stăpînire pe el și l-a făcut robul ei. Oricît o iubea, nu vroise totuși s-o ia de nevastă. În adîncul sufletului știa că erau doi oameni total diferiți. Că nu există lucru asupra căruia să aibă aceeași părere. Doriți unul de altul și străini totodată. Savurînd dulceața sărutărilor și dușmănindu-se în taină. Ce era pentru el un diamant, pentru ea era un flecușeț de sticlă. Ce era pentru el strălucire falsă și minciuni, pentru ea era suflarea vieții, era primăvara. O panoramă ca la teatru — iată lumea ei. Odaia de lucru în care trebuia să stea necunoscut ani în șir pînă să-și desăvîrșescă tainica piramidă era lumea lui, și piramida aceasta creștea, și el atinsese culmi uimitoare, în ciuda tinereții sale. Și deodată totul s-a năruit.

Cum îi mai plăcea ei să-și bată joc, ironică, spirituală, așa cum știa ea să fie, de planurile lui, de fantasticele lui construcții mintale. Poate fără s-o vrea, ea l-a învățat să tacă lîngă ființa pe care o săruta, să-și închidă sufletul în fața fapturii cu care adormea în același pat.

„Teme-te de un sărut sub clar de lună.“ Avertismen-tul acesta bizar l-a auzit din gura unei țigănci, și el s-a adevărit.

Ce blînd și duios îi lumina fericirea cînd a stat înde-lung, în seara aceea de ajun de Crăciun cu logodnica lui ! Atunci pentru întîia oară și-a rezemat ea cu atîta încre-dere capul de umărul lui, și pentru întîia oară și-a lipit

aşa de gingaş obrazul ei de al lui. Ea, cea acum atît de departe, nesfîrşit de departe. Nu şi-au spus nimic atunci, dar simţeau amîndoi că peste cîteva scurte răstimpuri au să se cunune, şi prietenia lor mai mult tăcută, statornicită de mulţi ani, unindu-le pe deplin sufletele, se va desăvîrşi unindu-i pe toată viaţa.

Şi el a trădat-o.

În ziua următoare acelei nopţi, dis-de-dimineată, a trebuit să plece cu treburi în oraşul vecin, la familia unde stătea făptura aceasta frumoasă. Logodnica lui era şi ea frumoasă, dar asta era şi mai frumoasă. Şi inima i s-a strîns dureros cînd ea, rîzînd, l-a privit în ochi de-aproape, inutil de de-aproape.

„Vrei să pleci chiar azi ? Ba nu, mai rămîi la noi.“

Şi el a rămas. Ştia că dincolo e aşteptat şi, fără a da de veste că mai zăboveşte, a rămas. „Numai pentru două zile“, îşi zicea, ca să se liniştească.

„Numai pentru două zile, a zis ea, rîzînd. Peste două zile mergem împreună în oraşul dumitale. Am treabă acolo. Pentru asta am să te sărut“, a adăugat, lungind cuvintele.

Cît era de deplasat ! Cît de potrivnic tuturor concepţiilor lui, noţiunilor lui despre o fată, despre o femeie. Totuşi a rămas, ca un băieţel nătîng, şi se gîndea îngrijorat dacă nu cumva ea a glumit, sau într-adevăr îl va săruta. Cum de i-a venit în minte dorinţa asta ?

Două zile l-a tachinat mereu, şi-a bătut joc de el. Aşa cum ştiu s-o facă femeile. Pe nesimţite. Hotărît. Tenace. Furiş. Dacă el încerca să-i răspundă cu propriile ei arme, lovitura lui apărea stîngace şi ridicolă. Şi în cursul acestor două zile el s-a încurcat tot mai mult şi mai mult în plasa dulce şi chinuitoare.

Şi după aceea ? S-au întors într-adevăr împreună în oraşul lui. Şi în sanie, în drum de la gară, el a avut stîngăcia să-i amintească de făgăduiala dată. L-a învăluit într-o privire mirată şi dispreţuitoare. Desigur, n-a fost decît o glumă. Nu-l credea atît de copilăros.

Seara au mers la un concert, și aici, în sala de concerte, a întâlnit-o pe logodnica lui. Și cele două fete au stat alături, și el și-a dat seama într-o clipă de chin că sufletul și trupul pot să nu se contopească, că poți să te rupi în două, că parcă o iubești pe asta, dar eviți societatea ei, și parcă pe astălaltă o urăști, dar simți dorința chinuitoare de a fi iar și iar alături de ea.

Întîmplarea a făcut să plece printre ultimii. Străzile orașelului erau pustii. Ședeau așa de aproape unul de altul în sania strîmtă! La un viraj brusc în colțul unei străzi, ea s-a clătinat, parcă în cădere, și el a cuprins-o imediat de mijloc, și în clipa aceea ea și-a dat voaleta peste cap și i-a întins buzele sale. O clipă a privit-o uimit, cu admirație. Apoi parcă l-a împins cineva înspre ea. S-a avîntat spre ea, așa cum se repede o pasăre asupra prăzii. Și s-au prins într-un sărut lacom și dulce. În aceeași clipă, în plin viraj, de după o casă înaltă și întunecată a apărut luna plină, galbenă.

Atunci a uitat de avertismentul „Teme-te de un sărut sub clar de lună“, de care-și amintea acum. Simțea buzele gingașe, fremătătoare, sărutîndu-i gura. Simțea pieptul acela fierbinte care dorea să se lipească de el. Și sania luminată de lună parcă ducea în goana ei doi fugari fericiți, care au aflat înțîia oară adevărata libertate.

Și sufletul însuși era prins în contopirea acestor trupuri. Dar i-a părăsit îndată și a plecat de unul singur pe pustiul de zăpadă, în albul lunii, ca un noruleț alb, ca scîrțîitul zăpezii, ca sunetul unei sânni ce se depărtează în goană. Și o blîndă muștrare a prins glas în inima lui, dar inima a sugrumat-o, așa cum poți să sugrumi noaptea copilul cu care dormi. Și iată, copilul nu mai e.

S-au căsătorit. La trei săptămîni după noaptea aceea. Vreme de trei săptămîni, buzele lor se sărutau, și ei se certau. Vorbele mîngîietoare și cele de neînțelegere se împleteau între ele, răsucindu-se și înnodîndu-se. Și se răsuceau tot mai puțin și mai puțin. Iar nodurile sporeau tot mai mult și erau tot mai strînse. Sufletul îi spunea :

„Nu-ți nenoroci tinerețea“. „Teme-te, teme-te“, venea un glas de undeva de departe. Dar ochii unuia se uitau în ochii celuilalt și stăruia în ei o fericire lacomă. Și unii, și alții ascundeau ceva. O inimă și cealaltă hotăra fiecare în felul ei. Una spunea : „Totuși am să plec“. Cealaltă spunea : „Totuși am să te iau“. Și cea care vroia să plece n-a mai apucat să plece. Iar cealaltă, care vroia să-l ia, l-a luat. Arcanul subțire și-a nimerit ținta. Desfășurat o clipă, lațul s-a strîns cu putere.

„Te nenorocești, i-a spus tatăl lui. Am să-ți dau binecuvîntarea, dacă mă rogi atîta să ți-o dau, ba chiar mi-o ceri. Dar tu știi că eu nu am bani. Uite, din puținul pe care-l am, îți dau tot ce am putut să adun.“

„Știi că am făcut lucrarea aceea. Aștept atîtea de la ea ! Vom munci amîndoi.“

Bătrînețea a oftat adînc, știind că nu există drum de la bătrînețe la tinerețe.

S-au căsătorit.

În acea primă lună care se cheamă luna de miere, în fiecare noapte cu lună, și în nopțile cu lună în declin, și în nopțile fără lună, el o săruta pe femeia aceasta frumoasă, soția lui, își lipea trupul tînăr de trupul ei tînăr și lacom, și adormeau îmbrățișați, și cînd se trezea noaptea, vedea că buzele lui tot mai sărutau sinii ei. Dar, trezindu-se noaptea, își desprindea încetîșor buzele din sărutarea nesfîrșită și cădea pe gînduri, și sufletul lui se îndepărta și se răcea, ca un nor alb în lumina lunii, strîngîndu-se ca să se mistuie.

„Cînd o rămîne însărcinată, o să se sfîrșească fericirea voastră“, i-a zi odată mama lui. Mama o ura pe femeia arogantă și frumoasă, care i-a luat fiul, așa cum și femeia aceasta o ura pe ea. Cuvintele brutale ale mamei l-au ofensat. Erau într-adevăr de o brutalitate monstruoasă. Despre ce fericire vorbea ea ? Fericirea începea și se sfîrșea cu sărutul din zi și cu sărutul din noapte. El nu era fericit.

S-au mutat în alt oraș. Mama și soția se urau. Pe lumea asta, mamele și soțiile se urăsc adesea. E aici, se vede, o lege misterioasă.

„Ai putea crede că e îndrăgostită de tine“, i-a spus frumoasa femeie. Cuvintele acestea brutale erau încă și mai brutale, și mai îngrozitoare în odioasa lor absurditate.

Cei doi erau împreună, ei doi. Așa se și cuvenea să fie. În jurul lor era o lume de care nu erau în nici un fel legați. Deasupra lor era cerul, care nu răspunde nicio dată. Roata vieții se învârtea. Orașul acesta mare se pregătea pentru marea sărbătoare a toamnei. Ei erau împreună, ei doi, și nimeni nu-l putea apăra pe unul de celălalt, iar dragostea știe să lovească cu un cuțit nevăzut. Și cu un cuțit pe care-l vezi.

Ea era însărcinată.

El își dădea seama vag că viața lor se schimbă într-un fel. Se făceau pregătiri pentru venirea pe lume a unei noi ființe. Soția lui zămislea încet în făptura sa o viață nouă, și trupul ei se slăbea în parte. Dar era ca și mai înainte frumoasă și încă și mai pătimașă. Și în el ardea patima, dar lumina ei era parcă învăluită în fum.

Nici ea, nici el nu se gîndeau cîtuși de puțin că între ei se și afla cineva. Ceva s-a întîmplat, e adevărat. Dar că acest ceva era deja cineva, despre asta ei încă nu-și dădeau seama limpede. În răstimpuri — nu întotdeauna — lipindu-se de trupul ei care tremura, el auzea cum sub inima ei bătea un ciocănel subțire. Noua pruncie își vestea venirea și nu voia ospete întîrziate ale tinereții. Dar cele două inimi băteau dulce și nu o auzeau. Și zilele treceau cum trec norii. Noaptea se mistuiau așa cum se mistuie norii.

Lunile s-au învălmășit. Ciocănelul acela subțire părea că bate tot mai aproape și mai aproape. Mîngîierile alternau cu un simțămînt de repulsie și spaimă. Și erau tot mai rare. Dar atunci cînd apăreau, erau uneori de o intensitate maximă. Și cea din urmă mîngîiere și de-o parte, și

de alta s-a iscat cu numai cîteva ore înainte de a răsuna în cameră tipătul pruncului.

Omul cel palid scoase un oftat. Revăzu clar fața aceea de copil, de o fină expresivitate încă din primele zile, fruntea frumoasă, ușor bombată, ochii mari și albaștri, care au început să vadă abia după mai multe zile. Glasul gingaș de copil, întotdeauna mișcător, în cele dintîi manifestări ale sale, neputincioase, la prima plîngere de neajutorare, mută, la primul strigăt, la prima rugă de ajutor.

A trăit numai patru săptămîni și a fost omorît. Copilul a fost omorît, deși nu l-a sugrumat nimeni. Dar un copil se naște pentru ca să trăiască, și dacă el i-a părăsit după patru săptămîni, și după țipete sfîșietoare, înseamnă că a fost omorît. Cine l-a omorît ? Cu ce ? Cu rea voință ? Cu gînd rău ? Ea a spus că da, cu gînd rău, și că gîndul acesta era al lui.

Ce minciună revoltătoare !

Copilul s-a îmbolnăvit după trei săptămîni. Țipa cu o voce stridentă, ca și cum ar fi fost supus la chinuri. Avea convulsii, spasme. I-au dat calomel. Mai întîi au crezut că e de la stomac, de la lapte. Curînd s-a constatat că era altceva. Encefalită, a spus medicul. Nervozitatea părinților. Encefalită. Poveste obișnuită.

Copilul a țipat neconținut șapte zile și șapte nopți. Ultimele zile de fapt nu mai țipa, ci horcăia slab și scotea țipete scurte. Fața lui se făcea tot mai mică, se subțiasă pînă la transparență, devenise fantomatică, iar ochii lui mari, albaștri, cu o privire rugătoare în ei, în care i se citea chinul, se făcuseră neverosimil de mari. Expresia aceasta a ochilor nu putea fi uitată. Copilul nu putea vorbi, nu avea cum să-și aline durerea cu ajutorul cuvintelor. Iar durerea era așa de mare, încît, deși numai la patru săptămîni, chipul lui avea expresia unui copil de cîțiva ani. Țipătul lui mut era țipătul unui om torturat, supus la chinuri pe nedrept, pentru vini pe care nu le-a săvîrșit. Ochii lui implorau cu disperare ajutorul care înțîrzia să vină. Pentru că tot ce se făcea pentru el nu-i adu-

cea nici cea mai mică alinare. Parcă era otrăvit și-l ardea un foc lăuntric. Arzînd, parcă prefăcea cu această ardere toate ceasurile sale în zile lungi, iar zilele în săptămîni și în luni, și din ochii aceia mari privea nu un copil de cîteva zile, ci bătrînețea muribundă, chinuită de boală, neînțeleasă și neputînd ea însăși înțelege tortura asta inevitabilă. Ba nu, copilul acesta înțelegea totul, în ochii lui stăruia o privire încordată în care se vedea că înțelege lovitura ce se apropie și care e aici, și se clatină, și dintr-o clipă în alta va cădea și i se va înfige în creier, și groaza care-l cuprinde e de neîndurat, și el trebuie să se salveze, să sară din pat, să fugă. Dar nu are picioare și n-are unde să fugă.

Tatăl și mama copilului aflat pe moarte au uitat pentru o vreme de dragostea în vrăjmășie care-i lega și urmăreau cu sufletul sfîșiat chinurile, cărora nu puteau să le pună capăt. Vegheau cu rîndul la patul copilului și cel mai mult stăteau împreună la căpătiul lui. Iar noaptea, lăsînd copilul în grija doicii, cădeau într-un somn greu și aveau simultan aceleași și aceleași vise. Se trezeau tremurînd în același timp și se agătau unul de altul, și coșmarul continua aeivea. „S-a sculat?” întreba ea, cu ochii pe jumătate închiși, între somn și veghe. „S-a sculat, îi răspundea el, fără a deschide ochii. Vine înapoi, se apropie de patul nostru, se chinuie.”

Și, încremeniți amîndoi, vedeau prin pîcla somnului copilul, cu mîinile întinse înainte, dîndu-se jos din leagănul lui și călcînd ușor pe podea cu piciorușele goale, și auzeau o voce fantomatică implorînd: „Mă doare! Mă doare! Ajutați-mă!”

La sfîrșitul acestei săptămîni, doctorul l-a chemat deoparte și i-a spus: „Scoateți-vă soția din casa asta. Plecați și dumneavoastră. Amîndoi sînteți pe cale de a înnebuni. Copilului nu îi este dat să trăiască. Infirmiera și doica au să-l ajute mai mult decît îl ajutați dumneavoastră acum. Duceți-vă soția la un hotel.”

A dus-o.

Cînd s-au văzut într-o altă cameră, cînd el a ieșit apoi pe coridor, a mers pînă la capătul coridorului și s-a reîntors în cameră, și-a amintit foarte lămurit de vremea atît de apropiată cînd era cu desăvîrșire singur, cu cărțile sale, cu munca sa la care trudea de ani de zile, pe care acum o abandonase. Și pentru o clipă puse stăpînire pe el o cumplită sete de libertate. Pentru o clipă se cufundă în gînduri care-l priveau numai pe el, fără să se gîndească la nimeni și la nimic altceva, fără a-și aduce aminte nici de copilul muribund, nici de femeia aceasta frumoasă, soția lui. Iar femeia aceasta frumoasă i-a citit gîndul pe față. Și a zis : „Aștepți să moară copilul nostru ?“ Era crud și neadevărat.

Se obișnuise de mult cu replicile ei demente. Nu i-a răspuns și a plecat acasă, la copil. A văzut mistuindu-se privirea lui cea din urmă. I-a auzit cel din urmă horcăit, geamătul slab al morții. Și a primit în suflet această durere sporită a neputinței de a-i da ajutor. Copilul a murit.

Dar părea că în ultima privire a copilului nu se mai citea suferința, ci cruzimea, nu ruga de a fi ajutat, ci reproșul, un reproș dement pentru chinurile lui incredibile. Ca și cum copilul ar fi întins mînuța ruptă, plină de sînge, spre cel aflat în preajma lui nu ca să-i strîngă mîna, în semn de bun rămas, ci ca să-l mînjească cu sîngele său pe cel care fusese aproape și nu l-a ajutat.

Apoi a intrat într-un vîrtej.

Vorbele demente se succedau la nesfîrșit. Un suflet zdrobit sfîșia alt suflet zdrobit, pentru ca în acest joc cu ghearele să asurzească puțin de propria sa durere. În odăița în care stăteau cei doi se rosteau reproșuri neverosimile, iar în spatele urii lor stătea un al treilea. Reproșurile neverosimile, mincinoase fiind, se spulberau de la sine. Dar după ele, ca după o apariție a diavolului, în cameră parcă rămînea o duhoare de pucioasă.

Și ultimul necaz. Nu aveau bani. El trebuia să meargă să ceară bani cu împrumut de la niște cunoscuți. Doar

cîteva stații de cale ferată. A plecat singur, nu era să se ducă amîndoi ca să ceară bani.

Abia a urcat în vagon, că a simțit o greutate în respirație. Din pricina oboselii, sau poate a aerului închis, sau pentru că în vagon era o femeie cu un copil care plîngea. A făcut un efort să rămînă pînă la prima stație, cu gîndul ca acolo să treacă în alt vagon. Dar pe măsură ce roțile grele ale vagoanelor își cîntau cîntecul lor monoton de fier și fontă, durerea din tîmple sporea tot mai mult și respirația devenea tot mai grea. Copilul nu mai contenea din plîns. Era insuportabil. S-a ridicat de pe locul lui și a luat-o spre vagonul vecin. Făcuse asta de atîtea ori mai înainte! Ceva cît se poate de simplu. Dar a alunecat.

I s-a părut că visează cînd corpul lui în cădere s-a făcut una, într-o înfricoșătoare contopire, cu trenul negru huruitor. Pentru o clipă văzu totul ca într-o fulgerare — camera cu copilul muribund, camera de la hotel, unde era soția lui, vagonul din care abia a ieșit, cerul și pămîntul, răsturnate, prinse într-un danț alungit, tot trenul lung, care în momentul acela cotea în pantă, intrînd în pădure, și propriul său corp, strecurîndu-se repede, în izbituri, de la o verigă la alta, de la un colț la altul, în jos, între lemn și metal, pe lemn, pămînt și metal.

Leșin. Sînge. Mult sînge. Umezeala neînțeleasă a picioarelor ciudat schimbate. O brancardă. Oameni străini. Voci alarmate. Coborîrea în infern. Înălțarea în infern, într-o casă uriașă și înfricoșătoare, într-o închisoare care se numește spital.

Femeia cea frumoasă a fost și a plecat. Probabil că mîine va veni din nou, deși ieri n-a fost. Femeia cea frumoasă va veni.

În aerul proaspăt al nopții de martie a amuțit de mult țipătul dement al copilului sau al pisicii. Deasupra geamurilor ciripeau vesel vrăbiile.

Și a venit altă noapte, și iar se auzea țipătul acela din noapte. Și au trecut, plutind și învălmășindu-se, zile și

nopti. În aerul albicios al dimineții ciripeau iar vrăbiile. Primăvara se statornicea.

Omul cel palid zăcea liniștit în patul său de spital. Zăcea absolut liniștit, și atunci când infirmiera s-a apropiat de el și l-a pipăit, a clătinat din cap și buzele ei strinse au șoptit ceva.

Ce au șoptit ele ? Cu sfinții odihnește ? sau Domnul a răbdat, că răbdarea e de la Dumnezeu ? Sau altceva ? Infirmiera a ieșit, ca să cheme oamenii să ducă mortul la morgă.

Fața palidă era liniștită acum în liniștea gravă a morții. Ochii închiși se înfundaseră în orbite, ca și când, închizându-se, priveau înăuntru. Dar în colțurile buzelor strîmbate încremeniseră cuvinte amare de mustrare. „Am dorit fericirea și n-am văzut-o. Am avut viață, dar mi-a fost luată. Am avut tinerețe, dar mi-a fost călcată în picioare.“

Afară, vrăbiile ciripeau tot mai tare. Pe cer se desfășura larg o dimineață palidă. Roata vieții se învîrtea. Marele oraș se pregătea pentru marea sărbătoare a primăverii.

(IGOR BLOCK)

ZINAIDA HIPPIUS

(1867-1945)

Formată sub influența lecturilor din Gogol, Dostoievski, Edgar Poe, Baudelaire, debutând ca poetă în 1888, Zinaida Hippus s-a aflat, de la începutul activității sale, în centrul mișcării literare din Rusia datorită propriei sale prestanțe ca scriitoare, dar și faptului că a fost soția lui Merejkovski, pe care l-a secondat adesea în acțiunile și inițiativele sale cu caracter literar-obștesc (printre altele, în organizarea Societății religioase și filozofice din Petersburg și în editarea revistei *Drum nou*, 1902-1904). Ca și în cazul altor scriitori din acea vreme, revoluția din 1905 a marcat în viața Zinaidei Hippus un moment de opoziție la adresa țarismului, prilejuind manifestări publicistice, precum volumul *Le tsar et la Révolution* (în colaborare cu Merejkovski și Filosofov), apărut în 1908, la Paris.

Momentul revoluției din 1905 și-a aflat ecoul și în activitatea literară a Zinaidei Hippus, accentuând preocupările sociale. Ego-centrismul, notele individualiste, dorul de „a afla ceea ce nu există pe lume“, conștiința însingurării, stările incerte de melancolie ce fuseseră proprii liricii de început și primelor volume de nuvele — *Oameni noi* (1896), *Oglinzi* (1898) — cedează loc treptat, de prin 1904-1905, interesului pentru problemele sociale și politice, timid afirmate în *Al doilea volum de versuri* (1910) și mult mai puternic în proză (volumul de nuvele *Negru pe alb*, 1908; *Furnicile*, 1912; romanul *Păpușa diavolului*, 1911). În proza acestor ani, se remarcă o lărgire a tematicii (tema omului mic ocupă un loc important), a tipologiei (interesul pentru figuri de revolu-

ționari), autoarea încercînd o cuprindere a vieții diferitelor straturi sociale din Rusia. Încă Valeri Briusov remarcase diferența dintre maniera și stilul poetei și al prozatoarei, subliniind muzicalitatea și armonia decantată a versurilor Zinaidei Hippus și situînd-o pe acest plan în făgașul tradiției lui Pușkin și Tiutcev. Prozatoarea se distinge prin sobrietatea narațiunii, economia mijloacelor de expresie, adesea printr-un laconism cehovian, dar și prin acuitatea observației psihologice și a conflictelor înfățișate (*Pelerinul*).

Sub pseudonimul Anton Krainii, a publicat articole de critică literară, reunite în volumul *Jurnal literar* (1908). Dintre operele scrise în ultima perioadă a vieții sale, petrecută la Paris, remarcăm volumul memorialistic *Chipuri vii* (1925).

PELERINUL

Era o seară neagră de septembrie. Deopotrivă negre erau noroiul de toamnă de pe ulicioara satului și cerul de deasupra; dacă totul s-ar fi răsturnat cu picioarele în sus nimeni nici n-ar fi băgat de seamă schimbarea. Era cald, domnea o liniște deplină. Se vede că norii coborîseră jos de tot. Dar de plouat, nu ploua.

Din întinericul negru și pîcios, răsări în seara aceea un pelerin cu potcap, purtînd pe umeri un sac. Bătu la ușa casei lui Spiridon. Obloanele erau închise, dar prin crăpături răzbea o diră de lumină.

Pelerinul bătu la ușă, rugînd să fie primit. Spiridon deschise ușa și-l pofti înăuntru.

Casa era mare, albă, primitoare deși nu tocmai nouă. Cu puțin timp înainte terminaseră de refăcut soba și în odaie era cald. Spiridon era un țăran serios, căruia nu-i plăcea să bea, iar familia toată era numai el și nevastă-sa, pețită dintr-un sat îndepărtat.

Călugărul intră, se închină în fața icoanelor din colț, apoi făcu plecăciuni spre cei patru pereți ai odăii.

— Bună să vă fie inima, stăpîne și stăpînă ; să vă binecuvînteze Domnul și să-și reverse mila asupra voastră că ați primit un drumeț să înnopteze sub acoperămîntul vostru.

— Bine, lasă astea... pune-ți colea bocceaua și treci la masă, zise Spiridon. Tocmai ne gîndeam să mîncăm de cină. Să așeze nevastă-mea masa și apoi ne culcăm. N-are rost să ardem lampa de pomană ! N-am apucat încă să terminăm treaba la treierat și se cuvine să ne grăbim, să nu ne apuce vremea rea. De unde vii, părinte ?

— De la mînăstire, drăguță. De la o mînăstire din apropiere, de la mînăstirea celor patruzeci de sfinți. Da de dus mă duc departe. M-a binecuvîntat părintele egumen să pribegesc...

— Așa ? Bine ! Hai, Mavra, pune masa. M-ai auzit ?

Mavra șezuse pînă atunci în tăcere, nemișcată, la colțul mesei, lîngă lampa mică de gaz, ce abia pîlpîia. Broboada de stambă trasă pe frunte, îi umbrea chipul, dar cînd femeia se ridică, la lumina lămpii i se văzu chipul întunecat, negru de tot și parcă acoperit de rugină.

Mavra se apropie în tăcere de vatră, și într-o liniște deplină se apucă să trebăluiască. Ai fi zis că doarme.

Spiridon, un țăran tînăr, plăcut la chip, cu barba bălaie, își făcu semnul crucii, după care se așeză la masă. Apoi oftă.

Deși în casă era cald și destulă lumină, domnea o pustietate tristă, un dor ascuns. Ceasul alb, împodobit cu trandafiri, ticăia și el trist. Doar pelerinul se războia aprig pe laviță cu sacul său, bolborosînd nu se știe ce, poate fragmente de rugăciuni și ofta zgomotos cu un aer preocupat.

— Vino încoace, părinte, să bei niște cvas, spuse Spiridon. Nu prea știu cum să-ți zic...

— Pamfili, preasmeritul Pamfili mă cheamă. Să te aibă Hristos în mila lui ! Nu se prea cuvine să beau cvas,

că-mi țin trupul în post. Doar așa, să mă răcoresc. La drum, se îngăduie...

— Vino, părinte, vino, repetă indiferent Spiridon.

Mavra le aduse pîine, o ulcică, linguri, apoi se retrase în același loc, în colț.

— Da' tu nu mănînci ? întrebă Spiridon.

Mavra răspunse încet, de parcă ar fi citit :

— Nu...

Spiridon sorbi vreo două linguri, după care aruncă o privire spre călugăr ; acesta avea părul din cap și barba parcă jumulte sau mîncate de molii ; chipul pămîntiu, încă tînăr era plin de zbîrcituri. Fără să se adreseze cuiva anume, țăranul spuse :

— Da... mare nenorocire mi s-a întîmplat... Nevastă-mea tare mult sînge rău își mai face... E împietrită de durere, nu alta...

— O nenorocire a intrat în casa voastră ? întrebă peleurinul. Da, da, ochii stăpînei sînt negri precum noaptea. Ce-ați pătît ? Ce supărare v-a trimis Domnul ?

— Ei, nu știu cum să zic, dar copiii nu stau în casa noastră, explică Spiridon. Vineri am dus băiețelul la cimitir. E al patrulea pe care-l îngropăm. Ceilalți, Dumnezeu să-i ierte, n-au trăit mai mult de zece zile. Cum se nașteau și mureau. Pe cînd ăsta, ultimul, Vasiutka, împlinise patru ani, mergea pe-al cincilea. Ce flăcăiaș vesel era ! Și nimeni nu știe din ce ni se trage... A pus boala mîna pe el și l-a ținut așa, de l-a chinuit nu știu cît. Nevastă-mea s-a dus cu el și la spital... Și tot a murit.

— De nu s-ar fi chinuit, treacă-meargă, treacă-meargă, se auzi dintr-o dată vocea Mavrei din ungherul în care ședea ; era un glas neașteptat de sonor și în același timp parcă spart. Ce s-a chinuit, ce s-a mai chinuit... Zile în șir n-a avut liniște... Îl luam în brațe, și capul îi atîrna, îi atîrna mereu. Nici de plîns nu mai plîngea, doar mă privea drept în ochi. Îl întreb : „Vasiutka, ce să-ți dau eu ție ? Să-ți dau ceva, copilașul meu drag ?“ Iar el, privin-

du-mă țintă, zicea așa, cu glasul pierit : „Măicuță, să-mi dai niște lapte, dar parcă nu mi-e poftă...” Niște lapte... de... dar nu-i era poftă...

Glasul conteni brusc; femeia întoarse capul.

Se vedea că Mavra nu povestea pentru prima oară despre Vasiutka al ei și se vedea că de fiecare dată o făcuse cu aceleași cuvinte, terminase la fel...

Călugărul oftă adînc, căută să pară întristat, apoi, făcîndu-și semnul crucii, rosti :

— Odihnește Doamne, sufletul robului tău de curînd răposat, pruncul Vasili. Sfîntă îi voința Domnului. Căile Domnului sînt de nepătruns. Iar tu, roaba lui Dumnezeu, Mavra, nu-ți încrîncena inima. Primește încercarea cu smerenie și supunere. Mari sînt păcatele și fărâdelegile noastre și nu există pedeapsă pe măsura lor. Domnul Dumnezeu e încă milostiv cu noi păcătoșii...

— Ce flăcăiaș vesel era ! spuse iarăși Spiridon, cu gîndul aiurea. Și așa am rămas acum singuri. Ea, pare-mi-se, nici nu mai poate naște. Are ceva, nu știu ce, stricat înăuntru. Iac-așa o să ne ducem traiul. Iar la noi la țară tare e greu fără copii. N-ai cu cine munci la cîmp. Și ce copil bun era Vasiutka !

Călugărul sări încruntat de pe laviță :

— Purtați-vă crucea, pe măsura păcatelor voastre, rosti el cu un fel de bucurie în glas. Ce, nu știți ? Cum spune Sfînta Scriptură ? Să nu iubiți lumea și nici cele lumești, desfătarea trupului... Și tot acolo mai zice : Priviți păsările cerului, nu seamănă, nu culeg... iar voi ? V-ați lăsat prinși în mrejele lumii acesteia pămîntene, de aceea vă pedepsește Dumnezeu pentru păcatele voastre.

— Noi, păi noi... rosti Spiridon indiferent, sîntem păcătoși, ce-i drept... Dar dacă stai să te gîndești, ce așa păcate grozave aveam ? Știm și noi carte. Am auzit și noi cum scrie : „În sudoarea frunții să-ți cîștigi pîinea...”

— Scrie... e adevărat, dar unde scrie ? i-o reteză Pamfili. Cînd s-au spus cuvintele astea ? Încă înainte ca dom-

nul nostru Isus Hristos să fi coborît pe pămînt. Iar el cînd a venit a zis : „Priviți păsările cerului...” Și a mai zis : „Cine nu-și va părăsi tatăl și mama, și nevasta și copiii...” ai văzut cum zice ? și copiii ?

— O fi scriind, răspunse nemulțumit Spiridon cu un glas tărăgănat și căscă obosit. Părinte, tare ești pornit, după cîte văd eu. Ai face mai bine să te culci, că e tîrziu. Și apoi, ce-am zis eu ? Am zis numai că-mi pare rău. Ce să mai vorbim ? Îmi pare rău. Și apoi și nevastă-mea tare se mai amărăște, săraca...

Țăranul se ridică de la masă, căscă și oftă de cîteva ori, își făcu rugăciunea, apoi își scoase briul, îl împături și se urcă pe cuptor.

Dar Pamfili nu avea stîmpăr.

— Zici că se amărăște ? Domnul Dumnezeu este mult prea milostiv și mult prea răbdător cu păcatele noastre. De ce ați îndrăgit lumea asta pămînteană și tot ce este în această lume ? Privește-mă mai bine pe mine, păcătosul. De semănat nu semăn, de cules nu culeg, și nu strîng în hambare, zilele mi le petrec în rugăciune sau pe drumuri, n-am nici nevastă, nici copii, nici în alt chip nu sînt legat de cele pămîntești, pe toți oamenii îi socotesc frați, pe toți îi iubesc, toți îmi dau de mîncare. De moare cineva, eu văd în asta voința lui Dumnezeu. Treaba mea e să mă rog pentru odihna sufletului lui. Asta mi-e bucuria, și de aceea viața mi-e ușoară. Merg pe drumul ce mi l-a arătat Domnul Dumnezeu. Pe cînd voi, v-ați legat de viața pămîntească, de cele trupești.

— Ajunge cu atîta vorbă, rosti Spiridon de pe cuptor cu glasul somnoros, Mavra, de ce nu strîngi vasele ? E timpul să stingem lumina.

Pamfili trecu lîngă laviță, își aranjă bocceaua, gata de culcare. Vorbea ca pentru el, mai mult bolborosea, dar tot oftînd și cu aceeași imputare în glas.

Cînd Mavra se apropie de masă să ia farfuriile, el se întoarse către femeie.

— Așa, nevastă, roagă-te lui Dumnezeu și te căiește. Poate te iartă Domnul.

Mavra se opri și-i aruncă o privire de sub basma. Era a doua oară că-l privea în felul acesta.

— Ce să mai vrea de la mine Domnul Dumnezeu ? întrebă țărancă. Și apoi, nici nu e vorba de mine. Nu despre chinul meu vorbesc. Vasiutka... el de ce s-a chinuit ?

— Pentru păcatele tale, răspunse călugărul.

Femeia părea să nu-l fi auzit.

— Măcar de-ar fi murit dintr-o dată, continuă cu același glas scârțâit și spart. Dar nici măcar n-a murit dintr-o dată. Căpșorul îi atirna tot mai mult, tot mai mult. „Măicuță, zicea, să-mi dai niște lapte. Aș bea lapte, dar parcă nu mi-e poftă...”

Femeia se lăsă pe laviță, lângă masa care rămăsese nestrînsă și tăcu.

— Cum îți zic, păcatele tale, repetă cu convingere călugărul. S-a chinuit pentru păcatele tale. Și dacă n-ai să te rogi întruna de iertarea păcatelor tale, nici pe lumea ailaltă copilașul n-are să aibă pace. Și acolo are să îndure aceleași chinuri.

Mavra parcă se trezi din somn și aruncă o privire pelerinului.

— ...pentru păcatele mele ?

— Pentru păcatele tale. Și acum zbuciumîndu-te în durere, păcătuiești și mai mult. Căci zis-a Domnul : „Să nu iubiți lumea, să nu îndrăgiți cele pămîntești.”

Călugărul vorbea întruna în timp ce-și potrivea bocceaua în colț, pregătindu-se să se culce, după ce-și va fi rostit rugăciunea. Dar nu apucă să termine fraza „Să nu iubiți lumea, să nu îndrăgiți cele pămîntești” că Mavra se smulse brusc de la locul ei și se repezi spre laviță.

— Ieși afară, asta e ! strigă ea. Ieși afară din casă ! Pelerinul înlemni.

— Ce-i cu tine, măi femeie ? Ai înebunit ?

— Ți-am zis să ieși afară, repetă Mavra. Și așa... și fără tine mi-e viața un chin. Și ai mai venit și tu, blestematule, cu păcatele tale. Pleacă numaidecît !

Femeia era înaltă, voinică, iar chipul întunecat parcă mîncat de rugină, o făcea în această clipă fîroasă. Pelerinul, cum era el mic și slab se înfricoșă.

— Ce să însemne asta, Doamne Isuse, Maica Domnului ? Ce s-a întîmplat cu tine, măi femeie ? Vino-ți în fire ! Dacă vrei, pot să-ți fac o rugăciune.

— Ți-am zis să ieși afară imediat ! țipă ascuțit Mavra. N-am nevoie de rugăciunile tale, de rugăciunile tale care nu vorbesc decît de chinuri. Ieși afară, numaidecît, cît mai ești încă teafăr, cît nu te-am făcut bucăți...

Și-l împingea spre ușă, tîrînd din urmă bocceaua s-o arunce afară. Speriat, pelerinul strigă cu un glas plîngăreț :

— Cum vine asta ? Măi, omule, unde ești ? Ascultă, muierea asta a ta a căpiat, vrea să mă dea afară. Acum noaptea vrea să dea afară un pelerin din casa ta... Ei, bade !

Spiridon se trezi și se foi pe cuptor.

— Vrea să te dea afară ? Las-o în pace, n-o băga în seamă. Nu e în apele ei. Ți-am zis eu, dă-i pace. Culcă-te în tindă, e cald acolo. N-are nimica.

— Dar cum așa ? De ce așa ? Muiere bleste...

Mavra îl împinse în tindă, zvîrli cu zgomot bocceaua, trînti ușa și trase zăvorul pe dinăuntru.

Spiridon se foi din nou.

— Ce-ai făcut, toanto ? Ai înnebunit de-a binelea ? De ce l-ai dat afară pe călugărul ăla ? Ei, femeie, nu prea știi de frică. Așteaptă tu, că o să-ți vină vremea.

Mavra stătea în mijlocul casei și respira din greu. În cele din urmă rosti :

— M-au lăsat puterile... Blestemat fie omul ăsta, Spiridoane... Zicea că Vasiutka al meu... e pe lumea ailaltă, zice, din cauza păcatelor... Să nu-l iubești, zice el...

cum așa, adică ? Nu s-a chinuit el mititelul destul aici pe pământ ? Măcar de-ar fi murit dintr-o dată. Știi și tu că n-a murit dintr-o dată... Capul îi atârna... „Măicuță, zicea, să-mi dai niște lapte... dar nu mi-e poftă...”

Mavra se prăbuși ca fulgerată pe laviță, nu se înțelegea dacă plînge cu hohote sau geme de durere ; lacrimi nu curgeau din ochii ei, bolborosea doar cuvinte fără șir, cu obrazul lipit de masă.

Spiridon se foia pe cuptor, ofta, dar tăcea.

(TATIANA NICOLESCU)

MAXIM GORKI

(1868-1936)

Debutul lui Maxim Gorki (pseudonimul lui Alexei Maximovici Peșkov) în 1891, cu nuvela *Makar Ciudra* aduce în literatura rusă a vremii o personalitate scriitoricească originală, care-și va pune creația în slujba idealurilor proletariatului, ce cunoaște în acei ani o perioadă de avânt a luptei sale de eliberare. La începutul activității sale literare, Maxim Gorki se afirmă ca un cîntăreț al înflăcărilor romantice, al înălțărilor nobile ale spiritului uman, însetat de libertate și dreptate, stînd mărturie nuvele precum *Makar Ciudra*, *Bătrina Izerghil*, *Malva*, *Nașterea unui om* (1912) și poeme în proză precum *Cîntecul șoimului*, *Cîntecul vestitorului furtunii* ș.a. Paralel cu acestea, setea de adevăr și dreptate socială își va afla manifestarea și în atitudinea de critică și contestare lucidă, realistă, a societății burgheze contemporane scriitorului, asupra toare, plină de păcate și vicii, evidentă în nuvele și schițe precum *Celkaș*, *Moș Arhip și Lionka*, *26 și una*. Alături de nuvelistică, autorul își încearcă puterile și în dramaturgie, căreia i se consacră cu deosebită aplicare în anii de la începutul secolului al XX-lea. După drama psihologică și socială *Micii burghezi* (1901), Gorki scrie binecunoscuta piesă *Azilul de noapte* (1902), care îi aduce o faimă europeană, fiind tradusă de îndată și reprezentată în mai multe țări, între care și România. Piesa se înscrie ca o sinteză a temei vagabondului, abordată și în nuvelistica timpurie a scriitorului, aducînd, esențializat în cunoscutul aforism *Omul — iată un cuvînt care sună mîndru*, un mesaj de profund umanism. Fără a idealiza cituși de puțin condiția vagabondului și tipul ca atare,

Gorki, însuflețit de un adânc sentiment de încredere în om, arată că în orice ființă umană, chiar în condițiile maximei decăderi, persistă potențe de afirmare generoasă, de reînviere morală și totodată face din situația și existența vagabonzilor un cap de acuzare împotriva societății burgheze.

Piese *Vilegiaturistii*, *Copiii Soarelui*, *Barbarii* dezbat problema misiunii și a rolului intelectualității, pledînd pentru participarea acesteia la lupta socială de pe poziții înaintate. Drama *Dușmanii* (1906) așază față în față cele două forțe în luptă — burghezia și proletariatul — sugerînd perspectiva inevitabilei victorii a muncitorimii. După romanul *Foma Gordeev* (1899), interesant tablou al societății burgheze din Rusia, văzută în dinamica luptei și conflictelor ei lăuntrice, Maxim Gorki dă, în 1907, romanul *Mama*. Caracterizată de V. I. Lenin ca „o carte necesară, pe care muncitorimea o va citi cu folos”, această operă se inspiră din evenimentele revoluționare ce au brăzdat istoria Rusiei în primii ani ai veacului, culminînd cu revoluția din 1905, și situează în centrul acțiunii figura unui erou nou, a revoluționarului Pavel Vlasov. În domeniul romanului, scriitorul mai dă pînă la Revoluția din Octombrie, *Viața lui Matvei Kojemiakin* (1910-1911), pătrunzătoare frescă a vieții provinciale din Rusia țaristă.

Orașul diavolului galben rămîne unul din pamfletele cele mai ascuțite îndreptate împotriva capitalismului și a falsei democrații.

Trilogia autobiografică (*Copilăria*, 1914; *La stăpîni*, 1916; *Universitățile mele*, 1923) zugrăvește copilăria, adolescența, tinerețea și mai ales arată călirea în viață a unui om ieșit din rîndurile maselor asuprite, constituind într-un fel puntea de legătură dintre creația prerevoluționară și cea postrevoluționară a scriitorului.

Creația literară și pozițiile ideologice ale lui Maxim Gorki dinainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și după această dată îl situează în mod firesc printre întemeietorii noii literaturi sovietice. În anii de după 1917, Maxim Gorki se afirmă în continuare în aceleași domenii literare care îi prilejuiseră mari succese și înainte. El scrie nuvele-portret (*L. Tolstoi*, 1919, V. I. Lenin, 1924), piese (*Vassa Jeleznova*, *Egor Bulciiov și alții*, *Dostigaiev și alții*) — în care urmărește destinele burgheziei ruse în

preajma revoluției și două romane, *Întreprinderile Artamonov* (1927) și *Viața lui Klim Samghin* (început în 1927, rămas neterminat). *Întreprinderile Artamonov* este istoria unei familii de burghezi ruși, zugrăvită în evoluția a trei generații, pînă în preajma Marei Revoluții Socialiste din Octombrie. *Viața lui Klim Samghin* este o amplă frescă, un roman-epopee, consacrat vieții intelectualității din Rusia, în decurs de 40 de ani, de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și pînă în 1917, punîndu-se accentul pe confruntările ideologice din sînul acestei pătri.

Gorki se afirmă în acești ani și ca autor de cunoscute reportaje (*Prin Uniunea Sovietică*, 1929) și mai ales ca un talentat publicist, militînd pentru idealurile progresiste, democratice, combătînd pe plan politic, filozofic, estetic, ideologia fascismului născînd și în genere manifestările antiumaniste și antidemocratice (*Cu cine sînteți voi, maeștri ai culturii*, 1932 ; *Umanismul proletar*, 1934 ; *Despre oamenii mici și faptele lor mărețe*, 1929 etc.).

Gorki a contribuit prin inițiative prețioase la edificarea culturii socialiste, organizînd colecții precum *Biblioteca poetului*, *Istoria războiului civil*, *Literatura universală*, apoi edituri, ziare, reviste.

NAȘTEREA UNUI OM

Aceasta s-a întîmplat în anul '92, an de foamete, între Suhumi și Ocemciri, pe malul rîului Kodor, aproape de mare, cînd prin murmurul vesel al unei ape limpezi de munte, se auzea clar zgomotul înfundat al valurilor mării.

Era toamnă. Frunze galbene de laur-cireș se învîrteau în spuma albă a Kodor-ului, ca niște somoni mici și sprințeni. Stăteau pe niște pietre, pe malul apei și-mi spuneam că pescărușii și cormoranii iau, probabil, și ei frunzele drept pești și se înșeală. De aceea strigă supărați acolo, în dreapta, în dosul copacilor, unde se aude zgomotul mării.

Castanii de deasupra mea sînt împodobiți cu aur; la picioarele mele sînt o mulțime de frunze care seamănă cu niște palme de mîini tăiate. Crengile carpenilor de pe malul opus sînt goale și atîrnă în aer ca o plasă ruptă. O gheonoaie de munte, galbenă cu roșu, prinsă parcă în plasa aceea, sare, lovind cu ciocu-i negru în coaja copacului, gonind insectele, iar pițigoi sprinteni și ciocănitorele cenușii, oaspeți veniți din Nordul depărtat, le mănîncă.

În stînga mea, deasupra vîrfurilor muntoase, atîrnă greu nori fumurii de ploaie. Umbrele lor se aștern pe povîrnișurile verzi unde cresc cîmșiri și unde, în scorburile fagilor și teilor vechi, se găsește „miere ametoitoare“, care, în vechime, era cît pe-acî să-i ducă la pieire — prin îmbătătoarea ei dulceată — pe soldații lui Pompeius cel Mare, doborînd o legiune de romani de fier. Albinele o fac din flori de laur și azalee, iar trecătorii o scot din scorburi și o mănîncă, întinzînd-o pe lavaș, o scovergă subțire pregătită din făină de grîu.

Mă îndeletniceam și eu cu același lucru, stînd pe pietre, sub niște castani. Întepat rău de o albină supărată, muiam bucăți de pîine într-un castron plin de miere și mîncam, admirînd jocul leneș al soarelui obosit de toamnă.

Caucazul arată, toamna, ca o catedrală bogată, ridicată de mari înțelepți, care sînt totdeauna și mari păcătoși, ca să-și ascundă trecutul de ochii pătrunzători ai conștiinței, o catedrală uriașă zidită din aur, peruzele și smaragde. Înțelepții au împodobit munții cu cele mai frumoase covoare țesute din mătase de turkmenii din Samarkand și Semah, au prădat toată lumea și au adus totul aici, înaintea soarelui, vrînd parcă să-i spună :

— Al Tău, de la ai Tăi, Ție !

[...] Văd niște uriași cu părul alb, cu bărbi lungi și cu niște ochi mari și veseli de copii, coborînd din munți și împodobind pămîntul, semănînd cu dărnicie, peste tot locul, comori de felurite culori, acoperind piscurile munților cu straturi groase de argint, iar povîrnișurile, cu țesătura vie a copacilor, de nenumărate specii. Bucata

aceasta de pământ binecuvîntat, încăput pe mîna lor, devine nespus de frumoasă.

A fi om și a trăi pe pământ e o datorie minunată : vezi atîtea lucruri frumoase, inima îți palpită de o chinuitoare dulceață într-o mută încîntare de frumos !

E adevărat că uneori îți vine greu, pieptul ți se umple de ură arzătoare, și tristețea îți sugă cu lăcomie sîngele inimii, dar și soarele se întristează deseori, privind oamenii : a muncit atîta pentru ei, însă bipezii nu i-au prea reușit...

Sînt, firește, și destui oameni buni, dar ar trebui reparați sau chiar refăcuți.

[...]În stînga mea, deasupra unor tufe, se leagănă niște capete. Voci omenști se aud slab prin zgomotul valurilor mării și prin murmurul rîului : „flămînzii“ merg la lucru, vin de la Suhumi, unde au construit o șosea, și se duc la Ocemciri.

Îi cunosc : sînt muncitori din gubernia Oriol. Am lucrat împreună cu ei și tot împreună cu ei am primit, ieri, socoteala. Am plecat înainte, noaptea, ca să văd răsăritul soarelui pe malul mării.

Sînt patru bărbați și o femeie tînă, cu pomeții obrazilor ieșiți în afară, însărcinată, cu un pîntec mare și umflat și cu ochii albaștri-cenușii, holbați și speriați. Îi văd capul legat cu o basma galbenă, legăîndu-se deasupra tufelor, ca o floare a soarelui în bătaia vîntului. La Suhumi, bărbatul ei a mîncat prea multe fructe și a murit. Am stat într-o baracă cu acești oameni : potrivit unui obicei rusesc, au vorbit despre nenorocirile lor atît de mult și așa de tare, încît vaietele lor s-au auzit, probabil, pe pe o rază de cinci verste.

Sînt oameni amăriți, striviți sub povara durerii lor, care i-a desprins de pământul lor natal, obosit și sleit, și i-a adus — așa cum vîntul mînă toamna frunzele uscate — aici, sub splendoarea unei naturi necunoscute i-a uimit și i-a orbit, iar condițiile grele de muncă i-au doborât cu totul. Priveau totul, buimăciți, clipind din ochii

ochii lor spălăciți și triști, zîmbindu-și jalnic și spunînd încet :

— Vai, ce bun e pămîntul aici...

— Rodește grozav...

— Dar dacă te uiți mai bine, e numai piatră...

— Da, e un pămînt prost...

Și își aduceau amînte de Vilceaua Iepeii, de Ogorul Uscat, de Locul Umed, de ținutul lor de baștină, unde fiecare petec de pămînt e cenușa strămoșilor lor, unde totul le e cunoscut, scump, viu în amintire și stropit de sudoarea lor.

Cu ei mai lucra o femeie înaltă, dreaptă, slabă ca o scîndură, cu niște fălci ca de cal și cu privirea ștersă a ochilor ei sașii și negri ca tăciunele.

Seara, această femeie, împreună cu cea cu basmaua galbenă, se ducea în dosul barăcii și, așezîndu-se pe o grămadă de pietriș, sprijinindu-și obrazul în palmă și aplecînd capul într-o parte, cînta, cu o voce subțire și parcă supărată :

Dincolo de țintirim...

prin tufele verzi...

Pe nisip...

Am să întind o basma albă...

Și am să aștept...

Pe iubitul meu scump...

Cînd are să vină iubitul...

Am să mă închin înaintea lui...

Femeia cu basmaua galbenă tăcea de obicei, îndoindu-și gîtul și privindu-și pîntecul, dar uneori cînta și ea, cu glas răgușit și gros, hohotind parcă :

Vai, dragul meu...

Vai drăguțul meu...

Nu vrea soarta...

Ca să te mai văd...

În bezna neagră și înăbușitoare a unei nopți meridionale, vocile acestea plîngătoare își aduceau amînte de

Nord, de pustiuri înzăpezite, de vuietul viforului și de urlete îndepărtate de lupi...

Mai târziu, femeia sașie s-a îmbolnăvit de friguri și a fost dusă la oraș cu o targă de pînză. Femeia se legăna pe targă și miorlăia, parcă continuîndu-și cîntecul despre cimitir și nisip.

[...]Legănîndu-se, basmaua galbenă dispăru.

Îmi isprăvii gustarea de dimineață, acoperii cu niște frunze mierea din castron, îmi legai traista și pornii fără grabă după cei plecați înainte, lovind cu bastonul meu din lemn de corn pămîntul întărit al cărării.

Iată-mă pe fișa îngustă și cenușie a unui drum. În dreapta mea se leagănă marea de un albastru închis ; ca și cum niște tîmplari nevăzuți ar netezi-o cu mii de gealae ; o brazdă albă fuge, fișîind spre țărm, mînată de un vînt umed, cald și aromat ca și suflarea unei femei sănătoate. O felucă turcească, aplecată pe bordul stîng, alunecă spre Suhumi, cu pînzele umflate, așa cum un inginer cunoscut din acea localitate, un om foarte serios, își umfla obrajii grași. Nu știu de ce, acesta spunea în loc de încet „întet“ și „mocar“ în loc de măcar.

— Mai întet ! Mocar că ești îndrăzneț, te duc imediat la poliție !

Îi plăcea să trimită lumea la poliție și-mi era plăcut gîndul că, acum, viermii din mormînt i-au ros, probabil, carnea pînă la oase.

[...] Calc ușor, parcă plutesc în aer. Gînduri plăcute și aduceri aminte pestrițe au încins o horă. Această horă din suflet seamănă cu creștetele albe ale valurilor mării : sînt la suprafață, iar dedesubt, liniște și nădejdi tinerești, luminoase și mlădioase, plutesc încet, ca niște pești de argint în adîncurile mării.

Drumul se apropie, șerpuind, de mare, de plaja pe care se urcă valurile. Arbustii vor și ei să privească valurile în față ; se apleacă peste panglica drumului, salutînd parcă întinderea albastră a pustiului mării.

Vîntul suflă dinspre munți : vine ploaia.

[...] Un geamăt slab în tufe, un geamăt omenesc, care îți zguduie totdeauna sufletul.

Dînd crengile la o parte, mă uit și văd pe femeia cu basmaua galbenă, stînd rezemată de un nuc, cu capul lăsat pe umăr, cu gura întinsă urît și cu ochii holbați, de nebun. Își ține mîinile pe pîntecul uriaș și răsufală atît de nefiresc și înspăimîntător, încît pîntecul îi tremură convulsiv. Femeia geme înăbușit, rînjindu-și dinții galbeni ca o lupoaică.

— Te-a lovit cineva? o întreb, aplecîndu-mă spre ea.

Femeia își mișcă picioarele goale în praful cenușiu, ca o muscă, și horcăie, clătînînd din cap.

— Pleacă... nerușinatule... pleacă...

Înțelesei despre ce este vorba — am mai văzut asta o dată —, mă speriai, firește, și mă dădu înapoi, iar femeia scoase un urlet puternic și prelung. Lacrimi turburi țîsniră din ochii ei, gata parcă să plesnească, prelingîndu-se pe fața-i purpurie, umflată de opinteală.

Văzînd aceasta, mă întorsei la ea, îmi aruncai traista, castronul și ceainicul, răsturnai femeia pe spate și mă pregăteam tocmai să-i îndoi picioarele din genunchi, cînd ea mă îmbrînci, lovindu-mă cu mîinile în față și în piept, se întoarse și se duse, ca o ursoaică, urlînd și horcăind, de-a bușilea, mai departe, în tufe :

— Tilharule.. diavole...

Brațele femeii se îndoiră, și ea căzu, lovindu-se cu fața de pămînt, și începu să urle din nou, întinzîndu-și convulsiv picioarele.

Cuprins de o emoție copleșitoare, aducîndu-mi aminte repede de tot ce știam în această privință, o întorsei pe spate și îi îndoi picioarele ; apa era gata-gata să i se rupă.

— Stai culcată. Ai să naști acum...

Fugii la mare, îmi suflecai mînele, mă spălai pe mîini și mă întorsei, ca să fac pe moașa.

Femeia se îndoaia ca și coaja de mestecăn în foc ; izbea cu mîinile pămîntul din jurul ei și, rupînd iarba

ofilită, tot vroia să și-o bage în gură, își presăra cu pământ fața înfricoșătoare, neomenească, cu ochii sălbăticiți și injectați. Apa i se rupsesse și ieșea capul. Trebuie să-i imobilizez picioarele, să ajut copilul și să am grijă să nu-și mai bage iarbă în gura strîmbată, care urla mereu...

Ne certam ; ea mormăia printre dinți, eu bombăneam cu vocea pe jumătate ; ea mă certa, de durere, și, probabil, de rușine, eu de fîsticeală și dintr-o chinuitoare milă de ea...

— Doamne, horcăi femeia, mușcîndu-și buzele vinete și pline de spumă.

Lacrimi îmbelșugate, care vădesc suferința insuportabilă a mamei, curg într-una din ochii decolorați parcă brusc de soare, și tot trupul i se frînge, despărțindu-se în două...

— Pleacă, diavole...

Mă tot îmbrîncește cu mîinile ei slabe și ostenite ; eu însă îi spun cu convingere :

— Naște mai repede, proasto !...

Mi se sfișie inima de milă și mi se pare că lacrimile ei mi-au intrat în ochi, că inima mi s-a strîns de durere și îmi vine să strig. Strig, în adevăr :

— Haide, mai repede !

Iată în mîinile mele un omuleț roșu. Văd printre lacrimi că-i roșu și de pe acum nemulțumit de lume : se zbate, face scandal și plînge, deși e legat încă de mamăsa. Are ochii albaștri, nasul turtit caraghios, pe fața roșie și mototolită, buzele i se mișcă, țipă.

— A... aa...

E-atît de lunecos, încît e gata, gata, să-mi scape din mîini. Stau în genunchi, mă uit la el și rîd cu hohote : îmi pare așa de bine că-l văd ! Uit ce trebuie să fac...

— Taie... șoptește încet mama.

Stă cu ochii închiși, are fața slabă și pămîntie, ca de moartă, iar buzele ei livide abia se mai mișcă :

— Taie... cu un briceag...

Cineva mi-a furat briceagul în baracă. Rup cu dinții mațul buricului, copilul plînge cu voce de bas de țăran din Oriol, iar mamă-sa zîmbește. Văd că ochii ei fără fund înfloresc minunat și o flacăra albastră arde în ei. Mîna ei negricioasă scotocește fusta căutînd buzunarul, iar buzele ei mușcate și însîngerate șoptesc :

— N-am... putere... am un șiret în buzunar... leagă-i buricul...

Scot șiretul și leg. Femeia zîmbește din ce în ce mai senin, atît de frumos și clar, încît zîmbetul ei e gata să mă orbească.

— Pune-ți hainele în ordine, eu mă duc să-l spăl...

Mama spuse, îngrijorată :

— Umblă încet.. bagă de seamă...

Omulețul acesta roșu nu cere prudență deloc. Și-a strîns pumnul și țipă amenințător, provocîndu-mă parcă la bătaie :

— A... aa...

— Ascultă, băiatule, trebuie să prinzi puteri, că de nu, semenii tăi odată îți rup capul...

Cînd un val înspumat al mării, care ne-a izbit vesel pe amîndoi, l-a atins întîia oară, copilul a scos un strigăt deosebit de grav și puternic. Pe urmă, cînd începui să-l bat pe piept și pe spate, închise ochii, prinse să se zbată și plinse cu un glas subțire. În răstimp, valurile îl scăldau, unul după altul.

— Plîngi, băiatule din Oriol ! Plîngi cît te ține gura...

Cînd mă întorsei cu el la mamă-sa, ea sta culcată, cu ochii închiși, mușcîndu-și buzele, cuprinsă de spasmele eliberării placentei. Totuși, o auzii șoptind printre gemete și oftături :

— Dă-mi-l.. dă-mi-l mie..

— Poate să mai aștepte.

— Dă-mi-l...

Și începu să-și descheie bluza, cu mîinile nesigure și tremurînde. O ajutai să-și elibereze sînul, pregătit de

natură pentru douăzeci de copii, și pusei cetățeanul furios din Oriol la trupul ei cald. Copilul înțelese și tăcu.

— Prea Sfântă Precistă, tresărea și ofta mama, aplecînd capul cînd pe o parte, cînd pe alta.

Deodată scoase un strigăt slab și tăcu. Pe urmă, ochii ei minunați, ochii sfinți de mamă, se deschiseră din nou, privind cerul albastru ; un zîmbet fericit, de recunoștință, arde și se topește în ei. Ridicînd mîna grea, mama își face semnul crucii și își binecuvîntează copilul...

— Slavă Ție, Maică Precistă... Vai... Slavă Ție...

Ochii i s-au stins, s-au prăvălit înăuntru. Femeia tace vreme îndelungată, abia mai răsuflă, apoi spune, deodată, cu o voce seacă :

— Dezleagă-mi traista, băiatule...

Am dezleagat traista. Mama m-a privit țintă și a zîmbit ușor. Bujorii îi străluciră slab pe obrajii supti și pe fruntea asudată.

— Dă-te mai încolo...

— Să nu țină prea mult...

— Haide, haide... dă-te mai încolo.

Mă dusei în tufe. Inima parcă îmi obosise și păsări minunate îmi cîntau încet în piept. Toate acestea, împreună cu zgomotul neîncetat al mării, sînt atît de frumoase, încît ai sta să le ascuți mereu...

Un pîriu susură prin apropiere, parcă o fată ar vorbi unei prietene despre iubitul ei...

Un cap îmbrobodit cu o basma galbenă, de data aceas-ta cum trebuie, se ridică deasupra tufelor.

— Ascultă, dragă, te-ai sculat prea devreme !

Ținîndu-se cu mîna de creanga unui arbust, femeia stătea în capul oaselor, suptă, cu fața cenușie, fără urmă de bujori, cu lacuri albastre mari în locul ochilor. Drept răspuns, șopti înduioșată :

— Uită-te cum doarme...

Băiatul dormea, frumos, dar, după părerea mea, nu mai frumos decît alți copii. Dacă însă era vreo deosebire,

aceasta consta în cele ce-l înconjurau : băiatul era culcat pe un morman de frunze tomnaticе, de culori aprinse, sub o tufă cum nu se găsesc în gubernia Oriol.

— Mai bine te-ai culca, dragă...

— Nuuu, spuse femeia, dînd din cap, care se mișca parcă pe un gît deșurubat, trebuie să mă spăl și să mă duc la...

— La Ocemciri ?

— Acolo ! Cîte verste au făcut ai noștri pîn'acum...

— Crezi că poți merge ?

— Dar Maica Domnului ? Mă ajută...

De... dacă merge cu Maica Domnului, trebuie să tac !

Femeia se uită sub tufă, la fața mică bosumflată, revărsînd din ochi raze calde de lumină duioasă, își linge buzele și își mîngîie, cu o mișcare înceată, pieptul.

Fac un foc și potrivesc niște pietre, ca să pot pune ceainicul pe ele.

— Acuma te tratez cu un ceai...

— Zău ? Dă-mi... Mi s-a uscat gîtul...

— De ce te-au lăsat ai tăi ?

— Nu m-au lăsat. Am rămas eu în urmă. Ei sînt beți... E mai bine așa... Cum nașteam, dacă erau ei aici ?

Mă privi, își acoperi fața cu cotul, pe urmă scuipă sînge și zîmbi rușinată.

— E primul copil ?

— Primul... Dar dumneata cine ești ?

— Parcă aș fi om...

— Se-nțelege că ești om ? Ești însurat ?

— Nu m-am învrednicit.

— Nu minți ?

— De ce să mint ?

Femeia plecă ochii și se gîndi puțin.

— Dar de unde cunoști treburile femeiești ?

De astă dată o mint. Îi spun :

— Am învățat. Sunt student. Știi ce-i asta ?

— Cum să nu ! La noi, băiatul mare al popii e tot student... Învață să iasă popă...

— Sînt și eu unul d-ăștia. Și-acum, mă duc după apă...

Femeia și-a plecat capul deasupra băiatului ei, să asculte dacă respiră, pe urmă s-a uitat la mare.

— Aș vrea să mă spăl, dar n-am mai pomenit așa apă... Ce apă o mai fi și asta? E sărată și amară...

— Spală-te cu ea, că-i sănătoasă!

— Oare?

— Zău așa. Și e mai caldă decît apa de rîu. Aici pîraiele sînt reci ca gheața...

— Tu știi mai bine...

Un abhazian călare trecu la pas, cu capul plecat pe o parte. Calul lui mic, numai vine, ne privi chiorș, cu un ochi rotund și negru. Își mișcă urechile și sforăi. Călărețul, cu o căciulă lăptoasă, ridică ușor capul, aruncă și el o privire spre noi, apoi lăasă din nou capul în jos.

— Ce oameni ciudați și grozavi sînt aici, spuse încet țărancă din Oriol.

Plecai de lîngă ea. Un șiroi de apă limpede, iute ca mercurul, sare pe pietre și cîntă. Frunzele de toamnă fac vesele tumburi în apă. E minunat de frumos! Mă spălai pe mîini, pe față, umplui ceainicul cu apă și pornii înapoi. Deodată văzui prin tufe că femeia, privind îngrijorată în jurul ei, se tîrăște în genunchi pe pămînt, pe pietre.

— Ce vrei?

Se sperie, îngălbenește și ascunde ceva sub ea. Înțelesei numaidecît.

— Dă-mi-o mie. O îngrop eu...

— Vai de mine! Se poate? Ar trebui s-o îngrop în baie, sub podele...

— Gîndește-te și dumneata: cînd are să se facă baie aici?

— Dumneata glumești, dar mie mi-e frică! Dacă o mănîncă vreo spurcăciune... Casa trebuie îngropată în pămînt...

Femeia întoarce capul și, întinzându-mi o legăturică udă și grea, se rugă rușinată :

— Îngroap-o cît poți mai bine și mai adînc, pentru numele lui Cristos... fie-ți milă de băiețașul meu, fă-o cum se cuvine.

[...]Cînd mă întorsei, o văzui mergînd ; se clătina, cu mina întinsă înainte, depărtîndu-se de mare. Fusta îi era udă pînă la brîu, iar fața îmbujorată și parcă luminată dinăuntru. O ajutai să ajungă la foc, gîndindu-mă uimit : „Ce putere grozavă !“

Pe urmă, băurăm ceai cu miere. Femeia mă întrebă încet :

— Te-ai lăsat de învățătură ?

— M-am lăsat.

— Te-ai pus pe beție ?

— Pentru totdeauna, dragă !

— Vezi cum ești ! Te țin minte de la Suhumi, de cînd te-ai luat la ceartă cu șeful nostru pentru mîncare. M-am gîndit atunci că trebuie să fii bețiv și tare îndrăzneț...

Lingîndu-și cu plăcere miera de pe buzele umflate, se tot uita chiorîș, cu ochii ei albaștri, sub tufe, unde dormea liniștit cel mai nou locuitor al ținutului.

— Cum o să trăiască ? spuse cu un oftat, cercetîndu-mă cu privirea. M-ai ajutat. Îți mulțumesc... O fi bine pentru el ? Nu știu...

Bău ceai, mîncă, își făcu cruce și, pe cînd îmi adunam gospodăria, se legăna somnoroasă, ațipea și se gîndea la ceva, privind în jos cu ochii ei care se decoloraseră din nou.

— Nu cumva vrei să pleci ?

— Plec.

— Bagă de seamă !

— Dar ce ? Nu mai e Maica Domnului ?... Dă-mi-l mie !

— Lasă că-l duc eu...

După ce ne certărăm puțin, mi-l lăsă. Pornirăm umăr la umăr.

— Să nu cad, spuse femeia, zîmbind vinovată și puse mîna pe umărul meu.

Noul suflet al țării rusești, un om cu o soartă necunoscută, era culcat în brațele mele și smiorcăia. Marea și valurile, cu dantela lor albă, se loveau zgomotos de mal. Tufele șopteau, și soarele, care trecuse de amiază, strălucea.

Mergeam încet. Mama se oprea, din cînd în cînd, oftînd adînc, ridicînd capul, privind în dreapta și în stînga, scrutînd marea, pădurea și munții, pe urmă se uita la fața băiatului ei. Ochii ei, spălați de lacrimi de suferință, erau din nou minunat de senini ; înfloriseră iarăși, arzînd de flacăra albastră a unei nesecate iubiri.

Deodată se opri și spuse :

— Doamne, Dumnezeuule, ce frumusețe, ce frumusețe ! Aș merge așa, aș tot merge pînă la capătul lumii, iar el, băiețașul, să tot crească, să tot crească în voie, la pieptul mamei, drăguțul de el...

[...] Marea vuia, vuia mereu...

(R. DONICI)

ALEXANDR KUPRIN

(1870-1938)

Om cu o biografie frământată, Kuprin a fost mai ales povestitorul întâmplărilor autentice și sugestive din viață. După o scurtă perioadă de activitate gazetărească, se face cunoscut prin două nuvele, *Olesia* și *Moloh* (1896), pe care le publică la scurt interval una de alta și care îi aduc o largă popularitate în rândul cititorilor, ca și aprecierea criticii. Nuvela amplă *Moloh* reprezintă una din creațiile cele mai puternice ale vremii în planul criticii anticapitaliste.

În același spirit lucid și critic este prezentată și viața ofițerimii ruse, care devine obiectul principal de examinare în romanul *Duelul* (1905) sau în nuvela *Căpitanul Rîbnikov*. În contextul evenimentelor legate de războiul ruso-japonez și în lumina înfrîngerilor suferite de armata rusă, această luare de atitudine și dezvăluire a adevărului amar a constituit un act de incontestabilă îndrăzneală și a suscitacut acute confruntări polemice. Nuvele precum *Gambrinus* sau *Brățara de granate* se înscriu printre cele mai de seamă reușite artistice ale scriitorului, demonstrînd o artă sobră, plină de poezie și puritate.

O sferă aparte în interiorul creației lui Kuprin o constituie schițele alegorice (*Fericirea*, *Parcul regal*, *Toastul*). Fără a renunța la pledoaria umanistă, care i-a fost totdeauna proprie, Kuprin dă dovadă în unele din aceste scrieri alegorice de scepticism, ba chiar de pesimism. Cu romanele *Groapa* și *Junkerii*, apărute în 1933, realizate într-o manieră mai curînd tradițională, se încheie activitatea lui Alexandr Kuprin. Anii de după Marea Revoluție So-

cialistă din Octombrie, petrecuți parte în Franța (1919-1930), parte acasă, în patrie, nu au adus o nouă strălucire blazonului literar al lui Kuprin, perioada lui de glorie adevărată situându-se înainte de 1917.

MOLOH

(Fragmente)

I

[...] Bobrov se opri pe o movilă. La picioarele lui se desfășura panorama uzinei, pe o întindere de 50 de verste pătrate. Era un adevărat oraș de cărămidă roșie, cu o pădure de coșuri afumate ce se înălțau din el — un oraș îmbîcsit de miros de pucioasă și de fier topit, un oraș scufundat într-un bubuit asurzitor, neîntrerupt. Patru furnale dominau uzina cu coșurile lor monstruoase. Alături de ele se ridicau opt caupere, destinate circulației aerului cald — opt turnuri de fier încoronate de cupole rotunde. În jurul furnalelor erau împrăștiate atelierele de reparații, turnătoria, hala de spălat cazane, atelierul de locomotive, atelierul de laminat șine, cuptoarele Martin și Pudling.

Uzina era clădită pe trei terase naturale uriașe. În toate direcțiile mișunau locomotive mici. Se iveau dedesubt, pe ultima terasă, zburau apoi în sus cu șuier ascuțit, dispăreau cîteva secunde prin tuneluri, de unde ieșeau în goană, învăluite într-un abur alb, lunecau apoi, duduind pe punți și, în sfîrșit, se avîntau ca prin văzduh pe estacadele de piatră, pentru a zvîrli minereul și cocsul chiar în coșul furnalului.

Mai departe, dincolo de aceste terase, privirea se pierdea risipită în haosul din care apărea spațiul destinat construirii a două furnale noi — al cincilea și al șaselea.

Părea că o groaznică răscolire subterană scosese la suprafață grămezile de pietriș, cărămidile de mărimi și culori diferite, piramidele de nisip, munții de stive, movilele de fier și lemnărie. Toate acestea păreau îngrămădite fără rost, la întâmplare. Sute de care și mii de oameni se agita-
tau ca niște furnici într-un furnicar devastat.

În aer plutea ceața prafului de var, alb și iute.

Și mai departe, chiar la marginea zării, lângă un tren de marfă nesfârșit de lung, se îmbulzeau muncitorii care lucrau la descărcarea lui. De-a lungul unor scînduri înclinare, ce ieșeau din vagoane, cărămidile se rostogoleau într-un șuvoi necurmat. Fierul cădea din ele răsunînd; scîndurile subțiri zburau prin aer răsucindu-se în zbor. Unele căruțe se duceau goale la tren, altele se întorceau în șir, încărcate cu vîrf. Mii de zgomote se topeau într-un vaier lung și sacadat: sunetele ascuțite, limpezi, și dure ale dălților, loviturile sonore ale ciocanelor care întăreau niturile de cazane, huruitul greoi al macaralelor, șuierul viu și pufnirea țevilor cu aburi și, din cînd în cînd, explozii subterane înăbușite care cutremurau pămîntul.

Tablou înspăimîntător și captivant. Munca omului clo-cotea aici, ca un mecanism imens, complicat și precis.

Miile de oameni — ingineri, zidari, mecanici, dulgheri, fierari, săpători, tîmplari, lăcătuși — se adunaseră aici, veniți din toate colțurile pămîntului, pentru ca, supuși legii de fier a luptei pentru existență, să-și dea forțele, sănătatea, inteligența și energia pentru înfăptuirea unui singur pas înainte în progresul industrial.

În ziua aceea, Bobrov se simțea mai rău ca oricînd. Uneori, deși nu prea des — de trei sau patru ori pe an — cădea într-o stare ciudată de moleșeală și în același timp de ațîțare. Asta se întîmpla de obicei în dimineți posomorîte de toamnă sau seara, pe vremea dezghețului. Atunci totul căpăta pentru el o altă înfățișare, plictisitoare, și parcă se decolora; fețele oamenilor i se păreau șterse, lipsite de frumusețe, bolnave; cuvintele veneau de undeva, de departe, și nu trezeau în suflet nimic altceva decît

uritul. Astăzi, pe cînd făcea înconjurul atelierului de laminat șine, îl întăritau mai ales fețele muncitorilor, palide, mînjite de carbune și uscate de vîlvătaie.

Privind la stăruința muncii lor, la trupurile încinse de dogoarea arzătoare a maselor de fier incandescent, simțind cum prin ușa dată de perete suflă un vînt aspru de toamnă, i se părea că el însuși îndură suferințele odată cu muncitorii.

Îi era atunci rușine și de aspectul lui îngrijit, și de rufăria lui fină, și de cele 3000 de ruble pe an, pe care le primea salariu.

II

Sta în fața cuptorului de topire și urmărea munca. De fiecare dată, gura uriașă, de flăcări, a cuptorului, se căska mare, înghițind unul după altul pachetele de oțel aprins la roșu, de cîte douăzeci de puduri unul, de abia ieșite din alte cuptoare.

Cu un sfert de oră mai tîrziu, aceste pachete, după ce treceau dîrdiind prin zeci de strunguri și erau transformate în șine lungi, netede și lucitoare, se așezau în capătul atelierului celălalt.

Cineva, din spate, îi puse lui Bobrov mîna pe umăr. El se întoarse cu ciudă și văzu pe Svejevski, unul din colegii de birou. Acest Svejevski, întotdeauna încovoiat, ca și cum ar fi vrut să se strecoare sau să facă o plecăciune, cu veșnicul lui chicot și cu obiceiul lui de a-și freca mîinile, umede și reci, nu era pe placul lui Bobrov.

În felul lui de a fi, avea ceva lingușitor, ceva veninos și părea veșnic jignit.

Știa întotdeauna înaintea tuturor toate bîrfelile uzinei și le colporta cu o deosebită plăcere aceluia căruia îi putea fi neplăcute; se agita cînd vorbea și atingea mereu soldurile, umerii, mîinile și nasturii aceluia cu care sta de vorbă.

— Unde ai dispărut de-un timp încoace, dragul meu !
întrebă Svejevski rînjind și frămîntînd mîna lui Andrei
Ilici în palmele sale. Tot cu cititul, mereu ? Citești în-
truna ?

— Bună ziua, răspunse în silă Bobrov, retrăgîndu-și
mîna. Nu m-am simțit prea bine în ultimul timp.

— La Zinenko toți îți duc dorul, continuă Svejevski
pe un ton care lăsa să se înțeleagă multe. De ce nu te mai
duci pe la ei ? Acum trei zile, a fost acolo directorul și a
întrebat de dumneata. Venise vorba, nu știu cum, despre
munca la furnale, și te-a lăudat mult.

— Sînt cît se poate de măgulit, spuse Bobrov făcînd
în ironie o plecăciune.

— Nu, serios... Spunea că direcția te apreciază foarte
mult, ca pe un inginer cu vaste cunoștințe, și că dumneata
ai putea, dac-ai vrea, să ajungi foarte departe. După păre-
rea lui n-ar trebui să dăm franțujilor să facă proiectul
uzinei, de vreme ce avem la noi oameni atît de compe-
tenți ca Andrei Ilici. Numai că...

„Stăi nițel, se gîndi Bobrov, o să mai urmeze acum și
altceva“.

— Numai că, mai spuse Svejevski, te ții departe de
societate și faci impresia unui om închis. Asta nu e bine.
Nici nu-și poate da seama cineva ce fel de om ești în fond
și nici nu știe cum să se poarte cu dumneata. Ah, da... se
lovi dintr-o dată peste frunte Svejevski. Eu tot pălăvră-
gesc și uit să-ți spun lucrul cel mai important... Directo-
rul ne roagă pe toți să ne ducem neapărat la gară, mîine,
la trenul de douăsprezece.

— Iar întîmpinăm pe cineva ?

— Chiar așa. Ia ghicește pe cine ?

Și în expresia feței lui Svejevski se putea citi satis-
facție și viclenie. Își freca mereu mîinile și se vedea că,
pregătindu-se să anunțe o noutate interesantă, simte mul-
tă plăcere.

— Crede-mă că nu știu... Și nici meșter la ghicit nu
sînt, spuse Bobrov.

— Ei, hai, încearcă să ghicești, te rog. Spune un nume, măcar așa, la întîmplare.

Bobrov tăcu, urmărind cu atenție exagerată felul în care funcționa macaraua. Svejovski băgă de seamă acest lucru și începu să se agite mai tare.

— Niciodată n-ai să ghicești. Ei, dar nici nu vreau să te mai chinuiesc. Cel așteptat este însuși Kvașnin.

Pronunțase numele cu un servilism atît de vădit, încît lui Bobrov îi veni scîrbă.

— Și găsești că e un eveniment atît de important ? Întrebă cu indiferență Andrei Ilici.

— Cum „un eveniment atît de important“ ? Să avem iertare ! Păi el e în conducere, face tot ce vrea : toți ascultă de el, ca de un oracol. Uite, chiar acum, conducerea l-a însărcinat cu urgentarea lucrărilor, ceea ce înseamnă, cu alte cuvinte, că el singur și-a luat această însărcinare. Ai să vezi ce-o să mai tune și-o să mai fulgere pe la noi cînd are să sosească. Anul trecut a inspectat șantierele de construcție ; mi se pare că dumneata încă nu erai aici... Directorul și cu încă patru ingineri au zburat dracului din posturile lor. Cînd sînteți gata cu suflarea de aer în furnal ? ¹ Mai aveți mult ?...

— E aproape gata.

— Ei, asta-i bine. Vasăzică vom sărbători în prezența lui deschiderea și începutul lucrărilor de zidărie. Dumneata l-ai văzut vreodată pe Kvașnin ?

— Niciodată. Numele, bineînțeles, i l-am auzit.

— Eu însă am avut această plăcere. Ce să-ți spun ? Un personagiu cum nu mai întîlnești al doilea. Îl știe tot Petersburgul. În primul rînd, e atît de gras, încît nu-și poate împreuna mîinile pe burtă. Nu mă crezi ? Pe cuvînt de onoare. Ba are și o caleașcă specială, a lui, în care par-

¹ Prin suflare de aer în furnal se înțelege încălzirea furnalului înainte de a-l pune în funcțiune, pînă la temperatura de fuziune a minereului, adică pînă la aproximativ 1.600 grade. Funcționarea furnalului se numește „campanie“. Suflarea durează cîteodată cîteva luni (nota autorului).

tea dreaptă, prinsă în balamale, se deschide complet. Unde mai pui că e de-o statură uriașă, și roșcovan, și că are o voce, de parc-ar fi trompeta Ierihonului. Dar ce cap! O, Doamne! În toate societățile pe acțiuni face parte din conducere... Și numai pentru șapte ședințe pe an primește două sute de mii de ruble. Dar, în schimb, când e vorba de salvat situația la adunare generală, nimeni nu-l întrece. Bilanțul anual cel mai dubios ți-l prezintă în așa fel, încît, pînă la urmă, îi face pe acționari să creadă că ce e alb e negru, și ei nu mai știu cum să-și exprime recunoștința față de conducere. Dar mai interesant e că nici nu cunoaște măcar cum trebuie lucrurile despre care vorbește și că numai cu tupeul lui le drege pe toate. Dacă ai să-l auzi mîine vorbind, ai să crezi că o viață întreagă nu s-a ocupat de altceva decît de furnale și, cînd colo, se pricepe la ele cît mă pricep eu la limba sanscrită.

— Na-ra-ra-ram!

Întorcînd spatele, Bobrov începu să fredoneze fals, căutînd să pară nepăsător.

— Uite... ce vrei mai mult? Știi cum își primește el la Petersburg vizitatorii? În pielea goală, scufundat în baie pînă la gît; doar capul roșcovan îi iese din apă și ascultă. Iar în fața lui stă în poziție de drepti un secretar de stat, care-și face raportul... Și e un mîncău nemaipomenit și, nimic de zis, se pricepe la mîncare; în cele mai bune restaurante sînt vestite cotletele à la Kvașnin. În ce privește muierlîcul, nu mai întreba. Acum trei ani s-a întîmplat cu el ceva nostim de tot...

Și, văzînd că Bobrov se pregătea să plece, Svejevski îl apucă de un nasture și-i spuse în șoaptă, cu glas rugător:

— Dă-mi voie... e nostim de tot... îți spun în două cuvinte... dă-mi voie... Uite; chiar acum... Să vezi cum s-a întîmplat! Într-o toamnă, acum vreo trei ani, sosește la Petersburg un tînăr sărac, mi se pare că funcționar... îi știu chiar și numele, numai că nu-mi aduc aminte acum. Tînărul ăsta avea de făcut niște demersuri într-un litigiu de moștenire și, în fiecare dimineață, întorcîndu-se de pe

la autorități, petrecea câte un sfert de oră în Grădina de Vară, pe o bancă. Și așaaa... stă el așa trei zile, stă patru, stă cinci, când bagă de seamă că odată cu el se plimbă în fiecare zi prin grădină un domn roșcat și extraordinar de gras... În sfârșit, fac cunoștință... Tînărul îi povestește despre toate necazurile lui roșcovanului, care nu era altul decît Kvașnin. Acesta își manifestă interesul pentru el, îl compătimește... Numele însă nu și-l spune. Și așaaa... într-o bună zi însă, roșcovanul îi face tînărului următoarea propunere : „Ia spune, ai accepta să te însori cu o persoană oarecare, dar cu condiția ca îndată după nuntă să te desparți de ea și să n-o mai vezi niciodată ?“ [...] Ce-i asta ? Ai și plecat, Andrei Ilici ?, își întrerupsese Svejevski pălăvrăgeala, văzînd că Bobrov își îndreaptă hotărît pălăria și își încheie nasturii de la palton.

— Scuză-mă, nu am timp, răspunse Bobrov sec. Iar în ce privește anecdota dumitale, am mai auzit-o, ori am citit-o cîndva... Am onoarea...

Și, întorcîndu-i spatele lui Svejevski care rămăsese uluit de violența lui, ieși repede din atelier.

III

[...] Vîntul rece care-i șuiera în urechi, mirosul proaspăt al cîmpiei de toamnă, puțin umede, izbutiră cîrînd să liniștească și să învioreze nervii oboșiți ai lui Bobrov. Afară de aceasta, ori de câte ori se ducea la familia Zinenko, Bobrov se simțea cuprins de o emoție plăcută.

Familia Zinenko se compunea din tată, mamă și cinci fete. Tatăl avea serviciul la uzină, unde era administratorul depozitului de materiale. Uriăș, în aparență molliu și bun la suflet, era de fapt un cumătru foarte priceput la tot soiul de șiretlicuri și uneltiri. Făcea parte din acea categorie de oameni care, sub pretextul de a spune fiecărui „adevărul în față“, linguesc pe șefi cu slugărnicie — ceea ce însă nu le micșorează acestora plăcerea de a

fi măguliți ; pîrască cu nerușinare pe colegi, iar pe subalterni îi asupresc cu cel mai urît despotism. Orice fleac era la el prilej de discuții ; fără să asculte obiecțiunile ce i se aduceau, țipa întruna, cu vocea lui răgușită ; era mare mîncăcios și avea slăbiciune pentru cîntecele de cor ucrainiene, pe care însă le cînta întotdeauna fals. Nevastă-sa îl ținea sub papuc, fără ca el să-și dea seama. Era o femeie scundă, bolnăvicioasă și afectată, și avea niște ochi cenușii și micuți, așezați caraghios, chiar la rădăcina nasului. Pe fete le chema : Maka, Beta, Șurocika, Nina și Kasia. Fiecăreia din ele i se încredințase un rol bine definit în familie : despre Maka, o domnișoară cu profil de pește, se spunea că are o fire îngerească. „Maka e simplitatea personificată !“ — spuneau părinții ei atunci cînd, la plimbare sau pe la serate, ea rămînea în umbră, pentru a face pe plac celorlalte surori mai mici. Maka trecuse de treizeci de ani.

Beta trecea drept foarte inteligentă, purta ochelari și, după cum se spunea, avusese chiar un moment de gînd să se înscrie la facultate. Ținea capul plecat într-o parte, ca un cal bătrîn, iar mersul îi era săltat, fiindcă se înălța și se lăsa în jos la fiecare pas. Împuia capul musafirilor care veneau pentru prima oară în casă cu discuții despre superioritatea femeii față de bărbat, în ceea ce privește cîntea și bunătatea, sau le cerea pe un ton glumeț și naiv : „Dumneata, care ai un spirit atît de pătrunzător, te rog, definește-mi caracterul meu“. Cînd apărea în conversație una din temele clasice ale casei, cum ar fi de pildă : Care din doi e poet mai mare, Lermontov sau Pușkin ? sau : Contribuie oare natura la îmblinzirea moravurilor ?, pe Beta o scoteau în prima linie, ca pe un elefant de luptă.

A treia fiică, Șurocika, își alesese ca specialitate să joace popa prostu pe rînd cu toți inginerii necăsătoriți. Cum afla că partenerul ei are de gînd să se însoare, își înăbușea necazul și mîhnirea și își alegea un partener nou. Bineînțeles, din joc făceau parte atît nelipsitele

glume drăgălașe, cît și micile șmecherii fermecătoare, iar partenerului îi spunea „scîrbosule“ și-l lovea peste mîini cu cărțile de joc.

Nina era răsfățata familiei și a tuturora, și trecea drept un copil rizgîiat, dar încîntător. Printre celelalte surori, cu siluete masive, cu fețe cioplite grosolan, și vulgare, părea o străină. Poate că madam Zinenko ar fi putut explica în mod satisfăcător de unde apăruse la Ninocika această siluetă delicată și fragilă, aceste mîini aproape aristocratice, fața drăgălașă și ușor bronzată, presărată cu alunițe, urechiușele trandafirii, părul bogat, cu firul subțire și puțin ondulat. Părinții își puneau în ea mari speranțe, și de aceea totul îi era permis : să mănînce prea multe bomboane, să vorbească gutural cu un *r* plin de farmec și chiar să se îmbrace mai bine decît celelalte surori.

Mezina Kasia împlinise de curînd paisprezece ani, dar acest copil fenomenal era de pe acum cu un cap mai înalt decît maică-sa, iar pe surorile ei mai mari le întrecuse mult în ceea ce privește relieful pronunțat al formelor. Tineretul uzinei, care din cauza prea marii depărtări de oraș era cu desăvîrșire lipsit de societate feminină, urmărirea de mult cu privirile silueta Kasiei, iar ea primea aceste priviri cu naiva nerușinare a unei fetițe precoc.

Felul cum și-a împărțit natura darurile ei între surori era bine cunoscut în uzină, și un tînăr glumeț spusese că de ar fi să se însoare, le-ar lua pe cele cinci fete Zinenko, numai pe toate împreună. Inginerii și studenții practicanți considerau casa Zinenko un fel de hotel ; se îmbulzeau acolo din zori și pînă-n noapte, mîncau mult, beau și mai mult, dar reușeau să ocolească, cu o uimitoare dibăcie, cursele matrimoniale ce li se întindeau.

În această familie, Bobrov nu prea era iubit.

Atunci cînd era dispus să vorbească, toți întîmpinau cu niște ochi mari, mirați, umorul lui. Cînd se întîmpla să tacă seri întregi de-a rîndul, din pricina oboselii și a nervozității, toți erau de părere că e un om închis, mîn-

dru, care ironizează pe ceilalți în tăcere, și chiar — ceea ce era mai grav — se bănuia că „publică povestiri în reviste și adună personaje pentru aceste povestiri“.

Bobrov simțea această dușmănie latentă, care se manifesta prin lucruri mărunte; era neglijat la masă, iar atunci cînd vorbea, stăpîna casei dădea din umeri a nedumerire. Cu toate acestea, Bobrov continua să viziteze familia Zinenko. O iubea oare pe Nina? Nu știa nici el. Cînd se întîmpla ca timp de trei sau patru zile să nu dea pe-acolo, amintirea ei făcea să-i bată inima cu o dulce și neliniștită tristețe. În închipuirea lui îi răsărea silueta ei zveltă și grațioasă, zîmbetul ochilor galeși, ușor încercănați, mireasma trupului ei care îi amintea, nu știa nici el de ce, pe aceea a mugurilor de plop, tineri și cleioși. Dar era destul să petreacă trei seri de-a rîndul la Zinenko, pentru ca societatea lor, frazele lor, mereu aceleași, expresia banală și nenaturală a fețelor, să devie prea obositoare pentru el.

Între cele cinci *domnișoare* și *cavalerii* care le făceau *curte* (aceste cuvinte aparțineau vocabularului Zinenko) se stabiliseră, odată pentru totdeauna, raporturi de o banală cochetărie. Și unii, și alții se comportau, ca și cum ar fi făcut parte din două lagăre vrăjmașe. De fiecare dată, unul din cavaleri le răpea domnișoarelor cîte un obiect oarecare și afirma că n-are de gînd să-l dea înapoi: domnișoarele se bosumflau, sușoteau între dinsele, îl numeau scîrbos pe cel care glumise și rideau tot timpul cu un rîs zgomotos și sec. Și asta se repeta zi de zi, azi ca și ieri, mereu cu aceleași gesturi și aceleași cuvinte. Bobrov se întorcea de la Zinenko cu dureri de cap și cu nervii obosiți de fasoanele lor provinciale.

Astfel alterna în sufletul lui dorul după Nina, după strînsoarea nervoasă a mîinilor ei întotdeauna fierbinți, cu dezgustul pe care i-l provoca banalitatea plictisitoare și apucăturile familiei. Erau clipe cînd era aproape hotărît să-i ceară mîna. Atunci n-ar fi putut să-l oprească nici

gîndul că ea, cu cochetăria ei ieftină și cu goliciunea sufletească, ar face din viața conjugală un infern, că ei doi vorbesc două limbi diferite. Totuși nu se hotăra și continua să tacă.

Acum, cînd se apropia de Șepetovka, el știa dinainte despre ce anume și în ce fel se va vorbi acolo, într-un moment sau într-altul, ba își închipuia pînă și expresia fețelor pe care avea să le vadă. El știa că atunci cînd, de pe terasă, îl vor zări apropiindu-se, *domnișoarele*, care erau întotdeauna în așteptarea unor *cavaleri simpatici*, vor începe să discute cu aprindere cine anume se apropie, iar cînd va fi destul de aproape, domnișoara care a ghicit va începe să țopăie, să bată din palme, să plescăie din limbă și să strige cu o însuflețire exagerată : „Ați văzut ? Ați văzut ? Eu am ghicit“. Apoi va da fuga la Anna Afanasievna : „Mamă, vine Brobov ! Eu am ghicit cea dintîi !“ Iar mama, ștergînd alene ceștile de ceai, va spune Ninei, fără-ndoială pe un ton ca și cum ar anunța ceva amuzant și neașteptat : „Ninocika, știi că vine Bobrov“.

Și numai după asta își vor exprima, toate odată, foarte zgomotos, mirarea, cînd îl vor vedea pe Andrei Ilici intrînd.

IV

[...] După ce zvîrli hățul unuia dintre grăjdarii uzinei care se apropiase în fugă, Bobrov bătut cu palma grumazul vinjos, plin de sudoare, al calului și o urmă pe Nina în salon. Anna Afanasievna, care stătea în fața samovarului, se arătă foarte mirată de sosirea lui Bobrov.

— Aa-a ! Andrei Ilici ! În sfîrșit ai poftit și pe la noi ! exclamă ea tărăgănat.

Și întinzînd mîna drept spre buzele lui, îl întrebă tare și pe nas :

— Spune ce dorești : ceai, lapte, mere ?

— *Merci*, Anna Afanasievna.

— *Merci oui, ou merci non ?*

Fraze franțuzești de felul acesteia erau nelipsite în limbajul familiei Zinenko. Bobrov nu dorea nimic.

— Atunci du-te pe terasă. Tinerii-s acolo. S-au apucat să joace un fel de joc cu gajuri, îi îngădui cu mărinimie madam Zinenko.

Ieșind pe cerdac, domnișoarele exclamară toate patru odată, pe nas și exact cu aceeași intonație ca și ea :

— Aa-a ! Andrei Ilici ! De mult nu te-am mai văzut ! Ce să-ți aducem ? Ceai ? Mere ? Lapte ? Nu vrei nimic ? Chiar nimic ? Dar poate că vrei ceva ? Atunci stai jos și joacă împreună cu noi..

Jucau de-a gajurile, de-a părerile și încă un joc pe care Kasia cea peltică îl numea de-a vesela.

Printre oaspeți erau trei studenți practicanți, care-și scoteau tot timpul pieptul în afară și, căutînd să adopte o poză cît mai plastică, stăteau cu un picior înainte și țineau o mîină în buzunarul dinapoi al redingote ; mai era și tehnicianul Miller, care se distingea prin frumusețe, prostie și o voce minunată de bariton ; și, în sfîrșit, un domn tăcut, pe care nimeni nu-l băga în seamă.

Jocul nu prea mergea bine. Bărbații își îndeplineau rolul pentru răscumpărarea gajurilor cu un aer plictisit, de condescendență. Domnișoarele refuzau cu desăvîrșire să se supună, sușotind între ele și rîzînd forțat.

Se lăsa amurgul.

De după acoperișurile unui sat din apropiere se arăta încet luna, ca un glob uriaș și roșu.

— Copii, intrați în casă ! strigă din sufragerie Anna Afanasievna. Rugați-l pe Miller să ne cînte ceva...

Abia trecu un minut, și glasurile domnișoarelor începură să și răsune prin casă.

— Ne-am amuzat de minune, ciripeau ele, făcînd cerc în jurul mamei : Ne-am prăpădit de ris.

În cerdac rămăsese numai Nina cu Bobrov. Ea se așezase pe balustradă, cuprinzînd cu brațul stîng unul din stilpi și lipindu-se de el cu o grație necăutată. Bobrov

ședea la picioarele ei pe o bancă joasă de grădină și, privind în sus la fața ei, vedea liniile delicate ale gâtului și ale bărbiei.

— Povestește ceva interesant, Andrei Ilici, porunci Nina cu nerăbdare.

— Crede-mă, nu știu ce aș putea să-ți povestesc, replică Bobrov, e îngrozitor de greu să vorbești la comandă. Chiar m-am gândit c-ar fi bine să existe un fel de culegere cu tot felul de teme pentru conversație...

— Uu-ff ! Tare ești plicticos, lungi vorba Nina, spune-mi, când ți se întâmplă să fii bine dispus ?

— Dar spune-mi, dumneata de ce te temi așa de tăcere ? Cum începe să lîncezească puțin conversația, te simți stingherită... Oare nu se poate vorbi și în tăcere ?

— „Noi amîndoi, vom tăcea împreună !“ fredonă Nina în batjocură.

— Desigur că vom tăcea. Privește : cerul e senin, luna e mare, mare și aurie, în cerdac e atîta liniște... ce-ți mai lipsește ?

— „Această lună proastă, pe cerul ăsta prost“, declamă Nina. A *propos*, ai auzit că Zinocika Makova se mărită cu Protopopov ? Tot se mărită pînă la urmă ! Curios om și Protopopov ăsta ! Și ridică din umeri. De trei ori l-a refuzat Zina, dar el tot nu s-a lăsat și a cerut-o în căsătorie a patra oară. Treaba lui. Se prea poate ca ea să-l respecte, dar de iubit n-o să-l iubească niciodată !

Lui Bobrov nu-i trebui mai mult : aceste cuvinte îi treziră toată amărăciunea din suflet. Limbajul mărginit, mic-burghez al familiei Zinenko, cu expresii ca „ea îl iubește, dar nu-l respectă“, sau „ea îl respectă, dar nu-l iubește“ îl scotea din sărute. Familia se mulțumea cu vorbe ca acestea, ca să exprime cele mai complicate raporturi dintre bărbat și femeie ; tot astfel pentru a defini însușirile morale, intelectuale și fizice ale oricărei persoane, nu existau la ei decît două expresii : „brunet“ și „blond“.

Atunci Bobrov, dintr-o nelămurită dorință de a-și ațîța furia, întreabă :

— Cum e acest Protopopov ?

— Protopopov ? Nina rămase o clipă pe gînduri... Cum să-ți spun ?... e destul de înalt... șaten !...

— Și atîta tot ?

— Ce să-ți mai spun ? Ah, da... e funcționar la acsize ¹.

— Asta-i tot ? Oare e cu puțință, Nina Grigorievna, ca dumneata, pentru a caracteriza un om, să nu găsești altceva decît că e șaten și funcționar la acsize ? Gîndește-te : cîți oameni interesați, talentați și inteligenți nu întîlnim noi în viață ! Se poate oare ca ei toți să nu fie decît „șateni” și „funcționari la acsize” ? Uite cu ce lacomă curiozitate privesc viața copiii de țărani și cu cîtă precizie definesc ei lucrurile. Iar dumneata, o fată inteligentă și sensibilă, treci indiferentă pe lîngă toate, numai pentru că posezi cîteva zeci de fraze stereotipe, pe care le folosești toată ziua. Știu prea bine că dacă cineva, într-o conversație, va pomeni de lună, vei adăuga imediat : „Această lună proastă, pe cerul ăsta prost”. Dacă mi se va întîmpla să povestesc vreun caz mai neobișnuit, știu dinainte că ai să faci observația : „Recentă e legenda, dar greu e de crezut”. Și așa în toate, în toate... Crede-mă. pentru Dumnezeu, că tot ce-i mai original, mai deosebit...

— Te-aș ruga să nu-mi faci morală, îl întrerupse cu violență Nina.

— [...] Nina Grigorievna, nu fi supărată pe mine. M-a luat gura pe dinainte și am spus multe prostii, zise Bobrov cu voce scăzută.

Nina tăcea, își întoarse capul de la el și se uită la luna ridicată pe cer. El îi căută prin întuneric mîna, pe care ea și-o lăsase în jos ; o găsi, i-o strînse cu dragoste și șopti :

— Nina Grigorievna... te rog...

¹ Monopolul de stat.

Printr-o mișcare bruscă, Nina se întoarse cu fața la el și, răspunzînd la strînsoarea lui cu o strîngere de mîna repezită și nervoasă, exclamă pe un ton în care se simțeau totodată reproș și iertare :

— Răutăciosule ! Întotdeauna mă jignești... Știi că nu mă pot supăra pe dumneata !

Și dîndu-și deoparte mîna, care începuse deodată să-i tremure, se smuci aproape de lîngă el, străbătu în fugă cerdacul și dispăru pe ușă.

*...Eu scufundat în vis, nelămurit
De te iubesc ori de te-aș fi iubit,
Sînt, mi se pare, chiar îndrăgostit...*

Cînta Miller, și-n glasul lui se simțea pasiune și nostalgie.

— Sînt, mi se pare, chiar îndrăgostit, șopti cu emoție Bobrov, repetînd cuvintele cîntecului și abia ținîndu-și răsufllarea, duse mîna la inimă, fiindcă începuse să-i bată cu putere.

„Pentru ce, se gîndi el înduișat, îmi sfișii eu sufletul cu doruri sterpe, visînd, o necunoscută și înălțătoare fericire, atunci cînd aici, lîngă mine, am găsit o fericire simplă, dar deplină ? Ce mai poți cere unei femei, unei soții, cînd înlînești la ea atîta gingășie și blîndețe, atîta grație și atenție ? Noiăștia, bieți oameni nervoși și bolnavi, nu știm să primim cu simplitate bucuriile ce ni le dă viața, și parcă întradins le otrăvim cu veșnica noastră nevoie de analiză pînă-n străfunduri a fiecărui sentiment, a fiecărei porniri, a noastră sau a altora... O noapte senină ; alături de tine, fata pe care o iubești, vorbele ei drăgălașe și simple, o scurtă izbucnire de minie și apoi neașteptata mîngîiere. Dumnezeu ! Oare nu în aceasta se ascunde tot farmecul existenței ?“

Intră în salon, simțindu-se mai vesel, înviorat și aproape triumfător. Ochii lui înlîniră ochii Ninei, și în căutătura lor strălucitoare el citi un răspuns la gîndurile sale.

„Va fi soția mea“, își spuse Bobrov, simțindu-și suflul cuprins de o bucurie senină.

Se vorbea despre Kvașnin. Anna Afanasievna, a cărei voce autoritară umplea toată camera, anunță că are și ea de gînd să-și ducă *fetite*le la gară.

— Poate că Vasili Terentievici o să vrea să ne facă o vizită. În orice caz, despre venirea lui mi-a scris încă de acum o lună nepoata soțului verișoarei mele, Liza Belokonskaia.

— E vorba, mi se pare, de Belokonskaia aceea al cărei frate s-a însurat cu ducesa Muhovețkaia ? dădu domnul Zinenko cu docilitate replica învățată pe de rost.

— Da, da, chiar aceea, îi răspunse Anna Afanasievna, îngăduitoare, și-și înclină ușor capul. Ea se mai înrudește de departe, după bunică, cu Stremuhovii, pe care îi cunoști și tu. Cum vă spuneam, Liza Belokonskaia mi-a scris că l-a întîlnit în lume pe Vasili Terentievici și i-a recomandat să ne facă o vizită, dacă s-ar întîmpla vreodată să vie pe la uzină.

— Vom ști să-i facem noi primirea cuvenită, Niusia ? întrebă îngrijorat Zinenko.

— Ce vorbă mai e și asta ! Vom face tot ce ne va sta în putință. În orice caz, nu putem uimi cu nimic un om al cărui venit anual este de trei sute de mii de ruble.

— Dumnezeuule ! trei sute de mii ! gemu Zinenko. Ți-e și groază să te gîndești.

— Trei sute de mii ! oftă ca un ecou Nina.

— Trei sute de mii ! exclamă cu venerație toate domnișoarele în cor.

— Da, și toți acești bani îi cheltuiește pînă la ultimul, spuse Anna Afanasievna. Apoi, răspunzînd parcă la întrebarea neformulată a fetelor, ea adăugă : E însurat, dar se spune că are o căsnicie foarte nefericită, că soția lui e o persoană ștearsă și neprezentabilă. Orice ați spune, dar soția trebuie să fie ca o reclamă pentru afacerile soțului.

— Trei sute de mii ! mai repetă o dată Nina, ca în delir. Ce nu poți face cu atîția bani !...

Anna Afanasievna își trecu mîna peste părul ei bogat.

— Un soț ca ăsta ți-ar trebui și ție, fetițo. Nu-i așa ?

Aceste trei sute de mii, pe care altul le cîștiga pe an, electrizaseră parcă întreaga societate. Cu ochi strălucitori și fețe aprinse, cei de față povesteau și ascultau anecdote din viața milionarilor, istorisiri despre ospete fabuloase, despre cai splendizi, despre baluri, despre toate felurile nebunești de a cheltui banii, citate în istorie.

Bobrov simți cum îi îngheață și i se strînge inima. Își căută, fără să atragă atenția pălăria, și ieși încet pe cerdac. [...]

V

Apropiindu-se de casă, Bobrov văzu lumină la ferestre. „Pesemne că în lipsa mea a sosit doctorul și acum stă trîntit pe divan și mă așteaptă“, se gîndi el, frînînd calul spumegat. În starea în care se găsea atunci Bobrov, doctorul Goldberg era singurul om a cărui prezență o putea suporta și care nu-i provoca dureroasa lui iritație nervoasă. Iubea din tot sufletul pe acest om blînd și oarecum nepăsător, pentru inteligența lui multilaterală, pentru vioiciunea-i tinerească și pentru inofensiva lui pasiune de a se avînta în discuții cu caracter abstract. [...]

Într-adevăr, doctorul era întins pe divan, cu picioarele ridicate și sprijinite de marginea canapelei, citea o broșură și, fiindcă era miop, o ținea foarte aproape de ochi. Bobrov, aruncînd o privire pe coperta cărții, recunoscu *Manualul de metalurgie* de Mevius. Cunoștea bine obiceiul doctorului de a citi cu o egală pasiune, și începînd întotdeauna de la jumătatea cărții, orice îi cădea în mînă.

— Vezi, în absența dumatăle, am avut grijă de ceai, spuse doctorul, dînd deoparte cartea și privindu-l pe deasupra ochelarilor. Ei, cum îți mai duci zilele, preaslăvite Andrei Ilici ? Vai, da' supărat mai ești ! Ce e ? Iar te-a cuprins vesela melancolie ?

— Ah, doctore, urită e viața ! rosti Bobrov cu oboseală.

— Și de ce, dragul meu !

— Așa... în general... totul e urit. Doctore, cum stai cu spitalul ?

— Cu spitalul stăm binișor... merge. Astăzi am avut un caz de chirurgie foarte interesant. Nu zău, e și nostim, și emoționant. Închipuie-ți ! Vine la vizita de dimineață un flăcău, unul din zidarii din Masalsk. Băieții ăștia din Masalsk parcă sînt aleși pe sprinceană, unu și unu, toți sînt voinici. „Ce-i cu tine ?“ îl întreb. „Să vezi, domnule doctore, am tăiat pînea pentru artel și mi-am stricat nițeluș degetul, că nu mai pot prinde piatra“. I-am examinat mîna : lucru mare nu era : un fleac de zgîrietură, care făcuse puțin puroi ; i-am spus sanitarului să-i puie un plasture. Dar am văzut că băiatul nu pleacă. „Ce mai vrei ? Mîna ți-am lipit-o, poți pleca“. „E adevărat, zice băiatul, ați lipit-o, să vă dea Dumnezeu sănătate ! Da' numai că mai e ceva : mă doare căpățîna și m-am gîndit c-o să-mi dați acu ceva și pentru ea !“ „Dar ce-i cu căpățîna asta ? Te-o fi pocnit careva“. Flăcăul făcu haz, începu să rîdă. „Ați nimerit-o, zice, m-a călcat păcatul. Deunăzi, acu' vreo trei zile, tot artelu' a făcut un chef, și după ce au băut cam o vadră jumătate de vin, s-au apucat băieții să glumească... și iacă și eu, cu ei. Pe urmă... parcă mai poți să știi, cînd e vorba de bătaie?... m-am pomenit cu o daltă în căpățîna... adică m-a dres... La început parcă n-aveam nimic, nici nu mă durea, dar acum a-nceput să mă doară“. M-am apucat să-i examinez căpățîna și ce crezi că văd ? M-am îngrozit ! Craniul era fracturat de la un capăt la altul ; avea o gaură cît o monedă de cinci copeici, și bucățelele de os intraseră în creier ! Acum băiatul e la spital, în nesimțire. Ce să-ți mai spun ? Poporul ăsta te uimește : copii și eroi totodată ! Cred că într-adevăr numai mujicul rus, cu firea lui răbdătoare, poate să reziste la o asemenea reparație a căpățînei. Altul își dădea

duhul pe loc. Și, ce naivă lipsă de răutate : „parcă mai poți să știi, cînd e vorba de bătaie ?“ E strașnic !

Bobrov făcea înconjurul camerei, lovindu-se cu cravașa peste carîmbul cizmelor înalte și ascultîndu-l distrat pe doctor. Amărăciunea care i se adunase în suflet la Zinenko nu se risipise.

Doctorul rămase tăcut cîtva timp și văzînd că Bobrov nu are chef de vorbă, îi spuse cu simpatie :

— Știi ceva, Andrei Ilici ? Încearcă să te întinzi puțin și ia înainte de culcare o linguriță, două, de bromură. În starea în care te găsești, e foarte folositor și nu-ți poate face nici un rău.

S-au culcat amîndoi în aceeași cameră : Bobrov în pat, iar doctorul tot pe divan. Dar nici unul, nici altul nu putea să doarmă. Goldberg ascultă un timp cum ofta și se sucea Bobrov, întorcîndu-se pe o parte și pe alta și, în sfîrșit, vorbi el cel dintîi :

— Ce-i cu dumneata, dragul meu ? De ce te chinuiești ? Spune mai bine deschis ce te doare. Tot ai să te ușurezi puțin. Oricît, nu sînt un străin pentru dumneata și nu te întreb din simplă curiozitate.

Aceste cuvinte simple îl mișcară pe Bobrov. Cu toate că legăturile lui cu doctorul erau aproape legături de prietenie, totuși nici unul din ei nu confirmase pînă acum prin vorbe acest lucru : amîndoi erau oameni simțitori și gîndul de a-și face confidențe îi stingheri deodată.

Doctorul își deschise inima cel dintîi. Întunericul nopții și sentimentul de milă ce i-l inspira Andrei Ilici contribuîră la destăinuire.

— Totul îmi pare dureros și dezgustător, Osip Osipovici, vorbi încet Bobrov. În primul rînd, mă dezgustă faptul că slujesc în uzină și primesc pentru asta prea mulți bani, de vreme ce această muncă nu-mi dă decît scîrbă și iarăși scîrbă. Mă socot om cinstit și de aceea îmi pun în-trebarea deschis : „Ce faci ? Aduci tu cuiva vreun folos ?“ Am început să judec clar aceste lucruri și văd că, datorită muncii mele, își vor umple în curînd buzunarele cu

milioane vreo sută de băcani-rentieri francezi și vreo zece afaceriști ruși abili. Nici un alt scop, nici un alt sens nu are munca pentru care m-am pregătit sacrificînd cea mai bună jumătate a vieții mele !...

— Ei, asta e chiar nostim, Andrei Ilici, replică doctorul, întorcîndu-se pe întuneric cu fața către Bobrov. Dumneata ceri ca niște burghezi oarecare să fie pătrunși de sentimente umanitare. De cînd există lumea, dragul meu, n-a fost și nici nu poate să fie altfel : toate merg înainte tirîndu-se pe burtă. Esențialul este că dumneata nici nu trebuie să te sinchisești de burghezi, deoarece ești cu mult mai presus decît dînșii. Nu ți-e destul, și nu te umple de o virilă mîndrie, gîndul că și dumneata — ca să folosesc limbajul articolelor de fond de gazetă — împingi înainte „carul progresului“ ? La urma urmei, acțiunile societăților de vapoare aduc ele dividende uriașe, dar împiedică oare asta ca Fulton să fie socotit drept unul dintre binefăcătorii omenirii ?

— Ah, doctore, doctore ! răspunse Bobrov, strîmbîndu-se de necaz. După cîte știu n-ai fost astăzi la Zinenko și totuși ai început să scoți la vedere înțeleapta lor concepție despre viață. Din fericire, nu va trebui să-mi caut obiecțiunile prea departe, căci te voi zdrobi numaidecît chiar cu teoria dumitale preferată.

— Care teorie !... Dă-mi voie... la drept vorbind, nu-mi amintesc de nici o teorie... zău, dragul meu, nu-mi amintesc... am uitat cu desăvîrșire.

— Ai uitat ? Dar cine țipa cu spume la gură, chiar aici, pe această canapea, că noi inginerii și inventatorii, prin descoperirile noastre, accelerăm pulsul vieții obșești și-l facem să ajungă la o viteză febrilă ? Cine compara această viață cu starea în care s-ar găsi un animal închis într-un borcan cu oxigen ? O, eu îmi amintesc prea bine cît de lung era șirul copiilor veacului al XX-lea — neurastenici, nebuni, surmenați, sinucigași — pe care dumneata îl aruncai în fața acestor binefăcători ai omenirii. Telegraful, telefonul, trenurile, care merg cu o viteză de

120 verste pe oră, spuneai dumneata, au redus la minimum distanța, au desființat-o ; timpul devine atît de prețios, încît în curînd și noaptea va fi prefăcută în zi, căci de pe acum se simte nevoia unei asemenea vieți duble. O tranzacție care odinioară cerea luni întregi tratative, este încheiată astăzi în cinci minute. Dar nici această drăcească viteză nu ne mai satisface nerăbdarea. În curînd, cu ajutorul unui fir de sîrmă ne vom putea vedea unul pe altul la o distanță de sute de mii de verste... Și asta, cînd te gîndești că numai cu cincizeci de ani în urmă, strămoșii noștri, dacă se duceau de la țară la oraș, și se pregăteau de plecare, făceau o slujbă la biserică fără să se grăbească și o porneau la drum cu atîtea merinde cît le-ar fi fost deajuns azi pentru o expediție polară. Iar noi zburăm ca nebunii tot înainte și înainte, asurziti de bubuitul și trosnetele unor mașini monstruoase, buimăciți de această cursă turbată, într-o continuă tensiune nervoasă, cu gusturile pervertite, și măcinate de boli necunoscute pînă mai deunăzi. Îți amintești, doctore ? Toate acestea sînt propriile dumitale cuvinte, domnule campion al progresului binefăcător !

Doctorul, care mai încercase de cîteva ori să obiecteze ceva, dar fără să reușească, se folosi de o clipă cînd Bobrov se opri ca să răsufle.

— Da, da, dragul meu, se grăbi să răspundă, dar fără prea multă hotărîre ; toate acestea le-am spus într-adevăr. Ba le afirm și acum. Totuși, dragul meu, trebuie să ne adaptăm, cum se zice : altfel, cum am putea trăi ? În fiecare profesie avem și cîteva puncte slabe. Nu mai departe, noi medici... Crezi că la noi totul merge strună, cum scrie la carte ? Păi noi, afară de chirurgie, nu putem fi absolut siguri de nimic. Născocim medicamente și sisteme noi, dar uităm cu desăvîrșire că dintr-o mie de organisme nu există nici măcar două care să se asemeie cîtuși de puțin între ele în ce privește compoziția singelui, felul în care funcționează inima, ereditatea și alte drăcovenii de felul ăsta. Ne-am îndepărtat de singura cale terapeu-

tică justă, de medicina aceea pe care și-o aplică animalele și de aceea a descîntecelor băbești ; am umplut farmacopeea cu tot felul de cocaine, atropine, fenacetine, dar am trecut cu vederea faptul că atunci cînd unui om îi dai să bea apă curată, asigurîndu-l însă că-i dai un medicament puternic, omul se face bine. Și totuși în practica noastră, în nouăzeci de cazuri dintr-o sută, ceea ce ajută este tocmai siguranța pe care am izbutit s-o inspirăm cu prestigiul nostru de oameni consacrați. Nu știu dacă ai să mă crezi. Un medic bun, și în același timp un om inteligent și cinstit, mi-a mărturisit că vînătorii își lecuiesc ciinii într-un fel cu mult mai rațional decît lecuim noi pe oameni. La ei nu există decît un singur mijloc : floarea de pucioasă, care nu poate să strice prea mult, ba uneori chiar ajută... Nu găsești, dragul meu, că tabloul e îmbucurător ! Și cu toate acestea, facem și noi ce putem... Nu se poate altfel, dragul meu ; viața cere compromisuri... Uneori, numai prin aerul tău de augur atotștiutor poți să-ți ajuți aproapele. Să fim mulțumiți și cu atît.

— Da, compromisurile sînt compromisuri, obiectă Bobrov cu o voce morocănoasă, dar oasele din craniul zidarului din Masalsk tot le-ai extras astăzi...

— Ah, dragul meu, ce importanță poate avea reparația unui singur craniu ? Gîndește-te numai cîte guri hrănești dumneata și cîtor brațe le dai de lucru. Și în manualul lui Ilovaiski stă scris că „țarul Boris, vîind să cîștige simpatia maselor, construia, în anii de foamete, instituții de folos obștească“. Cam așa ceva... Acuma ia și socotește cît de mare este suma foloaselor...

La ultimele cuvinte ale doctorului, Bobrov sări în sus, parcă l-ar fi îmbrîncit cineva din spate, și se așeză iarăși cu o mișcare bruscă pe marginea patului, cu picioarele spînzurînd.

— Foloase ? strigă el într-o explozie de furie. Dumneata vorbești de foloase ? În cazul acesta, dacă am ajuns să facem bilanțul foloaselor aduse și al pagubelor pricinuite, dă-mi voie să-ți prezint eu o singură pagină de

statistică. Și începu, cu glas măsurat și tăios, de parcă ar fi vorbit de la catedră : Se știe de mult că munca în mine, la sonde, la uzinele metalurgice și în marile fabrici scurtează viața muncitorului cu aproape un sfert. Nu mai vorbesc de accidente sau de munca peste puterile omului. Dumneata, ca medic, știi mai bine decât mine cât de mare este procentul victimelor sifilisului, ale beției și ale monstruoaselor condițiuni de viață în care vegetează muncitorii în nenorocitele lor de barăci și de bordeie... Stai, doctore, înainte de a-mi obiecta ceva, amintește-ți câți muncitori ai întâlnit la fabrică trecuți de patruzeci, patruzeci și cinci de ani ? Cît despre mine, eu n-am întâlnit. Cu alte cuvinte, asta înseamnă că muncitorul îi dă patronului trei luni de viață într-un an ; o săptămână, într-o lună, pe scurt, șase ceasuri pe zi... Acum, ascultă mai departe... Când vom avea șase furnale, la noi vor munci treizeci de mii de oameni ; cred că țarul Boris nici n-a visat măcar asemenea cifre ; treizeci de mii de oameni, care cu toții împreună vor consuma în timp de douăzeci și patru de ore o sută optzeci de mii de ore din propria lor viață, cu alte cuvinte, șapte mii de zile și jumătate și, în sfârșit, poți să-mi spui câți ani face asta ?

— Aproape douăzeci de ani, completează doctorul după o scurtă tăcere.

— Aproape douăzeci de ani în douăzeci și patru de ore, strigă Bobrov. În două zile și două nopți este devorat un om. Mii de draci ! Îți mai amintești din *Biblie* ? La asirieni sau moabiți se aduceau zeilor jertfe omenești. Dar acești domnișori de bronz, Moloh și Dagon, ar roși de rușine și mîhnire în fața cifrelor pe care ți le-am citat...

Această matematică originală îi venise în minte lui Bobrov chiar atunci, pe loc. (Asemenea multor oameni foarte impresionabili, lui îi veneau idei noi numai în cursul conversației.) Dar atît el, cît și Goldberg rămaseră surprinși de originalitatea calculului.

— Dă-o-ncolo ! M-ai amețit de tot, exclamă doctorul de pe divan. Deși s-ar putea să nu fie cifrele cu totul exacte...

— Dar cunoști oare, continuă Bobrov, înflăcărîndu-se din ce în ce mai mult, pe măsură ce vorbea, cunoști un alt tablou statistic, după care poți calcula cu o drăcească exactitate cîte vieți omenești reprezintă prețul fiecărui pas înainte al „carului“ vostru diabolic, fiecare descoperire nouă a unei nenorocite mașini de treierat, de semănat sau de laminat șine ? Nimic de zis, e bună civilizația voastră, dacă roadele ei se calculează în cifre, în care locul unităților îl ocupă mașina de fier, iar pe acela al nulelor un șir întreg de existențe omenești !

— Dar, ascultă, dragul meu, obiectă doctorul, pe care Bobrov îl zăpăcise cu înflăcărarea lui, în cazul acesta ar fi mai bine, după părerea dumitale, să ne întoarcem la munca primitivă ? De ce nu vezi decît laturile întunecate ale problemei ? Uite, în pofida matematicii dumitale, pe lângă uzina noastră avem o școală, o biserică, un spital bun, o societate de credit pentru muncitori...

Bobrov sări iarăși de pe pat și începu să alerge desculț prin cameră.

— Și spitalul, și școala dumitale, toate sînt fleacuri. Jucării de copii, bune pentru umanitariști de felul dumitale, concesiile făcute opiniei publice... Dacă vrei, o să-ți spun cum arătăm noi în realitate... Știi dumneata ce-i aia *finish* ?

— Finish ? E ceva în legătură cu caii, îmi pare ? Ceva ce se petrece la curse !

— Da, la curse. Finish se numesc ultimii o sută de stînji înaintea de potou. Calul trebuie să-i străbată cu cea mai mare iuțeală : după ce a trecut de stîlp, poate să și crape. Finish-ul este încordarea totală, pînă la maximum, a forțelor, și pentru a storce din el acest finish, calul este biciuit cu cravașa pînă la sînge. Tot așa se întîmplă și cu noi. După ce finish-ul a fost stors, și gloaba a căzut cu șalele zdrobite și picioarele rupte, la dracul

cu ea, nu mai e bună de nimic ! Atunci să te văd, cum ai să întrezezi gloaba căzută la finish cu școlile și spitalele dumitale... Ai văzut vreodată, doctore, cum muncesc turnătorii și laminatorii ? Dacă ai văzut, atunci trebuie să știi că munca lor cere o drăcească tărie a nervilor, niște mușchi de oțel și îndemînarea unui acrobat de circ... Trebuie să știi că fiecare meșter reușește, datorită numai unei uimitoare prezențe de spirit, de cîteva ori pe zi, să scape din ghearele morții. Dar vrei să știi și ce primește muncitorul în schimbul muncii lui ?

— Și totuși, atîta timp cît uzina va sta în picioare, munca acelui muncitor va fi asigurată, spuse Goldberg cu încăpăținare.

— Doctore, nu vorbi copilării ! exclamă Bobrov, așezîndu-se în pervazul ferestrei. Acum, mai mult ca oricînd, muncitorul este la cheremul cerințelor pieții, al jocurilor de bursă, al diferitelor intrigi de culise. Fiecare întreprindere uriașă, înainte de a fi pusă în funcțiune, are la activul ei trei sau patru patroni scoși din uz. Știi cum a luat naștere societatea noastră ? A fost înființată cu bani numerar de o asociație de capitaliști nu tocmai mare. La început, era în program ca întreprinderea să aibă dimensiuni reduse. Dar o bandă întreagă de ingineri, directori și antreprenori a înghițit atît de repede capitalul, încît fondatorii nici n-au apucat să bage de seamă acest lucru... Se înălțau construcții vaste, care se dovedeau mai tîrziu inutile... Clădiri de o importanță capitală erau date, cum se spune la noi, „la rebut“, adică dinamitate. Și numai atunci cînd, în cele din urmă, întreprinderea a fost cedată, cu zece copeici pentru o rublă, numai atunci a ieșit la iveală că toate aceste canalii acționau potrivit unui sistem dinainte chibzuit și că primeau pentru această comportare murdară un salariu anumit de la o companie mai bogată și mai dibace. Acum afacerea este mult mai extinsă, dar știu prea bine că la primul crah au fost opt sute de muncitori care nu și-au primit salariul de două luni. Vezi așadar cît de asigurată este munca ! E destul să

scadă puțin acțiunile la bursă, pentru ca scăderea să aibă asupra salariilor repercursiuni imediate. Și dumneata cred că știi cum cresc și scad acțiunile la bursă. E destul pentru asta ca eu să viu la Petersburg și să șoptesc unui misit la ureche că aș vrea să vînd niște acțiuni în valoare de aproximativ trei sute de mii de ruble, „dar ferească sfîntul să pomenești cuiva ceva ! Asta rămîne între noi ; mai bine îți plătesc un curtaș frumos !“ Apoi mai șoptești același lucru, și tot ca un mare secret, altuia, și altuia... și acțiunile vor scădea fulgerător cu cîteva zeci de ruble. Și cu cît va fi secretul mai mare, cu atît mai repede și mai sigur vor scădea acțiunile... Bună asigurare mai e și asta !

Cu o mișcare violentă, Bobrov deschise fereastra. În cameră năvăli aerul rece.

— Uite, colo, doctore, strigă Andrei Ilici, arătînd cu mîna către uzină.

Goldberg se sprijini în cot și, pe fereastră, își aținti privirea în bezna nopții. Pe toată întinderea uriașă ce se așternea în depărtare, se vedeau din loc în loc niște grămezi roșietice incandescente, din care izbucneau mereu flăcări albastre și verzi de pucioasă... Erau cuptoarele de var ¹.

Deasupra uzinei, cerul era roșu. Pe fondul acesta înșingurat, în timp ce partea de jos se pierdea în ceața cenușie ridicată de la pămînt, zvelte și conturate precis se ridicau vîrfurile întunecate ale coșurilor nemăsurate, care scui-pau fără-ncetare în văzduh rotocoale de fum gros, împreunate mai sus într-un singur nor, haotic ca formă, alb ca vata în unele locuri, iar în altele, cenușiu sau gălbui ca rugina. Deasupra altor coșuri înalte, dar subțiri, ardeau palpitînd

¹ Cuptoarele de var sînt alcătuite în felul următor : se face din piatră de var o movilă de aproximativ înălțimea unui om, și i se dă foc cu lemne sau cărbuni de pămînt. Movila se încinge la roșu timp de aproape o săptămînă, pînă cînd piatra se transformă în var nestins (nota autorului).

limbi luminoase de văpaie de gaze, legănate în toate părțile, ca niște flăcări de făclii. Răsfringerile lor mișcătoare dădeau norului de fum plutitor de deasupra uzinei — când luminat, când scufundat în întuneric — o înfățișare ciudată și amenințătoare. La răstimpuri regulate, în momentul când răsuna bătaia țipătoare a ciocanului de semnalizare, capacul furnalului se lăsa în jos, iar din gura lui izbucnea, ridicându-se spre cer, cu un tunet depărtat, o adevărată furtună de flăcări și funingine. Atunci, timp de o clipă, întreaga uzină ieșea la iveală, puternică și înfricoșătoare, din bezna înconjurătoare, iar cauperele negre și rotunde, înșirate unul lângă altul, păreau turnurile unui castel de fier legendar. Focurile furnalelor de cocs se întindeau în șiruri simetrice lungi. Din când în când, se aprindea pe neașteptate câte unul, arzând cu o vîlvătaie întetită din ce în ce mai mult, clipind ca un ochi mare și roșu. Luminile electrice își amestecau licăririle lor albăstruie, lipsită de viață, cu lumina purpurie pe care o răspindea fierul topit...

Un bubuit continuu și un neînterrupt zăngănit de fier se auzeau dintr-acolo...

La lumina răspîndită de focurile uzinei, fața lui Bobrov luase o nuanță arămie, avea într-însa ceva amenințător, în ochi îi jucau reflexe de un roșu aprins ; părul i se lăsa-se în jos și-i cădea în dezordine pe frunte, iar vocea îi suna strident, dușmănos.

— Uite-l pe Moloh, însetat de sînge cald, omenesc, țipa Bogrov, întinzîndu-și spre fereastră brațul subțire. O, bineînțeles, aici e progresul, munca mecanizată, succesele culturii... Dar gîndește-te, pentru numele lui Dumnezeu ! Douăzeci de ani ! Douăzeci de ani de viață omească în douăzeci și patru de ore !... Ți-o jur, sînt clipe cînd mă simt asasin !...

„Dumnezeule ! E nebun“, se gîndi doctorul și simți trecîndu-i un fior rece prin șira spinării. Încercă să-l liniștească pe Bobrov.

— Dă-o-ncolo, dragă, ce-ți veni să te indispui pentru niște prostii? Uite, fereastra e deschisă, și de afară vine umezeală... Întinde-te-n pat și ia puțină bromură.

„E maniac, absolut maniac“, se gîdea doctorul, cuprins de milă și frică în același timp. Bobrov abia încercă să se împotrivească; izbucnirea pe care o avusese înainte îl sleise.

Dar cînd se întinse în pat, izbucni dintr-o dată într-un hohot de plîns isteric. Și doctorul rămase multă vreme lîngă el, dezmiardîndu-l ca pe un copil și spunîndu-i cuvinte blînde și liniștitoare, ce-i treceau prin minte.

VI

[...] Puțini erau cei care știau că Șelkovnikov era de fapt numai cu numele — sau, cum s-ar spune, numai pe hîrtie — șeful șantierului. În realitate, toate treburile erau pe mîna inginerului din Belgia, Andrea, pe jumătate polonez, pe jumătate suedez, și al cărui rol în uzină nu putea fi înțeles de neinițiați. Birourile celor doi directori erau alăturate, cu o ușă între ele. Șelkovnikov nu îndrăznea să-și pună rezoluția pe nici o hîrtie importantă fără a fi luat în prealabil cunoștință de un semn convențional, făcut cu creionul de mîna lui Andrea, într-un colț al foii. În cazurile urgente, cînd posibilitatea unei consultații era exclusă, Șelkovnikov, căutînd să pară preocupat, îi spunea solicitatorului fără să-i dea prea multă atenție :

— Scuză-mă, dar nu-ți pot acorda nici un minut. Sînt ocupat pînă peste cap... Fii bun și expune chestiunea dumitale domnului Andrea, și el îmi va raporta mai tîrziu printr-un bilet special.

Andrea lucrase foarte mult pentru conducere. El concepusese întregul plan al genialei excrocherii care ruinase prima asociație de capitaliști și tot el, cu mîna lui sigură, dar nevăzută, dusesese intriga pînă la capăt. Proiectele

lui, care se distingeau printr-o uimitoare simplitate și prin felul desăvârșit în care fuseseră întocmite, erau socotite în același timp drept ultimul cuvânt în materie de metalurgie. Andrea stăpînea toate limbile europene și — lucru foarte rar printre ingineri — poseda, în afară de specialitatea lui, cunoștințele cele mai variate. Dintre toți cei adunați în stație, numai acest om, cu înfățișare de tuberculos și cu o față de maimuțoi bătrîn, își păstra calmul imperturbabil de totdeauna. Sosise cel din urmă și acum se plimba cu pași rari de-a-lungul peronului, cu miinile virite pînă la cot în buzunarele pantalonilor, care atîrnau pe dînsul prea largi; mesteca între dinți o veșnică țigară de foi. Ochii lui de culoare deschisă, în care se citea inteligența pătrunzătoare a omului de știință și voința de fier a aventurierului, aruncau, ca de obicei, priviri fixe și indiferente pe sub pleoapele umflate și obosite.

Nimeni nu fu mirat de sosirea familiei Zinenko. Fără să știe de ce, toți se obișnuiseră s-o considere ca făcînd parte integrantă, nedespărțită, din viața uzinei. Domnișoarele aduseseră cu ele în sala de așteptare întunecată unde domneau frigul și plictiseala, însuflețirea lor încordată și rîsul lor afectat. Inginerii mai tineri, obosiți de lunga așteptare, făcură cerc în jurul lor. Imediat, domnișoarele adoptară obișnuita lor poziție defensivă, aruncînd în dreapta și stînga naivitățile lor drăgălașe, de care toți se săturaseră mai de mult. Anna Afanasievna, mică, și sprintenă, mereu agitată, părea, printre fiicele sale, o cloșcă neliniștită.

Bobrov, obosit și aproape bolnav în urma izbucnirii sale din ajun, stătea singuratic într-un colț al sălii de așteptare și fuma întruna. Cînd intră familia Zinenko și se așează în jurul unei mese rotunde ciripind gălăgios, Andrei Ilici se simți cuprins deodată de două sentimente foarte vagi. Pe de o parte, îi era rușine de sosirea lipsită de tact, după părerea lui, a acestei familii — o rușine pentru altul, usturătoare și deprimantă; pe de altă parte, se bucura văzînd-o pe Nina; drumul cu trăsura îi îmbu-

jorase fața, și ochii îi străluceau de însuflețire; era drăguț îmbrăcată și i se păru, cum se întâmplă de obicei, cu mult mai frumoasă decât i-o arăta închipuirea. În suflul lui bolnav, sfișiat, se aprinse dintr-o dată, nestăpinit, dorul de o iubire feciorelnică, gingașă și parfumată, dorința de-a simți mîngîierea unei femei, simplă și liniștitoare. Căută prilejul să se apropie de Nina, dar ea era tot timpul ocupată: stătea de vorbă cu doi studenți metalurgiști, care se întreceau ca s-o facă să ridă. Și ea rîdea, arătîndu-și dinții mici, albi și strălucitori, mai veselă și mai cochetă ca oricînd. Totuși, de două sau trei ori, privirea ei întîlni pe aceea a lui Bobrov și lui i se păru că citește în mișcarea sprincenelor ei, ușor înălțate, o întrebare fără cuvinte, care nu părea dușmănoasă. O sonerie lungă răsună pe peron anunțînd plecarea trenului din stația cea mai apropiată. Printre ingineri se produse învălmășeală. Andrei Ilici observă, din colțul lui, cu un zîmbet batjocoritor, cum același gînd, însoțit de aceeași spaimă, puse fulgerător stăpînire pe acești douăzeci și ceva de oameni, care făcură dintr-o dată niște mutre serioase și preocupate, își pipăiră cu o mișcare involuntară și repede nasturii redingotei, cravata și șapca, și își îndreptară privirile în direcția de unde venea soneria. În curînd nu mai rămase nimeni în sală. Andrei Ilici ieși pe peron. Domnișoarele, pe care bărbații ce se ocupaseră de ele pînă atunci le părăsiseră, se îngrămădeau lîngă ușă, în jurul Annei Afansievna.

Nina, sub privirea fixă și insistentă a lui Bobrov, se întoarse și, ghicind parcă dorința lui de a vorbi între patru ochi cu dînsa, merse în întîmpinarea lui.

— Bună ziua. De ce ești atît de palid azi? Ești bolnav? întrebă ea, strîngîndu-i mîna cu putere și simpatie și privindu-l drept în ochi cu o uitătură serioasă și caldă. De ce-ai plecat așa devreme aseară, fără să-ți iei rămas bun? Te-a supărat ceva?

— Da și nu, răspunse Bobrov zîmbind. Nu, fiindcă eu n-am nici un drept să mă supăr.

— Ba nu, eu cred că orice om are dreptul să se supere. Mai ales atunci cînd știe că se pune mare preț pe părerea lui... Dar de ce da ?

— Pentru că.. Nu știu cum să-ți spun, Nina Grigorievna, zise Bobrov, simțindu-se cuprins de o neașteptată îndrăzneală. Ieri, în timp ce eram în cerdac împreună, îți amintești ? am trăit, datorită dumitale, cîteva clipe minunate. Și am înțeles că, dacă ai vrea, ai putea să faci din mine cel mai fericit om de pe fața pămîntului. Ah, de ce mi-e frică și de ce mai tărăgănez ?... Doar știi, ai ghicit, doar știi de mult, că...

Nu-și isprăvi vorba... Îndrăzneala dinainte îi dispăru dintr-o dată.

— Ce-i cu dumneata ?... Ce este ? îl mai întrebă o dată Nina cu indiferență prefăcută, dar deodată, fără voie, vocea începu să-i tremure și ea își plecă privirile.

Era în așteptarea unei declarații de dragoste, lucru care emoționează fetele atît de puternic și de plăcut, indiferent dacă această declarație are sau nu un răsănit în inima lor. Obrajii-i pâliseră ușor.

— Nu acum... Altădată, mai tîrziu, bîlbîi Bobrov. Altădată, în alte împrejurări, o să-ți spun. Pentru Dumnezeu ! Nu acum, adăugă el pe un ton de implorare.

— Bine. Spune-mi totuși de ce te-ai supărat ?

— Pentru că după clipele acelea, am intrat în sufragerie într-o stare, nu știu cum aș putea s-o exprim, într-o stare de mare indispoziție... Și cînd am intrat...

— Ai fost neplăcut surprins de discuția privitoare la veniturile lui Kvașnin ? ghici Nina cu acea subită și instinctivă perspicacitate de care dau uneori dovadă chiar și femeile cele mai mărginite. Da ? Am ghicit ? Și se întoarse spre el, învăluindu-l iarăși într-o privire adîncă, mîngîietoare. Hai, vorbește deschis. Unui prieten nu trebuie să-i ascunzi nimic.

Odată, cu vreo trei sau patru luni în urmă, pe cînd se plimbau cu barca pe rîu în mare societate, Nina, turburată și mișcată de frumusețea nopții calde de vară, îi

propusese lui Bobrov să fie prieteni pe vecie, iar el primise această propunere cu multă seriozitate și, timp de o săptămână întreagă, o numise prietenul lui, cum îi zicea și ea lui. Și când ea îi șoptea, cu un aer semnificativ și cu obișnuința ei înfățișare visătoare, prietene, acest cuvânt făcea ca inima lui să bată puternic și să fie cuprins de duioșie. Acum își aminti această glumă și răspunse cu un oftat :

— Bine, prietene, am să-ți spun adevărul, cu toate că-mi vine greu. În fața dumitale simt întotdeauna o dureroasă dedublare. Sînt clipe în cursul conversațiilor noastre cînd, cu o singură vorbă, cu un singur gest, cu o singură privire chiar, mă faci deodată atît de fericit !... Ah, se pot exprima oare prin cuvinte asemenea senzații ?... Spune-mi, ai observat ?

— Am observat, răspunse ea aproape în șoaptă și lăsă privirile foarte jos, cu un tremur șiret în gene.

— Și pe urmă... pe urmă, deodată, chiar sub ochii mei, te transformi într-o domnișoară de provincie, cu fraze stereotipe și cu nu știu ce maniere studiate în orice acțiune. Nu te supăra pe mine pentru această sinceritate. Dacă acest lucru nu mi-ar pricinui chinuri atît de îngrozitoare, n-aș vorbi.

— Am observat și asta...

— Ei, vezi... am fost întotdeauna sigur că ai un suflet sensibil, că poți înțelege și compătimi. Atunci de ce nu vrei să fii întotdeauna așa cum ești acum ?

Ea se întoarse din nou spre Bobrov și făcu un gest cu mîna, ca și cum ar fi vrut să se atingă de mîna lui. Ei se plimbau de-a lungul marginii libere a peronului.

— N-ai vrut niciodată să mă înțelegi, Andrei Ilici, spuse ea, muștrîndu-l. Ești nervos și nerăbdător. Exagezezi tot ce este bun în mine, dar în schimb nu-mi ierți faptul că nu pot, că nici n-aș putea fi altfel decît sînt, în mediul în care trăiesc. Ar fi ridicol, aș provoca neînțelegeri în familia noastră. Sînt prea slabă, ca să fim sin-

ceri, pentru a lupta și a fi independentă. Și să nu crezi că nu sînt conștientă de această banalitate în felul meu de a mă purta. Dar cînd sînt cu alții nu-i simt povara, pe cînd cu dumneata... Cu dumneata pierd orice măsură, pentru că... ea păru că se împiedică în cuvinte, ei, ce să mai ascund... pentru că dumneata ești cu totul altfel, pentru că în toată viața mea n-am întîlnit încă un om ca dumneata.

I se părea că, vorbind astfel, este sinceră. Aerul de toamnă răcoros și înviorător, agitația gării, conștiința propriei sale frumuseți, plăcerea de a simți privirea de îndrăgostit a lui Bobrov ațintită asupra ei — toate acestea o electrizară și o aduseră în acea stare în care unii oameni cu înclinare spre isterie mint în chip atît de inspirat, atît de captivant și fără să-și dea seama. Admirîndu-se în rolul ei, de față care aspiră la un sprijin sufleteș, ea simțea nevoia să-i spună lui Bobrov lucruri plăcute :

— Știu că mă crezi cochetă.. Te rog, nu căuta să te justifici... sînt de acord, purtarea mea poate îndreptăți o asemenea părere. De pildă, eu rîd și trîncănesc adesea cu Miller. Dar dacă ai ști ce scîrbă îmi este de acest heruvim dulceag ! Sau cu cei doi studenți... Un bărbat frumos e întotdeauna antipatic, fie și numai prin faptul că el însuși se admiră veșnic. Crede-mă, chiar de ți s-ar părea curios, mie mi-au fost întotdeauna simpatici mai ales bărbații care nu erau frumoși.

La această frază drăgălașă, spusă pe tonul cel mai drăgăstos, Bobrov oftă cu tristețe.

Dumnezeule ! Nu o dată auzise el femeile debitînd această crudă consolare admiratorilor lor, pe care natura nu-i înzestrase cu frumusețe.

— Deci pot spera c-am să cîștig și eu odată simpatia dumitale ? întrebă el pe un ton glumeț, dar cu o amară ironie adresată sieși.

Nina își dădu seama imediat de greșeala pe care o făcuse.

— Ei, vezi cum ești ! Cu dumneata nici nu se poate vorbi... De ce mă obligi să-ți fac complimente, stimate domn ? Să-ți fie rușine !...

Ea își cam pierduse busola în urma greșelii săvârșite și, pentru a schimba vorba, întrebă cu un ton glumeț și poruncitor :

— Ei, și ce aveai de gând să-mi spui în alte împrejurări ? Să binevoiești a-mi răspunde fără întârziere !

— Nu știu... Nu-mi amintesc, bolborosi Bobrov, a cărui înflăcărare dispăruse.

— Scumpul și taciturnul meu prieten, am să-ți amintesc eu ! Ai început să-mi vorbești despre ziua de ieri, apoi despre niște clipe minunate, apoi mi-ai spus că eu, desigur, am observat de mult... Dar ce anume, asta n-ai spus... Deci fă bine și vorbește acum. Eu îți cer asta, mă auzi ?...

Cînd se uită la el, în ochii ei licărea un zîmbet șiret, promițător și dragăstos totodată... Lui Bobrov îi stătuse inima în loc într-o dulce amortire, și el simți cum îi revine curajul de mai înainte. „Ea știe, ea vrea să vorbesc“, se gîndi el, adunîndu-și forțele.

Nina se opri chiar la marginea peronului, unde nu mai era lume. Erau mișcați amîndoi. Nina aștepta răspunsul, furată de farmecul situației turburătoare, pe care, în joacă, ea o provocase.

Bobrov, emoționat, abia răsuflînd, își căuta cuvintele. Dar în clipa aceea se auziră sunetele stridente ale semnalizatoarelor și forfota mulțimii cuprinse întreaga stație.

— Să știi... că aștept, șopti Nina îndepărtîndu-se în grabă de Bobrov. Asta e mult mai important pentru mine decît îți închipui dumneata...

De după o cotitură a liniei ferate apărură în mare viteză trenul curier, învăluit în fum negru. După cîteva minute, își încetini mersul cu o mișcare lină și rapidă, huruind în dreptul acelor, și se opri în fața peronului.

Tocmai la capătul trenului, era atașat un vagon special, lungăreț, lucios și vopsit proaspăt albastru, asupra

căruia se năpustiră toți cei veniți în întâmpinarea lui Kvașnin. Personalul trenului, respectuos, se repezi la ușa vagonului, ca s-o deschidă și scoase prin ușă, cît ai clipi din ochi, o scară pliantă, desfăcută cu zgomot. Șeful stației, roșu de emoție, și alergătură, cu o mutră speriată, zorea muncitorii care detașau vagonul. Kvașnin era unul din acționarii principali a societății de cale ferată N. și cînd călătorea pe liniile acesteia se bucura de onoruri de care chiar cei mai înalți funcționari ai căilor ferate nu aveau întotdeauna parte.

Șelkovnikov, Andrea și doi ingineri belgieni dintre cei mai bine văzuți intrară în vagon.

Kvașnin ședea într-un fotoliu, cu enormele lui picioare întinse și desfăcute și cu burta scoasă în afară. Purta o pălărie rotundă de fetru, de sub care se zărea părul roșu ca parafocului : era ras ca un actor, avea fața pistruiată toată, obrații scofilciți și o bărbie dublă ; părea somnoros și nemulțumit, buzele îi erau strînse într-o grimasă acră de dispreț.

Cînd îi văzu pe ingineri, se ridică cu mare greutate, dar numai pe jumătate.

— Bună ziua domnilor, spuse el cu o voce de bas răgușită, întinzînd fiecăruia, pe rînd, pentru o respectuoasă atingere, o mînă uriașă și puhavă. Ei, ce se mai aude pe la dumneavoastră, la uzină ?

Șelkovnikov își începu raportul într-un limbaj de document oficial. La uzină totul merge bine. Este așteptat numai Vasili Terentievici, pentru ca în prezența lui să se dea drumul furnalului și să se pună piatra fundamentală a noilor clădiri... Muncitorii și meșterii au fost angajați în condiții avantajoase. Afluența comenzilor este atît de mare, încît se impune ca lucrările să înceapă cît mai curînd.

Kvașnin asculta, cu fața întoarsă spre fereastră, examinînd cu un aer distrat mulțimea adunată dinaintea vagonului. Fața lui nu exprima decît oboseală și dezgust.

Deodată îl întrerupse pe director, cu o întrebare neașteptată :

— Ee... ia... ia ascultă... cine-i fetița asta ? Șelkovnikov se uită pe fereastră. Asta, aia... cu pană galbenă la pălărie, arată Kvașnin nerăbdător cu degetul.

— Ah, asta ? se dumeri dintr-o dată directorul... Și apăsându-se spre urechea lui Kvașnin, îi șopti în franțuzește, cu un aer misterios : E fiica lui Zinenko, administratorul depozitului nostru.

Kvașnin încuviință cu o mișcare greoaie a capului. Șelkovnikov își continuă raportul, dar șeful îl întrerupse din nou :

— Zinenko... Zinenko... silabisi el, dus pe gânduri și fără a se întoarce de la fereastră. Zinenko... cine o fi acest Zinenko ?... Unde am auzit eu numele de Zinenko ?

— Administreză depozitul nostru, repetă Șelkovnikov pe un ton respectuos și intenționat apăsător.

— Ah, îmi aduc aminte, ghici dintr-o dată Vasili Terentievici. Mi s-a vorbit despre el la Petersburg. Continuă, te rog.

Nina, cu un instinct feminin care nu dă nici odată greș, înțelesese că el se uita tocmai la dînsa și că vorbea despre dînsa.

Ea se întoarse puțin într-o parte ; dar fața ei punctată cu alunițe drăgălașe și îmbujorată de o cochetă plăcere, putea fi totuși văzută de către Vasili Terentievici.

În sfîrșit, se termină cu raportul, și Kvașnin ieși pe platforma din dosul vagonului, amenajată cu un pavilion de sticlă încăpător. Bobrov făcea reflecția că nu lipsește decît un bun aparat fotografic, pentru a face nemuritoare această clipă. Kvașnin, din nu se știe ce motive, nu se grăbea să coboare și, stînd în dosul peretelui de sticlă, își înălța deasupra mulțimii îngrămădite lîngă vagon corpul masiv, cu picioarele crăcănate și cu o expresie de dezgust pe față, asemănător unui idol japonez cioplit grō-

solan. Această imobilitate a patronului era chinuitoare pentru toți cei veniți în întâmpinarea lui. Cu buzele strîmbate de zîmbete încremenite, pregătite dinainte, ei priveau cu ochii ațintiți în sus, spre Kvașnin, cu o expresie de servilism și aproape de spaimă.

De o parte și de alta a ușii, înghețaseră într-o atitudine soldățească fercheșii conducători.

Aruncînd întîmplător o privire spre Nina, care i-o luase înainte, Bobrov constată cu amărăciune că și pe chipul ei se întipărise același zîmbet și aceeași spaimă a sălbaticului în fața idolului său. „Oare să nu fie altceva decît uimirea dezinteresată și respectuoasă pricinuită de un venit de trei sute de mii de ruble pe an ? se gîndea Andrei Ilici. Ce-i silește pe acești oameni să dea din coadă într-un fel atît de umilitor pentru dinșii în fața unuia care nici măcar de privit nu-i privește cu atenție ? Sau avem aici de a face cu o inexplicabilă lege psihologică a slugărniciei ?”

După ce mai stătu cîțva timp nemișcat, Kvașnin se urni în sfîrșit din loc și, cu burta înainte, susținut cu grijă de personalul trenului, coborî treptele și ajunse pe peron. Ca răspuns la plecăriunile respectuoase ale mulțimii, ce se dăduse în lături pentru a-i face loc, el abia catadicsi să dea din cap și, cu buza de jos, groasă, ieșită în afară, spuse pe nas :

— Domnilor, sînteți lîrberi, pînă mîine !

Înainte de a fi ajuns la capătul peronului, îi făcu semn directorului să se apropie de el.

— Să mi-l prezinți pe Serghei Valerianovici, spuse el cu vocea scăzută.

— Pe Zinenko ? ghici prevenitor directorul.

— Ei, da ! Mii de draci ! se răsti Kvașnin, furios. Dar nu aici ; nu aici ! îl reținu el, apucîndu-l de mîină pe director, care o și pornise. Cînd voi fi la uzină.

[...] Ziua fixată pentru serbare fu una dintre cele mai frumoase ; o zi de început de toamnă, luminoasă și străvezie, când cerul pare atît de albastru și de adînc, iar aerul răcoros are un miros îmbătător de vin ales. Șanțurile pentru așezarea temeliiilor unei noi mașini de suflat aer și ale unui cuptor bessemer, erau săpate în formă de pătrat. În jurul lor erau adunați numeroși muncitori așezați în careu. În mijlocul terenului împrejmuit cu acest gard viu de oameni, chiar la marginea șanțului, era o masă obișnuită, de lemn nevopsit, acoperită cu o față de masă albă, pe care erau puse crucea și *Evangelhia*, iar alături de ele, mănunchiul de busuioc și un vas de tablă pentru agheazmă. Preotul îmbrăcat în odăjdii verzi, cusute cu cruci de aur, stătea deoparte, iar în spatele lui erau cincisprezece muncitori, care se oferiseră să cînte în corul ce avea să-i dea răspunsurile.

În partea descoperită a cerului, stăteau inginerii, antreprenorii, șefii de echipă, funcționarii din birou, un grup de peste două sute de oameni, pestriț și animat.

Pe terasament se instalase un fotograf, care, după ce se înfășurase, cu aparat cu tot, într-o pînză neagră, se căznea să găsească poziția cea mai potrivită.

După zece minute, sosi în goană troica lui Kvașnin cu trei cai suri minunați. Era singur în calească, fiindcă, oricît ar fi vrut, n-ar mai fi putut încăpea nimeni alături de el. În urma lui Kvașnin, mai sosiră încă cinci sau șase echipaje. Când îl zăriră pe Vasili Terentievi, muncitorii simțiră instinctiv că el e „ăl mai mare“ și deodată toți, ca un singur om, își scoaseră șapca. Kvașnin trecu majestuos înainte și făcu preotului un semn din cap.

— Binecuvîntat fie numele Domnului, acum și pururea și în vecii vecilor, se auzi glasul de tenor slab, tremurat, blînd și nazal al preotului, în mijlocul tăcerii care se lăsa deodată.

— Amiin, răspunse destul de armonios corul improvizat.

Muncitorii, aproape trei mii la număr, așa cum, cu o mișcare spontană, îl salutaseră toți pe Kvașnin la sosire, tot astfel și acum își făcură cu toții semnul crucii cu o mișcare largă, își plecară capetele și apoi le ridicară, scuturându-și pletele...

Involuntar, Bobrov începu să-i examineze cu atenție.

În fața lor erau așezați pe două rânduri zidarii, îmbrăcați toți cu șorturi albe, aproape toți cu părul de culoarea inului și cu bărbii roșcate; în spatele lor, turnătorii și fierarii, ale căror fețe nu erau niciodată curățate de funingine, cu bluze largi de culoare închisă, împrumutate de la muncitorii englezi și francezi. Printre ei se distingeau și profilurile corioate ale lucrătorilor străini; în spatele turnătorilor se zăreau muncitorii de la cuptoarele de var, pe care-i cunoșteai de departe, după fețele lor acoperite cu un strat gros de praf alb ca făina, și ochii injectați și umflați, cu pleoape roșii...

De fiecare dată când corul intona, puternic și armonios, dar cam pe nas: „Maică Preacurată, apără și păzește pe robul tău“, toți cei trei mii de oameni, cu același murmur monoton și încet, se închinau cu mult zel, plecându-se în mătânii adânci.

Rugăciunea înălțată de enorma masă anonimă îi apărui lui Bobrov ca o forță haotică, vastă, și totodată ca un lucru copilăresc, mișcător.

A doua zi, toți muncitorii aveau să se apuce iarăși de greaua și îndirjita lor muncă, timp de douăsprezece ore în șir. Cine știe căruia dintre ei îi este de pe acum hărăzit de soartă a plăti cu viața această muncă! Se va prăbuși poate de pe schelele înalte, îl va arde metalul topit, sau va fi îngropat sub pietre ori cărămizi! Și oare nu la această neînduplecată hotărîre a soartei se gîndesc ei acum, în timp ce bat mătânii adânci, scuturându-și pletele bălane, și corul se roagă Maicii Domnului: „Izbăvește de nenorocire pe robul tău?“

Și în cine, dacă nu în Maica Domnului să-și pună nădejdea acești copii mari, cu inimi curajoase și simple, acești umili luptători, care zi de zi ies din bordeiele lor înghețate, pentru a-și îndeplini obișnuita lor muncă de răbdare și eroism? Așa, sau cam așa, se gădea Bobrov, căruia îi plăcuseră întotdeauna imaginile pline de avânt, poetice și, cu toate că pierduse de mult obiceiul rugăciunii, simțea cum îl trec fiorii de fiecare dată când răsuna vocea tremurată, venită parcă de departe, a preotului, și când corul, ca un singur om, îi dădea răspunsul.

Era ceva puternic, supus și plin de abnegație în ruga acestor trudituri anonimi, adunați de prin cine știe ce meleaguri, de prin cine știe ce gubernii depărtate, smulși din locurile de baștină, dragi inimii lor pentru o muncă grea și plină de primejdii.

Slujba luase sfârșit. Kvașnin, cu un aer de nepăsare, aruncă o monedă de aur în șanțul săpat, dar nu izbuti să se aplece să o îngroape cu lopățica. Șelkovnikov se aplecă în locul lui. După aceea, tot grupul se puse în mișcare și porni în direcția furnalelor, care își înălțau turnurile rotunde, negre și masive, așezate pe postamentul de piatră. Furnalul al cincilea, construit de curînd, funcționa de minune. Printr-o deschidere, cam la un arșin¹ de la pămînt, năvălea afară șlacul² topit, într-un șuvoi larg, clocotitor, de un alb orbitor, iar în jurul lui izbucneau de fiecare dată scurtele pîlpîiri albastre ale vîpărilor de pucioasă. Șlacul se scurgea printr-un jgheab înclinat, în niște cazane așezate la marginea postamentului, și se închea înăuntrul lor — masă compactă, verzuie, asemănătoare unui cristal.

Muncitorii stăteau chiar în vîrful furnalului și aruncau neîncetat în interiorul lui minereu și cărbuni de pămînt, transportate pînă la gura de sus pe vagonete.

¹ Măsură de lungime egală cu 68 cm.

² Drojdie rămasă de la topirea fierului.

Preotul stropi furnalul jur-împrejur cu agheasmă, apoi, grăbit și temîndu-se parcă, trecu deoparte cu mersul său implectic de moșneag. Meșterul metalurgist, un bătrîn uscățiv și negru la față, își făcu o cruce și scuipă în palme. La fel făcură și cele patru ajutoare ale lui. După aceea, ei ridicară de la pămînt un drug foarte lung de oțel pe care îl legănară multă vreme în aer, și, în sfîrșit, strigînd odată toți, izbiră cu drugul partea de jos a furnalului. Bucșa de lut ars zăngăni răsunător.

Spectatorii, cu nervii încordați de așteptare și spaimă, închiseră ochii pe jumătate, unii se dădură puțin înapoi. Muncitorii mai loviră o dată, apoi încă o dată, și încă o dată... De sub ascuțișul drugului, țîșni brusc, ca dintr-un havuz, metalul lichid, atît de luminos, încît îți lua văzul. Atunci, meșterul metalurgist, printr-o mișcare circulară a drugului, lărgi deschizătura, și fonta se prelinse încet de-a lungul unei brazde de nisip, colorîndu-se într-o nuanță arzătoare de ocru. Snopi întregi de stele, strălucitoare și mari, fugeau în zbor prin deschizătura furnalului, se împrăstiau împrejur sfîrîind cu zgomot și se mistuiau în văzduh. Metalul topit se scurgea încet și parcă alene, răspîndind o asemenea dogoare, încît oaspeții neobișnuiți se dădeau înapoi, acoperindu-și cu mîinile obrajii. De la furnale, inginerii se îndreptară spre secția mașinilor de suflat aer. Kvașnin dăduse înainte dispoziția ca acționarii veniți odată cu el să vadă uzina în toată măreția și în toată activitatea ei înfrigurată. El își făcuse, și pe bună dreptate, socoteala că acești domni, turburați de nenumărate impresii puternice și cu desăvîrșire noi pentru dînșii, vor povesti adevărate minuni la adunarea generală a consiliului de administrație de care fuseseră trimiși. Și, cunoscînd pînă în străfundurile ei psihologia oamenilor de afaceri, Vasili Terentieviici considera de pe acum ca un lucru hotărît o nouă emisiune de acțiuni, foarte avantajoasă pentru dînsul, cu care adunarea generală nu fusese pînă atunci de acord.

[...] Cînd isprăvi directorul, acționarii oftară ușurați și începură să-i strîngă mîna, cu o sinceră și vizibilă plăcere.

Nu mai rămăsese decît Andrei Ilici în preajma cazanelor cu aburi. Stînd la marginea unui puț de piatră scufundat pe jumătate în întuneric și în care se găseau instalațiile de încălzit, el privi multă vreme în jos, urmărind munca încordată a șase oameni care lucrau la fund goi pînă la briu.

Sarcina lor era să arunce fără întrerupere, ziua și noaptea, cărbuni în deschizăturile instalației de încălzit. De fiecare dată erau date deoparte, cu un zăngănit, capacele rotunde de fontă, și atunci se vedea cum în fundul gropii clocoteau, vuind și mugind, flăcări de o culoare albă orbitoare.

De fiecare dată, trupurile goale ale muncitorilor, uscate de foc și pline de praful de cărbune care le vopsise cu negru, se aplecau, și atunci le ieșeau pe spinare în relief puternic toți mușchii și vertebrele toate. De fiecare dată, mîini osoase și vinjoase ridicau cărbunele pe lopeți cu vîrf, și cu o mișcare îndemînatecă și iute, îl răsturnau în gura căscată cu flăcări.

Alți doi muncitori stăteau deasupra; și aceștia, fără a se opri o clipă, zvîrleau în jos, mereu alte grămezi de cărbune, care se înălțau în pragul gropii ca niște uriașe movile negre.

Bobrov vedea în munca neîntreruptă a fochiștilor ceva deprimant și neomenesc. Părea că o forță supranaturală îi ferecase pe vecie lîngă aceste monstruoase guri căscate, și ei, sub amenințarea unei morți îngrozitoare, trebuiau, fără o clipă de răgaz, să hrănească și iar să hrănească monstrul lacom și nesățios.

— Ce-i, colega, privești cum îl îndoapă pe Molohul dumitale? auzi Bobrov în spatele lui un glas voios și plin de bunătate.

Andrei Ilici începu să tremure și era cît pe ce să se prăbușească în groapa cu fochiștii. Îl uimise, îl înfiorase

această neașteptată potrivire între exclamația glumeață a doctorului și propriile lui gânduri.

Chiar după ce-și recăpătă stăpînirea de sine, îl urmări multă vreme ciudățenia acestei coincidențe. Întotdeauna îl interesaseră și-i păruseră misterioase acele întîmplări care făceau ca în clipa cînd se gîndea la ceva sau citea într-o carte, să audă vorbindu-se în preajma lui despre același lucru.

— Mi se pare că te-am speriat, dragă, zise doctorul, cercetînd cu atenție fața lui Bobrov. Te rog să mă ierți.

— Da, m-ai cam speriat.. te-ai apropiat așa de încet... nu m-am așteptat.

— Ah, dragul meu Andrei Ilici, hai să ne căutăm puțin de nervi! Nu sînt buni de nimic... Ascultă sfatul meu. Ia-ți un concediu și șterge-o pe cîtva timp în străinătate... Pentru ce să stai și să te chinuiești aici? Trăiește și dumeata o jumătate de an după placul inimii: bea vinuri bune, călărește mai mulțișor, mai gîndește-te nițel și la amor.

Doctorul se apropie de marginea puțului.

— Ce infern! exclamă el, uitîndu-se în jos. Cam cît cîntărește un samovăraș din astea? Cred că vreo opt sute de puduri.

— Nu, mai mult. Vreo mie cinci sute.

— Aoleu!... Și ce s-ar întîmpla dacă un asemenea obiect și-ar pune în gînd să... să explodeze? Ar fi un spectacol de efect. Ce zici?

— Foarte de efect, doctore... Desigur că n-ar mai rămîne întreagă nici o piatră din toate clădirile astea.

Goldberg dădu din cap și apoi fluieră cu un aer semnificativ.

— Și din ce cauză s-ar putea întîmpla așa ceva?

— Cauzele pot fi diferite... Dar de cele mai multe ori, asta se întîmplă în felul următor: cînd în cazan rămîne foarte, foarte puțină apă, pereții lui se încălzesc din ce în ce mai tare, aproape la roșu. Dacă se dă drumul atunci la apă și ea pătrunde în cazan, se formează dintr-o dată

o cantitate enormă de aburi, pereții nu rezistă și, cazanul face explozie.

— Va să zică lucrul acesta se poate face și cu pre-cugetare ?

— Cu ușurință... Nu vrei să încerc ? Când apa în aparatul de măsurat va scădea cu desăvîrșire, e suficient să întorci ventilul... Uite-l, o mică pîrghie rotundă... asta-i tot...

Bobrov glumea, dar în vocea lui era o stranie seriozitate, iar în ochi avea o expresie severă și tristă.

„Dracu' să-l mai înțeleagă, se gîndi doctorul, un om simpatic, dar... psihopat.“

— De ce n-ai venit la masă, Andrei Ilici ? întrebă Goldberg, depărtîndu-se de cazane. Merită să vezi cum au transformat laboratorul într-o adevărată grădină de iarnă ; iar serviciul, o minune ; nu altceva !

— Lua-i-ar dracul ! Nu pot să sufăr mesele de ingineri, se zborși Bobrov. Se laudă, zbiară, se linguesc fără rușine unul pe altul, și apoi, aceste inevitabile toasturi de bețivi, în timpul cărora oratorii varsă vinul pe dinșii și pe vecini... E dezgustător !...

— Da, da, chiar așa este, zise doctorul rîzînd, eu am apucat începutul. Kvașnin, o adevărată minune : „Domnilor, chemarea inginerului este o chemare nobilă și plină de răspunderi. Odată cu șinele de cale ferată, cu furnalele și cu minele ei, el duce pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale țării și germenii culturii, floarea civilizației și...“ Și nu știu ce alte roade, nu-mi amintesc prea bine... Ce excroc ! Patentat !... „Să ne unim, deci, domnilor, și să ținem sus flamura binefăcătoarei noastre arte“. Bineînțeles, au urmat aplauze furtunoase.

Făcură cîțiva pași în tăcere. Fața doctorului se întunecă dintr-o dată, iar cînd începu să vorbească, în glasul lui se simțea mînia.

— Da ! Artă binefăcătoare ! Dar barăcile muncitorilor sînt construite din surcele. Cu bolnavii nici nu mai pridedești... copiii mor ca muștele. Uite-i, germenii culturii.

Ce-or să mai zică atunci cînd febra tifoidă are să puie stăpînire pe Ivanovka !

— Ce spui, doctore ? Sînt cazuri ? Asta ar fi îngrozitor, într-o asemenea înghesuială.

Doctorul se opri, răsufîind din greu.

— Cum să nu fie ? spuse el cu amărăciune. Ieri au fost aduși doi oameni. Unul a murit azi dimineață, iar al doilea, dacă n-a murit încă, se prăpădește pînă diseară... Și nu avem nici medicamente, nici localuri, nici sanitari experimentați... Așteaptă, au să mai vadă ei ce au de văzut !... adăugă Goldberg cu înverșunare, amenințînd cu pumnul pe cineva nevăzut.

VIII

Gurile rele începuseră să lucreze. Despre Kvașnin circulară prin uzină, încă înainte de sosirea lui, atîtea anecdote picante, încît nimeni acum nu mai avea îndoieli în ceea ce privește adevăratul motiv al neașteptatei sale apropieri de familia Zinenko. Doamnele vorbeau despre asta, zimbînd cu subînțeles, bărbații, în cercul lor, le ziceau lucrurilor pe adevăratul lor nume, cu o sinceritate cinică. Totuși nimeni nu știa nimic precis. Toți așteptau cu plăcere un scandal ispititor.

Cleveteala avea și o parte de adevăr într-însa. După ce făcu o vizită familiei Zinenko, Kvașnin își petrecu la ei toate serile. Dimineața, cam pe la orele unsprezece, minunata lui troică cenușie sosea la ferma din Șepetovka și vizitiul raporta, mereu pe același ton, că „boierul pofteste pe cucoana și pe domnișoare la dumnealui, la dejun“.

La aceste dejunuri nu era invitat nici un străin. Mîncarea o gătea un bucătar francez, pe care Vasili Terentievici îl lua întotdeauna cu dînsul în timpul deselor sale călătorii, chiar și în străinătate. Atenția lui Kvașnin față de noii săi cunoscuți se manifesta într-un fel foarte deosebit. Față de cele cinci fete el adoptase de la început

atitudinea familială a unui unchi burlac, întotdeauna vesel. După trei zile, el le striga pe numele lor de răsfăt, adăugînd și numele tatii : Șura Grigorievna, Ninocika Grigorievna, iar pe cea mai mică, pe Kasia, o apuca de bărbia ei grasuță cu gropiță în mijloc și o necăjea, zicîndu-i puștanco, și puișorule; ea nu se împotrivea, dar roșea pînă la lacrimi.

Anna Afansievna, simulînd supărarea, bombănea pe un ton glumeț, protestînd că prea îi răsfată fetele.

Într-adevăr, era deajuns ca vreauna din ele să exprime o dorință, fie și în treacăt, pentru ca să-i fie pe loc împlinită. Abia apucă Maka să spună, fără să fi avut dealtfel vreun gînd ascuns, că ar vrea să meargă pe bicicletă, că a doua zi s-a și adus de la Harkov, cu un curier special, una minunată, de cel puțin trei sute de ruble... Kvașnin pierdu cu Beta la o prinsoare în legătură cu niște fleacuri, un pud de bomboane, iar Kasiei îi oferi în același fel o broșă în care alternau coralul, ametistul, safirul, jaspul și agata, alcătuiind literele numelui ei. Într-o zi află că Ninei îi plac caii și călăria. După două zile, i se aduse o iapă englezească pur-sînge, perfect dresată pentru a purta o șa de doamnă. Domnișoarele erau încîntate. În casa lor se aciuiase un duh binefăcător, ca din poveste, care știa să le ghicească îndeplinindu-le îndată pînă și în cele mai mici capricii.

Anna Afanasievna își dădea seama vag că această generozitate comportă în sine ceva nu tocmai măgulitor pentru o familie bună, dar nu avea nici suficientă îndrăzneală, nici tact suficient, ca pe nesimțite să-i dea a înțelege lui Kvașnin acest lucru.

Ca răspuns la observațiile ei, exprimate pe un ton lingușitor, el nu făcea decît un gest cu mîna și spunea cu vocea lui de bas, groasă și hotărîtă :

— Ei, asta-i draga mea !... Ce fleacuri mai născocești...

Totuși el nu-și arăta preferința pentru nici una din fete, le împlinea tuturora dorințele cu același zel și le lua pe toate peste picior cu aceeași familiaritate.

[...] Toate acestea trecînd din gură în gură, ajunseră și la Bobrov, care nu fu mirat. Părerea ce-și făcuse despre familia Zinenko era precisă și definitivă ; dar îl turbura gîndul că birfeala o va atinge cu coada ei murdară și pe Nina... După conversația din gară, fata îi era și mai dragă, și mai apropiată. Numai lui își deschisese ea, încrezătoare, sufletul, acest suflet care rămînea minunat chiar în șovăielile și slăbiciunile lui. Toți ceilalți, gîndea el, nu-i cunoșteau decît îmbrăcămintea și aparența exterioară. Gelozia, cinicele ei îndoieli veșnic zgîndărite de ambiția, meschinăria și brutalitatea ei erau străine de firea încrezătoare și iubitoare a lui Bobrov.

Andrei Ilici nu întîlnise încă niciodată dragostea duioasă și sinceră a unei femei și, prea timid și nesigur de sine, el nu cerea de la viață ceea ce poate că i se cuvenea.

Nu era de mirare că acum, cu sufletul plin de avînt și bucurie, se lăsa cuprins de un sentiment nou și puternic. În ultimele zile, Bobrov trăise sub farmecul conversației de la gară. De sute de ori și-o reamintise în toate amănuntele și de fiecare dată descoperea un înțeles tot mai adînc în cuvintele Ninei.

[...] Într-o duminică, trei zile după deschiderea sărbătorească a campaniei furnalului, Bobrov, călare pe Farvater, mergea pe drumul larg și bine bătătorit care ducea de la uzină la stație. Era cam pe la două, ziua era răcoasă și senină. Farvater înainta vioi, mișcînd urechile și dînd din cap.

La cotitura din dreptul depozitului, Bobrov zări o doamnă în costum de amazoană, coborînd panta călare pe un cal mare, murg, iar în urma ei văzu venind un călăreț chirghiz, mic și alb. În curînd își dădu seama că era Nina, cu o fustă de culoare verde închis, pe care o umfla vîntul, cu mînuși galbene lungi, purtînd pe cap un cilindru strălucitor și nu prea înalt.

Ea se ținea în șa frumos și cu multă siguranță. Iapa englezească mergea, zveltă, într-un trap larg și elastic, ținîndu-și grumazul țeapăn și ridicîndu-și la o mare înăl-

țime picioarele subțiri uscățive. Svejevski, care o însoțea pe Nina, rămăsese mult în urma ei și se căznea să prindă cu piciorul scara, care scăpase ; dădea din coate, se încovoia și se apleca în toate părțile.

Cînd îl zări pe Bobrov, Nina o porni în galop către el. Vîntul, care o bătea în față, o silea să-și țină cu mina dreaptă pălăria și să-și plece capul. Cînd ajunse în dreptul lui Andrei Ilici, opri calul brusc ; acesta încremeni pe loc, lăsîndu-se nerăbdător de pe un picior pe altul, umflîndu-și nările largi, de rasă, și mușcîndu-și zgomotos zăbala, de pe care se desprindea și cădea spumă.

Galopul îi imbujorase Ninei față, iar părul, care la tîmple îi ieșise de sub pălărie, îi cădea pe umeri în șuvițe lungi și ondulate.

— De unde ai calul ăsta fermecător ? întrebă Bobrov, după ce reuși în sfîrșit să-l oprească pe Farvater, care juca pe loc și, aplecîndu-se în șa, îi strînse Ninei vîrfurile degetelor.

— Așa-i că e o frumusețe ? E cadoul lui Kvașnin.

— Eu aș fi refuzat un asemenea cadou, spuse răstit Andrei Ilici, supărat de răspunsul ei nepăsător.

Nina se aprinse.

— Pentru ce motiv ?

— Pentru că.. Ce este pentru dumneata Kvașnin, la urma urmei ! Rudă ?... Logodnic ?...

— O, Doamne, ce susceptibili ești pentru alții, spuse Nina sarcastic. Dar, văzînd suferința întipărită pe fața lui, ea se înmuie pe dată. Pentru el asta nu înseamnă nimic... E atît de bogat...

Svejevski ajunsesese la zece pași de ei. Deodată, Nina se aplecă spre Bobrov, îi atinse mîna mîngîietor cu extremitatea cravașei și spuse cu jumătate glas, ca o fetiță conștientă de vinovăția ei :

— Ei, gata... gata, nu fi supărat... am să-i dau calul înapoi ! Răule ce ești !... Vezi ce înseamnă părerea duminică pentru mine !

Ochii lui Andrei Ilici se aprinseră de bucurie și fără să vrea își întinse mîinile spre Nina. Dar nu spuse nimic și oftă numai din adîncul pieptului. Svejevski se apropie, salutînd și căutînd să-și compună o ținută degajată.

— Desigur, ai auzit de picnicul nostru, strigă încă de departe Svejevski.

— Aud întîia dată de așa ceva.

— Picnicul aranjat din inițiativa lui Vasili Terentievici la Beșenaia Balka?...

— N-am auzit nimic.

— Da, da. Te rog, Andrei Ilici, să vii și dumneata, se amestecă în vorbă Nina. Miercuri, la ora cinci după-amiază... Locul de întîlnire este la gară.

— E picnic? Contribuie fiecare?

— Se pare că da, nu știu precis.

Nina se uită jenată și întrebătoare la Svejevski.

— Da, contribuie fiecare, confirmă Svejevski. Vasili Terentievici m-a însărcinat să duc la îndeplinire unele dispozițiuni ale lui. Ce să-ți spun? Picnicul o să fie extraordinar. Ceva grozav!... Numai că toate astea se țin deocamdată secret. Au să fie lucruri cu totul neașteptate, care au să vă uimească...

Nina nu se putu reține și adause cu cochetărie:

— Toate astea s-au făcut din cauza mea. Acum vreo trei zile am spus că ar fi bine să facem cu toții o plimbare în pădure, și Vasili Terentievici...

— Eu nu viu! spuse Bobrov.

— Ba ai să vii! În ochii Ninei trecu o străfulgerare. Domnilor, înainte marș! strigă ea, pornind în galop. Andrei Ilici! Ascultă ce-ți spun.

Svejevski rămase în urmă; Nina și Bobrov galopau alături, ea, zîmbind și uitîndu-se în ochii lui, el, posomorît și nemulțumit.

— Doar eu pentru dumneata am născocit acest picnic, prieten răutăcios și bănuitor ce ești! spuse Nina cu căldură. Vreau neapărat să aflu cea ce nu mi-ai spus pînă

la capăt, atunci, la gară... Nimeni n-are să ne stînjenească la picnic.

Și iarăși se petrecu în sufletul lui Bobrov o schimbare subită. Simți că-i vin în ochi lacrimi de înduioșare și exclamă cu patimă :

— O, Nina ! Cît de mult te iubesc !

Dar Nina parcă nici nu auzi această mărturisire bruscă. Ea trase de hăț, forțînd calul să treacă la pas, și întrebă.

— Vasăzică vii ? Da ?

— Neapărat ! Viu neapărat !

— Ei, bagă de seamă... Iar acum, să-mi aștept cavalul și... la revedere ! Mă grăbesc să ajung acasă.

Cînd își luă rămas bun, el simți prin mînuză căldura mîinii ei, care îi răspunse cu o strîngere prelungită și puternică. Ochii întunecați ai Ninei îl priveau cu dragoste.

IX

Miercuri, încă pe la orele patru, gara era ticsită pînă la refuz de lumea care lua parte la picnic. Toți erau veseli și domnea o atmosferă slobodă. Vizita lui Vasili Terentieviici se terminase de data aceasta în chip atît de fericit, cum n-ar fi îndrăznit nimeni să nădăjduiască.

Nu se dezlănțuiseră nici tunete, nici fulgere, nimeni nu fusese poftit să plece din slujbă ; ba dimpotrivă, circulau chiar zvonuri că într-un viitor apropiat va interveni o mărire a salariilor pentru majoritatea funcționarilor. Afară de asta, picnicul promitea să fie minunat. Pînă la Beșenaia Balka, unde hotărîseră să plece, nu erau mai mult de zece verste de drum foarte frumos, de mers cu trăsura... În ultimele zile fusese senin și cald, așa că nimic nu putea strică plimbarea.

Erau aproape nouăzeci de invitați ; rîzînd și exclamînd zgomotos, ei se îngîrămdiseră pe peron în grupuri ani-

mate. Limba rusă se auzea amestecată cu fraze vorbite în franceză, germană și poloneză. Trei belgieni luaseră cu dinșii aparate fotografice, pentru instantanee la lumină de magneziu.

[...]Dar abia apucă să coboare Vasili Terentieviți din caleașcă, și avu loc un incident tragicomic, la care nu se așteptase nimeni.

Încă de dimineață, soțiile, surorile și mamele muncitorilor de la uzină, auzind despre picnicul proiectat, începuseră să se adune în gară; multe din ele își aduseseră și copii sugaci. Cu o expresie înlemnită de răbdare pe fețele istovite și arse de soare, ele ședeau de câteva ceasuri pe treptele peronului, de-a lungul zidurilor, și pe pământ.

Erau mai mult de două sute. La toate întrebările puse de șeful stației, ele răspundeau că vor să vorbească cu „șeful cel roșcovan și gras”. Păzitorul încercase să le îndepărteze, dar se porni o larmă atât de asurzitoare, încît omului nu-i mai rămase decît să facă un gest în vînt cu mîna și să lase femeile în pace. Fiecare trăsură care se apropia provoca în rîndurile lor o învălmășeală, care însă nu dura mult, căci ele se linișteau pe dată, văzînd că „șeful cel roșcovan și gras” nu sosise încă. De abia izbutise Vasili Terentieviți să pună piciorul pe scară, ținîndu-se cu mîinile de capră, gîfîind și făcînd trăsura să se aplece într-o parte, că femeile îl și înconjurară din toate părțile și ingenunchiară în fața lui. Speriați de zgomotul mulțimii, caii, tineri și năvăși, începură să sforăie și să se agite; vizitiul, lăsat cu totul pe spate și trăgînd hăturile, abia reușea să-i țină în loc. La început, Kvașnin nu putu înțelege nimic. Femeile țipau toate odată, întinzînd pruncii spre dinsul. Și deodată începură să curgă lacrimi pe fețele lor arse de soare. Kvașnin văzu că nu se poate zmulge din acest lanț viu care-l încercuise.

— Hei, muierilor! Nu urlați! strigă el acoperînd deodată cu vocea lui de bas toate glasurile. Zbierați cu toa-

tele, ca la iarmaroc. Nu aud nimic. Să spuie una singură ce s-a întâmplat.

Dar fiecare din ele vroia să vorbească ea. Strigătele se întetiră, lacrimile începură să curgă și mai tare pe fețele lor.

— În tine ni-i nădejdea... scumpul nostru... uită-te la noi... nu mai putem... ne-am jigărit de tot. Ne prăpădim... împreună cu copiii ne prăpădim... Crăpăm de frig !

— Și ce vă lipsește ? De ce vă prăpădiți ? strigă din nou Kvașnin. Dar nu zbierați toate odată ! Ia, tu, tinerica aceea de colo, spune tu ! arată el cu degetul spre o femeie din Kaluga, voinică și frumoasă, cu toată paloarea feței obosite. Alelalte să tacă.

Cele mai multe tăcură și gemeau doar printre lacrimi, scoțind din cînd în cînd cîte un bocet și ștergîndu-și ochii și nasul cu poalele murdare. Totuși mai rămăseseră încă vreo douăzeci de femei care vorbeau odată.

— În tine ni-i nădejdea, ne prăpădim de frig... Îndură-te de noi... asta nu e viață... Ne-au îngrămădit în barăci pentru la iarnă ; dar parcă e chip să trăiești în ele ? Barăci sînt alea ? Sînt făcute numai din așchii. De pe acum nu mai poți răbda noaptea de frig... Dîrdîim, ne clănțane dinții... Dar la iarnă ce ne facem ? Fie-ți milă măcar de copilașii noștri ! Ajută-ne, drăguțule, dă ordin să ne puie măcar plite... N-avem unde face mîncarea... gătim pe afară... Bărbații noștri sînt toată ziua la muncă... degerați... uzi... Vin acasă... Nici n-au unde să se usuce !

Kvașnin căzuse într-o cursă.

Încotro se întorcea, peste tot îi închideau drumul femeile ingenuncheate și întinse la pămînt. Cînd încerca să-și facă drum printre ele, îl apucau de picioare și de poalele paltonului lung, cenușiu. Văzînd că n-are ce face, Kvașnin îi făcu lui Selkovnikov semn cu mîna și-l chemă lîngă dînsul. Cînd acesta răzbi prin mulțimea deasă a femeilor, Vasili Terentieviici îl întrebă pe franțuzește, și în glasul lui se simțea minie :

— Ai auzit ? Ce vasăzică asta ?

Șelkovnikov făcu un gest de neputință cu mâinile și începu să bolborosească :

— Eu am scris conducerii, am raportat... numărul brațelor de muncă este foarte limitat. E vară... vremea secerișului... prețuri ridicate... conducerea nu a permis... Nu-i nimic de făcut... De...

— Și atunci, cînd începeți să reparați barăcile pentru muncitori ? întrebă Kvașnin cu severitate.

— Nu se știe absolut nimic... Să mai rabde cum or putea. Trebuie să dăm zor întii cu încăperile pentru funcționari.

— Ce porcării se întîmplă sub conducerea dumitale ! bombăni Kvașnin. Și întorcîndu-se din nou cu fața spre femeii, spuse cu glas tare : Ascultați, femeilor ! De mîine au să înceapă să vă facă plite, iar barăcile o să le acopere cu scînduri. Ați auzit ?

— Am auzit, scumpule... Mulțumim... Se poate să nu auzim una ca asta ? răsunară voci pline de bucurie. E mai bine așa, cînd șeful dă el singur ordin... Mulțumim... De ne-ai mai da voie, șoimule, să strîngem și niște surcele de la construcții...

— Bine, bine, vă dau voie să strîngeți surcele.

— Au pus peste tot de pază cerchezi, iar ăștia, cum ai venit după surcele, stau gata să dea în tine cu cravașe.

— Bine, bine... duceți-vă fără grijă după surcele, ni-meni n-are să se atingă de voi, le liniștea Kvașnin. Iar acum, muierilor, cărați-vă acasă, la gătit ciorba ! Da să văd, la iuteală ! strigă el pe un ton de încurajare. Dume-neata să dai dispoziție, spuse el cu vocea scăzută lui Șelkovnikov, ca mîine să se așeze lingă barăci vreo două care de cărămizi... Asta are să le consoleze pe multă vreme. Să le admire în voie.

[...] Bobrov văzu venind în urma lui Kvașnin două calești, cu care sosise familia Zinenko. Nina ședea în prima trăsură. Purta o rochie ușoară, de culoare deschisă, frumos garnisită în gurile gîtului cu dantelă lată de aceeași nuanță ; avea o pălărie mare, florentină. aibă, cu un bu-

chet de trandafiri. I se păru mai palidă și mai serioasă ca de obicei. Ea îl observă de departe pe Bobrov, care stătea pe peron, dar nu-i aruncă privirea lungă și plină de înțeles la care se așteptase el, ba dimpotrivă, i se păru că ea își întoarce într-adins capul, iar când Andrei Ilici se apropie în fugă de caleașcă, ca să-i ajute să coboare, Nina, dorind parcă să i-o ia înainte, se repezi de cealaltă parte a trăsurii și sări ușor jos. O presimțire sumbră și amenințătoare străpunse inima lui Andrei Ilici, dar îndată căută să se liniștească. „Sărăcuța de ea, se rușinează de hotărîrea luată și de dragostea ei. I se pare că acum oricine poate să-i citească în ochi, nestingherit, gândurile cele mai tainice... O, sfântă, încântătoare naivitate!”

Andrei Ilici era sigur că Nina, ca și de data trecută în gară, va găsi singură prilejul să se apropie și să schimbe cu el câteva cuvinte între patru ochi. Dar ea, probabil, cu totul absorbită de explicația lui Kvașnin cu femeile, nu se grăbea s-o facă... Nu se întoarse nici măcar o singură dată, nici chiar pe furiș, ca să-l vadă pe Bobrov. Neliniștea și tristețea cuprinseseră inima lui Andrei Ilici. El hotărî să se apropie de familia Zinenko, care forma un grup compact — părea că celelalte doamne o ocolesc — și, folosind gălăgia care absorbise atenția tuturor, să-i vorbească Ninei, dacă nu cu vocea, cel puțin cu privirea.

O salută pe Anna Afanasievna, îi sărută mîna și o cercetă cu privirea, căutînd să ghicească dacă știe ceva.

Da, nu mai încape îndoială că știe; sprîncenele ei subțiri, frînte, în formă de unghi — semnul unui caracter mincinos, după cum gîndea adesea Bobrov — se îngruntară a nemulțumire, iar buzele se strînseseră cu aroganță. Desigur că Nina îi povestise totul mamică-si, și aceasta o muștrase — încercă să ghicească Bobrov și se apropie de Nina.

Dar Nina nici nu se uita la el. Cînd îi dădu bună ziua, mîna ei rămase rece și nemișcată în mîna lui tremurîndă.

În loc să răspundă la salutul lui Andrei Ilici, ea se întoarse în aceeași clipă spre Beta, schimbînd cu ea cu-

vinte fără importanță. Bobrov puse această manevră grăbită pe seama unui sentiment de vinovăție sau de frică, pe seama dorinței de a se eschiva de la un răspuns direct... Simți deodată cum i se înmoaie picioarele, iar în gură avu o senzație de frig... Nu știa ce să creadă. Chiar dacă Nina ar fi scăpat o vorbă față de maică-sa, oare nu putea ea, cu o privire scurtă, dar plină de înțeles, din acelea de care știu întotdeauna femeile să se folosească prin instinct, să-i spună : „Da, ai ghicit, se știe despre cele ce am vorbit noi... dar eu sînt aceeași, dragul meu. Nu te neliniști !” Totuși ea prefera să întoarcă mereu capul. „Oricum, voi avea răspunsul ei, aici, la picnic, orice s-ar întimpla — își zise Bobrov, cuprins de o vagă tristețe și presimțind ceva dureros și mîrșav. — Într-un fel sau într-altul, ea va trebui să răspundă“.

X

La versta 303, toată societatea coborî din vagoane, trecu prin fața cantonului și se înșiră într-o coloană lungă și pestriță, de-a lungul cărării înguste ce cobora spre Beșenaia Balka.

Fețele înfierbîntate simțiră o adiere care aducea din depărtare răcoarea și mirosul de toamnă al pădurii. Căderea care devenea tot mai abruptă se pierdea printre tufe dese de alun și caprifoi, ale căror ramuri strîns împletite formau deasupra ei o boltă neîntreruptă și întunecoasă. Sub picioare începură să foșnească frunze galbene și uscate. Prin urzeala deasă a tufișului, se întrezărea jarul amurgului roșu.

Șirul de tufișuri luă sfîrșit și deodată se ivi în fața oaspeților un luminiș mare, de jur-împrejur cu pădure și cu pămîntul bătătorit, acoperit cu nisip. Într-o parte se înălța un pavilion cu opt colțuri, tot împodobit cu drapele și verdeață ; în cealaltă, o estradă acoperită pentru muzi-

canți. De îndată ce ieșiră din desiş primele perechi, orchestra militară izbucni într-un marș plin de veselie.

Sunetele metalice, frumoase și zglobii se împrăștiară săltărețe prin pădure, izbindu-se de copaci într-un ecou sonor și topindu-se apoi, undeva departe, într-o a doua orchestră, care ba i-o lua înainte celei dintii, ba rămânea în urma ei.

În pavilionul cu opt colțuri, în jurul meselor așezate în careu și acoperite de pe acum cu fețe de masă albe, noi, se foia servitorimea, care agita zgomotos vasele...

De îndată ce muzicanții isprăviră marșul, invitații izbucniră în aplauze puternice. Erau într-adevăr uimiți, căci abia trecuseră două săptămîni de cînd în locul acesta nu fusese decît un povîrniș, acoperit de alocurea de cîteva tufe rare. Orchestra începu să cînte un vals.

Bobrov îl văzu pe Svejevski, care stătea alături de Nina, cum îi cuprinde talia fără o prealabilă invitație și cum se avîntă apoi împreună în luminii, într-un vîrtej amețitor. Nici n-apucă bine s-o părăsească Svejevski pe Nina, că și veni în fugă un student al Facultății de Metalurgie, iar după dînsul, un altul.

Bobrov dansa prost și nici nu-i plăcea să danseze. Toți, îi veni în gînd s-o invite pe Nina la un cadril. „Poate, gîndea el, voi reuși să găsesc momentul prielnic unei explicații“.

Se apropie de dînsa atunci cînd, după două tururi de dans, se așezase, obosită, și-și răcorea fața cu mișcările reperi ale evantaiului.

— Sper, Nina Grigorievna, că mi-ai rezervat un cadril ?

— O, Doamne... Ce păcat ! Toate cadrilurile mele sînt date, răspunse ea, fără să se uite la el.

— Cum se poate ? Atît de repede ? întrebă Bobrov cu o voce înăbușită.

— Ei, da ! Nina dădu din umeri nerăbdătoare și ironică. De ce-ai venit așa tîrziu ? Am împărțit toate cadrilurile, încă din vagon.

— Se vede că pe mine m-ai uitat cu totul ! spuse el trist.

Nina fu mișcată de intonația glasului. Strînse și desfăcu nervos evantaiul, dar fără să-și ridice ochii.

— Singur ești vinovat. De ce nu te-ai apropiat ?

— Doar am venit la picnic numai ca să te văd. E posibil să nu fi fost decît o glumă, Nina Grigorievna ?

Ea tăcea încurcată, frămîntînd între degete evantaiul. Un tînăr inginer, apropiindu-se în fugă de ea, o scoase din încurcătură. Ea se sculă repede și, fără ca măcar să se întoarcă spre Bobrov, puse pe umărul inginerului mîna ei fină, îmbrăcată în mînușă albă, lungă. Andrei Ilici o urmărea cu privirea...

După ce făcu un tur, ea se așează tocmai în partea cealaltă a luminișului — desigur, într-adins, se gîndi Andrei Ilici.

Față de Bobrov, ea manifesta ceva ca o teamă sau, poate, ca o rușine. Vechea, binecunoscuta tristețe apatică, puse din nou stăpînire pe Bobrov. Fețele începură iar să-i pară toate vulgare, șterse și aproape comice. Sunetele ritmate ale muzicii îi răsunau în cap ca niște lovituri surde, pricinuindu-i o senzație enervantă și dureroasă. Dar el nu pierduse încă orice speranță și căuta să se mîngîie cu presupuneri : „Nu cumva o fi supărată pentru că nu i-am trimis un buchet ? Sau poate, pur și simplu, nu vrea să danseze cu o buturugă ca mine ? încerca el să ghicească. La urma urmei poate că are dreptate ; pentru fete tînere, nimicurile astea înseamnă atît de mult ! Oare nu acestea reprezintă pentru ele toate bucuriile și întristările, într-un cuvînt, toată poezia vieții ?“

Cînd începu să se întunece, se aprinseră în jurul pavilionului ghirlande lungi de lanterne mici, chinezești, de felurite culori. Dar asta nu fu deajuns : luminișul rămînea aproape în întregime scufundat în întuneric. Deodată, de o parte și de alta, se aprinseră, ca niște adevărați sori electrici, două lumini albastre, orbitoare, ale reflectoarelor care pînă atunci fuseseră camuflate cu grijă în frun-

zișul copacilor. Mestecenii și carpenii care înconjurau luminișul fură dintr-o dată proiectați în față. Ramurile nemișcate, scăldate într-o lumină puternică, artificială, căpătară deodată înfățișarea unui decor teatral de prim plan. În spatele lor, copacii desigurului învăluți într-o pîclă cenușie cu reflexe verzui își profilau vag vîrfurile rotunde și crestate pe cerul negru, întunecat... Din stepă răzbătea zvonul ascuțit al greierilor, pe care nici muzica nu-l putea acoperi: țîrîiau toți odată atît de ciudat și de tare, încît părea că nu se aude decît un singur greiere, a cărui chemare venea însă din toate părțile: și din dreapta, și din stînga, și de sus.

Balul se prelungea, devenind tot mai însuflețit și mai zgomotos. Dansurile urmau unul după altul. Orchestra nu se odihnea aproape deloc. Muzica și atmosfera de basm a serii îmbătaseră pe femei, așa cum îmbată vinul. Mirosul de parfum și de trupuri înfierbîntate se contopea, într-un curios amestec, cu mireasma pelinului din stepă, a frunzelor pe jumătate veștejite, cu mirosul de umezeală ce venea dinspre pădure și cu aroma subtilă, ce pătrundea de departe, a otavei cosite. Pretutindeni băteau evantaiile, cînd mai repede, cînd mai încet, ca aripile unor frumoase păsări multicolore, gata de zbor. Conversațiile cu voce tare, rîsetele, zgomotul pașilor pe nisip se împleteau într-un singur zumzet monoton și vesel, care din cînd în cînd, atunci cînd muzica se oprea o clipă, se ridica puternic ca un talaz.

Bobrov o urmărise neîncetat cu privirea pe Nina. De vreo două ori ea îl atinsese aproape cu rochia. Simțise chiar o adiere cînd trecuse, lunecînd cu repeziciune pe lîngă dînsul.

În timpul dansului, ea își lăsa brațul îndoit pe umărul cavalerului, într-un gest frumos, de neputință parcă, iar capul și-l apleca în așa fel, de parcă ar fi vrut să se rezeme de el... Din cînd în cînd se întrezăreau, ca într-o scurtă străfulgerare, dantela albă a fustei de dedesubt, fluturată într-o mișcare repede, și piciorul, mic, în

ciorap negru, cu glezna subțire și cu începutul unei pulpe zvelte.

Atunci Bobrov, fără să știe de ce, îi era rușine, și el începea să urască pe toți cei care o puteau vedea pe Nina în aceste clipe.

Începu mazurca... Erau orele aproape nouă. Nina, care dansa cu Svejevski — profitînd de o clipă cînd cavalerul ei, care conducea mazurca, era ocupat cu aranjarea unor figuri mai complicate — fugi în direcția garderobei, făcînd pașii în tact cu muzica și susținîndu-și cu amîndouă mîinile părul ce i se despletise.

Bobrov, care o observase din cealaltă parte a luminii-șului, se grăbi s-o urmeze și se opri în fața ușii... Aici era aproape întuneric; toată garderoba — o cămăruță mică de scînduri, construită în dosul pavilionului — era scufundată în umbră. Bobrov luă hotărîrea s-o aștepte pe Nina și, cu orice preț, s-o silească să-i dea o explicație. Inima îi zvîcnea; degetele pe care și le strîngea convulsiv îi erau reci și umede. După cinci minute, apărui Nina. Bobrov veni din spate și-i tăie drumul. Ea scoase un strigăt slab și se dădu înapoi.

— De ce mă chinuiești așa, Nina Grigorievna? spuse Andrei Ilici și, fără să-și dea seama, împreună mîinile într-un gest de implorare. Oare nu vezi cît mă doare?... O! te-amuză suferința mea... îți bați joc de mine...

— Nu înțeleg ce vrei să spui. Nici nu m-am gîndit să-mi bat joc de dumneata, răspunse Nina cu încăpăținare și aroganță.

În ea se trezise spiritul familiei.

— Nu? întrebă Bobrov abătut. Dar atunci ce-nseamnă purtarea pe care o ai azi față de mine?

— Ce purtare?

— Ești rece, aproape dușmănoasă cu mine... Însăși prezența mea la serată îți este neplăcută.

— Mi-e cu desăvîrșire indiferent...

— Asta e și mai rău... Simt în dumneata o schimbare, pe care n-o pot înțelege și care mă îngrozește... Fii sin-

ceră, Nina ! Fii așa cum astăzi încă mai credeam că ești... Oricît de înspăimîntător ar fi adevărul, spune-l ! Doar e mai bine, și pentru dumneata, și pentru mine, s-o sfîrșim dintr-o dată.

— Să sfîrșim ce ? Nu te înțeleg.

— Nu-i adevărat ! Înțelegi foarte bine, nu te prefac ! Noi avem ce sfîrși, între noi au fost cuvinte drăgăstoase, care erau aproape o mărturisire. Au fost clipe minunate, ce ne-au legat unul de altul prin fire gingașe și nevăzute... Știu ! Vrei să-mi spui că m-am înșelat. Se poate, se poate... Dar oare nu dumneata mi-ai poruncit să vin la picnic, pentru a găsi prilejul să vorbim între patru ochi ?

Ninei i se făcu deodată milă de el.

— Da, te-am rugat să vii... șopti ea, aplecîndu-și tare capul, am vrut să-ți spun... am vrut... că trebuie să ne luăm rămas bun.

Bobrov se clătină, de parcă ar fi primit o lovitură în piept. Chiar prin întuneric se vedea cît pălise.

— Să ne luăm rămas bun... șopti el, cu răsufierea tăiată. Nina Grigorievna !... Cuvintele de rămas bun sînt cuvintele grele, amare... nu le roști...

— Trebuie să le rostesc...

— Trebuie ?

— Da, trebuie. Nu este voia mea.

— Dar atunci a cui ?

Cineva se apropie de ei. Nina cercetă întunericul cu privirea și spuse în șoaptă :

— Iată a cui !

Era Anna Afanasievna. Examinînd bănuitoare pe Bobrov și pe Nina, ea își luă fiica de mîină :

— De ce-ai fugit de la dans, Nina ? spuse ea cu un ton de mustrare. Stai și trîncănești pe întuneric ! Frumoasă treabă, ninic de zis... Și eu care te caut prin toate ungherele... Și dumneata, stimate domn, se adresează ea deodată pe un ton certăreț lui Bobrov, dumneata, stimate domn, dacă nu știi sau nu-ți place să dansezi, cel puțin

nu împiedica domnișoarele s-o facă și nu le compromite cu convorbiri în *tête à tête*... prin colțuri întunecoase.

Ea se depărtă, trăgînd-o pe Nina după dînsa.

— O, nu fiți neliniștită, stimată doamnă. Pe domnișoara dumneavoastră nimic nu o va compromite! strigă în urma ei Bobrov și izbucni într-un ris amar și atît de de ciudat, încît mama și fiica întoarseră involuntar capul.

— Ei! ți-am spus eu că e un prost și un bătăran! Anna Afanasievna o trase iar pe Nina de mîna. Poți să-l scuipi în ochi, că el tot rîde... Se consolează... Acum e rîndul doamnelor să-și aleagă cavalerii, adăugă ea pe alt ton, mai liniștit. Treci și invită-l pe Kvașnin. A terminat chiar acum jocul de cărți. Uite-l! Stă în ușa chioșcului!

— Mamă! dar cum o să dansez cu el? Nici de întors nu se întoarce bine.

— Eu îți spun să te duci. Era socotit pe-vremuri unul din cei mai buni dansatori din Moscova... În orice caz, are să-i facă plăcere.

Ca printr-o perdea de ceață cenușie ce se mișca în depărtare, Bobrov văzu pe Nina cum străbate în fugă tot luminișul, cum se oprește zîmbitoare, cochetă și plină de grație, în fața lui Kvașnin, aplecînd grațios și rugător capul într-o parte. Vasili Terentieviici o asculta, aplecîndu-se ușor spre ea. Deodată izbucni într-un rîs, care făcu să se cutremure toată uriașa lui persoană și dădu din cap că nu. Nina insistă mult; apoi, brusc, făcu pe ofensată și, cu un gest capricios, se întoarce să plece.

Dar Kvașnin, cu o voiciune cu totul neobișnuită la el, o ajunse din urmă și, dînd din umeri, ca și cum ar fi vrut să spună: „Ei, ce să-i faci... trebuie să-i respecti pe copii“, îi întinse mîna. Toți dansatorii se opriră, privind plin de curiozitate la noua pereche. Spectacolul „Kvașnin dansînd mazurca“, promitea să fie din cele mai comice. Vasili Terentieviici lăsa să treacă o măsură și, deodată, întorcîndu-se către partenera sa, cu o mișcare plină de o eleganță cam greoaie, dar în felul ei majestuoasă, făcu primul pas cu atîta siguranță și îndemînare, încît de la

început simțiră cu toții că au în fața lor un fost minunat dansator. Aplecându-se ușor spre Nina — mîndră, provocatoare și veselă — la început el nu dansa, ci pășea doar în tactul muzicii, cu un mers elastic, ușor legănat. Nici statura uriașă, nici grăsimea nu-l stinghereau, ci dimpotrivă, parcă mai adăugau ceva la grația impresionantă a siluetei lui. Ajungînd la cotitură, el se opri o clipă, își lovi călcîiele unul de altul și repede o răsuci în loc pe Nina; iar apoi, cu o mișcare lină și cu un zîmbet promițător pe buze, trecu ca un vârtej chiar prin mijlocul luminișului, susținut de picioarele sale groase și elastice. În dreptul locului de unde o luase pe Nina, Kvașnin o răsuci din nou cu o mișcare repede și frumoasă, iar apoi, pe neașteptate, o așeză pe scaun și rămase nemișcat în fața ei cu capul plecat adînc.

Pe dată, doamnele făcură cerc în jurul lui, implorîndu-l să mai facă un tur.

Dar el, obosit de mișcările neobișnuite pentru dînsul, de la mazurcă, sufla greu și-și făcea vînt cu batista.

— Destul, *mes dames*... Fie-vă milă de un om bătrîn, spunea el rîzînd. La vîrsta mea, nu-ți mai arde de dans. Să mergem mai bine la masă...

[...] Lacheii serviră șampania. Kvașnin se sculă de pe scaun, ținîndu-și cupa între două degete și privind printr-însa la reflexele luminoase ale unui candelabru. Toți tăcură. Se auzea numai sîsîitul cărbunelui din felinarele electrice și țîriitul neobositului greieraș, care umplea văzduhul.

Kvașnin își dresă glasul.

— Stimăți domni și stimate doamne! Începu el și făcu o pauză impresionantă. Eu cred că nimeni dintre dumneavoastră nu se îndoiește de sentimentul sincer de recunoștință cu care ridic paharul meu. Nu voi uita niciodată primirea caldă care mi s-a făcut la Ivanovka și nici acest mic picnic, care, datorită încîntătoarei amabilități a doamnelor ce l-au animat cu prezența dumnealor, mi-a lăsat

pentru totdeauna o amintire din cele mai plăcute. Ridică cupa pentru dumneavoastră, *mes dames* !

Ridică paharul, descriind în aer un semicerc larg, apoi sorbind din el, continuă :

— Dumneavoastră, colaboratorilor și tovarășilor mei celor mai apropiați mă adresez acum. Nu mi-o luați în nume de rău, dacă aceste cuvinte vor avea caracterul unor învățăături ; sînt un om bătrîn în comparație cu cea mai mare parte din cei de față, și pe un bătrîn nu te poți supăra cînd caută să te învețe.

Andrea se aplecă la urechea lui Bobrov și-i șopti :

— Privește ce mutră face această canalie de Svejevski !

Într-adevăr, pe fața lui Svejevski se citea cea mai slugarnică și mai exagerată atenție. Cînd Vasili Terentieviici pomenise despre bătrînețea lui, el se risipea în gesturi de protestare, atît cu mîinile, cît și cu capul.

— Mă voi reîntoarce la vechea și mult folosită expresie a articolelor de fond, continuă Kvașnin. Țineți sus flamura noastră ! Nu uitați că noi sîntem sarea pămîntului, că nouă ne aparține viitorul ! Oare nu noi sîntem aceia care am împletit în jurul globului pămîntesc rețeaua căilor ferate ? Oare nu noi despicăm pămîntul pînă-n străfunduri și prefacem comorile sale în tunuri, poduri, locomotive, șine și mașini uriașe ? Oare nu noi sîntem aceia care, punînd în mișcare capitaluri de mii de milioane, înfăptuim prin forța geniului nostru lucruri aproape neversimile ? Aflați, domnilor, că preaînțeleapta natură își cheltuiește forțele dînd naștere unei națiuni întregi, pentru a scoate din sînul ei numai douăzeci sau treizeci de aleși. Aveți curajul să fiți acești aleși, domnilor ! Ura !

— Ura ! Ura ! strigară oaspeții, iar vocea lui Svejevski le domină pe toate celelalte.

Toți se sculară de la locurile lor și se îndreptară spre Vasili Terentieviici, pentru a ciocni paharul cu el.

— Josnic discurs ! spuse doctorul cu jumătate de glas. După Kvașnin se sculă Șelkovnikov și strigă :

— Domnilor ! Ridic paharul în sănătatea multrespectatului nostru patron, a scumpului învățător, care în momentul de față este și amfitrionul nostru. În sănătatea lui Vasili Terentieviici Kvașnin ! Ura !

— Ura-a ! repetară toți invitații într-un glas și se ridicară din nou, ca să ciocnească paharul cu Kvașnin.

[...] Deodată Kvașnin se ridică iarăși și continuă, zîmbind cu malițiozitate prietenească :

— Mă bucură mult, domnilor, faptul că sărbătoarea noastră coincide cu o altă sărbătoare, cu caracter familial de astă dată, spuse el cu o amabilitate fermecătoare. Să felicităm din tot sufletul și să le dorim noroc viitorilor logodnici. În sănătatea Ninei Grigorievna Zinenko și... se bîlbîi el, deoarece uitase numele mic al lui Svejevski și numele tatălui său, a scumpului nostru coleg, domnul Svejevski...

Strigătele cu care fură întîmpinate cuvintele lui Kvașnin fură cu atît mai zgomotoase, cu cît noutatea anunțată de el era mai neașteptată. Andrea, auzind în preajma sa o exclamație care semăna mai curînd a geamăt sfișietor, se întoarse și văzu că fața palidă a lui Bobrov era desfigurată de durerea lui sufletească.

— Colega, nu știi încă totul, șopti Andrea, ascultă, am să spun cîteva cuvinte calde.

Se ridică cu prestanță, răsturnînd scaunul și vărsînd pe jumătate șampania din cupă, și exclamă :

— Domnilor ! Multstimatul nostru patron, dintr-o generoasă modestie lesne de înțeles, nu și-a terminat toastul... Noi trebuie să-l felicităm pe scumpul nostru coleg, Stanislav Ksaverievici Svejevski pentru noua lui numire : începînd de luna viitoare, el va ocupa postul plin de răspundere de administrator al conducerii societății... Numirea va fi, ca să zic așa, darul de nuntă făcut celor doi tineri căsătoriți de către Vasili Terentieviici... Citesc nemulțumirea pe fața preastimatului nostru patron... Probabil că am dezvăluit, din greșeală, surpriza pregătită de dînsul și de aceea îmi cer scuze. Dar împins de un

sentiment de prietenie și respect, nu pot să nu-mi exprim urarea ca scumpul nostru coleg, Stanislav Ksaverievici Svejevski, în noul său domeniu de activitate la Petersburg, să rămână un muncitor tot atât de activ și să fie tot atât de iubit ca și aici... Dar sînt sigur, domnilor, că nimeni dintre noi nu-l invidiază pe Stanislav Ksaverievici (el se opri și se uită cu o mușcătoare ironie la Svejevski)... pentru că noi toți îi dorim atât de sincer tot binele posibil, încît...

Discursul lui fu întrerupt brusc de tropăitul răsunător al unor copite. Din desîș răsări, călare pe un cal înspumat, un om cu capul gol, cu chipul încremenit, desfigurat. Era un șef de echipă al antreprenorului Dehterev. Lăsă în mijlocul luminișului calul, care tremura de oboseală, se apropie în fugă de Vasili Terentieievici și, aplecîndu-se cu familiaritate la urechea lui, începu să-i șoptească ceva...

În pavilion se făcu deodată o liniște desăvîrșită și, ca și mai înainte, nu se mai auzi decît sîsîitul cărbunelui și țîriitul monoton al greierului.

Kvașnin, care se roșise de la vin, păli deodată. El puse pe masă cu un gest nervos cupa pe care o ținea în mîină și stropi cu vin fața de masă.

— Dar belgienii ? întrebă el cu o voce sacadată și răgușită.

Șeful de echipă făcu nu din cap și iar începu să șoptească ceva, chiar la urechea lui Kvașnin.

— A, drace ! exclamă deodată Kvașnin, sculîndu-se de la locul său și mototolind șervetul în mîini. Asta ne lipsea. Așteaptă, ai să duci imediat la stație o telegramă pentru guvernator. Domnilor, se adresă el cu glas tare și emoționat celor prezenți, la uzină a izbucnit o răscoală. Trebuie luată măsuri, și.. și, cred că pentru noi ar fi cel mai nimerit să plecăm de aici fără întîrziere.

— Am știut, spuse Andrea, disprețuitor și cu o ură reținută.

Și în timp ce toți începură să se agite, el scoase încet o nouă țigară de foi, își pipăi în buzunar chibriturile și își mai turnă coniac în pahar.

XI

[...] La orizont, cerul se spoise roșu, aruncînd mereu alte lumini asupra norilor care treceau, lunecînd în zări.

Bobrov privea văzduhul în flăcări, cuprins de o bucurie răutăcioasă, răzbunătoare.

Toastul lui Andrea, obraznic și crud, îi deschisese ochii, făcîndu-l să înțeleagă totul : și răceala reținută a Ninei în tot cursul serii, și furia de care fusese cuprinsă maică-sa, în timpul mazurcii, și apropierea dintre Svejvski și Vasili Terentievi, și toate zvonurile, toate bîrfelile, privitoare la curtea pe care Kvașnin i-ar fi făcut-o Ninei.

„Așa-i trebuie, așa-i trebuie monstrului roșcovan“, șoptea Bobrov, năpădit de un val de ură și chinuit atît de adînc de conștiința umilinței sale, încît i se uscaser cerul gurii. „O, dacă m-aș întîlni acum față-n față cu el, aș ști să turbur pentru multă vreme liniștea și siguranța trufașă a acestui cumpărător de carne fragedă, a acestui sac de bani, murdar și gras, umplut cu aur pînă la refuz. Aș pune o pecete frumoasă pe fruntea lui de bronz.“

Băutura pe care o consumase fără măsură în seara aceea nu-l îmbătase pe Andrei Ilici, totuși influența ei se manifesta printr-o neobișnuită sporire a energiei, printr-o nevoie nestăpînită de a se mișca.

Cutremurat de fiori puternici, dinții îi clănțăneau atît de tare, încît era nevoit să-și strîngă convulsiv maxilarele, iar gîndurile i se succedau cu atîta repeziciune, erau atît de colorate și de incoherente, de parcă ar fi căzut în delir. Andrei Ilici, fără să-și dea seama, ba vor-

bea cu voce tare, ba gemea, ba rîdea tare și sacadat, în vreme ce pumnii i se încheștau brusc fără să vrea.

— Boierule, nu cumva ești bolnav? Ar trebui să mergem acasă, spuse timid Mitrofan.

Aceste cuvinte iscară deodată în Bobrov o adevărată turbare, și el țipă cu glas răgușit :

— Lasă vorba, dobitocule !... Mînă !

În curînd, de la înălțimea la care se aflau, putură vedea întreaga uzină învăluită într-un fum roz-lăptos. În dosul ei, asemenea unui rug uriaș, ardea depozitul de lemne. Pe fondul puternic luminat de incendiu, se profilau o mulțime de siluete omenești, mărunte și negre, care furnicau pretutindeni.

De departe se auzea trosnind lemnul uscat în flăcări. Turnurile rotunde ale cuptoarelor și furnalelor, ba se desprindeau brusc din întuneric, puternic și cu formele precis conturate, ba se scufundau din nou în beznă, topindu-se parcă într-însa.

Incendiuul își topea amenințătoarea strălucire în apa vînată a iazului, mare, pătrat. Malul înalt al iazului era acoperit cu o masă compactă de oameni, enormă și neagră, care înainta încet și parcă fierbea.

Un vuiet neobișnuit, difuz și amenințător, ca zgomotul îndepărtat al mării, venea dinspre compacta și înspăimîntătoarea mulțime omenească îngrămădită într-un spațiu atît de restrîns.

— Un' te bagi, diavole ! Nu vezi că dai peste oameni blestematele ! auzi Bobrov o voce răstită, și în mijlocul drumului apăru, de parcă ar fi ieșit de sub picioarele cailor, un țăran înalt, bărbos, fără căciulă, cu tot capul bandajat cu niște cîrpe albe.

— Mînă, Mitrofane ! strigă Bobrov.

— Boierule, au pus foc ! auzi el vocea tremurătoare a lui Mitrofan.

Dar în aceeași clipă, auzi șuieratul unei pietre aruncate de la spate și simți o durere ascuțită ceva mai sus

de tîmpla dreaptă. Mîna, pe care o duse la locul lovit, se umplu de sînge cald și lipicios.

Faetonul porni din nou cu viteză. Cerul se înroșea din ce în ce mai mult. Umbra lungă a cailor cădea pe o parte și pe alta a drumului. Uneori lui Bobrov i se părea că gonește pe un povîrniș abrupt și că din clipă în clipă se va prăbuși de la o înălțime amețitoare, cu trăsura cu cai cu tot, într-o prăpastie adîncă. El pierduse cu desăvîrșire orice simț al orientării, și nu reușea de fel să recunoască locurile pe lingă care treceau.

Caii se opriră deodată.

— Ei, de ce te-ai oprit, Mitrofan ! strigă Bobrov iritat.

— Da' unde să mai înaintez, dacă în față sînt oameni ! răspunse Mitrofan cu glas ursuz, întăritat.

Bobrov, cu toate că-și aținea privirile în semiîntunericul cenușiu care preceda zorile, nu vedea nimic în afară de un zid de formă neregulată, deasupra căruia ardea cerul în flăcări.

— Dar unde ai văzut tu oameni ? Fire-ai al dracului să fii ! înjură el.

Coborî din faeton și făcu înconjurul cailor, acoperiți cu clăbuci de spumă albă, deasă.

Dar abia se depărtase la cinci pași de cai, și își dădu seama că ceea ce luase el drept un zid negru nu era decît mulțimea deasă a muncitorilor, care se mișca încet înainte, împînzind drumul.

După ce făcu mașinal vreo cincizeci de pași în urma muncitorilor, Andrei Ilici se întoarse înapoi ca să-l găsească pe Mitrofan și să ocolească uzina pe altă parte. Dar nici Mitrofan, nici caii, nu mai erau pe drum. Andrei Andreici nu înțelegea nimic : sau Mitrofan plecase în direcția opusă ca să-l caute pe dînsul, sau chiar se rătăcise.

Începu să-l strige pe vizitiu, dar nimeni nu-i răspunse.

Atunci Bobrov hotărî să-i ajungă din urmă pe muncitorii de care abia se despărțise și se întoarse iar, alergă și i se păru că o luase în direcția unde fusese înainte.

Dar ciudat ! Pe muncitori parcă îi înghițise pământul și, în locul lor, Bobrov întâlnește un gard de lemn nu prea înalt, de care se lovește în fugă.

Capetele gardului nu se vedeau, nici în dreapta, nici în stînga. Bobrov se strecură printre scînduri și începu să se cațere pe un povîrniș înalt și abrupt, acoperit cu buruieni dese. O sudoare rece îi curgea șiroaie pe față, iar limba în gură i se uscaseră și i se înțepenise ca o bucată de lemn ; la fiecare răsuflet simțea în piept o durere ascuțită ; sîngele îi zvîcnea în ceafă cu lovituri puternice și dese. Rana din tîmplă îi dădea o durere continuă, chinătoare....

I se părea că urcușul n-are sfîrșit și, încetul cu încetul, se simți cuprins de oarba deznădejde. Totuși continua să se cațere mereu în sus, prăbușindu-se în fiecare clipă, zgîriindu-și genunchii și agățîndu-se cu mîinile de stufișuri țepoase. Uneori i se părea că doarme și că totul nu este decît unul din bolnăvicioasele lui vise, provocate de febră. Panica de după picnic, rătăcitul îndelung, cățărutul nesfîrșit de-a lungul terasamentului — toate erau la fel de dureroase, absurde, neașteptate și îngrozitoare, ca și aceste coșmaruri.

În sfîrșit, ajuns în vîrfurile povîrnișului, Bobrov recunoscu dintr-o dată terasamentul. De pe locul acesta fusese fotografiat în ajun grupul de ingineri și muncitori. Sleit de puteri, se așeză pe o traversă, și în aceeași clipă se petrecu un lucru ciudat : picioarele îi fură cuprinse de o slăbiciune dureroasă ; în piept și în abdomen simți o sfredelire ca un cîrcel prelung : fruntea și obrazii i se răciră. Apoi dintr-o dată totul se învîrteji, trecînd ca o vijelie, pierzîndu-se într-o depărtare fără margini.

Andrei Ilici se trezi din leșin după cel puțin o jumătate de oră.

Jos, la poalele terasamentului, acolo unde pînă de curînd răsunaseră zi și noapte neîntreruptul bubuit al giganticei uzine, se lăsase o neobișnuită și înfricoșată tăcere. Bobrov se ridică în picioare cu greutate și porni în direc-

ția furnalelor. Îi era atît de greu capul, încît abia i se mai ținea pe umeri ; tîmpla rănită îi pricinuia la fiecare mișcare o durere de nesuportat. Pipăi locul dureros și simți din nou pe degete sîngele lipicios și cald. Avea sînge și în gură, și pe buze ; îi simțea gustul sărat, metalic. Nu-și revenise încă de tot, iar efortul ce trebuia să facă pentru a-și reaminti și a putea să-și explice cele petrecute îi provoca o puternică durere de cap. O sfîșietoare tristețe, o ură fără margini, nelămurită, îi umplea sufletul.

Se simțea apropierea dimineții. Totul era cenușiu, rece și umed ; pămîntul, cerul, iarba anemică și gălbuie, grămezile informe de pietriș de la marginea drumului.

Bobrov rătăcea fără rost printre clădirile pustii ale uzinei și, așa cum se întîmplă adesea în momentul crizelor sufletești excepțional de puternice, își vorbea singur cu glas tare. Gîndurile o luau razna, se risipeau, iar el ar fi vrut să le oprească în loc, să le adune.

— „Ei, spune ! Spune ! Ce să fac ? Pentru Dumnezeu, spune, șoptea el cu patimă, adresîndu-se celui străin pe care-l simțea parcă în adîncul ființei sale. Doamne, cît mă doare ! Nu mai pot îndura ! Mi se pare că o să măucid. N-am să pot îndura acest chin.“

Iar celălalt, străinul din adîncuri, îi răspundea și el, cu voce tare, într-un fel brutal și ironic :

„Nu, n-ai să te ucizi. De ce te prefaci față de sine-ți ? Îți place prea mult senzația vieții, ca să te ucizi. N-ai destulă tărie de caracter să faci asta. Te temi prea mult de durerea fizică. Raționezi prea mult.“

„Dar ce să fac, ce să fac ? șoptea din nou Andrei Ilici, frîngîndu-și mîinile. Ea e atît de gingașă, atît de curată, Nina mea ! Ea a fost tot ce-am avut pe lume ! Și deodată... O, ce murdărie ! Să-și vîndă tinerețea, trupul, fecioria !“

„Haide, haide, nu te mai strîmba așa, lasă vorbele astea pompoase, împrumutate din vechile melodrame, spune ironic *celălalt*. Dacă îl urăști într-atît pe Kvașnin, du-te și ucide-l pe el.“

„Îl voi ucide! Țîpă Bobrov, oprindu-se în loc și rîdîcînd cu turbare pumnii. Îl voi ucide! Să nu mai otrăvească oamenii cinstiți cu duhnirea lui spurcată. Îl voi ucide!“

Dar *celălalt*, cu o ironie vanitoasă :

„Nu-l vei ucide... Știi și tu prea bine că n-ai s-o faci. N-ai nici curajul, nici forța necesară pentru asta... Mîine vei fi iarăși cuminte și slab...“

În această groaznică stare de dedublare interioară, Bobrov avea și clipe de luciditate, cînd se întreba cu nedumerire ce-i cu el, cum a ajuns acolo, ce trebuie să facă? Simțea că trebuie neapărat să facă ceva, un lucru mare și important, dar ce anume uitase cu desăvîrșire și se strîmba de durere, silindu-se să-și amintească. Într-un asemenea moment de luciditate, el se văzu stînd deasupra puțului în care se găseau cazanele. În aceeași clipă, se trezi în el amintirea, neobișnuit de vie, a convorbirii avute cu doctorul chiar în acest loc.

Din fochiști nu mai rămăsese jos nici unul ; o luasera cu toții la fugă. Cazanele se răciseră de mult. Numai sub ultimele două mai mocnea roșiatic cărbunele de pămînt. Gîndul nebunesc trecu prin mîntea lui Andrei İlici ca o străfulgerare. El se aplecă repede, lăsîndu-se în jos cu picioarele atîrnate, sprijinîndu-se numai în mîini și sărînd în groapă.

O lopată era înfiptă în grămada de cărbuni. Bobrov o apucă și, cu mișcări grăbite, începu să îndese cărbunele în deschizăturile instalației de încălzit. După două minute, o flacără puternică, albă, vuvuia sub cazane, iar apa dinlăuntrul lor începu să fiarbă. Bobrov continua să îndese cărbunele, lopată după lopată ; în același timp, el zîmbea cu șiretenie, făcea semne cu capul către cineva nevăzut și scotea niște exclamații sacadate, lipsite de sens.

Gîndul bolnăvicios, răzbunător și cumplit care-l străfulgerase încă acolo, pe drum, punea din ce în ce mai mult stăpînire pe dînsul. Se uita la corpul enorm al caza-

nului, care vijîia și se lumina din ce în ce mai mult și-i părea tot mai viu și-i ațîța ura.

Nimeni nu-l stingherea. Apa în aparatul de măsurat scădea vertiginos. Clocotul din cazane și murmurul instalației de încălzit deveneau tot mai puternice, tot mai amenințătoare.

Dar munca neobișnuită îl obosi în curînd pe Bobrov. Vinele timpelor i se umflară și începură să pulseze cu o rapiditate de febră, iar din rană i se prelinse de-a lungul obrazului un șuvoi fierbinte de sînge. Accesul de energie nebunească trecuse, iar vocea lăuntrică străină se auzi puternică și batjocoritoare.

„Uite, nu ți-a mai rămas decît o singură mișcare de făcut! Dar tu n-ai s-o faci... basta... tot ce ai făcut nu e decît ridicol. Mîine n-ai să ai nici măcar curajul să mărturisești că în timpul nopții ai vrut să provoci explozia cazanelor.“

Cînd Andrei Ilici ajunse la spitalul uzinei, soarele se ivise deja la orizont, ca o pată mare, lipsită de strălucire.

Doctorul, care tocmai întrerupsese pentru o clipă bandajarea celor răniți și schilozi, își spăla mîinile la un robinet de metal. Sanitarul stătea lîngă el, cu un prosop în mînă. Cînd îl văzu pe Bobrov intrînd, doctorul fu atît de uluit, încît se dădu înapoi cîțiva pași.

— Ce-i cu dumneata, Andrei Ilici? Ești de nerecunoscut, rosti el înspăimîntat.

Bobrov avea într-adevăr o înfățișare îngrozitoare. Pe fața lui palidă, pătată în multe locuri cu praf de cărbune, sîngele se uscaseră în cheaguri negre. Îmbrăcămintea udă era zdrențuită la mîneci și genunchi, părul îi cădea pe frunte în şuvițe dezordonate.

— Pentru Dumnezeu, Andrei Ilici, spune, ce ți s-a întîmplat? repetă Goldberg, ștergîndu-și repede mîinile și apropiindu-se de Bobrov.

— Ah, nu sînt decît fleacuri, gemu Bobrov. Pentru Dumnezeu, doctore, dă-mi morfină! Dă-mi mai repede morfină, că altfel înnebunesc !... Sufăr cumplit !

Goldberg îl luă de mîină pe Andrei Ilici, îl conduse grăbit în altă cameră și după ce închise ușa, spuse :

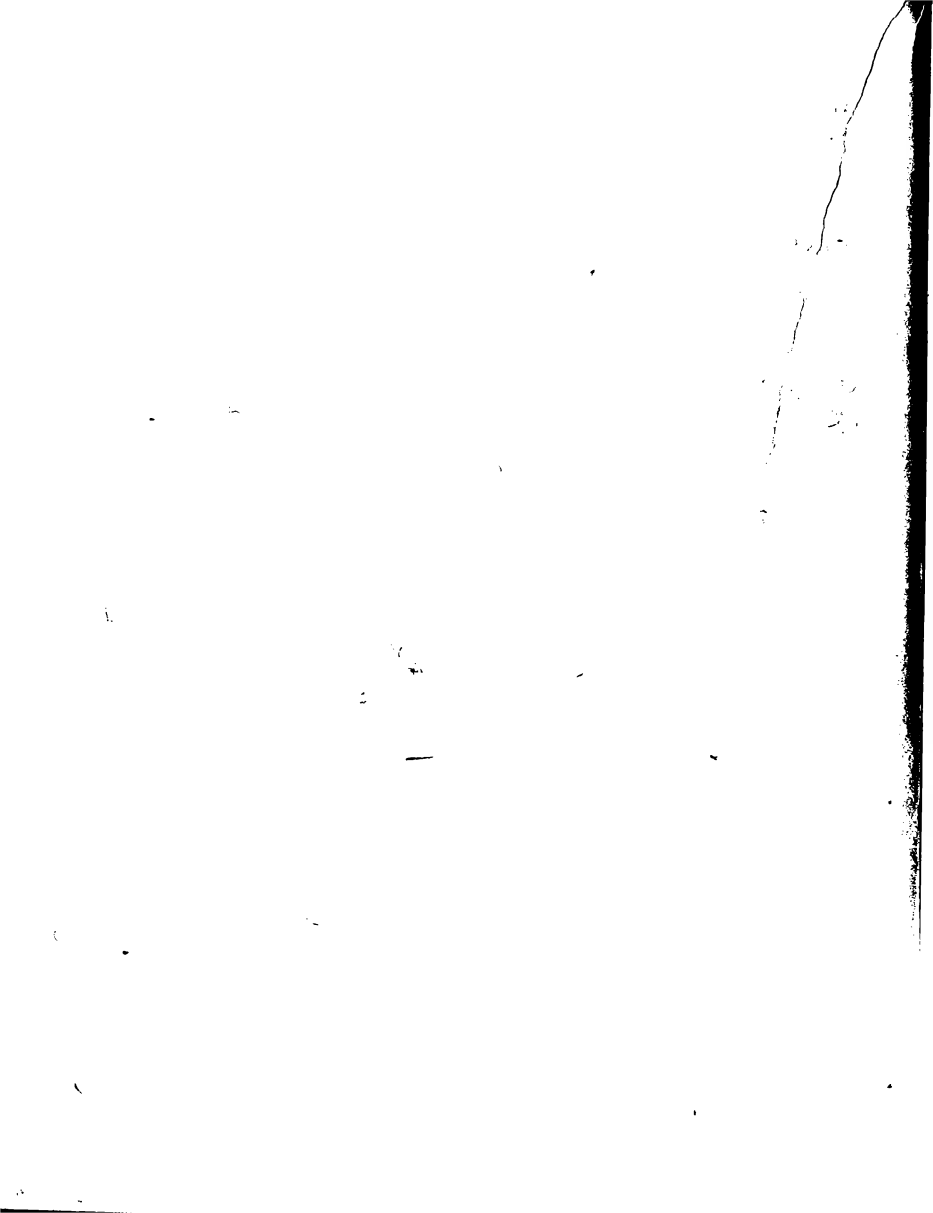
— Ascultă-mă, eu bănuiesc care e cauza chinului dumitale. Te rog să mă crezi, mi-e foarte milă de dumneata și sînt gata să te ajut... Dar... dragul meu, doctorul vorbea cu lacrimi în glas, dragul meu Andrei Ilici... N-ai putea să mai răbzi ? Amintește-ți numai cît efort a trebuit să depunem pentru a învinge acest obicei de zgust ? Dacă-ți fac acum o injecție... atunci, niciodată ...înțelegi, nici odată n-ai să te mai lași de el.

Bobrov se prăbuși cu fața în jos pe divanul lat acoperit cu mușama și, cuprins de puternici fiori, lăsă să-i scape printre dinții încleștați :

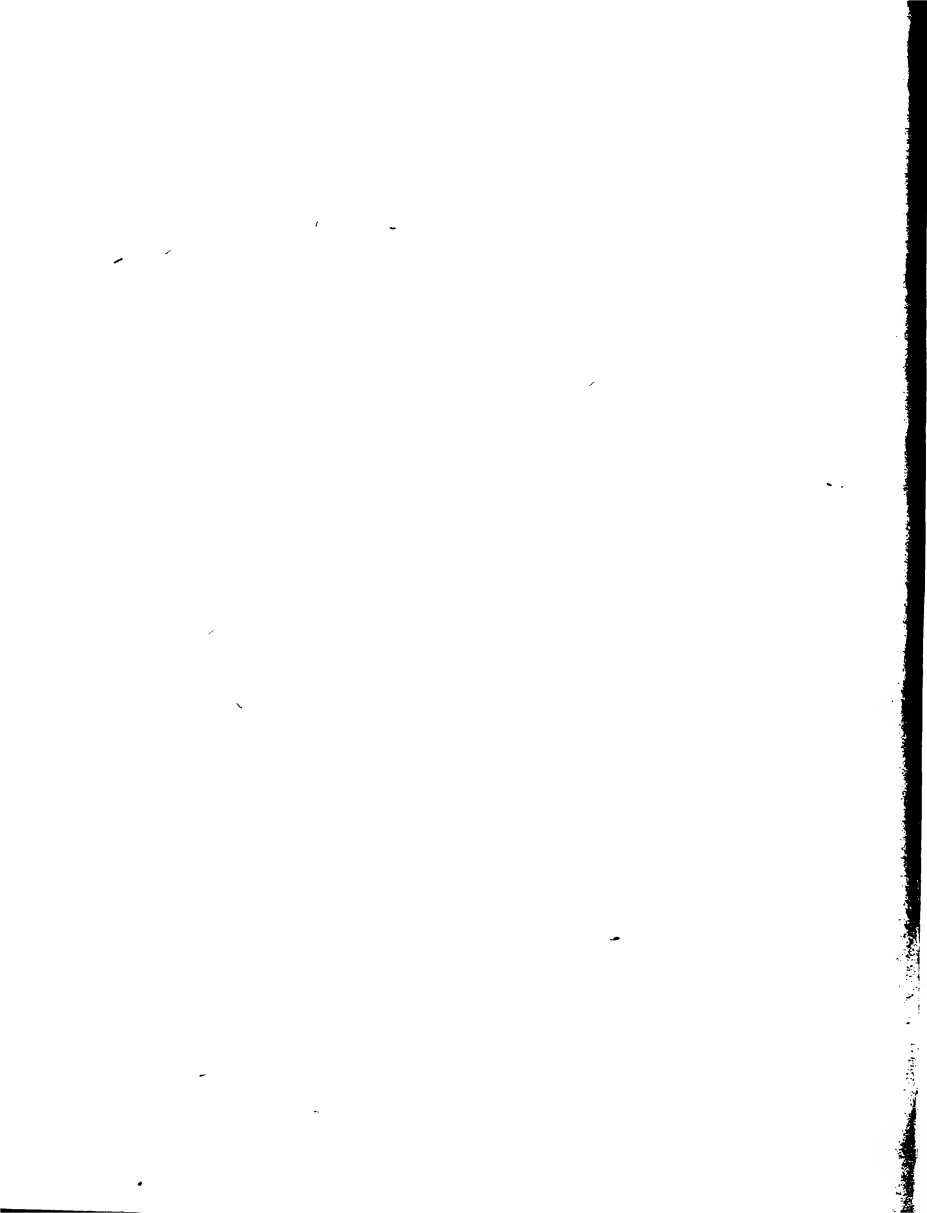
— Mi-e egal... mi-e perfect egal, doctore... nu mai pot îndura.

Doctorul oftă, dădu din umeri și scoase din dulapul de medicamente cutia cu seringă. După cinci minute, Bobrov, întins pe divan, era deja pierdut într-un somn adînc. Un zîmbet de fericire îi lumina fața palidă și mult slăbită în cursul acelei nopți. Doctorul îi spălă cu multă băgare de seamă fața de sînge.

(TUDOR ARGHEZI)

CUPRINSUL

<i>Prefață</i>	V
<i>Cuvînt asupra ediției</i>	XXVIII
LEV TOLSTOI	
Moartea lui Ivan Ilici	2
VLADIMIR KOROLENKO	
O ființă ciudată	70
ANTON CEHOV	
Logodnica	92
FIODOR SOLOGUB	
Pigmeul	116
ALEXANDR SERAFIMOVICI	
Morți pe străzi	140
DMITRI MEREJKOVSKI	
Iubirea mai puternică decît moartea	152
KONSTANTIN BALMONT	
Un țipăt în noapte	173
ZINAIDA HIPPIUS	
Pelerinul	187
MAXIM GORKI	
Nașterea unui om	197
ALEXANDR KUPRIN	
Moloh (Fragmente)	211

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar la 26.IX.1978. Tiraj 29 110 exemplare
broșate. Coli ed. 15,43. Coli tipar 10.

Tiparul executat sub comanda nr.
5150/1978, la întreprinderea poligra-
fică Bacău, str. Eliberării nr. 63.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată
de C.C.H. „LETEA” Bacău.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

